

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE
İKTİDAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF KARAKUŞ

İSTANBUL, 2024

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE
İKTİDAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YUSUF KARAKUŞ
(220101012)**

**Danışman
(Prof. Dr. Hasan Akay)**

İSTANBUL, 2024

26/06/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi 220101012 numaralı Yusuf KARAKUŞ'un hazırladığı "Necip Fazıl KISAKÜREK'in Şiirlerinde İktidar" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 26/06/2024 Çarşamba günü saat 16:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Hasan AKAY (Danışman)	Kabul
2. Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK	Kabul.....
3. Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre ÖZSARAY	Kabul.....
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yusuf Karakuş

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE İKTİDAR

Yusuf Karkuş

ÖZET

Bu çalışmada Necip Fazıl'ın şiir türünde yazdığı eserleri incelenmiş ve şiirlerde iktidarın nasıl ele alındığı ortaya çıkarılmıştır. Bu inceleme yapılırken doküman inceleme ve veri analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İslam felsefesinden ve Batı felsefesinden iktidar teorileri ortaya konulmuştur. İkinci bölümde iktidarın devlet içinde meşrulaşması, iktidarın edebiyata yansması ve buna bağlı olarak kanon kavramı ele alınmıştır. Bu bölümde kanon, kavramsal olarak açıklanmış; kanonik metinler ve yazarlar örnekleriyle gösterilmiştir. Tezin son bölümünde ise Necip Fazıl'ın *Çile* ve *Öfke ve Hiciv* kitaplarında yer alan şiirleri incelenmiştir. Necip Fazıl'ın ideolojik ve poetik değişimi göz önünde bulundurularak bütüncül bir inceleme olabilmesi adına tüm şiirleri incelenmiştir. Bu şiirlerde şairin iktidara karşı tutumu ele alınmış ve bu tutum ilk bölümde yer alan teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Necip Fazıl'ın iktidar karşısındaki tutumu tarihsel gerçeklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Güç, Kanon, Edebiyat, Necip Fazıl Kısakürek

POWER IN NECIP FAZIL KISAKÜREK'S POEMS

Yusuf Karakuş

ABSTRACT

In this study, the works of Necip Fazıl in the genre of poetry have been examined, and how power is addressed in these poems has been revealed. Document analysis and data analysis methods have been employed in conducting this examination. The research consists of three main sections. The first section presents theories of power from Islamic and Western philosophies. The legitimization of power within the state, its reflection in literature, and consequently the concept of canon are discussed in the second section. In this section, canon is conceptually elucidated, and canonical texts and authors are exemplified. The final section of the thesis examines the poems found in Necip Fazıl's books "Çile" and "Öfke" and his satire. Considering Necip Fazıl's ideological and poetic evolution, a comprehensive examination of all his poems has been conducted. The poet's stance against power in these poems is analyzed, and this stance is attempted to be explained with the theories presented in the first section. The study concludes by elucidating Necip Fazıl's stance against power through historical realities.

Keywords: Power, Authority, Canon, Literature, Necip Fazıl Kısakürek

ÖN SÖZ

İktidarın Türk edebiyatındaki görüntüleri edebiyatın ilk ürünlerine kadar götürülebilmektedir. Sözlü edebiyat döneminden başlayarak şiirde hükümdara seslenme, hükümdarı övme ya da hicvetme edebi eserlerde görülen başat temalardandır. Sözlü edebiyat döneminde Alp Er Tunga sagusundan Baki'nin Kanuni Mersiyesi'ne; Şinasi'nin Mustafa Reşid Paşa'ya Kaside'sine ve bugüne kadar siyasi iktidar ile edebiyat her zaman ilişkili olmuştur. Türk toplumunun modernleşme süreci şairin iktidarla ve hükümdarla olan ilişkisini de değiştirmiş; Allah'ın yeryüzündeki gölgesi kabul edilen hükümdar, zaman içinde “Bildirir haddini sultana senin kanunun” beytinde olduğu gibi kanun karşısında hesap vermek zorunda kalan bireye dönüşmüştür. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte demokrasinin yönetim biçimi olması, halkın yöneticiyi belirleme gücü verdiği için siyasi iktidar artık toplumun kararından bağımsız olamamaktadır. Cumhuriyet ideolojisinde “egemenlik kayıtsız şartsız milletin” olmuştur.

Cumhuriyetin getirdiği imkanlarla birlikte halk kendi yöneticisini seçebilmektedir. Çok partili hayata geçiş süreci, halkı demokratik bakımdan özgürleştirmiştir. Fakat bu devreye kadar Cumhuriyet'in ilk adımlarını kabul etmek halk için zor olmuştur. İmparatorluğun yerini ulus devlete bırakması, modern ve Batılı bir devlet kurulması, sekülerizmin yükselişi; ideolojik bakımdan kendi muhaliflerini oluşturmuştur. Bu durum, iktidarın da bazı tedbirler almasını beraberinde getirmiştir. Buna göre devlet ilk dönemde sanatçıları, inkılapları ve cumhuriyet rejimi destekleyenler ve muhalifler olarak sessizce ikiye ayırmıştır. İktidarın karşısında duranlar mevcut ideolojiyle çatışanlardır. Bu durumda onlar kanona dahil edilmemiş, eserleri yaygınlaştırılmamış, siyasi arenada söz sahibi olmalarının önüne engel çekilerek tedbir konulmuştur. Burada sözü edilen muhaliflerden biri de Necip Fazıl Kısakürek'tir.

Bu çalışmada Necip Fazıl'ın şiirleri iktidar kavramı bağlamından hareketle incelenmektedir. İktidar kavramının sanata, özellikle şiire etkileri incelenerek edebiyatın iktidar ile olan ilişkisi ele alınmaktadır. Siyaset kavramı iktidar, güç, otorite gibi kavramlardan ayrı düşünülemeyeceği için bu çalışmada hem Batı filozoflarının iktidar teorileri hem de İslami düşüncede iktidar olgusu incelenmiştir. Ardından

iktidarın edebi metinleri nasıl etkilediği kanon kavramıyla açıklanmış ve kanonun Türk edebiyatındaki durumu ele alınmıştır. Tarihi değişimlerle birlikte iktidarın edebiyatı araçsallaştırdığı görülmüş; ulus inşası sürecinde edebiyatın rolü yine kanon kavramıyla incelenmiştir. Mevcut siyasi atmosferin devrin edebiyatçılarındaki etkileri ele alınmıştır. İktidarın edebiyatı araçsallaştırmasının yanında yazar ve şairlerin de kendi meşruiyet alanlarını oluşturmak için iktidarlara ilişki içinde olduğu görülmüştür. Tezin son bölümünde ise kapsam daraltılmış; devrin önemli edebiyatçılarından Necip Fazıl'ın şiirleri incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren oluşturulan siyasi atmosferin o dönemin önemli şairlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek'i nasıl etkilediği, iktidarın Necip Fazıl'ın şiirlerinde nasıl ele alındığı, Necip Fazıl'ın iktidar sahipleriyle ilişkisi ve buna bağlı ortaya çıkan problemler; onun şiirleri üzerinden incelenmiştir.

Araştırmanın teorik çerçevesi oluşturulurken şairin, Cumhuriyet döneminde yaşayan fakat dönüşümleriyle birlikte poetikasını İslami düşünce çerçevesinde ilan ettiği göz önünde tutulmuştur. Dolayısıyla onun devrini ve devrin iktidar anlayışını kavramak için Batılı filozofların teorilerine; şairin kendisine poetikasında yüklediği dini misyondan hareketle de İslam düşünürlerinin teorilerine yer verilmiştir. Böylece Necip Fazıl gibi bir şairin şiirlerinin çeşitli yönleriyle açıklanabilmesi hedeflenmiştir.

İkinci bölümde kanon ve edebiyat ilişkisine odaklanılmıştır. Burada ilk kanonun batı felsefesindeki anlamı, ulus inşası ile kanon arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu ilişki çeşitli kaynaklarla açıklanmaya çalışılmış; Gregory Jusdanis, Murat Belge, Turgay Anar, Jale Parla gibi isimlerin kanona ilişkin çalışmalarından faydalanılmıştır. Ardından kanon ve Türk edebiyatı arasında bağlantı kurularak dönemin edebiyatçılarının iktidar karşısındaki tutumları gösterilmektedir.

Tezin 3. ve son bölümü ise şiir incelemelerine ayrılmıştır. Araştırmanın problemi Necip Fazıl'daki iktidar olgusunu araştırırsa da onun şiirlerini bütünüyle incelemek gerekmektedir. Bu nedenle kendisinin de iki devreye ayırdığı şiir dönemlerinin ikisi de incelenmiştir. İlk devreyi oluşturan felsefi ve metafizik şiirleri onun ruh dünyasını ve şiirinin kaynaklarını vermesi bakımından önemsenmiştir. Necip Fazıl gibi estetik anlayışını iki devreye ayıran bir şairin tüm şiirlerinin anlaşılabilmesi için panoramik bir bakış zaruridir. 1934'ten sonra yazdığı Çile'de bu dönemin üslubunu ve izlerini görmek mümkündür.

Öfke ve Hiciv'deki üslubunun ise Çile'deki üslubundan çok daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Öfke ve Hiciv'de yazdıkları doğrudan siyasi eleştiriler içermekte ve devrin önemli isimlerine karşı adeta şiddetli "öfke ve hiciv" barındırmaktadır. Çile'deki şiirleri yazarın yaşamında yayınlanırken, Büyük Doğu başta olmak üzere muhtelif dergi ve gazetelerde müstear adlarla çıkan eleştirel şiirleri şairin ölümünden sonra yayınlanmıştır. Bu şiirler Büyük Doğu Yayınları tarafından kitap haline getirilerek "Öfke ve Hiciv" başlığıyla basılmıştır.

Şiirler incelenirken edebi değer yargısı belirtilmemiştir. Şairin yaşamından ve devrinden hareketle eserleri arasında bağ kurulmuş, bu ilişki ilk bölümdeki teorilerle de desteklenmiştir. Şairin nesirleri ve fikir yazılarından da faydalanılmış fakat bu eserlerin incelemesi yapılmamıştır. Şairin düz yazıları bu tezde onun ideolojisinin kaynakları olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmada veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Necip Fazıl'a ait yazıların ve şiirlerin yanı sıra yazar hakkındaki monografiler, akademik çalışmalar, dergilerin özel sayıları, lisansüstü çalışmalar, edebiyat tarihleri incelenmiştir. Kullanılan kaynakların açık künyeleri kaynakçada gösterilmiştir.

Necip Fazıl'a ait şiirlerin alıntıları "Çile" ile "Öfke ve Hiciv" kitaplarından yapılmıştır. Her iki eserden yapılan alıntılarda, Büyük Doğu Yayınlarının baskıları kullanılmıştır. Bu kitapların da künyeleri kaynakçada ve ilgili bölümün dipnotlarında gösterilmiştir. Alıntılar tırnak içinde gösterildiğinden alıntı ifadelerdeki imla hataları cümlelerin alıntılanmış kişiyeye aittir, düzeltme yapılmadan alıntılanmıştır.

Tez boyunca ortaya konulan yargıların yalnızca bulgulardan elde edilen çıkarımlar olmasına dikkat edilmiş, yansız bir akademik çalışma olmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle geniş bir kaynakça kullanılmış ve iddialar sahipleriyle birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Tezin başlangıcından itibaren katkılarıyla gelişmemi sağlayan ve tezin oluşum sürecinde yol gösteren muhterem hocam Prof. Dr. Hasan AKAY'a içtenlikle teşekkür ederim.

Mayıs, 2024

Yusuf Karakuş

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. İKTİDAR KAVRAMI VE EDEBİYAT.....	3
1.1. İKTİDAR.....	3
1.1.1. Batı Dünyasında İktidar.....	4
1.1.1.1. Rene Guenon	4
1.1.1.2. Bertrand Russell	6
1.1.1.3. Karl Marx.....	10
1.1.1.4. Max Weber	13
1.1.1.5. Nietzsche	15
1.1.1.6. Louise Althusser.....	16
1.1.1.7. Michael Foucault	18
1.1.1.8. Elias Canetti	24
1.1.1.9. Göran Therborn.....	26
1.1.1.10. Richard Sennett	28
1.1.2. İslam Dünyasında İktidar	31
1.1.2.1. Farabi.....	32
1.1.2.2. Maverdi.....	34
1.1.2.3. İbn Sina.....	36
1.1.2.4. Gazali	38
1.1.2.5. İbn Haldun	40
1.1.2.6. İbn Rüşd	43
1.2. İKTİDAR VE EDEBİYAT	45
İKİNCİ BÖLÜM.....	54
2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA İKTİDARI OLUMLAMA GAYRETİ VE KARŞITLIĞI.....	54
2.1. İKTİDAR, KANON VE EDEBİYAT.....	54
2.1.1. Kanon.....	54
2.1.2. Kanon ve Edebiyat.....	61
2.1.3. Türk Edebiyatında Kanon	67
2.2. İKTİDARI OLUMLAMA GAYRETİ VE KARŞITLIĞI	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	94
3. NECİP FAZIL KISAKÜREK VE İKTİDAR	94
3.1. İKTİDAR, EDEBİYAT VE ŞİİR.....	97
3.1.1. İktidarın Edebiyata Edebiyatın İktidara Tahakkümü	97
3.1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında İktidarın Sanata ve Edebiyata Bakışı..	98
3.1.3. İktidar Karşısında Necip Fazıl	100
3.2. İKTİDAR, DİL VE SÖYLEM	105
3.2.1. Cumhuriyet Dönemi İktidarının Dil ve Söyleminin Edebiyata Yansımaları	107
3.2.2. Necip Fazıl'ın İktidar Karşısındaki Dil ve Söylemi	109
3.3. ŞİİRLERİNİN FİKRİ ZEMİNİ VE GÖNDERMELERİ	115
3.3.1. Çevrenin Çehreye Etkileri	118
3.3.2. Poetikası Üzerine Bazı Dikkatler	122
3.3.3. Yalnız "Bir Adam Yaratmak"	130
3.3.4. Değişim Sancısı ve Fikir Çilesi.....	133
3.3.5. Metafizik Ürpertiler	137
3.3.6. "Ben" Şairinde İslam ve Tasavvuf.....	143
3.3.7. Ölüm mü Ölümsüzlük mü?.....	146
3.3.8. Büyük "Dava Şairi"nin Büyük Doğu Ütopyası	152
3.3.9. "Sabık Şair"in Siyaset ile İlişkisi	155
3.4. İKTİDAR, İDEOLOJİ VE DEVLET	156
3.4.1. Necip Fazıl'ın İdeolojiler ve Fikir Akımları Hakkındaki Düşünceleri ve Eleştirileri	156
3.4.1.1. Komünizm ve Sosyalizm	157
3.4.1.2. Liberalizm ve Kapitalizm.....	161
3.4.1.3. Faşizm ve Nazizm	162
3.4.1.4. İslamcılık	162
3.4.1.5. Muhafazakarlık.....	167
3.4.1.6. Milliyetçilik.....	168
3.4.1.7. Kemalizm.....	169
3.4.2. Cumhuriyet Dönemi İdeolojisi Karşısındaki Tutumu	171
3.4.3. İdeoloji ile Örölmüş İdeal: "Büyük Doğu" Devleti	172
3.5. DAVA, TOPLUM VE İKTİDAR	176
3.5.1. "Dava ve Cemiyet" Çilesi	177
3.5.2. "Başını Dava Uğruna Satmış" Şairin Toplum Eleştirisi.....	183
3.5.3. "Aksiyon" Şairinin Siyaset ve İktidar Eleştirisi	187
3.5.4. "Mukaddes Emanetin Dönmez Davacısı"nın İslam Davası	201
3.6. SİYASET VE BÜROKRASİ	204
3.6.1. Siyasi Partiler ve Siyasi Liderler ile İlişkileri.....	206
3.6.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve İsmet İnönü	209
3.6.1.2. Demokrat Parti (DP) ve Adnan Menderes	216

3.6.1.3. Milli Nizam Partisi (MNP) / Milli Selamet Partisi (MSP) ve Necmettin Erbakan.....	224
3.6.1.4. Adalet Partisi (AP) ve Süleyman Demirel	228
3.7. DOĞU-BATI VE İKTİDAR	234
3.8. MANEVİ İKTİDAR.....	240
SONUÇ.....	247
KAYNAKÇA	257

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AP	Adalet Partisi
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	Çeviren
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtları
DP	Demokrat Parti
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
S.	Sayı
s.	Sayfa/sayfalar

GİRİŞ

Sözlük tanımı “Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret; bir işi başarabilme yetki ve yeteneği; devlet yönetimini elinde bulundurma; devlet gücünü kullanma yetkisi ve bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar.”¹ olan iktidarın felsefe sözlüğüne göre dört farklı tanımı bulunmaktadır: “1. Genel olarak, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği. 2. Etkide ya da eylemde bulunma imkânı veren hukukî, siyasî ya da ahlâkî güç. Formel olarak, A’nın B’yi, B’nin yapmayı tercih etmediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü ya da kudreti. 3. Devlet yönetimini elinde bulunduranların, bir toplumu yönetenlerin siyasî, hukukî ve fiilî gücü. 4. Yönetenlerin, yönetme yetkisini elinde bulunduranların kendileri, hükümet.”²

İktidar, hayatın her alanında egemen olma özelliğini de içerisinde barındırmasıyla toplumda genelde siyasi olarak yönlendirici konumda bulunmaktadır. “Siyasi iktidar bütün toplumu etkileyen ve kapsamına alan etkileme ve yaptırım gücüdür. Siyasi iktidarın, sosyal iktidardan farklılığı etkilediği toplumsal alan yönünden kapsam farklılığı, en üst iktidar olması açısından üstünlüğü ve zor (kuvvet) kullanma farklılığıdır.”³ İktidar yönlendirme gücünü aynı zamanda yürürlüğe koyduğu birtakım inkılap ve politikaların da meşruluğunu gözler önüne serecek birtakım ideolojiler sayesinde kullanabilmektedir. Bu sayede iktidarın ideolojisi de iktidarın toplum içerisinde var olmasını ve etkinliğini sürdürebilmesi adına önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarların söylem ve müdahalelerine yön veren ideoloji, aynı zamanda iktidarın kendisini tanımlamasına da yardımcı olur.⁴

Althusser’e göre iktidar yönlendirme gücünü devletin ideolojik aygıtları yoluyla yapmaktadır. Eğitim kurumları olan okullar, Althusser’e göre devletin ideolojik aygıtlarından biridir. Eğitim söz konusu olduğunda, okullarda okutulacak kitapların hazırlanması ya da seçilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda

¹ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 951.

² Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 454.

³ Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Antalya, 2001, s. 10.

⁴ Seçkin Özkan, "Edebiyat-Siyasi Erk İlişkisi (1939-1950)", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 6-7.

kanon devreye girmekte ve eserlerin hangi “ölçütlerle” seçileceğini belirlemektedir. Edebiyatın siyasetle ilişkisi bu noktada daha da görünür hale gelmektedir. İktidara yakın ve iktidar tarafından makbul görünen yazarlar kanona dahil edilirken kimi yazarlar kanon dışında bırakılmıştır. Bunun yanı sıra elbette iktidar ve edebiyat arasında diyalektik bir ilişki söz konusudur. İktidar kendi ideolojisini edebiyat yoluyla topluma ulaştırmaktadır. Kimi yazarlar kendi iktidar alanlarını edebi kimliklerini üretmek için iktidara yakın dururken kimisi de kendi kimliklerini muhafaza edebilmek için iktidardan uzak durmakta ve muhalif kimlikler benimsemektedir.

Sanatçının iktidarla ilişkisi her dönemde farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. İslamiyet öncesinden başlayarak bugüne bağlanan şair-hükümdar ilişkisi de tarihi olaylara bağlı olarak dönüşmüştür. Öyle ki Tanpınar’ın saray istiaresindeki hükümdar ancak “saray”ın her şeyin merkezi olduğu bir dünyayı yansıtabilirdi. Yönetme biçimi değiştikçe hükümdarın durumu değiştiği gibi şairin tutumu da değişmiştir. Fakat ifade biçimi ne olursa olsun, edebiyatın her döneminde siyaset vardır. Mehmet Fuat Köprülü’nün yaptığı tasnifte edebiyatın dönemlendirmesi siyasi olaylarla ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle bir edebi dönemi anarken Tanzimat Fermanı’na atıfla Tanzimat dönemi, 1908’de gerçekleşen 2.Meşrutiyet’in ilanına telmihle 2. Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemi isimlerini kullanıyoruz. Bu dönemlerin edebiyatlarını incelerken de devirlerinin siyasi hadiselerini hatırlıyoruz.

Bu çalışmada da Necip Fazıl’ın şiirleri inceleneceği için öncelikle onun yaşadığı dönemin siyasi atmosferi ele alınacak, ardından şairin bu atmosfer içinde poetikasını hangi unsurlarla oluşturduğu incelenecektir. Son olarak şairin iktidarı nasıl alımladığı şiirlerinde gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun yapılabilmesi için öncelikle teorik çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki başlıklarla önce teori oluşturulacak ardından şiir incelemelerine geçilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKTİDAR KAVRAMI VE EDEBİYAT

1.1. İKTİDAR

İktidar kavramı insanlık tarihi kadar eskidir ve insanlar arasında her zaman bir mücadele aracı olarak varlığını hissettirmektedir. İktidar, insanın olduğu her alanda var olan bir ilişkiler kümesidir. Bu ilişkilerin birbirinden farkı onların gücü kullanabilme dereceleridir. Günümüzde iktidar kavramı ilk olarak devlet iktidarını çağrıştırmaktadır. Bu kavı yanlış olmamakla birlikte iktidar kavramını tek yönüyle ifade etmektedir.

“İktidar” TDK Güncel Türkçe Sözlük’e göre “Bir işi yapabilme, bir direnmeyi yenme gücü, erk; bir işi başarabilme yetki ve yeteneği; devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi; bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar.”⁵ anlamlarını taşır.

“İktidar”, Kubbealtı Lugatı’na göreyse “bir şeyi yapabilmeye gücü yetme durumu, muktedir olma; kuvvet, kudret, güç; ülke yönetimini elinde bulundurma, ülke yönetimini elinde bulunduranlar, hükümet.”⁶ anlamlarını içerir.

“İktidar” Ömer Demir’in Sosyal Bilimler Sözlüğü’nde “bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilmesi, yönlendirebilmesi veya denetleyebilmesi; “toplumu yönetme, yönlendirme gücü; bu güç veya yetkiyi elinde bulunduran organ, hükümet.”⁷ manalarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Kemal Bayram tarafından kaleme alınan “İktidar” maddesi TÜBİTAK Ansiklopedisi’nde “Genel anlamda bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu

⁵ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 19.10.2023.

⁶ <http://lugatim.com/s/iktidar> Erişim tarihi: 19.10.2020.

⁷ <http://omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/> Erişim tarihi: 20.10.2023.

yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite, ilişki veya organ anlamına gelir. Ayrıca iktidarın, başkalarının davranışlarını kontrol edebilme, herhangi bir ilişkide itaat üretebilme kapasitesi anlamları da vardır.”⁸ gibi anlamlarıyla verilmiştir.

Gordon Marshall’ın Sosyoloji Sözlüğü’nde “iktidar”, “power” sözcüğünün karşılığı olarak güçle birlikte tanımlanmıştır ve “toplumsal tabakalaşmanın merkezindeki kavram” olarak sunulmuştur.⁹

Bu tanımların her birindeki ortak vurgunun “güç” olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim güç, birey üzerine uygulanabilen ve bireyi/toplumu değiştirmenin bir aracı olarak kullanılabilir. Bu durumda güç ve iktidar kavramları; otoriteyi elinde bulundurması bakımından devlet kavramıyla beraber anılır ve anlaşılır olmuştur.

İktidarın devlet ve insan hakkında pek çok yayılım alanı bulunmaktadır. Şiddet, zor kullanma, kitle yapılanması, güç, otorite bu yayılım alanlarından bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerde iktidarın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, nasıl işlediği gibi meseleler önemli yer tutar ve bütün bu meseleler üzerine pek çok teorik kitap yazılmış ve birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu teorilere bakıldığında ön plana çıkan çok sayıda kişi olsa da konuya ilişkin çeşitli yaklaşım biçimlerinin var olduğunu örneklemek üzere Batı filozoflarından Elias Canetti, Bertrand Russell, Nietzsche, Michel Foucault, Karl Marx, Max Weber, Rene Guenon, Louise Althusser, Andrew Heywood, Richard Sennett, Goran Therborn gibi araştırmacı/ teorisyenlerin yanı sıra İslam felsefesinden Farabi, Maverdi, İbn-i Sina, Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Rüşd’ün görüşleri dikkate alınmıştır.

1.1.1. Batı Dünyasında İktidar

1.1.1.1. Rene Guenon

Rene Guenon “güç” kelimesinin maddi düzene ait olduğunu ve bu kelimenin maddi iktidar için kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. “Gerçekten de “güç” kelimesi, kaçınılmaz bir şekilde, nüfuz ya da iktidar düşüncesini ve özellikle de maddi

⁸ <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/iktidar> Erişim tarihi: 19.10.2023

⁹ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akinhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.328.

iktidarı, yani dışarıdan görülebilecek şekilde kendini gösteren ve dış araçların kullanılmasıyla ifadesini bulan bir nüfuzu çağrıştırmaktadır. Maddî iktidarın tanımı da aynen böyledir zaten.”¹⁰

Ruhani düzen için ise “otorite” kelimesini kullanmayı tercih eden Rene Guenon, ruhani düzen için ifade edilen iktidarın aslında yalnızca maddi iktidar ile kıyaslanması dolayısıyla iktidar olarak adlandırılabileceğini ifade etmektedir.

Maddi iktidar bütün olarak beşeri olana aittir. “Maddî iktidarın, askerî, adlî ve idarî çeşitli biçimleriyle, eyleme bağlı olduğu açıktır.”¹¹ Ruhani otorite ise beşeri olan maddi iktidara karşılık bilgiye dayalıdır. Ruhanî otorite hem bu bilgiyi içerir hem de süreklilik özelliğine de sahiptir. Fakat maddî güç geçici ve olağan olgulara tabidir.

Maddi iktidarın gücünü sürdürebilmesi için ruhani otoriteye ihtiyacı vardır. Hükümdarların Doğu geleneğinde yaratıcının vekili olarak görülmesi bununla ilişkilidir. Eylem noktasında ise maddi iktidar kendisinden daha üstün bir şey olamayacağını iddia etmektedir. “Burada da gördüğümüz gibi bu iki gücün ilişkisi, gerçekte bilgi ve eylemin ya da “hareket ettirici” ve “hareket eden” arasındaki ilişkinin sembolize ettiği “iç” (bâtın) ve “dış” (zâhir) ilişkisi ile temsil edilebilir.”¹²

Rene Guenon’a göre maddi iktidar manevi otoriteye bağımlıdır. Bu bağımlılık kendini hükümdarların kutsanışında açıkça gösterir. Hükümdarların meşruiyet kazanabilmesi için bu manevi otoriteden gerekli izinler alınmalıdır. Guenon’a göre manevi otorite hiçbir zaman maddi iktidara bağımlı olamaz. Dolayısıyla maddi iktidar manevi iktidara bağlı olmakla birlikte manevi iktidar daha üstündür ve salt maddi iktidara indirgenemez.

Ruhani otorite insanüstü alanla ilişkilidir. “Ruhanî otorite metafizik ve üstün bilgiye bağlı olarak “doğüstü” karaktere hakikaten sahip olan tek otoritedir.”¹³ Maddi iktidar ise özellikle yönetim ile alakalı olan özellikleri ile beşerî düzene aittir. Böylece manevi otorite maddi iktidarı kontrol etme gücüne sahipken maddi otorite de dahil olmak üzere hiçbir şey tarafından kontrol edilemez.

¹⁰ Rene Guenon, **Maddi İktidar, Manevi Otorite**, çev. Birsul Uzma, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.13-14.

¹¹ Rene Guenon, **a.g.e.**, s.18.

¹² Rene Guenon, **a.e.**, s.27.

¹³ Rene Guenon, **a.e.**, s.31.

Buradan anlaşılacağı gibi manevi otorite ile maddi güç arasında bir çatışma söz konusudur. Bu çatışmanın somut olarak görülebilmesi modern çağın başlangıcına götürülebilir. Modern Çağ'da millet-milliyet ikiliğinin ortaya çıkmasıyla, madde ile mana arasında bir çatışma doğmuştur. “Orta Çağ'da tüm Batı'da, ‘Hristiyanlık’ın temel aldığı gelenekçi düzenin temel ilkeler üzerine kurulmuş olan gerçek bir birliği vardı. Tam anlamıyla politik olan, yani ruhanî olmayan, maddî düzenin ikincil birliğinin temelleri atıldığında Batı'nın büyük birliği parçalandı ve ‘Hristiyanlık’ın fiili varlığı son buldu.”¹⁴ Öyleyse Guenon'a göre maddi düzenin ortaya çıkması dini bir otoritenin varlığında mümkün değildir. Böylece maddi iktidar kendini inşa edebilmek için ruhani olanı; otoriteyi, ortadan kaldırır. “Diğer yandan, ‘milliyet’lerin kuruluşu, mana dünyasının madde dünyasına kulluk etmesiyle her iki güç arasındaki hiyerarşik ilişkilerin alt üst edilmesini de içeren girişimlere imkân tanımıştır.”¹⁵ Rene Guenon'a göre bu kulluk kendisini açıkça kiliselerde göstermektedir. Maddi iktidarın hakimiyetini sağlamanın en etkili yolu kiliseler aracılığıyla dindir.

Maddi iktidarın hükümdarı dünyaya ait mutluluklara kapı aralarken ruhani otoritenin hükümdarı manevi mutluluklara kapı aralar. “İmparator; ‘dünyevî cennet’e ilişkin olan ‘küçük sır’lara, yani insanın içerisinde bulunduğu durumun mükemmelleştirilmesi isteğinin gerçekleştirilmesine başkanlık ederken yüce ruhanî olan hükümdar ise, ‘semavî cennet’e ilişkin olan ‘büyük sır’a, yani etimolojik anlamı göz önünde bulundurulduğunda ‘papalığa ilişkin’ fonksiyonla insanın bulunduğu duruma bağlı olan insanüstü durumların gerçekleştirilmesi isteğini yönlendirir.”¹⁶

Metafizik bilgi insanüstünün bilgisidir. Maddi iktidarın alanı dışında kalan ve manevi otoriteye ihtiyaç duyulan alanın bilgisidir. Bu noktadan hareketle Rene Guenon'a göre metafizik ve fizik düzene ait olan bilgilerin anahtarı manevi otoriteye aittir. Maddi iktidar hükümdarına yalnızca vekaleten emanet edilmiştir.

1.1.1.2. Bertrand Russell

İktidarın manevi yanına ilişkin Russel, mutluluğa dikkat çeker. İnsanı mutlu edebilecek güç ona göre ilahi güçtür. Russel'a göre insanlara daimî mutluluk

¹⁴ Rene Guenon, a.e., s.36

¹⁵ Rene Guenon, a.e., s.37.

¹⁶ Rene Guenon, a.e., s.41.

sağlayabilecek yegâne şey Tanrı'dır. Saltanat, iktidar, şan ve şeref yani insanlara dünyada mutluluk sağlayabilecek şeylerin tamamı Tanrı'da vardır ve her şey ona aittir. İnsanların yeryüzündeki saltanatı hep başka saltanatlarla sınırlıdır. İnsanın yeryüzündeki iktidarı dahi ölümüne kadardır, ölümüyle sonlanır. Buna göre Russell, insanın mutluluğunu maddi olanda değil ruhani olanda tanımlar.

İnsanların en temel isteklerinin başında Russell'a göre iktidar ve şan kazanma istekleri gelir. Bu kavramlar birbirine çok benzeyen kavramlar da olsa aynı kavramlar değildir. Şan kazanmanın en kolay yolu iktidar kazanmaktır. "Başbakanın şanından çok iktidarı, Kralın ise iktidarından çok şanı vardır."¹⁷

İnsanların en güçlü isteklerinden biri olan iktidar aşkı eşit dağıtılmamıştır. İktidar aşkı çekingen insanlarda lidere uyma şeklinde görülmektedir. Bunun sonucu olarak da lider ruhlu insanlarda iktidar dürtüsü daha da gelişmektedir. Bazı insanların yaratılışı onları yönetmeye bazılarınınsa boyun eğmeye yöneltir. Bir kişi ya da toplumun boyun eğme dürtüsünün temelinde genellikle korku yatmaktadır. "Toplumsal değişmelere yol açan kişiler bir kural olarak, toplumu değiştirmek isteğini kendilerinde güçlü bir biçimde duyanlardır."¹⁸

İktidar insanlara gerçekleştirme olanağı bulunmayan şeyleri gerçekleştirebilme olanağı sunar. İktidarın gücü çekingenliğin işin içine karıştığı noktaya kadar geçerlidir. İktidar çekingenlik ile birlikte son bulur.

Aynı şeyi isteyen kişilerden biri hem kendisinin hem de diğer kişinin isteklerini gerçekleştirebildiyse ondan daha iktidardır. "Kabaca, eğer A gerçekleştirmeyi düşündüklerinin çoğunu, B de gerçekleştirmeyi düşündüklerinin azını gerçekleştirmişse, A'nın iktidarı B'ninkinden fazladır."¹⁹

Russell'a göre insanlar üzerinde iktidar etki altına alınış ile alakalıdır. Bu doğrultuda iktidar bireylerin etkilenmesine ya da bireylerin etkilenmesi için kurulmuş örgütlerin tipine göre sınıflandırılabilir. "Birey şu yollardan etki altına alınabilir: A. Bedeni üzerine doğrudan doğruya bir güç uygulayarak (örneğin, hapsederek, öldürerek); B. Kandırma ve belli bir yöne sevk etme aracı olarak ödül ya da ceza

¹⁷ Bertrand Russell, **İktidar**, çev. Mete Ergin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.11.

¹⁸ Bertrand Russell, **a.g.e.**, s.14.

¹⁹ Bertrand Russell, **a.e.**, s.35.

vererek (örneğin, iş vermek veya işsiz bırakmak); C. Fikirlerini etkileyerek (örneğin, en geniş anlamıyla propaganda).”²⁰

Her örgütün kendine özgü gücü yanında başka güç biçimleri de vardır. Bu sebeple güç biçimleri arasında kesin sınırlar yoktur. Ekonomik örgütler ödül ve cezalara başvurabilirken okul ve siyasi parti gibi örgütler fikirleri etkilemeyi hedefler. Ordu ya da polis gibi devlet örgütleri ise daha çok beden üzerinde güç uygular.

Russell iktidarı geleneksel, yalın ve devrimci olmak üzere üçe ayırmaktadır. Geleneksel iktidar alışkanlıkla ilgilidir. Geleneğe dayanmayan ve genellikle askeri olan iktidar yalın iktidardır. Geleneksel iktidarın sona ermesiyle onun yerini alan devrimci iktidar çoğunluğun onayı ile yönetimi ele alır. Bu üç iktidar arasındaki ayrım psikolojiktir.

Russell’ın ortaya koyduğu iktidar biçimlerinden bir diğeri ise “perde arkası iktidarı”dır. “Saray nedimlerinin, entrikacıların, casusların iktidarı bu tip iktidardır.”²¹ Bunlar şan kazanmaktan çok iktidar isteyen kimselerdir. Yakınlarını önemli noktalara yerleştirirler ve iktidar zayıfladığında başa geçerler.

Geleneksel iktidarın temeli olan inanç ve alışkanlıklar unutulmaya başlanınca geleneksel iktidar yerini yalın iktidara bırakmaktadır. “Uzun bir iktidar geçmişine sahip örgütler, bir kural olarak, üç evreden geçerler: Birincisi, fanatik olan, ama geleneksel olmayan ve fetihlere yol açan inanç evresi; ikincisi, yeni iktidarın hızla geleneksel bir biçim alan genel onaya ulaşması evresi; sonuncusu da iktidarın, gelenekselliğini reddedenlere karşı kullanılarak, yeniden yalın biçim aldığı evredir. Bir örgütün karakteri, bu evrelerden geçilirken büyük ölçüde değişikliğe uğrar.”²²

İktidar çoğunluğun isteği ve onayıyla bir hak olarak sınırlandırılmıştır. Bu hak kadınlardan çok erkeklere, siyahlardan çok beyazlara, zenginlere, aristokratlara ve soylulara tanınmıştır.²³ Bilginin yaygınlaşmasıyla bu sınırlandırmalar reddedilmiş ve iktidar sahipleri de bazı zamanlarda boyun eğmek ve yerini yalın iktidara bırakmak zorunda kalmışlardır.

²⁰ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 36.

²¹ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 37.

²² Bertrand Russell, **a.e.**, s. 85.

²³ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 100-101.

Yalın iktidar ilişkileri içerisinde devletin tanıdığı sınırlar içerisinde işçi ile işveren arasındaki ilişki sayılabilir. “Sosyalist bir işçi, gelirinin patronunkinden düşük oluşunu adaletsizlik sayabilir; o zaman onu, gelirine razı olmak zorunda bırakan şey, yalın iktidardır.”²⁴

Geleneksel iktidarın inanç ve alışkanlıkları kuşkuya yol açabilir. Böyle bir kuşku durumunda toplumun dağılıp bozulmaması ancak yalın iktidar sayesinde sağlanabilir. Bazen de yeni inanç toplum içerisinde oldukça tutulur ve eski yönetimin yerine yeni bir devrimci güç olan devrim iktidarı gelir. Ancak Russell’a göre “Devrim başarı kazandığı takdirde, kurduğu sistemin kısa zamanda geleneksel hale geleceği bir gerçektir; ama şurası da bir gerçektir ki, devrim savaşı, çetin olduğu ve uzun sürdüğü takdirde, çoğunlukla bozulur ve bir yalın iktidar savaşı halini alır.”²⁵

İktisadi iktidar, devlet yasalarına dayanmaktadır. Ancak çok büyük sorunların ortaya çıkması durumunda savaşa dayanmaktadır. Normal zamanlarda iktidar mal sahibinin malının bir başkasına geçmesini yasaya uygun olarak güven altına almaktadır. Sonuç olarak iktisadi iktidarın devlet iktidarı ile olan ilişkisi karşılıklıdır.

Russell’a göre bütün iktidar biçimleri düşünceden türemektedir. Bireyleri ve toplumları ilgilendiren konularda düşüncenin kesin iktidar olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. “Düşünce üzerindeki iktidar da bütün öteki iktidar biçimleri gibi birleşmek, bir noktada toplanmak eğilimindedir; bu ise, mantıken, Devlet tekeline götürür.”²⁶

İster gönüllüler tarafından kurulsun ister başka yollarla kurulsun örgütler ortak amaçlara hizmet etmek amacıyla bir araya gelmiş insanlar tarafından oluşturulmuş topluluklardır. Amacı her ne olursa olsun her örgütün bir iktidar dağılımı ve düzenlemesi olması gerekmektedir. Bir örgütün bütün üyelerinin her birinin adına karar alan ve onlardan daha iktidarlı olan bir yönetimi bulunması da gerekmektedir. Örgütün aldığı kararlar da yine örgüt yönetimi tarafından uygulanmaktadır. Yöneticiler demokratik yollarla da seçilseler örgüt üyelerinden daha iktidarlıdır. Örgüt büyüdükçe yönetimin ve yöneticinin de iktidarı büyümektedir. Böylelikle örgütler büyüdükçe iktidar eşitsizliği de doğal olarak artmaktadır.

²⁴ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 105.

²⁵ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 109.

²⁶ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 147.

Russell'a göre bir devletin iktidarı coğrafidir. Merkezden çevreye doğru yayılan devlet iktidarının gücü merkezden uzaklaştıkça azalmaktadır. "Küçük Devletlerin varlığı kendi iktidarı sayesinde değil, büyük Devletler arasındaki kıskançlık sayesinde; örnek olarak ortada Belçika vardır, çünkü onun varlığı İngiltere'yle Fransa'nın işine gelmektedir. Portekiz'in elinde büyük sömürgeler bulunmasının nedeni, büyük Devletlerin bu sömürgeleri paylaşma konusunda bir anlaşmaya varamamalarından ibarettir."²⁷

Örgütlerin iktidarının devlet iktidarından farkı örgütlerin zor kullanamamasıdır. Russell'a göre bir örgütün en önemli belirgin nitelikleri şunlardır: büyüklük, üyeler ve üye olmayanlar üzerindeki yetkisi, yönetim biçimi.

Devlet dışındaki örgütlerin üyeleri üzerindeki yetkileri yasalarla sınırlandırılmıştır. Ancak devletin vatandaşları üzerindeki yetkileri sınırsızdır. Devletin yabancılar üzerindeki yetkileri çeşitli şekillerle korkutmaya dayanmaktadır. Devletlerin birbiri üzerindeki yetkilerini ise askeri güç dışında hiçbir şey sınırlayamamaktadır.

Russell'a göre töre, bir yanıla yasayı andırı ve bu sebeple toplumsaldır. Bir başka yanı ise birey vicdanını ilgilendiren bir husustur. Töre birinci yönüyle bir iktidar mekanizmasıdır ve törenin bu türüne "pozitif töre" adı verilmektedir. "İktidar töresinin en açık görünüşlerinden biri, itaatin aşılmasıdır. Çocuklar ana babalarına, karılar kocalarına, uşaklar efendilerine, uyruklar hükümdarlarına (ve dinsel hususlarda) ruhani sıfatı olmayanlar papazlara boyun eğmekle görevlidirler (daha doğrusu, görevli idiler); ordularda ve dinsel tarikatlarda daha çok uzmanlık alanı içine giren itaat görevleri vardı. Bu görevlerin her birinin, kendini ilgilendiren kurumun tarihine koşut uzun bir tarihi vardır."²⁸

1.1.1.3. Karl Marx

Marx'ın iktidar düşüncesini anlayabilmek için emek, yabancılaşma, toplumsal sınıflar, sınıf çatışması ve devlet kavramları hakkındaki görüşlerini de anlamak gerekmektedir.

²⁷ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 166.

²⁸ Bertrand Russell, **a.e.**, s. 234-235.

Marx insan emeğini, insanın bilincinin ve dil kullanmasının bir ürünü olarak değerlendirir, emek kavramını maddi üretimle sınırlamaksızın insan etkinliğinin toplumsal yapının belirleyici gücü olarak görür.

Marx'a göre emeğin yabancılaşması kavramı bir iktidar eleştirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancılaşma kişinin veya toplumların eylemlerinin sonuçlarının zaman ve mekândan ayrılarak amaçlarının dışına çıkmasıdır. Yabancılaşmış emek ise başkalarının zorlamasıyla yapılan bir çalışma, zoraki bir emektir. İşçinin kendi emeğiyle ürettiklerine sistem efendilerinin el koymasındır yabancılaşmış emek. "Burjuvazi, şimdiye dek saygı duyulan ve saygılı bir korkuyla bakılan bütün mesleklerin halelerini söküp attı. Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim adamını kendi ücretli emekçisi durumuna getirdi."²⁹ Böylelikle burjuvazi, insanları efendilerine bağlayan feodal bağları da ortadan kaldırmıştır.

Marx, üretim ilişkilerinin ve ekonominin toplumu belirlediğini ifade etmektedir. Sanat, felsefe, din gibi kavramlar toplumun ekonomik yapının ihtiyaçlarına göre düzenlemek amacıyla ortaya çıkan üst yapılarıdır. Ekonomik alt yapı üst yapıyı belirlemektedir.

Marx için güç, emeğin gücüdür. Üretim sisteminin en önemli parçasını oluşturan güç her ekonomik sistemde önemli bir yer tutmaktadır. Marx işçi sınıfının egemen olduğu bir iktidar anlayışı kurgulamaktadır.

Marx'ın sömürü, emeğin yabancılaşması, sınıf çatışması kavramları kapitalist modern toplumda iktidar ilişkilerini açıklayan kavramlardır. Marx iktidar olarak burjuva sınıfının aracı olan kapitalizmi anlamaktadır. "Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Doğmasıyla birlikte, burjuvaziye karşı mücadelesi de başlar. Savaşım başlangıçta tek tek işçiler tarafından, sonra bir fabrikadaki işçiler tarafından, sonra da bir işkolunun bir yöredeki işçileri tarafından, onları doğrudan sömüren tek tek burjuvalara karşı yürütülür. Saldırıları burjuva üretim koşullarına karşı değil, bizzat üretim araçlarına karşı yöneltirler."³⁰ Marx'a göre iktidarı ele geçirmiş olan bütün önceki sınıflar toplumu kendi mülk edinme koşullarına boyun eğdirerek

²⁹ Karl Marx, F. Engels, **Komünist Parti Manifestosu**, Sol Yayınları, İstanbul, 2011, s. 25.

³⁰ Karl Marx, F. Engels, **a.g.e.**, s. 30.

konumlarını pekiştirmeye çalışmışlardır. Proleterler ise bu durumu ortadan kaldırmadıkça toplumsal üretici güçleri ellerine geçiremezler.

Marx, devletin tarihte ilk kez sınıflı toplumlarda ortaya çıktığını söylemektedir. “Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımı tarihidir.”³¹ Her sınıf savaşımı da ona göre bir siyasal savaşımıdır. Kapitalist devletin aşılmasını, kapitalist toplumda sınıfların aşılması koşuluna bağlar. Marx kapitalist sistemde ücretli emekçiler, kapitalistler ve toprak beylerini üç büyük sınıf olarak sayar.

Marx’a göre devlet soyluların çıkarına hizmet etmektedir. Soylular ise doğrudan iktidara gelerek siyasi hayatın içinde olmaktan bilerek kaçmaktadırlar. Bu kaçışın sebebi kendi çıkarlarını iktidardan korumaktır. Marx’a göre “Devlet ile toplumun yapısı, siyaset bakımından iki ayrı şey değildir. Devlet toplumun yapısıdır. Devlet, toplumsal yapıların kötülüğünü kabul ettiği ölçüde, bunları ya hiçbir insan gücünün üstesinden gelemeyeceği doğal yasalara yahut Devletten bağımsız olan özel yaşayışa ya da devlete bağlı olan idari yetersizliklere yorar... Devlet, bir yanda yönetimin amaç ve iyi niyetleriyle, öte yanda araç ve kaynakları arasındaki çelişkiyi, kendisini yok etmeden ortadan kaldıramaz, çünkü kendisi bu çelişkiye dayanmaktadır. Devlet, kamusal yaşayış ile özel yaşayış arasındaki, genel ve özel çıkarlar arasındaki çelişkinin üstüne kurulmuştur.”³²

Marx için iktidar siyasi iktidardır. Bireylerin toplumsal hayat içerisindeki durumlarından hareketle kolektif bir iktidar anlayışına sahiptir. Egemen sınıf kapitalist iktidardır. Devlet üretim araçlarının mülkiyetini ve denetimini elinde tutmaktadır. Bu sebeple devlet egemen sınıfın aracıdır. Marx için “devlet” egemen ve sömürücü bir sınıfın, üzerinde egemenlik kurduğu sömürdüğü sınıf ve sınıflara karşı kendi güç ve ayrıcalığını empoze etmesini ve korumasını sağlayan kurumdur. Marx modern devlet iktidarını “Tüm burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir komiteden başka bir şey değildir.”³³ diyerek tanımlamaktadır.

Neticede Marx’a göre bütün toplum biçimleri ezen ve ezilen sınıfların karşıtlığına dayanmaktadır.

³¹ Karl Marx-F. Engels, a.e., s.22.

³² Karl Marx, **Devlet ve Hukuk Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ**, ed. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.126-127.

³³ Karl Marx-F. Engels, a.e., s.24.

1.1.1.4. Max Weber

Weber'in iktidar anlayışında güç, yetkili kişi tarafından organize edilerek kuruluş haline getirilmektedir. Bir lider veya bir yönetici grubunun yetkili olduğu sisteme kuruluş denmektedir. Bu lider ya da yönetici aynı zamanda otorite temsilcisidir. Yani bir kuruluşun mevcudiyeti otoriteye sahip birinin mevcudiyetine bağlıdır. Kuruluşun eylemi ise yöneticinin faaliyetleri ile sınırlıdır.

Güç, bir kişinin karşı koyma ile karşılaşsa dahi istediğini yapabilme ya da yaptırabilme durumunda olmasını ifade etmektedir. Egemenlik ise bir emre belli bir grubun itaat etmesini ifade etmektedir. Disiplin de yine bir grubun alışkanlık sonucu herhangi bir şeye itaat etmelerini ifade etmektedir.

Egemenlik, ancak başkalarına komuta edebilen bir kimsenin varlığıyla mevcut olmaktadır. "Egemenlik için örgütlenmiş bir kuruluş, sınırları belli bir coğrafi alan içinde idari yürütme memurlarınca fiziksel bir zorlama ya da tehdit altında sürekli olarak güvenceye alınmışsa, "siyasi" olarak adlandırılır. Kurallarının uygulanmasında, idari yürütme memurlarının meşru olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu kurumlaşmış nitelikteki sürekli siyasal birlik "devlet" olarak adlandırılacaktır."³⁴ Buna göre egemenliği sağlayan gücün göstergesi fiziksel ve siyasal olarak farklılaşmaktadır.

Weber'e göre otorite "yasal, geleneksel ve karizmatik" olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yasal otorite "Normatif kuralların meşruluğu ve bu yasalara göre egemenlik konumuna getirilenlerin, emir verme hakkı olduğu inancına dayalıdır."³⁵ Geleneksel otorite "Çok eski zamanlardan beri süregelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna olan yerleşik inanca dayalıdır."³⁶ Karizmatik otorite ise "Bir bireyin istisna kutsallığına, kahramanlığına, örnek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan veya emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılığa dayalıdır."³⁷

Gücünün ve kutsallığının geçmişten geldiğini iddia eden ve bu yolla meşruluk kazanmaya çalışan aynı zamanda bu sayede kendisine inanılan egemenlik türü geleneksel otoritedir. Geleneksel otorite uygulayıcıları yine geleneksel kurallar

³⁴ Max Weber, **Bürokrasi ve Otorite**, çev. H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s.30.

³⁵ Max Weber, **a.g.e.**, s.40.

³⁶ Max Weber, **a.e.**, s.40.

³⁷ Max Weber, **a.e.**, s.40.

tarafından belirlenecektir. Geleneksel otoritede güç sahibi yönetici sıradan bir amir değil bir efendidir. Bu efendinin görevlileri şahsi hizmetçileridir. Yönetilenler ise topluluğun üyeleri olarak görülmezler. Yönetilenler egemenlik sahibi yöneticinin tebaasıdır. Görevliler tarafından da tebaa tarafından da uyulan şey kurallar değil güç sahibince seçilmiş kişilerdir. Geleneksel otorite uygulayıcısı efendi, şahsi keyfine göre kişilere ya da topluma iyilik ya da kötülük yapabilir, istediği gibi davranabilir.

Weber'e göre geleneksel otoritenin en ilkel türleri "gerontokrasi" ve "ataerkillik"tir. Gerontokrasi, egemenliğin yaşlıların elinde bulunduğu durumu ifade etmektedir. Gelenekleri en iyi bilen en yaşlı olacağı için egemenlik de en yaşlıya verilmektedir. Ataerkillik ise hem ekonomik hem de akrabalığa dayalı olarak örgütlenen bir grubu bir miras kuralı ile belirlenen yöneticinin idare etmesini anlatmaktadır.

"Yöneticinin kontrolü altında şahsi bir idari memur topluluğu, özellikle de askeri gücün gelişmesiyle, geleneksel otorite 'patrimonyalizme' dönüşür. Mutlak otorite zirveye ulaştığında ise bu durum 'saltanat' (sultanlık)' olarak adlandırılır."³⁸ Grup üyeleri artık bu durumda tebaa olarak adlandırılmaktadır. Egemenlik sahibi yönetici sınırsız güce sahiptir ve her şey şahsi hakka dönüşmektedir. Bu hakkını özgürce kullanabilir.

Yasal otorite, kuralların yasallığına dayanmaktadır. Yönetimi elinde bulunduran iktidar sahibi yöneticiler bu kurallara göre emir vermelidirler. Burada otorite liderin fiilen yaptıkları ile ilgili olmaktadır. Geleneksel otoritede yöneticiler alışkanlıkların belirlediği geleneklere göre genelde babadan oğula şeklinde gerçekleşmekteydi. Yasal otoritede ise yöneticiler görevin niteliklerine sahip herkesin bu göreve gelme hakkının olduğunu söylemektedir.

Karizma; bir şahsı diğerlerinden ayıran, onlardan üstün olduğunu ifade eden, özel bazı güçlere sahip olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Bütün bu durumlar sıradan insanların ulaşamayacağı, yalnızca kutsal kökenleri olanların ulaşabileceği özelliklerdir. Doğal olarak bir kişi bu özelliklere sahipse "lider" olarak adlandırılacaktır. Karizmatik gücün geçerliği için güce bağımlı olanların

³⁸ Max Weber, a.e., s.62.

bulunmasıdır. Bu güç sahibi kişiler peygamberler, tedavi edici güce sahip kişiler ya da hukuki bilgelik sahibi kişiler olarak sıralanabilir.

Weber'e göre otorite meşru olmak zorundadır. Toplum meşruiyetine inanmadığı yöneticiye boyun eğmez ve asla itaat etmez. Bu yöneticilere karşı bir direnç, bir başkaldırı mutlaka olacaktır. Otorite duygusu yalnızca yönetilenlerin yönetenlerin meşruluğunu kabul ettiğinde gerçekleşecektir.

1.1.1.5. Nietzsche

“İnsanın en korkunç ve en esaslı talebini kudrete yönelik içgüdü”³⁹ olarak gören Nietzsche'nin iktidar fikrinin temelinde güç istenci bulunmaktadır. Bu güç istenci yaşamı olumlayan yanı sıra dikkat çekmektedir. Ona göre her bireyin kendi gerçekleri vardır ve bu gerçekler de bireye güç sağlayan şeylerdir. Gerçekler bireyin gücünü artırmaktadır. “Gerçeğin ölçütü güç duygusunun yükseltilişinden kaynaklanır.”⁴⁰

Bilgi, güce sahip olması ve egemen olmanın gereği olarak iktidarın tabii araçlarından birisidir. İktidar bilgiyi üretir bilgi ise iktidarı şekillendirir. “Hüküm vermek en eski inancımızdır, doğru ve yanlış telakki etmekteki en alıştığımız bir şeydir. Bir iddia ediş ya da yadsıyış, bir kesinlik, bir şey öyledir, başka türlü değildir şeklinde. Burada ‘gerçekten tanımış olmanın’ inancıdır.”⁴¹ Nietzsche, iktidar sahibi ve gerçeklikle bağını koparmış olan aynı zamanda toplumdaki uzak bir Tanrı anlayışına sahip olan Hristiyanlık düşüncesini reddetmektedir. Ona göre Tanrı artık yoktur. Tanrı'nın yani gücü elinde bulunduran iktidarın Nietzsche tarafından öldürülmesiyle insan kendisini boşlukta bulmuştur. Artık kendini bulmak ve güçlü olmak zorundadır. Artık öldükten sonraki dünya için çalışmak gereksiz hale gelmiştir ve insan bu dünya için yaşamaktadır.

Nietzsche'ye göre efendi ve köleler toplum tarafından belirlenmektedir. Tanrı önünde hem bu dünyada hem de öte dünyada eşit olmak düşüncesi bu dünyada eşit olmayanlara Tanrı önünde eşitlik vaadidir. Dolayısıyla bu dünyada köle konumunda olanlar, öte dünyada efendileriyle eşit olma durumunu beklemektedir. Ancak

³⁹ Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci Bütün Değerleri Değiştirir Denemesi**, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.355.

⁴⁰ F. Nietzsche, **a.g.e.**, s.272.

⁴¹ F. Nietzsche, **a.e.**, s.270.

Nietzsche'nin beklemeye tahammülü yoktur. Efendiler dışındaki insanları köleleştiren, onları değersiz hale getiren, sadece birilerinin işini görmeye yarayan bir konuma sokan Hristiyanlık düşüncesine saldırıda bulunmaktadır. Nietzsche'nin tanrıyla öldürmesi köle konumundakilere bir müjdedir. Bireylerin bazı şeylerin farkında olmasını, üzerindeki iktidarı görmesini ister. İnsan hükmedenlerin kölesidir ve değerlerin belirlediği ahlaka sahip olmuştur. Fakat Nietzsche'nin Tanrı'yı öldürmesiyle insan kendini ve değerini bulur.

Nietzsche'ye göre güç istenci insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Toplumsal ve ekonomik değişimler, dönem dönem farklılaşan tahakküm biçimleri çerçevesinde ortaya çıkan güç istenci, insanın kendisini güçlü olmak zorunda hissetmesiyle ilişkilidir. Nietzsche'ye göre insan, kendisini ancak güç sahibi olarak ve iktidar ilişkilerinin farkına vararak aşabilir.

“Güç hissi, mücadele hissi, direnme hissi buna ek olarak burada kendisine direnilen bir şeyin var olduğuna ikna eder.”⁴² Nietzsche'nin insanı gücü ve iktidarı isteyen, bunun için çabalayan ve uygun koşulları oluşturma gayreti içerisinde olan asil insandır. Tanrının ölümünü ilan etmesi yaşamın olumlanma mecburiyetini getirir. İnsan artık öte dünyadaki yaşamdan sıyrılarak bu dünyadaki yaşama yönelmiştir. İnsanların iktidar tahakkümü altında köle ahlakına sahip olmalarına itiraz ederek güç sahibi, gücü ve iktidarı kendisi isteyen insana inanır. Nietzsche üstinsanın diğer insanlardan nasıl farklılaştığını da şöyle açıklamaktadır. “Modern insanı haber veren şeyin içinde çöküntü diye bir şey bulunur: Ama hastalığın çok yanında deneyden geçirilmemiş olan bir güç ve ruhun kudretliliği de vardır. İnsanların küçülmesini, haysiyetsizliğini meydana getiren aynı sebepler daha güçlü ve daha ender olanları yukarıya büyüklüğe kadar yükseltir.”⁴³

1.1.1.6. Louise Althusser

Althusser'e göre devlet yalnızca iktidarının bir işlevi olarak anlam kazanmaktadır. Devlet iktidarı da sınıf ya da sınıflar ittifakı çevresinde dönmektedir. Devlet iktidarı ile devlet aygıtının birbirinden ayrılması gerektiğini söyleyen Althusser'in Marksist devlet teorisine göre “1) devlet, devletin baskı aygıtıdır; 2)

⁴² F. Nietzsche, a.e., s.272.

⁴³ F. Nietzsche, a.e., s.75.

devlet iktidarını devlet aygıtından ayırmak gerekir; 3) Sınıf mücadelelerinin hedefi devlet iktidarındır ve bunun sonucunda devlet iktidarını ellerinde tutan sınıflarca (ya da sınıf ya da sınıf bölümleri ittifakı) devlet aygıtının kendi hedefleri doğrultusunda kullanılmasıdır; ve 4) Proletarya, var olan burjuva devlet aygıtını yıkmak ve bu ilk aşamada onun yerine bambaşka bir devlet aygıtı koymak ve ileriki aşamalarda radikal bir süreci, devletin yıkılma sürecini (devlet iktidarı ve her türlü devlet aygıtının sonu) başlatmak için devlet iktidarını elde etmelidir.”⁴⁴ Devlet teorisini iyi anlamak için yalnızca devlet aygıtı ile devlet iktidarını anlamının yeterli olmadığını bunun için devletin ideolojik aygıtlarının bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Althusser devletin aygıtlarının baskı aygıtı olduğunu ve zor kullandığını, ideolojik aygıtların ise bununla aynı şey olmadığını söylemektedir. Devlet aygıtları genelde şunları kapsamaktadır: hükümet, yönetim, ordu, mahkemeler, hapishaneler vb.

Devletin baskı aygıtı ile devletin ideolojik aygıtları birçok yönüyle birbirinden ayrılmaktadır. Althusser’e göre devletin bir tek aygıtı varsa birçok ideolojik aygıtı bulunmaktadır. Devletin baskı aygıtları tümüyle kamu alanında yer alırken devletin ideolojik aygıtlarının büyük bir bölümü özel alanda yer almaktadır. Devletin ideolojik aygıtları genelde şunları kapsamaktadır: kiliseler, partiler, sendikalar, okullar, aileler, vb. Devletin baskı aygıtı zor kullanarak işlerken devletin ideolojik aygıtları “ideoloji” kullanarak işlemektedir.

Devletin ideolojik aygıtları ideolojiye öncelik vererek işlemektedir. Ancak yönetici sınıf iktidarı elinde tutmakta ve devletin baskı aygıtına sahip olduğu için devletin ideolojik aygıtlarında da etkin söz sahibi olmaktadır. Çünkü “Devlet’in ideolojik Aygıtlarında gerçekleşen de bütün çelişkileriyle, bu yönetici sınıfın ideolojisinin kendisidir.”⁴⁵ Althusser’e göre hiçbir yönetici sınıf devletin ideolojik aygıtlarını kullanmadan ve onlar üzerinden tahakküm uygulamadan devlet iktidarını sürekli elinde bulunduramaz.

Devletin baskı aygıtı, devlet iktidarını elinde tutan egemen sınıfın varlığında merkezi bir örgüte dayanmaktadır. Ancak devletin ideolojik aygıtları çok sayıda ve

⁴⁴ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp-Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.31.

⁴⁵ Louis Althusser, **a.g.e.**, s.36.

birbirinden ayırdılar. Devletin ideolojik aygıtları arasındaki birlik genelde egemen sınıfın ideolojiye çelişkili biçimde sağlanır.

Althusser'e göre "Tüm DİA'lar, hangisi olursa olsun, aynı hedefe yönelir: Üretim ilişkilerinin yeniden-üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden-üretimi."⁴⁶ Devletin ideolojik aygıtlarının hepsi kendince bu hedefe katkıda bulunmaktadır. Siyasal aygıtlar bireyleri ideolojik olarak, haber aygıtları bireyleri farklı yollardan bilgilendirerek, dini aygıtlar birtakım değerleri hatırlatarak hedefe katkıda bulunmaktadır.

Althusser devletin ideolojik aygıtları içerisinde en önemlisinin okul olduğunu ifade etmektedir. "Bir DİA açıkça egemen rolü oynar; öylesine patırtısızdır ki! Okul."⁴⁷ Toplumunu oluşturan bireylerin hangi sınıftan olursa olsun tüm çocuklarını anaokulundan başlayarak yıllar boyunca egemen ideolojiyi kafalarına yerleştirir. "Başka hiçbir DİA bu kadar yıl boyunca haftanın 5-6 günü 8'er saatten, kapitalist toplumsal formasyonun çocuklarının tümünün zorunlu (ve üstelik, bedava) dinleyiciliğine sahip değildir."⁴⁸

Egemen sınıfın ideolojisi, yalnızca Tanrı'nın istemesiyle ya da iktidarın ele geçirilmesiyle egemen olmamaktadır. İdeolojinin egemen olması devletin ideolojik aygıtları sayesinde olmaktadır. Bu hakimiyet Althusser'e göre sert bir sınıf mücadelesi sonunda kazanılmaktadır. Önce egemen sınıflara daha sonra da bunların devletin ideolojik aygıtlarındaki tutumlarına karşı ve son olarak da sömürülen sınıfa karşı. "İktidardaki bir sınıfın, DİA'larında egemen kıldığı ideoloji, gerçekten de bu DİA'larda gerçekleşir, fakat başka yerden geldiği için onları aşar. Bu türden DİA'lara karşı ve DİA'lar içinde, ezilen bir sınıfın savunmayı başardığı bir ideoloji de başka yerden geldiği için onları aşar."⁴⁹

1.1.1.7. Michael Foucault

Foucault iktidarı genel anlamıyla devlet ve bireysel iktidar olarak ikiye ayırmaktadır. Merkezi iktidarın siyasi biçimine devlet, bireysel iktidara ise pastoral adını vermektedir.

⁴⁶ Louis Althusser, **a.e.**, s.43.

⁴⁷ Louis Althusser, **a.e.**, s.43.

⁴⁸ Louis Althusser, **a.e.**, s.44-45.

⁴⁹ Louis Althusser, **a.e.**, s.75.

Çoban, bir sürü üzerinde iktidar kurmaktadır. Onları bir araya toplar ve onlara liderlik eder. Sürünün başından ayrılması sürünün dağılması için yeterlidir. Yani sürünün varlığı çobanın varlığına bağlıdır. Çobanın rolü sürünün güvenliğini sağlamaktır. Bu çoban tarafından yalnızca tehlike anında değil her zaman yapılması gereken bir eylemdir. Çobanın sürüsünü iyi tanması ve ihtiyaçlarını iyi bilmesi gerekmektedir. Sürünün genel durumu hakkında bilgi sahibi olması yetmez, tek tek her koyun hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Çünkü “Çobanın iktidarı, sürünün her üyesine ayrı bir özen gösterilmesini içerirler.”⁵⁰ Foucault’ya göre itaat etmek bir erdemdir ve koyunlar çobanın dediklerine uymak zorundadır. İtaat etmenin de bir amacı vardır. Bu amaç “Bireylerin bu dünyada ‘kendi nefislerini köreltmeleri’ için çalışmalarını sağlamak. Nefsin körelmesi kuşkusuz ölüm demek değildir; ama, bu dünyadan ve kendinden vazgeçmek anlamına gelir: Bir nevi her gün ölmek yani. Başka bir dünyada yaşam vereceği düşünülen bir ölüm.”⁵¹

Foucault’ya göre devlet iktidarı iki temel öğreti ile ifade edilmektedir: devlet aklı ve polis teorisi. Devlet aklı öğretisine göre “Devlet yönetiminin ilke ve yöntemlerinin, diyelim Tanrı’nın dünyayı, babanın ailesini ya da bir amirin kendi topluluğunu yönetim biçiminden nasıl farklı olduğunu tanımlamayı amaçlamaktaydı.”⁵² Polis öğretisi ise “devletin rasyonel faaliyetlerinin nesnesi olan şeylerin doğasını, peşinde olduğu amaçları ve söz konusu araçların genel biçimini tanımlar.”⁵³

Devlet aklı belli başlı kurallara uyan bir sanattır. Bu kurallar alışkanlıklara dayalı geleneklerle değil, rasyonel bilgiyle ilgilidir. Foucault’ya göre şimdilerde ise devlet aklı şiddeti çağrıştırmaktadır. Düşünme yönetilenin gözlemlenmesini sağladığı için yönetme sanatı rasyoneldir. Tanrı’nın doğayı, ruhun bedeni yönetmesi gibi kralın da halkını yönetmesi ve onlara biçim vermesi gerekmektedir.

Devlet düşmanlarını gücü yettiği ölçüde ve ancak belli bir süre bastırabilecektir. Yani devlet gücü nispetinde düşmanları bastırabildiği müddetçe ayakta kalacak ve devamlılığını sürdürebilecektir. Tabii ki devletlerin düşmanları da

⁵⁰ Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.31.

⁵¹ Michel Foucault, **a.g.e.**, s.40.

⁵² Michel Foucault, **a.e.**, s.44.

⁵³ Michel Foucault, **a.e.**, s.44.

aynısını yapacaktır. Devletin tek derdi eğer ayakta kalabilmekse bir gün mutlaka sonu felaket olacaktır. Yönetim devletin güçlü olduğunun bilinmesi durumunda ancak mümkün olacaktır. Yönetimin kalıcılığının sağlanması ancak bu yolla gerçekleşebilir. Devletin diğer devletler karşısında ayakta kalabilmesinin yolu bilgidir. “Yani, burada söz konusu olan, farklı devletlerin güçlerinin bilinmesidir. Bu bilgilerin doğru yönetim açısından vazgeçilmez bir önemi vardır.”⁵⁴

Foucault’ya göre “polis” devleti yönlendiren bir idare gibi görünmektedir. Polis özel bir açıdan pek çok şeyi kapsamaktadır. Polis insanla ve insanın her türlü faaliyetiyle ilgilenir. İnsanların her türlü hareketine müdahalede bulunur. Bunun dışında polis, topluma güzellik katan her şeyle de ilgilenmek durumundadır. Bu toplumun gücünü ve dayanıklılığı için oldukça elzemdir. Bu sebeple polis devletin gücünü ve dayanıklılığını sağlayan unsurlardandır. “İnsanlar üzerinde siyasi iktidar kullanan rasyonel bir müdahale biçimi olarak polisin rolü, insanlara biraz daha fazla güzel bir yaşam sunmak ve böylece devleti de biraz daha fazla güçlendirmektir. Bunu yapmanın yolu ise ‘iletişim’ yani bireylerin ortak faaliyetlerini (çalışma, üretim, mübadele, yerleşim) denetlemekten geçer.”⁵⁵ Polis, devletin iktidarını, egemenliği kullanmasını sağlayan unsurdur.

İktidarın yalnızca bireyler arasındaki bir ilişki olduğunu söyleyen Foucault, iktidarın karakteristik özelliğinin insanların diğer insanların davranışlarını belirleyebilmeleri olduğunu ifade etmektedir. Bireyin belirlenmiş bir şekilde davranmaya itilmesi o bireyin iktidara tabi olduğunun göstergesidir. O artık yönetime boyun eğmiştir ve iktidar doğmuş demektir. İnsanların insanlar tarafından yönetilmesi Foucault’ya göre şiddet değil, rasyonalite gerektirir. “Sonuç olarak, bir iktidar biçimine karşı çıkan ya da isyan edenler salt şiddeti mahkûm etmek ya da bir kurumu eleştirmekle yetinemezler. Suçu genelde akla yıkmak da yeterli değildir. Asıl sorgulanması gereken, seçilen rasyonalitenin biçimidir.”⁵⁶

İktidar ilişkilerini anlamak için direniş biçimlerini anlamının öneminden bahseden Foucault bunu açıklığa kavuşturmak için birtakım muhalefet odakları ortaya koymaktadır. “Erkeklerin kadınlar, ana babaların çocuklar, psikiyatrinin akıl hastaları,

⁵⁴ Michel Foucault, a.e., s.47.

⁵⁵ Michel Foucault, a.e., s.50.

⁵⁶ Michel Foucault, a.e., s.56.

tıbbın genelde insanlar, yönetimin insanların yaşama biçimleri üzerindeki iktidarına muhalefet.”⁵⁷

İktidar bireyi belli kalıplara sokarak doğrudan onun gündelik yaşamına müdahale etmektedir. Bu bireyi özne haline sokan bir iktidardır. Foucault’ya göre öznenin iki anlamı vardır. Başkasına tabi olan ve kendi kimliğine bağlı olan özne. “Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimi telkin ediyor.”⁵⁸

Davranış terimi, iktidarın anlaşılmasını sağlayacak en iyi kavramlardan bir tanesidir. İktidarın uygulanması davranışları yönlendirerek birtakım şeyleri düzene sokmaktır. Bireylerin ya da toplumların davranışlarının yönlendirilmesi de iktidarın yönetim sorununu ortaya çıkarmaktadır. Foucault’a göre yönetim, yalnızca siyasi yapı ya da devletlerin yönetilmesi anlamına gelmemektedir. Davranışlara nasıl yön verilebileceğini de göstermektedir. Yani yönetim başkalarının eylemlerini yönlendirmekte onlar üzerinde eylemde bulunmaktadır.

Devlet, insan yaşamında yüzyıllardır yönetimin en önemli parçası olmuştur. Ancak günümüzde devlet sadece iktidarın uygulanma biçimi olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte Foucault’ya göre iktidar ilişkileri her geçen gün daha da devletleşmektedir. “Bu kez ‘yönetim’ sözcüğünün dar anlamına gönderme yaparak, iktidar ilişkilerinin giderek yönetselleştirildiğini, yani devlet kurumları biçiminde ya da devlet kurumlarının kanatları altında geliştirildiğini, rasyonelleştirildiğini ve merkezileştirildiğini de söyleyebiliriz.”⁵⁹

Psikanalitiklere göre iktidar yasaklama, hayır deme, “yapmamalısın.” deme gibi kavramlarla anılmaktadır. Ancak Foucault’ya göre iktidar “yapmamalısın” diyen kimsedir.

Marksistler göre bir değil birden fazla iktidar vardır. İktidarlar merkez iktidarın yerel biçimleridir ve her birinin kendi işleyiş şeması vardır. Bu durumda Marksistlere göre iktidardan değil iktidarlardan söz edilmelidir. “Marx, örneğin, toplumun geri kalanında var olan hukuksal tipteki iktidara kıyasla bir atölyede patronun uyguladığı fiili iktidarın hem spesifik hem de özerk ve bir anlamda geçirgen olmayan niteliği

⁵⁷ Michel Foucault, a.e., s.61.

⁵⁸ Michel Foucault, a.e., s.63.

⁵⁹ Michel Foucault, a.e., s.79.

üzerinde fazlasıyla durur. Dolayısıyla, iktidar bölgeleri vardır. Toplum, farklı iktidarlardan bir takımadadır.”⁶⁰ Foucault’ya göre bu yerel iktidarların asıl görevi yasaklamak değil, bir ürünün üreticisi olmaktır.

İktidar kavramı kullanıldığında bugün hemen herkesin aklına bir siyasi yapı, hükümet, devlet gibi şeyler gelmektedir. Ancak Foucault insan ilişkilerinin olduğu her alanda iktidar ilişkisinin de olduğundan söz etmektedir. Bu iktidar ilişkilerinde birileri başka birilerinin davranışlarını yönlendirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla iktidar ilişkileri sürekli değişken yapıya sahiptir. Demek ki iktidar ilişkilerinde direniş imkânı hep vardır.

İktidar ile bilgi arasında sıkı bir bağ olduğunu ifade eden Foucault iktidarın işleyişinin bilgiyi oluşturduğunu bilginin de iktidar etkilerine yol açtığını ifade eder. “Bunlar bütünleşmiştir ve bilginin iktidara bağlı olmayacağı bir an bile hayal edilemez; bu ayrımı ileri sürmek, aynı hümanizmayı ütöpik bir biçimde sürdürmenin bir biçimidir. Bilgi olmadan iktidarın sürdürülmesi olanaksızdır, bilginin iktidar doğurmaması olanaksızdır.”⁶¹ İktidarın tek işlevi zor kullanmak, bastırmak, baskılamak değildir. Foucault’ya göre iktidarın tek işlevi eğer bunlar olsaydı o zaman iktidar çok zayıf olurdu. Yine iktidar ve onun işleyişi söz konusu olduğunda yalnızca devlet, hükümet, yönetim vb. akla gelmemelidir. İktidar bireylerin davranışlarında, birbirleriyle ilişkilerinde hatta Foucault’ya göre bireylerin bedenleri üzerinde dahi gözlemlenebilen bir şeydir. Demek ki iktidar yalnızca zor kullanarak bastırmaktan ibaret değildir. İktidar bilgi üreterek zor kullanmaktan daha derine nüfuz edebilmektedir.

Foucault’ya göre iktidar sansür, yasak gibi kavramlarla kendini sınırlayacak olursa iktidarı sevmek mümkün olmayacaktır. Aksine iktidarı güçlü kılan bilgi üretmesi ve bunun sonucunda da zevk oluşturmasıdır. Sonuç olarak iktidar baskı aleti olsaydı bugün iktidar isteyen kişi ya da örgütlerin varlığından söz etmek oldukça zor olabilirdi. İktidar bilgi üreterek sevimli hale gelmekte ve kişi ve örgütler tarafından da arzulanmaktadır.

⁶⁰ Michel Foucault, *a.e.*, s.145.

⁶¹ Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.36.

Foucault suça eğilimlilerin iktidar tarafından kullanılmaya müsait bireyler olduğunu ifade etmektedir. Suça eğilimli bireyler iktidar tarafından birçok farklı amaç için kullanılabilirler. Gözetleme için ya da iktidarın yasa dışı işlerini gerçekleştirmek için kullanılabilirler. “Görüyorsunuz ki aslında profesyonel bir suça eğilimliliğin kurulması, birçok ekonomik ve siyasi çıkarın yanı sıra özellikle suça eğilimliliğin kanalize edilmesi ve sıkı sıkı kodlandırılması için araç oluşturmuştur.”⁶² İktidar tarafından birçok işin yaptırılması amacıyla kullanılan suça eğilimli bireylerin toplanarak gözetlenmesi gerekmektedir. Bunun yolu ise hapishanelerdir.

Hapishane, iktidar tarafından suç eğilimli kişilerin üretim merkezi olarak kullanılmaktadır. Foucault zaten hapishanenin bu amaçla oluşturulduğunu iddia etmektedir. O, hapishanenin suça tekrar olanak tanıdığını söylemektedir. Tecrübeli suçlular topluluğu oluşturur. “Hapishane kurumunun yasadışıliklar üzerinde kontrol kurmayı sağladığını görüyorsunuz; hapishane bu etkileriyle, topluma yeniden dahil olmanın her türünü dışlayarak, suça eğilimli kişilerin bu şekilde kalmasını sağlar ve diğer yandan, bu kişilerin, suça eğilimli olduklarından, polisin kontrolü altında, hatta emrinde olmaları da hapishane sayesinde mümkün olur.”⁶³

Her çağ ve dönemde gücü, ihtişamı ve iktidarı göstermenin yollarından biri de mimari olmuştur. Saraylar ve dini yapılar gösterişli ve büyük yapılar olarak dikkatleri çekmektedir. İktidar bu gibi mimari yapılarla güç gösterisi yapmaktadır.

Toplum içerisinde makro ve mikro birçok iktidar ilişkisi bulunmaktadır. İktidar ilişkileri genel manasıyla devletin ve devlet aygıtlarının toplumu oluşturan bireyler üzerinde uyguladığı güç ilişkileridir. Ancak bunun dışında iktidar bireylerin kendi arasında da birbirlerine karşı güç yoluyla üstünlük sağladığı bir konumu arz edebilir. Aile büyüklerinin küçükler üzerindeki iktidarı ve işverenin işçiler üzerindeki iktidarı buna örnek gösterilebilir.

İktidar ilişkileri dönem dönem farklı yöntem ve tekniklerle kendisini göstermektedir. İster devlet iktidarı olsun isterse de bireylerin kendi arasındaki iktidar ilişkileri olsun pek çok farklı yöntem uygulanarak icra edilmektedir. İktidar ilişkileri güç ilişkisi olduğu için tersine dönebilen, cihet değiştirebilen ilişkilerdir. Bugün bir

⁶² Michel Foucault, **a.g.e.**, s.82-83.

⁶³ Michel Foucault, **a.e.**, s.83.

babanın çocuğuna uyguladığı güç iktidarı bir süre sonra tersine dönebilmektedir. Dolayısıyla iktidar ilişkilerinde tamamen ve sonsuza kadar hükmedici bir ilişki söz konusu değildir.

1.1.1.8. Elias Canetti

İnsanlar güvenlik dolayısıyla başkalarının özellikle tanımadıkları kimselerin yanlarına yaklaşmasını istemezler. Güvenlik olgusu, mesafe kavramı ile alakalıdır. Pek çok uygarlıkta da yöneticiler herkesten uzakta ve ayrı durmaktadır. Hükümdarın içerisinde bulunduğu saray da genelde halkın yaşam alanlarından uzağa konumlandırılmaktadır. Bu sayede hükümdara ulaşmak zorlaştırılmaktadır.

İçlerinde yönetme arzu ve isteği duyan bireyler, diğer bireyler iktidardan yoksun kalana kadar onları aşığılamaya çalışır. Onları kullanır ve onlara değer vermez. Amacı onları kullanarak varlıklarını eritmektir.

Bütün tehlikeler içerisinde belki de en önemlisi ölümdür. Yöneticinin de ölüme ve yaşama karşı iktidarı onun belirleyici özelliklerindedir. Ölüm yöneticiden etrafındakiler tarafından uzak tutulmaya çalışılır. Ancak yönetici istediği zaman ve istediği kişi ya da kişiler için ölüm hükmü verme gücüne sahiptir. Yöneticinin ölüm emri vermesi gücünün ve iktidarının göstergesidir. Ancak iktidarının daha da güçlü hale gelebilmesi için verdiği ölüm hükmün karşı çıkılmaması gerekmektedir. Böylece yöneticinin iktidarı mutlaklaşacaktır.

Canetti, insan yöneticiler dışındaki kutsal yöneticilerden bahsederken Müslümanların inandığı Allah'tan bahsetmektedir. Allah otokrasisi en az tartışılmış olan yöneticidir. En başından beri ciddi rakibi olmayan ve iktidarının bolluğuyla var olmuştur. Allah'ın iktidarının birliği ve bölünmezliğinin en önemli ifadelerinden birisi Kur'an'da da geçen kimsenin onun babası olmaması ve onun da kimsenin babası olmadığı ifadesidir.

İktidar pek çok zaman güç kavramıyla daha iyi anlaşılır hale gelmektedir. Güç zaman içerisinde ve şartlar olgunlaştığında iktidar haline gelmektedir. "İktidar daha geneldir ve güçten daha geniş bir uzam üzerinde işler; iktidar çok daha fazlasını içerir, ama daha az dinamiktir. İktidar daha törenseldir, hatta belirli bir sabır ölçüsü vardır."⁶⁴

⁶⁴ Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.284.

Güç ile iktidar arasındaki ayrım bir dine farklı seviyelerde tabi olmakla anlatılabilir. Tanrı'ya inanalar onun iktidarına inanmakta ve onun iktidarı altında olduğunu kabullenmektedir. Fakat bunu yeterli bulmayan ve Tanrı'nın gücünü görebileceği kesin bir müdahalesini bekleyen kimseler de bulunmaktadır. Onlar Tanrı'nın emrini beklemekte ve bu beklenti içerisinde yaşamaktadırlar. Böylece bu insanlar Tanrı'ya her vesilede boyun eğmektedirler.

Canetti'ye göre iktidar özel bir alana sahiptir ve ona asla nüfuz edilemez. İktidar bireylerin içini okur ama bireyler onun hakkında fazla bilgi sahibi olamazlar, olmamalıdır. Çünkü suskunluk iktidarı her zaman çekici hale getirmektedir ve bunun sonucunda da iktidarın değeri artmaktadır.

İktidar tarafından bireylerin affedilmesi iktidarı artıran sebeplerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasaklamalar Canetti'ye göre iktidarın iktidarını artırabilmek için ortaya koyduğu birtakım şeylerdir. Merhamet iktidarın bir ifadesidir. Yasaklanmış bir eylemi gerçekleştiren birine karşı cezalandırma yetkisi bulunan iktidarın affedici özelliği onun iktidarını artırmasının önemli göstergelerinden bir tanesini oluşturmaktadır. "İktidarın en üstün dışavurumu, son dakikada af bahşetmektir. İdam cezasının infazı kaçınılmaz olunca, darağaçlarında ya da idam mangasının önünde, af yeni bir hayat demektir. İktidarın zayıf tarafı, ölüleri tekrar hayata getiremez oluşudur; uzun süre bekletilen bağışlama edimlerinde, kudretli olanlar kendilerini bu zayıflığı aşmış tahayyül edebilirler."⁶⁵

Emir verenler her zaman üstün olanlardır ve üstün olanların iktidarı da her zaman genişleyerek büyümektedir. Ne kadar önemsiz de olsa emri veren iktidarın her emri iktidara katkı sağlamaktadır. Emir verilenler iktidarın gücünden etkilendikleri için iktidara karşı boyun eğme eyleminde bulunmalarına ve iktidarın güçlenmesine hizmet etmektedirler. Canetti'ye göre Müslüman hacıların Arafat'ta durması emir beklentisinin zirveye ulaştığı anlardan birini tarif etmektedir. İslam dinine inanan insanlar Tanrı'ya tamamen boyun eğmiş ve ondan gelecek emirleri tutkuyla beklemektedirler.

İktidar bireylerin birtakım duruş ve davranış biçimlerinde gözlemlenebilmektedir. İnsanın herkesten daha yüksekte oturması, biri içeriye

⁶⁵ Elias Canetti, **a.g.e.**, s.302.

girdiğinde herkesin ayağa kalkması ya da herkes kalkarken birinin hareketsiz kalması, birilerinin birileri önünde diz çökerek oturması, ortamı acemisi olan ya da yaşça küçük olan birinin oturmasının istenmemesi vb. durumlar iktidarın farklı duruş ve davranış biçimlerinde gözlemlenebileceğini örneklendirmektedir.

Canetti'ye göre iktidarı ifade etmenin en iyi yolu bir orkestra yöneticisidir. Orkestra yöneticisinin dinleyiciler önündeki her bir davranışı iktidarı daha anlamlandırır. İktidar hakkında hiçbir şey bilmeyen biri bile bir orkestra yöneticisini gözlemlediğinde iktidarın ne olduğunu rahatlıkla anlayabilmektedir. Orkestra yöneticisi sanatını icra ederken her zaman ayakta durmaktadır ve bu esnada ayakta duran tek birey odur. Önünde diğer müzisyenler arkasında ise dinleyiciler bulunmaktadır. Yani orkestra yöneticisi bütün alana hakimdir. O hem müzisyenler hem de dinleyiciler tarafından açıkça görülebilmektedir. Hareketleriyle önde müzisyenleri arkada ise dinleyiciler etkilemektedir. Elindeki ince sopasıya tüm müzik aletlerine ve onu çalan müzisyenlere hükmetmektedir. Enstrümanları canlandırmak ya da susturmak için ufak bir el hareketi yapması yeterli olmaktadır.

Müzik başladığında izleyiciler hareketsiz hale gelmektedir. Müzik öncesinde ses yapabilen, konuşabilen, gerekirse yerinden dahi kalkabilen dinleyiciler orkestra şefinin sahneye gelmesiyle bütün bu eylemlerine son vermektedirler. Dinleyiciler, orkestra şefi gelmeden önce de orada bulunan müzisyenleri bir iktidar olarak görmemektedir. Şef gelene kadar sergilenebilen eylemler şefin gelişiyile son bulmaktadır. Yöneticinin kürsüye çıkışı ile sessizlik başlar ve hiç kimse artık yerinden hareket edemez. O elindeki sopasıyla müziği başlatır ve yine aynı sopayla müziğe son verme yetkisine sahiptir.

1.1.1.9. Göran Therborn

İdeolojinin iktidarı yalnızca dramatik olayların yaşandığı ortamlara özgü değildir. İdeolojiler siyasi sistemlerin yalnızca temelini kurmaya ya da akıl hocalığını yapmaya yaramazlar. Bazen de onların çatlamasına, dağılmasına, sürüklenmesine, savrulmasına hatta dağılmasına da neden olabilmektedirler.

İktidar ve egemenlik ilişkileri bir kimsenin başkaları ile arasındaki ilişki biçimiyle alakalıdır. Yönetilenlerin yönetenlerin kalıbına sokulmaya çalışılması

sonucunda yönetilenlerin direniş ve bu yolla egemenliğini güvenceye alması söz konusu olmaktadır.

Herhangi bir ideoloji temelinde onaylama ya da yasaklamalar barındırmaktadır. Onaylama durumu söz konusu olduğunda özne ideolojik söylemin eylemlerine boyun eğerse ideolojinin öngördüğü iktidarı gerçekleştirmektedir. Ancak özne iktidarın söylemine ya da emirlerine karşı direniş gösterirse o zaman iktidar için başarısızlık söz konusu olmaktadır. Bu durum söz konusu olduğunda da iktidar güç kullanma yoluyla özneyi cezalandırabilmektedir.

Therborn'a göre bir ideolojinin diğer ideoloji ya da ideolojilere iktidarı yine kendisinin onaylama ya da yasaklamalarıyla belirlenmektedir. Bununla birlikte bütün ideolojilerin onay ve yasaklamaların gerçekleşmezse eğer bunun sebebini ortaya koyabilecekleri savunma mekanizmaları bulunmaktadır. "Bütün kurumlaşmış ideolojilerde ortaya çıkma eğilimindeki bu türden özelleşmiş mekanizmalar; simgesel onaylama ve yaptırımları, törenler veya törensel pratikleri, yani sadece verili ideolojik söylem içerisinde bir anlamı olan belirli söylemsel-olmayan pratikleri içerir. Dahası, kurumlaşmış ideolojiler, çoğu bu kez söylemsel olmayan yasaklamaların da desteğiyle, önemli bir iç yaptırıma -aforo- sahip olmaya eğilimlidirler."⁶⁶

Her toplumda gücü, egemenliği ve denetlemeyi elinde tutan bir ideolojik iktidar bulunmaktadır. İdeolojilerin onaylama ve yasaklama eylemleri siyasi iktidarın bir parçasını oluşturmaktadır. Therborn'un siyasal iktidardan kastı elbetteki "devlet"tir. "İdeolojik aygıtlar toplumdaki iktidar örgütlenmesinin parçasıdır ve toplumsal iktidar ilişkileri devlet içinde yoğunlaşmış ve kristalize olmuştur."⁶⁷

İdeolojik aygıtlar devlet iktidarının bir parçasıdır ve iktidar ilişkileri bu örgüt içerisinde yoğunlaşmaktadır. "Örneğin aile, devletin yasama ve yargısınca düzenlenir; devletçe saptanan, kayırılan ya da izin verilen erkeklik ve kadınlıkla, cinsel birleşme, ana-babalık ve çocukluk biçimlerinden etkilenir."⁶⁸ İdeolojik seslenmeler de her yerde görülebilmekle birlikte hem söylemler hem de savunma mekanizmaları devletin ideolojik aygıtlarında toplanmaktadır. İdeolojik aygıtlar içerisindeki söylemin iki

⁶⁶ Göran Therborn, **İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı**, çev. İrfan Cüre, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s.38.

⁶⁷ Göran Therborn, **a.g.e.**, s.76.

⁶⁸ Göran Therborn, **a.e.**, s.76.

boyutu olduğundan bahseden Therborn'a göre bu boyutlardan ilki yönetici sınıfın iktidar ve söylem örgütlenmesidir. Diğer boyutu ise yönetilen sınıfların direniş ve söylemini ifade eden karşı aygıtlardır.

Uzlaşma genel olarak, yönetilenlerin onları yönetenlere itaat etmesi, boyun eğmesi olarak ifade edilmektedir. Therborn'a göre uzlaşma en yaygın kabullenme biçimlerinden biri olmaktadır. "Yöneticilere, yönetilenler adına yönettikleri ve bu durumun da iyi olduğu düşünülerek itaat edildiği zaman bir temsil duygusu üzerine temellenen bir itaatten söz edebiliriz."⁶⁹

Therborn'a göre siyaset kuramı iktidar, siyasal iktidar, iktidarın sürdürülmesi, iktidarın değişimi ve bu değişimde ideolojinin rolü nedir gibi soruları uzun zamandır tartışmaktadır. Bu ve bunlar gibi soru ve sorunlar siyaset kuramı tarafından "meşruiyet, cansensus ve devrimci sınıf bilinci" gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Meşruiyet iktidarın geçerli yönetme hakkı ölçütüne dayanmasına ilişkindir. Bir hükümet ya meşrudur ya da değildir. Consensus sivil toplumun hükümetle ilişkisiyle ilgilidir. Sivil toplum bir hükümete ya rıza gösterir ya da rıza göstermez. "Liberal ve demokratik hükümet anlayışlarına göre, meşruiyet toplumsal bir cansensusun kaynaklanmalı ve ona dayanmalıdır."⁷⁰ Sınıf bilinci ise toplumun uzlaşmasından ziyade bölünmesine odaklanmaktadır. Siyasal değişim ile ilgilenmektedir.

1.1.1.10. Richard Sennett

Otorite yediden yetmişe herkesin temel gereksinimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi otoriteye ihtiyaç duyarken kimi bizzat otorite olmaya ihtiyaç duymaktadır. Yetişkinler yol gösterici olarak otorite olmak isterken küçükler kendilerine yol gösterici olarak bir otorite ihtiyacı duyabilmektedir.

Güç ve bu güç ile kimi insanları, toplumu ve hatta toplumları idare etmek, yönlendirmek, onları disipline etmek, kendi isteklerine göre hareket etmelerini sağlamak otoritenin temel öğelerindedir. "Güven, üstün bir yargılama gücü, disiplin

⁶⁹ Göran Therborn, **a.e.**, s.81.

⁷⁰ Göran Therborn, **a.e.**, s.85.

uygulama yeteneği ve korku uyandırma kapasitesi; bunlar bir otoritede bulunan niteliklerdir.”⁷¹

Sennett’e göre siyasette güç ile eş anlamlı olarak kullanılan kavram “iktidar” kavramıdır. Hatta güç ve iktidar ile birlikte “otorite” kavramının da eş anlamlı olarak kullanılabileceğini ifade etmektedir. İngilizcede otorite sözcüğünün kökü yazar anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla otorite üretkenliği ifade etmektedir. Buna karşılık otoriter kavramı ise daha çok baskı(cı) kişi ya da örgütü ifade etmek için kullanılmaktadır.

Otorite Sennett tarafından iktidar koşullarının yorumlanması ve iktidarın güç kullanarak denetim ya da nüfuz etme çabası olarak ifade edilmektedir. Otorite, sürekliliği olan ve güven duyulabilen bir güçtür. Otorite sahibi de gücünü yönettiklerinin bakımı için kullanan kişidir. Kuşkusuz yöneticinin diğer insanlarla iyi geçinmek gibi bir zorunluluğu olduğu açıktır. Astlarına söylediklerini yaptırabilmek için onlara karşı iyi davranışlarda bulunmak zorundadır.

Otorite bir kişinin ondan daha güçlü birinden duyduğu korkuya dayalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Otoritenin güç geçirebildiği kişileri korkutması pek çok farklı yolla eyleme dökülebilmektedir. Örneğin işveren işçisini kovma, devlet halkını yasalar, öğretmen öğrencisini not ile korkutabilmektedir. Machiavelli’ye göre, korkuya dayanmaksızın insanlar üzerinde kişisel bir otorite kurulamaz.

Sennett’e göre bir otoriteden duyulan korku ile saygı arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Eğer birinden korkmuyorsak ona saygı da duymayız. Sennett bu durumun daha çok iktidarı gasp eden biri ya da peygamberlerde görüldüğünü ifade etmektedir. Anne baba için korku oluşturmak saygı kazanmanın yollarından biri olmamalıdır. Çünkü bu gerçek anlamda bir saygı zaten olmayacaktır.

Bir kişinin otoritenin korkusundan kurtulması için en önemli yolu otoriteyi reddetmek ve ona karşı savaş açmaktır. Sennett’e göre ise otorite korkusundan kurtulmanın en etkili yolu ise Hegel’in mutsuz bilinç dediği yoldur. Bu yolla korku duyan kişi otoritenin dünyasına giriş yapmaktadır. Otoritenin dünyasına o kadar derinlemesine girersiniz ki onu bu kadar yakından tanımadan önce ona karşı duyduğunuz korku ve saygı uyandıran eylemler artık etkisiz hale gelir ve böylelikle

⁷¹ Richard Sennett, **Otorite**, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.28.

otoriteden duyulan korku da ortadan kalkmaktadır. “Otoritenin kötü etkileriyle, yalnızca otoriteye gitgide yakınlaşarak savaşılabılır. Bir otorite figürü sizden ne kadar uzaksa, o kadar çok korku ve huşu uyandırır. Otorite size ne kadar yakınlaşırsa, o kadar az güçlü görünür.”⁷² Otoritenin gizemliliği yok edildiği zaman otorite bir güç olmaktan çıkmaktadır. Artık ortada bir giz kalmadığı için de otoriteden duyulan korkuya da yer kalmamaktadır.

Yukarıda fikirleri anılan teorisyenlerin söylemlerinden hareketle şu çıkarımları yapmak mümkün olacaktır. Yönetmek, insanları idare ederek üzerlerinde bir denetim kurmaktır. Yönetimin işlevi ise karar verme ve bu kararların uygulanmasını sağlamaktır. Bu tarz bir yönetim bütün sosyal kurumlarda mevcuttur. Anne-babanın çocukları üzerindeki, öğretmenlerin öğrencileri üzerindeki, işverenlerin işçiler üzerindeki yönetimleri buna örnek olarak verilebilmektedir.

Sosyal bilimlerde güç kavramı kişinin gücünün bir şeye yetmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Yine bir kişinin diğer kişi ya da kişileri söylem ve eylemleriyle etkilemesi de güç olarak tanımlanabilmektedir. Marksistler’e göre güç yönetici sınıfın elinde yoğunlaşmaktadır. Sınıfları sömürmek ve bastırmak için kullanılan bir araç olarak kullanılan güç hem ekonomik hem de siyasi olduğu kadar aynı zamanda ideolojiktir. Marx'a göre, bir toplumdaki baskın görüş, değer ve inançlar o toplumun yönetici sınıfının görüş, değer ve inançlarıdır.

Söylem toplumlara kimlik kazandıran sosyal ilişkiler ve uygulamalar sistemidir. Foucault'ya göre hapishanelerden ideolojilere kadar birçok farklı şey söylem olarak kabul edilmektedir. Söylemler insanları sınıflandıran, bazen yandaş bazen öteki olarak gösteren güç biçimleridir. Marksistler bu gücün düşünceleri kontrol ettiğini iddia ederek bunu sınıf eşitsizliğini devam ettirme girişimi saymaktadır.

Siyasetin de üzerinde yoğunlaştığı otorite kavramı bir güç kullanma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Otorite bir kişinin diğer kişileri ve onların davranışlarını etkileyebildiği bir araç olarak düşünülmektedir. Ancak güç ve otorite arasında bir ayrım olduğunu da ifade etmekte yarar bulunmaktadır. Güç diğer kişilerin davranış biçimlerini etkilemektir. Otorite ise bu etkileme eylemini meşru yolla yapmaktadır. Güç itaati, boyun eğmeyi zor kullanam ve hatta şiddet ile yapmaktadır. Otorite ise

⁷² Richard Sennett, a.g.e., s.162.

yönetme hakkı olgusundan hareketle itaati sağlamaktadır. Yani otoritede her türlü baskı ve şiddetten uzak durularak itaat ettirme söz konusu olmaktadır. “Hükümet, otoritesini kullandığında vatandaşlar gönüllü ve barışçı bir şekilde hukuka uyarlar; fakat itaatın rıza ile gerçekleşmediği durumlarda hükümet zor kullanarak insanları itaate mecbur kılabilir.”⁷³

Otorite denildiğinde genelde bir kişinin makam sahibi olması akla gelmektedir. Devlet yöneticisi, bürokrat, öğretmen, işveren bu anlamda birer otorite sahibidir. Bunun dışında herhangi bir konuda otorite olmak demek, o konuda diğerlerinden daha üstün ve nitelikli bilgiye sahip olmak demektir. Bir konuda otorite sahibi olan kişinin görüş ve düşüncelerine özel bir değer verilmekte ve buna bağlı olarak da saygı duyulmaktadır. Bilim adamları, akademisyenler, doktorlar, filozoflar bu anlamda otorite sahibidirler.

Meşruiyet ile otorite arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Meşruiyet gücü otoriteye dönüştüren şeydir. Meşruiyet gücün şiddet ve zorlama kısmına korku yerine şiddet dışı bir itaati getirmektedir.

1.1.2. İslam Dünyasında İktidar

İslamiyet kişilerin siyasi açıdan nasıl ve kimler tarafından yönetileceği konusundan daha çok yönetime işi bilen ve hakkıyla yapan kişilerin gelmesi, hak ve adaletin sağlanması, birtakım maddi ve manevi sorumluluklar taşınması, ahiret aleminde hesap verileceğinin bilincinde olunması gibi konular üzerinde durmuştur. İktidar sahiplerinin baskıcı olmaması, yönetilenlere zulüm uygulamaması, yapılan işlerin danışılarak yerine getirilmesi gibi hususlar İslam dininin dikkat ettiği hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetime gelecek olan iktidarın maddi ve manevi açıdan dini ve ahlaki kurallara uymaları önemsenmiştir.

İslamiyet devletin ve iktidarın dini ve ahlaki meseleler konusundan gelişmesini sağlayan pek çok ilke geliştirmiştir. Diğer dinlerde maddi ve manevi otorite ayrımı yapılırken İslamiyet dininde maddi ve manevi iktidarın ayrılmazlığı söz konusudur. Din ve devlet algısı birdir anlayışından hareketle dini ve dünyevi işler arasında bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.

⁷³ Andrew Heywood, **Siyaset Teorisine Giriş**, çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s.160.

1.1.2.1. Farabi

Farabi varlık anlayışını İslam'a uygun olarak Allah'tan başlayarak aşağıya doğru hiyerarşik bir biçimde açıklamıştır. "Varlık şemasının en tepesine, hem Aristoteles'in ilk nedenine, hem de Platon'un bir olanına tekabül eden, bütün varlıkların kendisinden çıktığı varlık olan Allah'ı koymuştur."⁷⁴ Allah'ı bütün kainatın yaratıcısı, varlık aleminin tek sahibi olarak İslam öğretilerine uygun bir biçimde açıklamıştır.

İslam felsefesinde siyaset, Platoncu özellik göstermektedir. Bunun sebebi Arslan'a göre Aristoteles'in Arapça çevirilerinin olmamasıdır.⁷⁵ İslam felsefesinde Platoncu siyaset felsefesinin başlangıcı ise Farabi olarak kabul edilmektedir. Farabi, tıpkı Platon gibi siyaset ve ahlak arasında bir ayırım yapılamayacağını ifade etmektedir.

"Farabi öncelikle devletin menşei meselesini tartışır; insan toplulukları bir arada yaşama ve devlet denen en üst düzeyde teşkilatlanma fikrini nereden almışlardır? Bu soruya şu cevaplar verilebilir: a) Genel varlık planındaki düzeni gören insan toplulukları kendi aralarında da böyle bir sistem kurmayı düşünmüş olabilirler (ontolojik teori). b) Kendi vücudunda kalp, beyin ve çeşitli fonksiyonlara sahip iç ve dış organların koordineli bir şekilde çalışmasını kalbin beyne, onun da diğer organlara kumanda etmesini örnek alan insanoğlu devleti gerçekleştirmiş olabilir (biyo-organik teori). c) İnsan doğuştan medeni bir varlıktır. Tek başına üstesinden gelemeyeceği ihtiyaçlarını karşılayabilmek için iş bölümünün ve dayanışmanın en yüksek düzeyde gerçekleşeceği büyük çapta bir örgütlenmeyi düşünerek devleti kurmuştur (fitrat teorisi). d) İnsan topluluklarının bir arada yaşamasını sağlayacak iki önemli güç vardır: Sevgi ve adalet. Mutlu olma gayesiyle yaratılan insan mutluluktan tam olarak nasibini alabilmek için adaleti gerçekleştirecek güçlü bir kuruluşa ihtiyaç duymuş ve bu amaçla devleti meydana getirmiştir (adalet teorisi)."⁷⁶ Farabi'ye göre insanlar tek başına değil, ancak toplum sayesinde mutluluğa ve huzura ulaşabilirler. Bireyler tek başlarına kendilerini mutlu eden şeyin ayrımını yapamadıkları için kendilerini mutlu ettiğini düşündükleri zenginlik, şan, şöhret vb. şeylerin peşinden gitmektedir. Farabi bunların

⁷⁴ Ahmet Cevizci, **Ortaçağ Felsefesi Tarihi**, Asa Kitapevi, Bursa, 2017, s.126.

⁷⁵ Ahmet Arslan, **İbn Haldun**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s.243.

⁷⁶ Mahmut Kaya, "Farabi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.153-154.

insanları mutlu etmediğini, kurulması gereken ve ancak kurulduğunda insanlara gerçek manada mutluluk getirecek olan bir ideal toplumu (Medinetü'l-Fazıla) açıklamıştır.

Farabi'ye göre devlet şekillerinin oluşmasında devlet yöneticilerinin ahlaki yapısı ve insanlık anlayışları oldukça belirleyici olmaktadır. Devletin kurumlarının verimli ve düzenli çalışmaları devlet başkanının tutum ve davranışlarına bağlıdır. Toplumunu ideal olarak yönetebilmek için iktidar liderinde birtakım özellikler bulunması gerektiğini söylemektedir. Toplumunu düzene sokma, iyi yönetme ve yönlendirme gibi sorumlulukları bulunan liderin aynı zamanda felsefi bilgiye de sahip olması gerekmektedir. Siyasi iktidar ile bilgeliğin bir olması gerektiğini söyleyen Platon gibi Farabi'de din ile bilgeliği bir araya getirerek filozofları ve peygamberleri özdeş olarak görmektedir.

İnsan ideal toplumu kurabilmek için öncelikle Allah ile evren ilişkisini bilmelidir. Farabi'ye göre bunları yalnızca filozoflar ve peygamberler yapabilmektedir. İdeal bir toplum için ve o toplumun amaçları için ilkeler belirleyip yasalar koyacak kişi filozof kraldır. "Farabi, işte böylesi yetkin idareciler tarafından, onların belirledikleri ilkelere ve koydukları yasalara göre yönetilen bir toplumun iyi toplum veya erdemli şehir olduğunu ifade etmiştir."⁷⁷

Farabi'ye göre filozof peygamber filozof kraldan daha yüksek bir makama sahiptir. Peygamber kralın bütün özelliklerine sahip olmakla beraber toplumu daha iyi yönlendirme ve geniş kitleleri etrafında birleştirme yetisine de sahiptir. Peygamberler çok etkili hitabetleri, dil ve söylemleriyle insanları inandırma ve peşinden sürüklenme yetisine sahiptirler. Farabi filozof kral ve filozof peygamber için erdemli yönetici ifadesini kullanmaktadır ve bu erdemli yöneticinin birtakım özelliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Farabi'ye göre erdemli başkanın; organlarının tam ve eksiksiz olması, iyi anlama ve idrak yeteneğine sahip olması, iyi bir hafızasının olması, uyanık ve çok zeki olması, ifade ve üslup güzelliğinin bulunması, bilgi edinme ve öğrenme tutkusunun varlığı, doğruluğu ve dürüstlüğü sevip yalancıları sevmemesi, yeme, içme ve cinsel zevklerine düşkün olmaması, şahsiyet ve kişilik sahibi olup insanlık onuruna düşkün olması, tok gözlü olup dünyevi şeylere değer vermemesi, adaletli ve adil

⁷⁷ Ahmet Cevizci, a.g.e., s.137-138.

olması ve son olarak cesaretli ve korkusuz olması gerekir.⁷⁸ Bütün bu özelliklerin bir kimsede bulunmasının çok zor olduğunu ifade eden Farabi'ye göre bir başkanda bulunması gereken altı özellik şöyledir: Filozof olmalıdır, ilk yöneticilerin yasa ve kurallarını muhafaza edip korumalıdır, eski yöneticilerin yasa oluşturmadığı bir konuda kanun yapabilecek kadar hukuk bilmelidir, ortaya çıkan sorunlar için çözüm üretmeli ve pratik bir akla sahip olmalıdır, çıkardığı yasaları halka kabul ettirebilmelidir, savaşta ve idarede becerikli olmalı ve savaş fiillerini gerçekleştirebilmesi için bedenlen sağlıklı olmalıdır.⁷⁹

Farabi eğer erdemli yöneticide bulunması gereken özelliklere göre bir lider bulunamazsa o zaman önceki yasalar korunmalı ve devlet o yasalara göre idare edilmeli demektedir. Bu şekilde bir yönetim tarzı benimseyen lidere geleneği sürdüren başkan demektedir. "Farabi'nin anlayışında ideal devletin yönetimi için vazgeçilmez olan, vahiy destekli politik güç ile felsefi donanımın birbirini tamamlamasıdır."⁸⁰

Farabi'nin ideal devleti ile Platon'un ideal devleti birbirine benzer özellikler göstermektedir. Her ikisinde de yöneticiler filozof olmalıdır. Platon'dan farklı olarak Farabi'de Kur'an'da ortaya koyulan dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı vadeden bir lider betimlenmektedir.

1.1.2.2. Maverdi

Maverdi, otorite sahibi kişilerin en üst ahlak sahibi olan kişi olarak Hz. Peygamberin halifesi olarak iktidarın bir göstergesi olan ahlakı göz ardı etmemesini ve bu ahlaka bağlı davranışlarını sergilemesi gerektiğini ifade etmektedir. "Esas övgüye lâyık erdemlerin, kişinin kendi çabalarıyla edindikleri olduğunu söyleyen Maverdi, hem din hem dünya maslahatını kapsaması bakımından beşeri mertebelerin en şerefli sayılan nübüvvet makamına ise ahlaki faziletleri en kâmil ve soyu en şerefli olan kişilerin seçileceğini belirtmiştir."⁸¹ Bu makama ahlaki kişiliklere sahip şahısların gelmesi gerektiğini ifade eden Maverdi'ye göre siyaset en değerli meslektir.

⁷⁸ Farabi, **İdeal Devlet (Medinetü'l Fazıla)**, çev. A. Arslan, Divan Kitap, İstanbul, 2015, s.104-105

⁷⁹ Farabi, **a.g.e.**, s.106

⁸⁰ Yaşar Aydın, "Farabi", **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e**, ed. A. Tunçel-K. Gülenç, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s.105.

⁸¹ Cengiz Kallek, "Maverdi'nin Ahlaki, İctimai, Siyasi ve İktisadi Görüşleri", **Divan, İlimi Araştırmalar**, S. 17, 2004, s.232.

İnsanlar tabiat gereği diğer insanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Maverdi, devletin meydana gelişini de bu temel ihtiyaca dayandırmaktadır. Maverdi'nin bu düşüncesi Platon ve Aristo'nun düşünceleri ile paralellik göstermektedir. "Ancak Maverdi'nin onlardan farkı devletin başlangıcına dini bir faktör olarak eklemesi olmuştur."⁸² Maverdi'ye göre örf ve adetlerden toplumsal yaşam içerisinde var olan bütün kurallara kadar her şey dinden kaynaklanmaktadır.

Allah'ın varlıkları farklı yaratmasından kaynaklanan ya da toplum yaşamının doğal sonucu olarak ortaya çıkan eşitsizlikler bireyler ya da toplumlar arasında birtakım çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı da toplum içerisinde huzur ve güvenin sağlanabilmesi ve adaletin tesis edilebilmesi adına siyasi iktidara ihtiyaç duyulmaktadır. "İmamın Allah'ın değil, Hz. Muhammed'in halifesi olduğu fikrini savunan Maverdi, hem Fars siyaset kültüründeki zillullah (Allah'ın gölgesi) ideolojisini hem de yanılmaz yasa koyucu (masum imam) beklentisini reddetmiştir. Maverdi'nin, 'Hilafetü'n-nübüvve' misyonu dinin korunup, yayılmasını ve İslam toplumunun yönetimini içine almaktadır."⁸³ Maverdi'nin yönetim sisteminde imam merkezli bir düşünce bulunmaktadır. "Sözleşmenin hukukiliğinin göstergesi ise onun formülünde yer alan ümmetin temsilcileri konumundaki seçici kurulun (ehlül-hall ve'l-akd) 'ıcab'ı ve halife adayının gönüllü 'kabul'ü ardından halkın halifeye biat etmesidir."⁸⁴ Maverdi'ye göre halifelik gelenekle ve tarihsellikle kutsanmış bir makam değildir. Halifelik zaruri olarak meydana gelmiş bir yapıyı ifade etmektedir. Bu makam toplum içerisinde doğal olarak ortaya çıkan çatışmalara ve anlaşmazlıklara son vermekle görevli ve bu hususta hüküm verme yetkisine sahip bir liderin de varlığında mecburi olmaktadır.

Maverdi halifenin taşıması gerekli birtakım özelliklerden de bahsetmektedir. "Bütün şartlarıyla adalet, olay ve hükümlerde içtihadı ulaştırarak bilgi, işitme, görme ve konuşma gibi duyu organlarının sağlığı, hareket etmesini engelleyecek derecede organ noksanlığının olmaması, halkı yönetme ve kamu yararı sağlayacak görüş, ülkeyi

⁸² Huriye Tefvik Mücahid, **Farabi'den Abduh'a Siyasi Düşünce**, çev. Vecdi Akyüz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.103.

⁸³ Cengiz Kallek, "Maverdi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s.181-182.

⁸⁴ Cengiz Kallek, a.g.m., s.237-238.

korumayı ve düşmanla savaşmayı sağlayacak şecaat ve cesaret ve son olarak soy bakımından Kureyşli olması gerekmektedir."⁸⁵

Maverdi halifeyi otorite konumuna yerleştirmiştir ve onu emirlerin üstünde bir konuma yerleştirmiştir. "Ancak, devrinde emirlerin fiili halifenin ise simgesel iktidarı temsil ettiği gerçeğinden etkilenecek imamın hükümlerini tanımaları ve şeriatı uygulamaları koşuluyla, ümeranın eyalet iktidarı gaspını (imâretü'l-istîlâ) zaruret kaidesi gereğince onaylamıştır."⁸⁶ Halife hukuki otoriteyken emirin fiili otoritesi bulunmaktadır. Maverdi'nin bu düşüncesi başta Gazali olmakla birlikte pek çok düşünürü de etkilemiştir.

Maverdi halifenin yerine getirmesi gerekli birtakım görevlerden de bahsetmektedir. "İtikadı himaye etmeli, insanları arasında adaleti sağlamalı, devletin hürriyetini müdafaa etmeli, yasaya karşı gelenleri cezalandırmalı, maaş ve ücretleri hakkıyla ve vaktinde vermeli, memleket için kendisini temsil edecek kişileri namuslu ve güvenilir insanlardan seçmeli, israf ve sefahat dolu hayattan uzak durup, devlet işlerini yapmayacak kadar kendisini ibadete vermemelidir."⁸⁷

Güce dayalı bir yönetim oluşumu bazen iktidarın ihmalinden ya da acziyetinden kaynaklanabilmekte bazen de zulüm ya da baskısından kaynaklanabilmektedir. Güce dayalı olan bir yönetim gücünü kaybettiğinde daha güçlü olanlar iktidara gelmek adına ve yapılan zulmü durdurmak için harekete geçmektedirler. Maverdi'ye göre devlet yönetimi, zorla ele geçirilirse bu bir zorba yönetimi olur. Ancak yönetimdeki kişi halka iyi davranır ve adil bir yönetim gerçekleştirirse Maverdi, bunun halkın isteğiyle gelmiş meşru bir yönetim şekline dönüşeceğini belirtmiştir.⁸⁸

1.1.2.3. İbn Sina

İbn Sina da tıpkı Farabi gibi varlık hiyerarşisinin en tepe noktasına Allah'ı koymuştur. Allah ilk cevherdir yani zorunlu varlıktır. İbn Sina'ya göre Allah'ın insanı

⁸⁵ Huriye Tefik Mücahid, **a.g.e.**, s.106-107.

⁸⁶ Cengiz Kallek, **a.g.m.**, s.238.

⁸⁷ Harun Han Şirvani, **İslamda Siyasi Düşünce ve İdare**, çev. Kemal Kuşçu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1965, s.74.

⁸⁸ Çetin Yetkin, **Siyasal Düşünceler Tarihi Ortaçağın Sonuna Kadar Mezopotamya, Hint, Çin, Roma, Hristiyan, İslam ve Türk Siyasal Düşüncesi I. Cilt**, Gürer Yayınları, İstanbul, 2012, s.252.

yaratması bir lütuftur. Bunun için de insanlar yaratıcısına layık olmalı ve onu hoşnut edecek davranışlarda bulunmalıdır. İnsanlar İbn Sina'ya göre ferdi olan kötülük ve ahlaksızlıklardan uzak durmalıdır.

İbn Sina'ya göre ahlak, insanın nefsinden kaynaklı birtakım eylemlerin meydana çıkmasını sağlayan bir melekedir. Yani insanın ahlaki fiillerinde nefsin payı oldukça belirgindir. İbn Sina için bireyler aklına uymayıp nefsinin peşinden giderek kötü ahlaki eylemlerde bulduklarında rezilet yani erdemsizlik fakat nefsinin değil aklının peşinden giderek ahlaka uygun eylemlerde bulduklarında fazilet yani erdem oluşacaktır.

İbn Sina ahlakın amacını insanları ve dolayısıyla toplumları mutluluğa götürecek erdemli bir davranış olarak nitelendirmektedir. Bu mutluluk ise tam anlamıyla ölümden sonra gerçekleşebilmektedir. Bireylerin mutluluğa ulaşabilmeleri için öncelikle akıl yoluyla Allah'ı bilmesi bütün yönleriyle onu kavraması gerekmektedir. İbn Sina, ahlaki açıdan son noktada insanın amacını bu dünyada erdemli, öbür âlemde mutlu olmak olarak ifade etmiştir. Bireyler mutlu olabilmek için ruhunu ve davranışlarını kontrol etmeli ve onları temizlemelidir. Allah insanlara bir irade bahşederek iyi ve kötü arasında ayırım yapabilme ve bunlar arasında seçim yapabilme hakkı vermiştir.

İbn Sina'da Farabi gibi insanların tek başına değil topluluk halinde yaşaması gerektiğini ve böylelikle ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde sağlayabileceğini ve sonucunda da daha mutlu olabileceğini ifade etmektedir. Devletler ve toplumlar bu gerçekten ortaya çıkmışlardır.

İbn Sina'ya göre toplumsal ilişkilerin sağlıklı olabilmesi adına bireylerin uyması gereken birtakım yasa ve kuralların oluşturulması gerekmektedir. Bu yasa ve kuralların koyulması işi herkesin kendi yararına göre hareket etme ihtimaline karşılık olarak tamamen topluma bırakılmamalıdır. Bunun için İbn Sina'ya göre "Toplum içinden bir kişi ilahi bir lütufla peygamber olarak görevlendirilip, kendisine ferdi ve içtimai hayatı düzenleyecek gerekli bilgiler verilmiştir."⁸⁹

⁸⁹ Ali Durusoy, "İbn Sina Felsefesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.329.

İbn Sina tarafından peygamberlik yalnızca bu dünyadaki adil yönetimi sağlamak için toplumsal ve siyasi liderlik ile sınırlandırılmamıştır. Bu peygamberliğin yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Bu dünya dışındaki diğer dünya İbn Sina'ya göre insanların asıl mutluluğa ya da tam tersi mutsuzluğa ulaşacakları dünyadır. İbn Sina'ya göre bireylerin asıl amaçları işte bu diğer dünyadaki mutluluğa ulaşmak olmalıdır. Peygamberlik ise insan için hem bu dünya için hem de gelecekteki dünya için faydalı olan bir yönetim şeklidir. Peygamberler bu işlevi kendilerine Allah'tan gelen vahiy yoluyla sağlamaktadır. "İbn Sina böylece peygamberliğin ve vahyin gerek bu dünyadaki toplumsal-siyasal düzen için gerekse öbür dünyada insanların mutluluğu için zorunlu olduğunu ispatlamak istemiştir."⁹⁰

İbn Sina Platon'a benzer bir şekilde devletin yönetici, zanaatkar ve askerler şeklinde düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu üç yapı da kendi içerisinde bir yönetici belirlemelidir ve her biri kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıda örgütlenmelidir.

İbn Sina devlet liderinin seçiminde halkın rızasının alınmasının şart olduğunu ifade etmektedir. Bu görevi üstlenecek kişinin hem kişisel birtakım üstünlüklerinin olması gerektiğini hem de yönetsel kabiliyeti ve ehliyeti olması gerektiğini ifade etmektedir. İbn Sina, tıpkı Farabi gibi liderde aranacak en önemli özelliklerin akıl ve iyi ahlak olduğunu vurgulamıştır.

İbn Sina'ya göre devlet liderinin ilk ve en önemli görevi peygamberden kendisine miras kalan Allah'ın emrettiği hukuki ve dini normların yerine getirilmesidir. İkinci görevi ise insanlar arasındaki ilişkileri ve dünya yaşamının düzenini sağlamaktır.

1.1.2.4. Gazali

Siyasetin, din ve ahlakın bir uzantısı olarak ortaya çıktığını ifade eden Gazali'ye göre siyaset hayat şartlarına göre şekil alabilen davranış sanatıdır. Siyaset ile uğraşan, siyaset yapan kişilerin diğer sanatkarları dahi kullanıp onlara güç uyguladığı, onları kullandığını ifade etmektedir.

⁹⁰ Ahmet Arslan, a.g.e., s.255-256.

Gazali'ye göre siyasetin dört mertebesi bulunmaktadır. Siyaset, insanların hem dünya hem de ahiret hayatında iyiye ve doğruya götüren bir yol olmalıdır. Bunun için en önemli ve ilk mertebe peygamberlik ve peygamberlerin siyasetidir. Peygamberlerin siyaseti maddi ve manevi olarak halin yönetmektir. İkincisi ise peygamberlerin varisleri olan halife ve hükümdarların siyasetidir. Bunlar halkın yalnızca maddi kısmını yönetmektedirler. Üçüncü siyaset mertebesinde Allah'ı ve onun dinini bilen ve uygulayan bilginlerin siyaseti bulunmaktadır. Son siyaset mertebesinde ise vaizlerin siyaseti bulunmaktadır.

Gazali insanların tek başlarına dini tam anlamıyla yaşayamadıklarını ve cemaatten uzak kalarak maddi ve manevi saadete ulaşamayacaklarını ifade etmektedir. Yaratılış olarak insanlar her zaman birbirine muhtaç olmuştur. Bu sebeple de işlerinin kolaylaşması ve mutlu bir şekilde yaşayabilmeleri için topluluk halinde yaşamaları gerekmektedir. "İnsanın medeni bir varlık olarak ele alındığı bu yaklaşım, Platon, Aristoteles ve İslam dünyasındaki takipçileri olan Farabi, İbn Rüşd gibi düşünürlerin de ortaya koymuş olduğu, insanların tek başlarına yaşayamayarak birbirlerine ihtiyaç duydukları teorisinin ifadesidir."⁹¹ Gazali'ye göre mutlu bir toplum için hak ve adaleti sağlayacak bir üstün iktidarın bulunması gerekmektedir ve bu üstün iktidar devlettir.

Toplumda düzenin ve adaletin sağlanabilmesi için gerekli koşul üstün bir iktidar gücüne sahip devlet ve onun yöneticisidir. Gazali'ye göre devleti yöneten bir lider olmadığı sürece teşkilatlanmak imkânsız hale gelmektedir. Böylece toplum içerisinde çatışmalar ortaya çıkacaktır. Bunun için bir yöneticinin varlığı Gazali'ye göre zorunlu olmaktadır. "Gazali'ye göre başa geçecek kişinin, buluş çağını geçmiş olması, akıl sağlığının yerinde olması, hür ve özgür olması, erkek olması, Kureyş soyundan gelmesi ve görme, işitme gibi organlarının sağlıklı olması gerekmektedir."⁹²

Gazali'nin tasavvurundaki devlet başkanı adaletli olmak zorundadır. Eğer varsa halk arasında zorbalıkları ortadan kaldırmalıdır. Bu yönetim tarzını benimsemeyen bir liderin gün gelip makamından olacağını ifade etmektedir. Gazali devlet başkanının iktidarının devamlı olabilmesi için birtakım hususlar ortaya koymuştur. Öncelikle lider

⁹¹ Ömer Osmanoğlu, "Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.191.

⁹² Fahrettin Korkmaz, "Gazali'de Devlet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.122.

bulunduğu makamın rütbe ve mevkisine layık davranmalıdır. Halkına ve yanındakilere karşı daima dürüst olmalıdır. Yalnızca kendisinin değil emrindeki görevlilerin de halka yaptığı zulümlerden sorumlu olduğunun bilincinde olmalıdır. Dolayısıyla ne kendisi ne de emrinde çalışan görevlileri halka zulmetmemelidir. Bunun için de emrinde çalışan görevlilerin seçimini iyi yapmalı onların iyi eğitim almasını sağlamalıdır. Devlet başkanı asla gurura kapılmamalı ve öfkeli davranışlar sergilememelidir. İnsanların ihtiyaçlarını gidermeli ve bu ihtiyaçları giderirken de aceleci davranmalıdır. Devlet lideri şeriata uygun hareket etmeli ve kararlarını şeriatın dışına çıkarak uygulamamalıdır.⁹³

Gazali iktidarda bulunan liderin iktidarının devam etmesi ve ülkenin de tehditlere karşı korunabilmesi için birtakım dikkat edilmesi gereken şeyleri de ifade etmiştir. "Buna göre Gazali, başkanın tek başına kararlar vermesini, kötü yönetimi, yönetici kadrosunda bilgisizliğin ve gururun artmasını, işin ehli olamayan kişilerin iş başına getirilmesini ve zulmün yaygınlaşmasını devletin çöküşünün nedenleri olarak saymıştır."⁹⁴

1.1.2.5. İbn Haldun

İbn Haldun'un düşüncesine göre insanlar bu dünyadan ziyade ahiret hayatında mutlu yaşayabilmek adına bu dünyada İslam dinine uygun bir şekilde yaşamalıdır. Siyaset de bu doğrultuda insanların hayatlarına uygun kurallar ve düzen getirmek adına çalışmalıdır. İnsanlığın olgunluğa erişebilmesi ve bir arada yaşayabilmesi için bu türden bir dini siyaset oluşturulmalıdır. Bireyler ise bu kurallara uymak zorunluluğu olduğu bilincinde olmalı ve hem dünyada hem de ahirette mutluluğu aramaya çalışmalıdır.

İbn Haldun'da diğer İslam düşünürleri gibi insanların topluluk halinde yaşamaları gerektiğini ifade etmektedir. Bunun nedeni ise yardımlaşma ihtiyacıdır. "İbn Haldun'a göre yardımlaşma ve iş birliği insanları umrana götürür. Bu şekilde sosyal hayata geçen insanlar, kendilerini diğer insanların saldırılarından koruyabilecek bir "yasakçıya", diğer bir ifadeyle hükümete veya iktidara ihtiyaç duymuşlardır. Bu

⁹³ Gazali, **Devlet Başkanlarına Nasihatler**, çev. Osman Şekerci, Sinan Yayın Evi, İstanbul, 1969.

⁹⁴ Huriye Tefik Mücahid, **a.g.e.**, s.131.

sayede ortaya çıkan devlet, İbn Haldun'a göre her zaman toplumdan sonra oluşmuştur."⁹⁵

İbn Haldun "Topluma ait olan insanların kendilerini diğerlerinden ayırmasını ve bu sayede diğerlerine karşı savunma ve geçim konusunda iş birliğine yönelmesini "asabiyet" olarak tanımlar."⁹⁶ Toplumsal hayat zorunlu olarak bir otoriteyi gerektirmektedir. Toplum düzenini sağlayacak bir güç olmadığı sürece toplumsal hayatın devam etmeyeceği elbette aşıkardır. Toplumlar sosyal hayata geçtikten sonra güvenlik meselesi oluşmuştur. İbn Haldun'da siyasal iktidara ihtiyaç duyulmasının bu noktada ortaya çıktığını ifade etmektedir. İnsanların kendi aralarındaki çatışmalarını önleyecek hatta ortadan kaldıracak bir güce ihtiyaç duyulduğu noktada siyasal iktidar ortaya çıkmaktadır. Bu siyasal gücün kendisini gösterdiği yer ise devlettir. "Bir kabile içinde iktidarı eline geçirerek iç işlerini düzene sokan asabiyet sahip olduğu güç gereği bununla yetinmez, daha uzak kabile ve toplulukları da hakimiyeti altına almak için uğraşır. Böylece güçlenen asabiyet daha fazla güç ve hakimiyet talep eder. Bunun neticesinde 'devlet' ve 'mülk' denilen toplumsal bir varlık şekli ortaya çıkar."⁹⁷

İbn Haldun'a göre iktidarda bulunması zorunlu olan iki unsur vardır. Bunlardan biri amacı iktidar olan asabiyet diğeri ise ahlaki unsurdur. "Bu iki unsur olmadan iktidarın kalıcılığını ve nisbeten sürekli olduğunu gösteren mülk ve onun bir sonraki ve daha kâmil bir aşaması olan devlet ortaya çıkmaz."⁹⁸ Asabiyet istediği sınırlara ulaştığında artık isteyeceği ve ulaşabilmek adına çaba harcayacağı bir değer kalmayacaktır. "İbn Haldun, devlet fenomeninin ortaya çıkma süreciyle böyle bir fenomenin ortaya çıkması neticesinde oluşan yeni durumları birbirinden ayırır. Devlet fenomeninin ilk defa ortaya çıkması için bazı ön şartların gerçekleşmesi gerekir. Bunların ortaya çıkmasında fertlerin herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Toplumsal hayat kendi tabiatının gereği mülk ve devlet denilen aşamaya ulaşır. Devlet, belli bir süre sonra ortadan kalkarken genellikle varlık alanı yok olmaz; onun yerine başka bir

⁹⁵ Döndü Sayğı, "Siyasal İktidar Konusuna Hristiyan ve Müslüman Düşünürlerin Yaklaşımı (9-16. Yüzyıllar Arası)", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2021, s.173.

⁹⁶ Tahsin Görgün, "İbn Haldun", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 19, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.548.

⁹⁷ Tahsin Görgün, **a.e.**, s.549.

⁹⁸ Tahsin Görgün, **a.e.**, s.549.

devlet veya devletler geçer. Bir devletin ortaya çıkmasıyla mevcut devletten başka bir devletin ortaya çıkması, ana hatlarıyla birbirine benzemekle birlikte birbirinden farklı yanları da vardır."⁹⁹

İbn Haldun'a göre bir devletin ömrü aşağı yukarı 120 yıl ve üç kuşak olmaktadır. Birinci kuşak daha sert kaba kuvvete dayalıdır. İkinci kuşak monarşi etkisiyle yerleşik hayata alışmış, şan ve şöhrete, lüks ve bolluğa dayalıdır. Tek kişinin gücüne ve üstünlükten köleliğe geçilmiştir. Son kuşakta ise kaba kuvvet tamamen unutulmuştur. Bu kuşak kuvvet yoluyla yönetilmekte ve lüksün zirvesini yaşamaktadır.¹⁰⁰

İbn Haldun devleti yöneten liderlerin her birinde farklı karakteristik özellikler bulunduğunu ifade etmektedir. Buna bağlı olarak da her devlet başka başka şekillerde yönetilir ve farklı koşullarda var olurlar. İbn Haldun'a göre devletin beş evresi bulunmaktadır. Birinci evre başarı evresidir. Yıkılmış, çökmüş bir iktidarın yerine yeni bir iktidarın doğduğu evredir. Lider şan ve şeref sahibidir, güvenliği sağlamakla görevlidir ve böylelikle halka örnek oluşturmaktadır. İkinci evrede yönetici halkı sıkı bir gözetim altına almaktadır. Tek başına iktidardır ve halkın bu iktidara ortak olmasına müsaade etmemektedir. Bu evrede iktidar sahibinin yanına pek çok görevli aldığı ifade edilmektedir. Üçüncü evre düzen evresidir. Bu evrede iktidar sahibi yönetici zenginlikler elde eder dolayısıyla da iktidarın zevk ve sefasını sürmektedir. İbn Haldun'a göre bu evre, mutlak iktidarın son evresidir. Dördüncü evre iktidar sahibinin doyuma erdiği evredir. Son evre ise dağılma evresidir. Bu evrede iktidar sahibi kendisinden önce elde edilen ve kendi elde ettiği zenginlikleri harcamaktadır. Aynı zamanda devletin önemli işleri de aksatılmaktadır.¹⁰¹

İbn Haldun'a göre iktidarın ilk şekli halifeliktir. Ancak zamanla hilafetten saltanata geçilmektedir. Hilafetten saltanata geçişte iktisadi çıkarlar önemli yer tutmaktadır. Güç kullanmaya yönelik olan iktidarda dünya malını artırmaya yönelik çaba ve gayret görülmektedir. İslam ise halkı düzene sokmuş ve bireylere ölçülü olmayı öğretmiştir. Din gelip geçici dünyevi işlere tercih edilmiş ve toplumun kitlelerin çıkarları kişisel çıkarlardan önce gelmiştir. "İbn Haldun hilafet ve saltanat

⁹⁹ Tahsin Görgün, **a.e.**, s.550.

¹⁰⁰ İbn Haldun, **Mukaddime**, çev. Sevim Belli, Onur Yayınları, Ankara, 2014, s.277-279.

¹⁰¹ İbn Haldun, **a.g.e.**, s.283-285.

arasındaki temel farkın uyguladıkları yönetim anlayışından kaynaklandığını belirtmiştir. Buna göre hilafet halkın gündelik yaşamda ortaya çıkan ya da çıkabilecek sorunların dinin hükümlerini temel alan bir anlayış –yani Kur’an, hadis ve sünnet kaynak alarak- ile çözmeyi amaçlayan bir yönetim oluşturmaktadır. Buna karşın saltanat, sorunlara daha dünyevi kaygılarla bir yaklaşım sergilemektedir. Devlet örgütünün asıl ya da yardımcı unsurları hilafetteki gibi dini görevlerin yapılmasından sorumlu tutulmamaktadır."¹⁰²

Halifelik bir güç meselesi olmakla birlikte aslında bir vazifedir. Allah insanları sadece bildiklerinden ve gücünün yettiği şeylerden sorumlu tutmaktadır. Halifelik vazifesi de "Ümmet açısından farz-ı kifaye, yeterli gücü elinde bulunduranlar, yani asabiyet sahibi gruplar için farz-ı ayındır."¹⁰³

İbn Haldun'a göre kişinin maddi olarak zengin olması siyasi gücü elinde bulundurmaya ya da siyasi güce sahip olmaya yetmemektedir. Ancak siyasi gücü elinde bulunduran bir kimsenin servet sahibi olması, zenginleşmesi kolaylaşmaktadır. Bunun dışında toplum içerisinde zengin bireyler, şerefli ve itibarlı kimseler olarak görülmektedir. "Öte yandan çıkar sağlamak için rütbe ve makam sahiplerine yaltaklanma, dalkavukluk yapma, aşağılanmaya katlanma gibi kişilik özellikleriyle ilgili meta ekonomik faktörlerin de bu kimselerin servet sahibi olmalarını kolaylaştırdığını ileri sürerek insanı ve insanlık tarihini kavramaya yönelik düşünce sistemine tekyönlü ve monist yaklaşımların ötesinde bir zenginlik getirir."¹⁰⁴

1.1.2.6. İbn Rüşd

Bir toplumda doğal olarak yöneten ve yönetilen olmak üzere iki grup bulunmaktadır. İbn Rüşd'e göre bu iki grup olması sonucunda ortaya çıkan farklılık da sınıfların oluşmasına ve devletin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İbn Rüşd'de diğer düşünürler gibi devlet ve insan ruhu arasında benzerlik ilişkisi olduğunu ifade etmekte ve hem kişilerin hem de bireylerin erdemli davranışlarda bulunması gerektiğini ifade

¹⁰² Hüseyin Fırat Şenol, "İbn Haldun", **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e**, ed. A. Tunçel-K. Gülenç, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s.122

¹⁰³ Tahsin Görgün, **a.g.e.**, s.552.

¹⁰⁴ İbrahim Erol Kozak, "İbn Haldun", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 19, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.2.

etmektedir. "İbn Rüşd'e göre devletin asıl görevi vatandaşları arasında erdemlerin yaygınlaşmasını sağlamaktadır."¹⁰⁵

İbn Rüşd'e göre zorlama ancak ikna başarısız olursa uygulanmalıdır. Zorlamanın doğru olmadığını da ifade eden İbn Rüşd zorlama yöntemine erdemli bir devlette ihtiyaç olmadığını ifade etmektedir. "İbn Rüşd devletin vatandaşlarının erdemli olabilmeleri için biri ikna (eğitim) diğeri de zorlama olmak üzere iki yol takip edebileceğini ifade etmiştir."¹⁰⁶

"Devletin yönetimiyle ilgili bir erdem olarak adaletten bahseden İbn Rüşd'e göre, devletin varlığını sürdürmesi ve düzeninin sağlanabilmesi adaletin varlığına bağlıdır."¹⁰⁷ Bunun için de adaletli bir devlette bütün bireylerin ayrı görevleri bulunmaktadır. Devlet içinde adaletin sağlanması ve devamlılığı için bütün bireyler üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirmelidir. İbn Rüşd kadınlar ve erkekleri eşit görmektedir. Cinsiyete bağlı olarak güç ve yetenek noktasında farklılaşmalar olduğunu söylemekle birlikte bunun kadınların devlet içerisinde görev almasına engel olmadığını ve aynı zamanda felsefe ile de uğraşmalarına engel olmadığını ifade etmektedir. İbn Rüşd'ün devlet ve insan yapısı arasında kurduğu bu ilişkinin sonucuna göre "Nasıl ki insanı en üstün olan akıl yönetiyor ise devleti de akli delilleri en iyi kullananlar, yani burhan ve hikmet ehli olan felsefeciler yönetmelidir."¹⁰⁸

İbn Rüşd, Yunan felsefecilerinden hareketle farklı devlet ve yönetim modellerinden bahsetmektedir. "Platon'un görüşleri doğrultusunda monarşi, timokrazi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık şeklinde beş farklı devlet modelinden söz edip, bunlarla erdemli devlet arasında karşılaştırmalar yapmıştır."¹⁰⁹ Erdemli devlet karşısında yer alan diğer yönetim biçimleri ve devlet modellerini eleştiren İbn Rüşd'e göre bu devlet şekilleri bozuk devlet şekilleridir. Bu devlet yönetim şekillerinden en iyisinin oligarşi olduğunu ifade eden İbn Rüşd'e göre bunu nedeni seçkin kişilerin yönetimde bulunmalarındır. Monarşide ise yönetim tek aileden gelen fertlerin elinde bulunduğu

¹⁰⁵ H. Bekir Karlığa, "İbn Rüşd", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.266

¹⁰⁶ Ahmet Cevizci, **a.g.e.**, s.195.

¹⁰⁷ Ömer Osmanoğlu, **a.g.e.**, s.162.

¹⁰⁸ Adem Çaylak-Yunus Şahbaz, "Eleştirel Aklın Kadim Bilgesi: İbn Rüşd ve Siyaset Felsefesi", **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, C. 11, S. 44, 2015, s.93.

¹⁰⁹ H. Bekir Karlığa, **a.g.e.**, s.266.

için sakıncalıdır. Devletin her türlü ekonomik geliri bu ailenin ve onların yakınlarının elinde bulunmaktadır. Bu sebeple de İbn Rüşd monarşiyi doğru bulmaz. İbn Rüşd'e göre monarşi zamanla yerini istibdata bırakabilmektedir. İbn Rüşd kendi zamanındaki yönetim biçimini halkın görüşlerinin de hesaba katıldığı demokrasiye benzetmektedir.

Refah ve zenginlik içinde yaşanmasına ve bu tarz zenginlik içerisinde bulunan ailelere karşı olan İbn Rüşd bu gibi durumlarla mücadele içinde olunması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar dışında kuvvetli ve istikrarlı bir devlet anlayışını benimsemiş ve karışıklıklara karşı olmuştur.

1.2. İKTİDAR VE EDEBİYAT

İktidar, insan hayatının farklı yönleriyle sıkı bir ilişkisi olan bir kavramdır, bu da sosyolojik, psikolojik, dini ve siyasi alanlar dahil olmak üzere neredeyse tüm yaşam alanlarını etkiler. Bu nedenle, iktidar kavramı üzerinde düşünmek; insanın kendi doğasıyla, diğer insanlarla ve kendi içsel ilişkileriyle ilgili düşünmeye başlaması anlamına gelir çünkü iktidar, her türlü ilişkide var olan temel bir kavramdır. İktidar, insanların yaşamları üzerinde etkili olan, güç ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir olgudur ve toplumun farklı yönlerinde belirgin bir rol oynamaktadır. Bu kavramın anlaşılması, insanın sosyal, psikolojik ve politik deneyimini derinlemesine kavraması için önemlidir. İktidarın doğası ve kullanımı, toplumsal düzenin şekillenmesi, bireylerin hakları ve özgürlükleri, ahlaki ve etik değerler gibi birçok önemli konuyu etkiler. Bu nedenle, iktidar kavramını anlamak, insanın kendi yaşamını ve toplumu daha iyi anlaması için hayati bir adımdır. "İktidar ve otoriteden sadece siyasi çevreyi anlamamak gerekir. Her türlü otorite, bir iktidar çevresidir."¹¹⁰ Marx, Weber, Nietzsche, Foucault, Guenon gibi pek çok sosyal bilimci, iktidar kavramının ilgili olduğu alanlardaki konular hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. İktidarı oldukça geniş bir çerçevede ele alarak, herhangi bir güce veya isteğe sahip olan bireyin, kendi hareket alanını oluşturmasının temel bir ilke olduğunu vurgulamışlardır. Bu yaklaşım, iktidarın sadece siyasi veya kurumsal düzeyde değil, aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarında, ilişkilerinde ve kararlarında da etkili bir rol oynadığını anlamamıza yardımcı olur.

¹¹⁰ Vefa Taşdelen, "Güzelin İktidarına Doğru", **Hece**, S. 202, 2013, s.4.

Tarih boyunca, otorite, iktidar ve benzeri güç yapıları, sanatı her zaman yanlarında görmeyi tercih etmiş ve onu kendi amaçları doğrultusunda bir araç olarak kullanmıştır. Elbette, zamanın geçişiyle birlikte toplumlar, gelenekler, düşünce tarzları ve yaşam biçimleri de değişir. Dünün sanat anlayışı ile bugünün sanat anlayışı, dünyanın iktidar anlayışı ile bugünün iktidar anlayışı arasında, birbirine karşıt derecede büyük farklılıklar oluşabilir. Modern düşüncede, sanatçı, kendini "dışsal bir amaca ihtiyaç duymayan" bir değer yaratma sürecinde farklı bir konumda görmeye başlamıştır. Ancak, aynı zamanda, sanatçı her zaman bir şekilde iktidarla ilişkisini sürdürmüş ve korumuştur.

Hiçbir sanat eseri ortaya çıktığı toplumdan ya da o toplumu ilgilendiren meselelerden bağımsız düşünülemez. Her edebi eserde ortaya çıktığı toplumdan az ya da çok birtakım unsurlar bulunmaktadır. Aynı zamanda edebi eserlerde insanları ve toplumları ilgilendiren tüm meseleler gibi onların ideolojik ve siyasi düşünceleri ile bütün bunların uygulama alanı olan iktidar da yer almaktadır. Edebiyat, bütün sanat dallarında da olduğu gibi hayatla ve toplumla ayrılmaz bağlarla sahiptir ve edebi eserlerin malzemesi de bizzat toplumların sürdüğü hayattan alınmaktadır. Bu sebeple hayatın ve toplumun bir parçasını oluşturan ideoloji, siyaset ve iktidar gibi kavramlar ve düşünceler toplumun birer ferdi olan yazarların kaleminden çıkan edebi eserin içerisinde yer almaktadır. Edebiyat bir yeniden üretimdir ve bu sebeple de topluma ait olan unsurları yeniden üretmektedir. Edebiyat toplumdan etkilenmekte ve topluma ait birçok değeri bünyesinde taşımaktadır. Bunun yanında edebiyat da topluma ait değerleri taşıması ve toplumu yansıması dolayısıyla toplumun eylemlerini ve aynı zamanda kurallarını etkilemektedir. Böylelikle edebiyat ve toplum arasındaki bir etkileme ve etkilenme ilişkisinden söz etmek de mümkündür. "Bu açıdan edebiyat ile toplum arasında cereyan eden ilişkinin dinamik bir süreci inşa ettiğini bilmek, edebiyatın, o toplumun kültürel yapısını oluşturan dini, ideolojik ve siyasal gibi unsurlarla etkileşim içerisinde olduğunu bilmek demektir."¹¹¹

Sanatçı, her zaman her şeyle etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu sebeple sanatçının gücü elinde bulunduran iktidardan ayrı düşünülmesi ve onunla etkileşim

¹¹¹ Adem Palabıyık, "Edebiyat, Hegemonya ve Siyasal İşlevsellik", **Akademik İncelemeler**, C. 4, S. 1, 2009, s.131.

içerisinde bulunmaması elbette düşünülemez. Bununla birlikte gücü elinde bulunduran iktidarlar da aydın, sanatçı ve düşünürleri her dönemde egemenlikleri altında bulundurmaya istekte olmuşlardır. Gücü elinde bulunduran otorite ve iktidar tarih boyunca hep sanatı ve sanatçıyı yanında görmek istemiş ve bunları kendi çıkarları doğrultusunda bir araç olarak kullanma gayreti içerisinde olmuştur. Müzik, mimari, resim ve edebiyat gibi her türlü sanatsal faaliyetin inandırıcı ve yönetim olmak üzere iki gelişim çevresi bulunmaktadır. İnandırıcı çevresi gücü elinde bulunduran siyasi erkin yani iktidarın temsilcisi olduğu çevreyi oluşturmaktadır. Sanatsal faaliyetler de bu iki çevre etrafında gelişmiştir. Mısır gibi toplumlarda sanat ya siyasi ya da dini gücü elinde bulunduran iktidarın etkisinde gelişim gösteren bir alan olarak ortaya çıkmıştır. "Piramidin yapılmasıyla ortaya çıkan bilinç, bir sanat bilinci değildir, sıradan bir defin işlemi de değildir. Daha çok dinî ve siyasi iktidarın, kendisini yüceltecek ve kutsayacak, ama aynı zamanda halka, onlarla aynı özden olmadığını hissettirecek şekilde bir yücelme çabasıdır."¹¹²

Sanat ve iktidar ilişkisi her dönemde birbiriyle bağlantılı olarak süregelmiştir. Sanat bir sınıf bilincini de ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde gücü elinde bulunduran iktidarın ve otoritenin bazen de soylu ve seçkin sınıfın yanında bulunmuş ve onların ilgi alanları içerisinde faaliyet göstermiştir. Hayatın her alanında söz sahibi olmak isteyen ve siyasetten bilime felsefeden sanata resimden tiyatroya kadar her alana hâkim olmak isteyen yönetim merkezleri bulunabilmektedir. Batı'da kilise bu güçlü olmak isteyen yapıya örnek olarak gösterilebilmektedir. "O, özellikle son birkaç yüzyıla kadar, güçlü bir yapı, siyasetler üstü bir siyaset, iktidarlar üstü bir iktidar, devletler üstü bir devlet, ekonomiler üstü bir ekonomi, felsefeler üstü bir felsefe, bilimlerin üstü bir bilim merkezi gibiydi ve engizisyonla birlikte güçlü yaptırımları olan bir mekanizma durumundaydı."¹¹³ Kilise Orta Çağ'da siyasi iktidara dahi hâkim olma gayretinde bulunan manevi bir otoriteyi temsil eden bir yapıyı ifade etmekteydi. Dolayısıyla o dönemde ortaya konulan sanat ürünleri ve bu ürünlerin sahipleri dönemin manevi iktidarı tarafından yönlendirilmekteydi. Yalnızca siyasi gücü elinde bulunduran otorite değil aynı zamanda dini otorite ve hatta ekonomik güce

¹¹² Vefa Taşdelen, a.g.e., s.3.

¹¹³ Vefa Taşdelen, a.e., s.4

sahip olan sermaye çevresi de sanatın ortaya çıkmasında ve gelişim göstermesinde etkili olmaktadır. Eskiden olduğu gibi günümüzde de sanat siyasi iktidarın, dini otoritenin ve ekonomik sermaye gücünün yanında ve hatta hizmetinde bulunmakta bu güçler sanatı eylemlerini gerçekleştirmek için bir araç olarak görmekte ve kullanmaktadırlar. "Sovyetler Birliği'ndeki uygulamalarında, romandan öyküye, resimden müziğe, sinemadan heykelle, sosyalist öğretinin bir ifade aracı olarak kendini göstermiş; bu ideolojinin kuramcıları, şiirin her bir sözcüğünü, fırçanın her bir darbesini, filmin her bir karesini, tiyatronun her bir sahnesini ideolojik öğretinin ifadesi yönünde bir fırsat olarak görmüşler, sanatın da zaten ancak bu işlevi yerine getirebildiği ölçüde bir anlamının olabileceğini, aksi hâlde bir burjuva eğlencesi olmaktan öteye geçmeyeceğini düşünmüşlerdir."¹¹⁴

İktidar, sahibi olduğu gücün ifade edilebilmesi ve gösterilebilmesi adına bunu ortaya koyabileceği bir ifade biçimine ihtiyaç duymaktadır. Eski dönemlerden beri bu ifade biçimi kendisini sanatta ve edebiyatta bulmaktadır. Dolayısıyla sanat ve edebiyat da kendisine böylelikle iktidarın yanında yer bulmuş ve gelişme imkânı elde etmiştir. Güce ve dolayısıyla iktidara yaklaştığında güçlenmiş ondan uzaklaştıkça da gücünden birtakım şeyleri yitirmiştir. "Eski zamanlardan günümüze kalabilme şansı bulmuş bir sanat eseri, yakından bakıldığında sanata ait olmadan önce bir iktidara, bir iktidar dönemine (Viktorya çağı, Lale devri gibi) aitmiş gibi görünür; zira sanatçı kendi isminden çok iktidarın ruhunu öne çıkarır."¹¹⁵ Sanat eseri kendisinin oluşmasına imkân tanıyan iktidarın ideolojisine göre hareket etmiş ve o yönde bir söylem benimsemiştir. Dolayısıyla sanat ve edebiyat hiçbir dönemde siyasi, dini ve ekonomik güç ilişkilerinden ve iktidardan bağımsız olmamış bunlardan ayrı düşünülmemiştir.

Edebi eserler ile siyasi ideolojiler arasında sıkı bir bağ olduğu bilinmektedir. Eserler de tıpkı siyasi ideolojiler gibi toplumsal sorunlar ile bağlantılıdır. Bazı edebiyat kuramcıları da edebi eserler ile ideolojilerin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceklerini ifade etmektedir. Eagleton edebiyat ve ideoloji arasında bir bağ kurmuştur. Eagleton'a göre "Edebiyat ile ideolojiden, karşılıklı ilişki kurulabilecek iki ayrı fenomenmiş gibi bahsetmek, bir anlamda bayağı gereksiz bir şeydir."¹¹⁶ Edebi

¹¹⁴ Vefa Taşdelen, a.e., s.5

¹¹⁵ Vefa Taşdelen, a.e., s.6.

¹¹⁶ Terry Eagleton, **Edebiyat Kuramı**, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.40.

eser ile yazar ve onun ideolojik düşünceleri birbirinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Siyasi ideolojilerin her edebi eserde bulunması zorunluluğu olmamakla birlikte edebi eserlerin ideolojik olarak kullanılmaya uygun birer araç oldukları ifade edilebilmektedir. Edebi eseri meydana getiren dilin olanakları devletler ve iktidarlar tarafından dönem dönem kullanılmıştır ve kullanılmaya devam etmektedir.

Edebiyat, her dönemde hayata ve topluma bağlı olan ve onlardan beslenen bir yaratım süreci olarak düşünülmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde edebiyat ve gerçeklik arasında sıkı bir bağ olduğu rahatça ifade edilebilmektedir. Ancak bazı zamanlarda bu gerçeklik yazar tarafından değiştirilmiş, ideolojik olarak çarpıtılmış bir şekilde de ifade edilebilmektedir. Yazarın edebi eserde kullandığı dil ve söylem gerçeklik ile arasına belli bir mesafe koymasına sebebiyet verebilmektedir. Yazarın gerçekliği yeniden üretmesini sağlayan dil ve söylem yani edebiyatı ve edebi eseri var eden bu temel unsur, edebiyatın ideoloji ve güç ilişkileri ile olan münasebetinin de anahtarı olmaktadır. Yazarlar genel ideolojiden etkilenmekle birlikte eserini kaleme aldığı süreçte kendi ideolojisini de inşa etmektedir. Oktay bu konuda “Yazar, şair son kertede egemen sınıfın hegemonik ideolojisince belirlenen bir ‘yazın ideolojisi’nin içine doğar. Dolayısıyla kişisel ideolojisini de ancak bu çifte dolayımından geçtikten sonra ve ancak onların belirleyiciliğinde kurabilir. Dıştalan bir yazınsal söylem geliştirse bile yazar, egemen ideoloji, içerik, izlek ve biçem düzleminde yanlışlanabilir öğeleriyle doğrudan doğruya yer alır üretim sürecinde.”¹¹⁷ Yazarın kendi ideolojisini inşa etmesi sürecinde ona yardımcı olan dildir. Eagleton’a göre “Bir edebi metin, yalnızca dili kullanma biçimiyle değil, kullandığı özel dille de genel ideolojiye bağlanır. Dil, yani en masum ve kendiliğinden orta malı, gerçekte siyasal tarihin felaketleriyle yaralanmış, yarılmış ve bölünmüş, üstüne emperyalist, milliyetçi, bölgeci ve sınıfsal savaşın kutsal emanetleri saçılmış bir topraktır.”¹¹⁸ Malzemesi dil olan edebiyat, bir yandan ideoloji üretirken diğer yandan da hâlihazırdaki ideolojiyi iletmektedir.

¹¹⁷ Ahmet Oktay, **Yazın İletişim İdeoloji**, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s.28.

¹¹⁸ Terry Eagleton, **a.g.e.**, s.61.

Toplumsal yapıyı oluşturan kültür öğelerinden biri olan edebiyat hem toplumdan etkilenmekte hem de aynı zamanda toplumu etkilemektedir. Toplumun değişiminde ve gelişiminde dolaylı olarak rol oynamaktadır. Toplumunu oluşturan kültür öğeleri edebiyat aracılığıyla gelecek nesillere aktarılabilmektedir.

Devletlerin ya da bireylerin ideolojilerini benimsetebilmek adına kullandıkları birtakım yollar bulunmaktadır. Althusser'e göre devlet birtakım ideolojik aygıtları kullanarak ideolojisini benimsetme gayretinde bulunmaktadır. Böylelikle bu ideolojik aygıtlar sayesinde iktidarını da güçlendirmektedir. Althusser'in ideolojik aygıtları dini, öğretimsel, ailevi, hukuki, siyasi, sendika, haberleşme ve kültürel olarak çeşitlenmektedir. Edebiyat, Althusser'in ideolojik aygıtlarından kültürel aygıtın bir alt dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünceye göre ideoloji edebiyatı estetik yanından ziyade bir araç olarak kullanmaktadır. Bu durumda da edebi eser zevk verme özelliğinden uzaklaşarak niteliksiz bir hale bürünmektedir. Devlet bu ideolojik aygıtı sayesinde hayal ettiği ideal toplumu oluşturabilmek adına edebiyatı kullanmaktadır.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde edebiyat toplumun şekillendirilmesi ve eğitilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum da edebiyatın ve edebiyatçının nitelik kaybına uğramasına sebebiyet vermektedir. Yazar ve dolayısıyla eseri sanat ve estetik kaygısından uzak olduğunda edebiyat değerini kaybetmektedir. Tanpınar bu konuda şöyle söylemektedir: "Sanat eserinde, sanat kaygısından başka endişe olmamalıdır. Ama bu, meselesiz olmak demek değildir. İnsan, kendi meseleleridir. Ben herhangi bir devrenin açıkça müdafaasını yapan eserden hoşlanmam. İnsanı bütünü ile alan ve arasından meseleleri veren eseri tercih ederim."¹¹⁹ Edebi eser meydana getirilirken sanat dışı düşüncelerin, estetikten uzak unsurların yer alması elbette sanata değer kaybettirmektedir. Ancak sanatçı eserini oluştururken hâkim ideolojiden ve kendi değerlerini yansıtan ideolojiden de bağımsız hareket edememektedir.

Devlet ideolojisini yaymak adına edebiyatı araçsallaştırmaktadır. Elbette edebiyatı tarih, siyaset, felsefe gibi alanlardan ayrı düşünmek pek mümkün gözükmemektedir. Edebiyatın ve işlevinin ne olduğu sorusu bu alanın temel sorularından biridir ve Eagleton bunu kuramsal olarak tartışmaktadır. Eagleton'a göre

¹¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, s.322.

nasıl ki bir roman edebi metin sayılıyorsa bir tren tarifesi de edebi metin sayılabilir. Dolayısıyla bir edebi metnin ideolojik söylem içermesi sebebiyle edebi kıymetinin azalacağını söylemek pek mümkün değildir. Nitekim, Mehmet Akif'in, Necip Fazıl'ın ve Nazım Hikmet'in şiirleri siyasal söylemlerden ârî değilse de bu eserlerin edebi kıymetleri ortadadır.¹²⁰

Türk edebiyatında Tanzimat ile birlikte ortaya çıkan değişim ve dönüşüm, siyaset ile yakından ilişkilidir. Bu dönemden itibaren sahneye çıkan yazarların ekserisinin siyaset ile ilişkilerinin ileri düzeyde olduğu bilinmektedir. Batı edebiyatları ile olan yakınlıkları bu yazarların siyasetle ve siyasi meselelerle de ilgilenmelerini doğurmaktadır. Bu dönem yazarları siyasi meseleleri halka ulaştırıp onlara benimsetebilmek, bu konularda toplumu bilinçlendirebilmek adına dilde sadeleşme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Basit, sade, anlaşılır bir dil tercih etmelerindeki sebep edebi dili de yalınlaştırarak topluma ulaşabilmektir. Devleti fikirleriyle yönlendirebilmek ve siyasi bir denetim sağlayabilmek adına sade bir dili yerleştirebilmek istemişlerdir.

I. Meşrutiyet tecrübesinin kısa süreli olması ve ardından tekrar monarşi sistemine geçilmesinin dönemin edebiyat anlayışı üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Servet-i Fünun yazar ve şairleri iktidarın baskıcı yönetim tarzı karşısında siyasetten ve siyasi hadiselerden uzak durmayı yeğlemekte ve sanat için sanat anlayışını benimsemektedirler. Bu dönemin pek çok yazar ve şairi II. Meşrutiyetten sonra dahi bu anlayışını devam ettirmiştir. Fecr-i Ati topluluğu ise Batı edebiyatı etkisiyle kurulmuş "Sanat şahsi ve muhteremdir." cümlesiyle edebiyat anlayışını ifade eden, sanatın toplumla ve siyasetle olan ilişkisini kabul etmeyen bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakup Kadri bu topluluğun düşüncesini şöyle açıklamaktadır: "Öyle sanıyorum ki, Fecr-i Ati'ciler sanat şahsi ve muhteremdir dövizini kabullenirken herhangi bir ideolojik mesnede dayanmıyorlar, olsa olsa yaşadıkları devrin edebi gelişmelerini engelleyen birtakım politik ve sosyal şartlarından korunmak hedefini güdüyorlardı." Dönem yazar ve şairleri kendilerine doğrudan ya da dolaylı olarak uygulanan sansür ve baskılara karşı çeşitli savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir.

¹²⁰ Terry Eagleton, a.g.e.

Ancak bu siyasetten uzak gibi görünen tavır da kendi içerisinde bir siyasi tavır olarak nitelendirilmektedir.

Türk edebiyatında edebiyatçıların II. Meşrutiyet ile birlikte siyaset ile olan bağları güçlenmektedir. II. Meşrutiyet ile birlikte Türk edebiyatı ciddi bir değişim ve dönüşüm içine girmektedir. Bu değişim ve dönüşümün en önemli özelliği elbette milliyetçilik ideolojisi gibi siyasi bir kimlik taşımasıdır. İfadesini Yeni Lisan adıyla bulan bu ideolojinin doğuşu 1911'de Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisiyle olmaktadır. Ömer Seyfettin'in bu dergide kaleme aldığı "Yeni Lisan" başlıklı makalesi ideolojinin manifestosu olmuştur. Bu makale ile edebiyatın dili halkın sade diline dönüştürülmeye ve konuşma diliyle bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Daha önceki dönemlerde de ifade edilen ve uygulanmaya çalışılan bu sadeleşme anlayış asıl ifadesini Milli Edebiyat döneminde bulmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde üç siyasi ideoloji dikkat çekmektedir: Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük. Milli edebiyat akımı ile birlikte Türk edebiyatında önceki dönemlerden farklı, yenilikçi ve siyasal düşüncelere de sahip bir dönem başlamaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerini yaşadığı bu yıllarda şair ve yazarlar dil, milliyet ve kimlik meselelerini ön planda tutmaktadır. Bu durum imparatorluk döneminde yeni bir siyasi kimlik arayışı sürecidir. Milli edebiyat akımı Cumhuriyet'in ilk yıllarında da varlığını sürdürmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti şair ve yazarları bunun yanı sıra pek çok sanatçıyı kendi değerlerini yüceltme ve ifade etme konusunda teşvik etmiştir. Hatta bu değerlerin karşısında olduğunu düşündüğü kişileri de cezalandırmıştır. Nazım Hikmet gibi Necip Fazıl gibi Kemal Tahir gibi pek çok isim farklı zamanlarda ve farklı sebeplerle cezalandırılmışlardır. "Cumhuriyetin başlarında ve ilerleyen yıllarında Türkiye'de şiir alanında öne çıkan isimlere baktığımızda yine siyasi tercihlerin edebi kişilikler üzerindeki belirleyici etkisini fark ederiz. Mehmet Akif Ersoy'un İslamcılıkla, Nâzım Hikmet'in sosyalizmle, Necip Fazıl Kısakürek'in muhafazakarlıkla ilişkisi, edebiyat-siyaset bağına anlamlı bir prototip oluşturur."¹²¹ Cumhuriyet döneminde yazar ve şairler arasında siyasetle ilgilenmeyen isimler olduğu gibi siyasi partilerde aktif görevler alan ve diplomatik görevlerde bulunan isimler de bulunmaktadır. Yahya

¹²¹ Ufuk Özcan, "Edebiyat-Siyaset İlişkisi Bakımından Türk Edebiyatında Yenileşme Eğilimlerine/Akımlarına Anahatlarıyla Bir Bakış", *Sosyologca*, C. 7, S. 13-14, 2017, s.66.

Kemal, Yakup Kadri, Fuat Köprülü gibi isimler diplomatik görevlerde bulunmuş isimlerdir. Ahmet Hamdi Tanpınar CHP milletvekili olarak karşımıza çıkarken Necip Fazıl Kısakürek ise İnönü döneminde CHP milletvekilliğine adaylık başvurusunda bulunmuştur. “1930-40’lardan itibaren sağ cenahtan Nihal Atsız, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek; sol cenahtan Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet, Kemal Tahir isimleri öne çıkar. Vatandaşlıktan çıkarıldıktan sonra “vatana hıyanet”le suçlanan Nâzım Hikmet’in, onun Memleketimden İnsan Manzaraları ve Kurtuluş Savaşı Destanı gibi kitaplarının siyasetten âri olduğunu iddia etmek mümkün değildir.”¹²²

Türk edebiyatında siyasal gelişmelerle ve ideolojilerle edebiyatın ilişkili olduğu ve edebi eserlerin topluma yön verme görevini üstlendiği ifade edilebilmektedir.

¹²² Ufuk Özcan, a.g.e., s.66.

İKİNCİ BÖLÜM

2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA İKTİDARI OLUMLAMA GAYRETİ VE KARŞITLIĞI

2.1. İKTİDAR, KANON VE EDEBİYAT

2.1.1. Kanon

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “Herhangi bir konuda otoritelerinin belirlediği seçimler bütünü.”¹²³ olarak tanımlanan kanon kavramının eskiden kullanılan anlamlarına en yakın anlamı doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayan ölçü, kriterdir. Bununla birlikte seneler içerisinde pek çok farklı anlamlar kazanmakla birlikte kanon, asıl anlamından uzaklaşmamıştır.

Kanon kelimesinin “ölçü, kural, kanun, kriter” gibi anlamları temel anlamı olarak kalmış ve neredeyse hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Bütün bu anlamlar farklı zamanlarda hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Kanonun pek çok farklı anlamda kullanılabilmesinin nedeni çok eskilerden günümüze kadar birçok farklı alanla ilişki içerisinde olması ve bu alanlarda da kullanılmasıdır. Dini, sanatsal, edebi, müzikal, mimari gibi alanlarda kullanılabilen kanon kelimesi bu sebeple zengin bir içeriğe sahiptir.

Helenistik dönem gibi eski zamanlarda mimari, müzik, felsefe, dil bilgisi gibi alanlarda tercih edilen kanon bünyesinde önemli bir kavram olma özelliği barındırmaktadır. Pek çok araştırmacıya göre kanon, Hıristiyanların kaleme aldığı çeşitli yazıların Kitab-ı Mukaddes'te toplanması esnasında önemli bir işlev görmüştür. Birden fazla alanda kullanılabilen kanon kelimesi bu farklı alanlar sayesinde bu alanlarda ilgili şahıs ve kurumlar için farklı anlamlara gelecek şekilde de kullanılabilmekte ve kelimenin anlamı da farklılaşıp zenginleşmektedir.

Eski dönemlerde kanon heykeltıraşlık, marangozluk ve mimari gibi alanlarda kullanılmakta ve “düz bir nesne” ya da “ölçü” (marangoz cetveli) anlamlarına

¹²³ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 19.10.2023.

gelmekteydi. Bu anlamlara bağılı olarak zaman içerisinde kanon kelimesi doğru ölçü, cetvel, orantı gibi anlamlar da kazandı.

Turgay Anar, kanon kelimesinin Euripides için ahlaki anlamda doğru ve yanlışın yani doğru ile eğri arasındaki farkın ölçütü olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle kanon sözcüğü ile cetvel sözcüğü arasındaki anlam ilişkisi sağlanmış olmaktadır.¹²⁴

Kanon sözcüğü hem teknik anlamda hem de sanatsal anlamda kullanılabilir. Böylelikle kanondan beklenen kesinliğe ulaşma düşüncesi yerini bulmaktadır. Turgay Anar'a göre "Bu kesinliğe ulaşmamızı mümkün kılan sebep, kavramın inşaat sanatında da bir araç olarak kullanılabilen 'ölçek, ölçüt, cetvel' anlamlarına sahip olmasıdır."¹²⁵ Bu alanda yapılan birtakım plan ve hesaplarda ölçeğin doğruluğunu ve düzen içerisinde olmasını sağlayan kesinlik kavramı ortaya çıkmaktadır.

Antikçağ'da kanon kelimesinin pek çok farklı anlamı yanında somut anlamı daha ön planda tutulmaktadır. Somut anlamının daha ön planda olma sebebi kelimenin bir nesne olan sopa, cetvel anlamının pek çok alanda kullanılması etkili olmaktadır. Kanon, belli birtakım amaçlar için bir araç olarak kullanılabilme özelliğine sahiptir. Mimari alanında ise kanon yapıların doğru ve düzgün inşası için hem cetvel hem de doğru ölçmeyi kolaylaştıran, daha işlevsel ve kullanışlı hale getiren bir araç olarak kullanılmaktaydı.

Kanon sözcüğünün geçmişten günümüze kadar birtakım kullanım alanları ve kazandığı farklı anlamlar Atakay'a göre şu şekilde sıralanabilir: "1. Kilise yasası; bir kilise kurulunun belirlediği yasalar bütünü. 2. Laik yasa, kural ya da yasalar bütünü. 3. Genel kural, temel ilke, ölçüt. 4. Kilisece Kutsal Kitap'ın bir bölümü olarak kabul edilen kitapların tümü. 5. Belli bir yazara vb. ait olduğu kabul edilen kitaplar ya da yapıtların tümü. 6. Önemli ya da temel oldukları kabul edilen yapıtlar, yazarlar, vb."¹²⁶ Daha eski zamanlarda dini bir anlama gelecek şekilde kullanılan kanon kavramı kilise etrafında anlamlandırılmış ve kilisenin ortaya koymuş olduğu kural olarak ifade

¹²⁴ Turgay Anar, "Türk Edebiyatında Edebiyat Kanonu: Kanon, Kanona Girmek ve Kanona Müdahale", **FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 1, 2013, s.45.

¹²⁵ Turgay Anar, **a.g.e.**, s.45.

¹²⁶ Kemal Atakay, "Kanon Huzursuzluğu", **Kitap-lık**, S. 68, 2004, s.70.

edilmiştir. Daha sonraları ise birtakım anlamlar eklenmiş ve genel anlamda kural, kanun, ölçü kriter anlamlarına da gelecek şekilde kullanılmıştır. Ancak aynı zamanda dini anlamını da sürdürmeye devam etmiştir. Jale Parla'ya göre kanon "dine ilişkin kullanımını sürdürmüş ve Kilise'nin özgün kabul ettiği İncil metinleriyle, gene Kilise'nin Azizler arasına kabul ettiği yeni isimlerin eklenmesiyle oluşan kutsal metin ve kişilerin listesi olmuştur. Bugün 'edebî kanon' derken kastettiğimiz anlam da buradan türemiş olmalı: Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay."¹²⁷

Temel anlamıyla ölçüt, kural, kanun vb. Anlamlara gelen kanon kelimesinin pek çok farklı alanda kullanıldığını ve bu alanlara bağlı olarak da pek çok farklı anlamının olduğunu ifade etmiştik. Kemal Atakay bu noktada şu ifadeleri kullanmaktadır: “Klasik sanatta “sanat kanonu” heykel ve mimarlıkta ilişki ve oranları belirleyen kurallar dizgesidir. Bir bireyin “davranış/tutum kanonu” onun ahlaksal tutumunun bir göstergesidir. Ayrıca, bir müzik terimi olarak kanon “bir başlangıç melodisinin belirli bir zaman aralığında aynı ya da başka bir perdeden taklit edilmesine dayanan müzik biçimi ya da kompozisyon tekniği” anlamına gelir.”¹²⁸

Kanon kelimesinden türeyen ve genel anlamıyla kanona dahil edilmek olarak ifade edilebilecek olan “kanonlaştırmak” ile daha çok dini ve sanatsal anlamlar kastedilmektedir. Kanonlaştırmak kavramıyla ilgili Atakay şöyle söylemektedir: ““Kanonlaştırmak” (Yun. kanonizein; Lat. canonizare) ise “azizler listesine resmen kabul etmek; aziz saymak; kilisenin yetkisiyle onaylamak; kutsamak, yüceltmek” anlamını taşır ve “yetkeli kılmak; belli bir ortama, özellikle kültürel bir ortama kabul etmek” şeklinde sanat-kültür alanına girmiştir.”¹²⁹

Hayatta bazı kişiler kendi görüşleriyle aynı doğrultudaki birtakım eseri kanonlaştırmaktadır. Kanonlaştırdıkları bu eserler etrafında düşünmekte ve bu doğrultuda yorumlar yapmaktadır. Bir eser herhangi bir şekilde kanona girmiş ya da dahil edilmişse onunla ilgili birtakım fikirler ileri sürülmekte, araştırma ve incelemeler kaleme alınmaktadır. Bu sayede kanona giren eser güncelliğini korumakta ve her dönemde biliniyor, tanınır hale gelmektedir. Kanona hangi sebepten olursa olsun

¹²⁷ Jale Parla, “Edebiyat Kanonları”, **Kitaplık**, S. 68, 2004, s.51.

¹²⁸ Kemal Atakay, **a.g.e.**, s.70.

¹²⁹ Kemal Atakay, **a.e.**, s.70.

giremeyen eserler ise birtakım mücadeleler vermek durumunda kalmaktadır. Bunun aksinin olduğu pek çok durumda eser unutulmaya ve kaybolmaya mahkûm olmaktadır. Bazı eserler ise yazarı hayattayken kanona dahil edilmemiş ancak yazarının ölümünün ardından kanona dahil edilmişlerdir. Bu eserler kimi zaman ideolojik kimi zaman ise sanatsal yönü dolayısıyla kanona dahil edilmektedir.

Eskiden olduğu gibi günümüzde de pek çok alanda farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılabilen kanon kelimesi ilk olarak Hıristiyanlıkta yani dini bir anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Hıristiyanlıkta kullanılan kanon, kilisenin halkı uymak zorunda bıraktığı kuralları ifade etmektedir. Aynı zamanda kilise insanlara okuması için birtakım kitaplar belirlemiş ve bunları listeler haline getirmiştir. Bu durum ise kanonik eserler kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Hıristiyanlıkta kanon kelimesi doğrudan doğruya İncil ile ilgili ve dini anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. İncil'in kilise tarafından kaleme alınmış olması durumu kilisenin yani dini otoritenin kendi belirlediği ölçüt ve kurallar çerçevesinde bir hayat yaşanmasının planlandığını göstermektedir. Kanon kelimesinin farklı alanlarda kullanılan "ölçüt, kural, kanun" gibi anlamları dini otoritenin amaçladığı bu kurallı yaşama işaret etmektedir. Pelin Başçı'ya göre de "Eski Yunancada ölçü, kural olarak bilinen ve Arapçadan dilimize 'kanun' olarak geçmiş olan 'kanon' kavramının ilke ve düzen"¹³⁰ ifade ettiği söylenebilmektedir.

İster dini anlamı olsun isterse de din dışı anlamları olsun kanon kelimesi kurumsal bir anlamda kullanılmaktadır. Kurumsallık kanonun değişmeyen niteliklerindedir. Bu kurumsallık kanon kelimesinin kullanıldığı alanla ilişkili olarak farklılaşabilmektedir. Din alanında kilise, sanat alanında eğitim kurumları, siyaset, basın-medya, dergi ve gazeteler bu kurumlara örnek olarak gösterilebilmektedir. Bütün bu kurumlar kanon oluşumunda çeşitli vesilelerle ve birtakım müdahalelerle katkıda bulunmaktadır. Dini kanonların da sivil kanonlarında bazı yaptırım güçleri bulunmaktadır. Kilisenin kendi kurallarını belirleyebilmesi ve toplum düzenini sağlayabilmesi adına oluşturmuş olduğu yasalar bu kurumsal yapının yaptırım gücünü ortaya koymaktadır.

¹³⁰ Pelin Başçı, "Yerli Edebiyat, Yurdun Edebiyatı; Herkes Onu Okumalı: Türk Edebiyatı Kanonu ve Ulusal Kimliğin Sınırları", **Pasaj**, S. 6, Kasım 2007-Mayıs 2008, s.46.

Kemal Atakay'a göre kanonun biçim kazanmasında birtakım kutuplaşmalar etkili olmaktadır. Bu noktada iki temel kutuplaşmanın bulunduğunu ifade eden Atakay bu kutuplaşmaların ilkinin "kanon ile kanon olmayan" ayrımı olduğunu ya da din tartışmalarındaki adıyla "kanon-apokrifite karşıtlığı" olduğunu ifade etmektedir. Apokrifite, farklı sebeplerden dolayı Kutsal Kitap dışında kalmış metinlere verilen isimdir. İkinci karşıtlık ise "bilgi-inanç karşıtlığı"dır.¹³¹

Bir eserin ya da yazarının kanon özelliği taşıyabilmesi için bazı ölçütleri barındırması gerekmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta kime yazar ya da sanatçı denilebileceği ya da neye eser diyebileceğimizdir ve bununla birlikte bütün bunlara hangi ölçütlere dayanarak karar vereceğimizdir. Bu hususların belirlenebilmesi ve net bir cevaba ulaşılabilmesi için tarihte de günümüzde de kesin bir ölçüt bulunmamaktadır. Yazarlar da eserler de çağlara göre değişiklikler gösterdiği gibi bu adlandırılmaların sağlanabilmesi adına ortaya konulan ölçütlerde çağlara göre değişiklikler gösterebilmektedir. Bütün bunlardan sonra şu sonuca ulaşmak mümkündür: Edebiyat kanonunun içeriği tarihsel şartlara ve dönemlere göre değişmektedir.

Toplum içerisinde farklı zamanlarda kanon tartışmaları yaşanmaktadır. Bu tartışmaların nedenlerinden bir tanesi de halkın eğitiminin dayandırılacağı eğitim ilkeleri ve bu eğitimin içeriğinin belirlenmesi arayışı olmaktadır. Okul çağındaki öğrencilere hangi yazarların ve o yazarların hangi eserlerinin okutulacağı ya da okutulması gerektiği kanon tartışmalarının en önemli noktalarından birini oluşturmaktadır. Kanonun geleneği geleceğe taşıma gibi bir görevinin olduğunu düşündüğümüzde bu tartışmaların haklılığı da önemi de doğrudan ortaya çıkmaktadır. Geçmiş dönemde Hıristiyanlıkta kanonik metinleri belirleyen kilise gelenek ve gelecek tasarımını bu yolla hayata geçirmekteydi. Eğitim müfredatını belirlemek gibi bir görevi olan kurumlar da eğitimi aynı noktadan bakarak düşünmek zorundadır. Kilisenin dayanağı ilahi bir söylemken ikincisi ideolojik bir bağlamda değerlendirilmektedir. Ancak ikisi arasında nitelik olarak büyük bir farklılık bulunmamaktadır.

¹³¹ Kemal Atakay, a.g.e., s.71.

Bir kanon meydana getirildiğinde muhakkak ona karşı olan bir gücü harekete geçirmektedir. Kanon geleneksel hale geldiğinde, eski gücünü kaybetmeye başladığında ya da unutulmaya başlandığında o kanona itiraz ya da yeni kanon talepleri muhakkak ortaya çıkacaktır. Bu durum eski-yeni tartışması ya da günümüzdeki anlamıyla kuşak çatışması denilen durumun görüntülerinden biri halinde ifade edilebilmektedir. Bu durumun izleri her dönemde birbirine benzer özellikler barındırmaktadır. Atakay'a göre ““Eskiler”in “yeniler”i anlamaması, anlaşılma- kapalı yazdıklarını söylemeleri; “yeniler”in ise onları çağdışılıkla, zamana ayak uyduramamakla, hatta “gericilik”le suçlamaları, bu belirtilerden bazılarıdır.”¹³² Aynı zamanda eskiyen kanona karşı kanon oluşturma ya da mevcut kanonu değiştirme isteği geleneğe karşı modernlik, çağdaşlık, yenilikçilik gibi birtakım kavramlar etrafında siyasi-ideolojik bir özellik de kazanmaktadır.

Sekülerizmin ortaya çıkışıyla birlikte kültür çevrelerinde kanon ile ilgili önemli problemlerden biri dini değerlerin yerine ne kullanılabileceği, dinin yerini neyin alacağıdır. Sanat, tarih boyunca pek çok farklı konuyu ele almakla birlikte her zaman din ile de ilişki içerisinde olmuştur. Modernleşme dinin etkisini önemli ölçüde ortadan kaldırmış ve din yerine farklı kural ve ölçütler getirmek istemiştir. Atakay'a göre bu ölçütler şunlardır: “Bir yanda, tepkisel bir tutum alma, yani geleneğe bağlılık; öte yanda, mutlak bir kopma, yani geleneğe karşı çıkış.”¹³³

Jale Parla'ya göre kanonun gelenekle ve toplumların durumlarıyla ilişkisi din kaynaklıdır. Ancak din ile olan ilişkisi ile birlikte seküler anlamlara gelecek şekilde de kullanılmaya başlanmaktadır. Kural, kanun, kriter, ölçü(t) gibi anlamlarını sürdürmekte ve Hıristiyanlıkta Kilise'nin kaleme aldığı İncil metinleriyle birlikte yine Kilise'nin birtakım ölçütler belirleyerek kabul ettiği metinler ve yazarlar listesi olarak kullanılmıştır. Parla'ya göre bugün edebiyat kanonu ile ifade edilmek istenen şey de bu anlamlardan türemektedir.¹³⁴

Elbetteki kanonun ortaya çıkmasında ya da birtakım kişi ve kurumlar tarafından oluşturulmasında ideoloji, siyaset, parti, din gibi çeşitli şekillerle karşımıza çıkan iktidar ve iktidarın elinde bulundurduğu güç bulunmaktadır. Orhan Koçak bu

¹³² Kemal Atakay, **a.e.**, s.76.

¹³³ Kemal Atakay, **a.e.**, s.76.

¹³⁴ Jale Parla, **a.g.e.**, s.51.

durumu Şu Şekilde ifade etmektedir: “Kanon veya mecelle, ne dersek diyelim, öyle kendiliğinden oluşan bir doğa görüntüsü değildir, saf estetik bir mesele de değildir, çünkü zevkler tartışılabileceği gibi zorla Őekillendirilebilir de: İktidar, kasıt, çatışma, siyaset her zaman işin içindedir.”¹³⁵

Kanon tarihin her döneminde kendine özgü birtakım kural ve yasalara bağlı bulunmaktadır. Toplum içerisinde bulunan sanat, siyaset, kültür, eğitim, din gibi her alanda uyulması istenen kurallar ve yapılması istenmeyen birtakım yasalar bulunmaktadır. Bunlar insanlar arasında huzurun ve sükunetin sağlanması, düzensizlik çıkmaması adına oluşturulmuş kural ve yasalardır.

Turgay Anar, Antikçağ’a kadar olan dönemde yazar, tiyatrocu ya da filozofların listelerine kanon adının verilmediğini ve bazı kaynaklarda kanon kelimesinin açıklanması sırasında kilisenin uygun gördüğü kitap ya da yazarlar listesi anlamının da verilmemiŐ olduğunu ifade etmektedir.¹³⁶ Ancak bu zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır ve Antikçağ’dan sonra kanon kelimesi “liste” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemden itibaren artık kilise tarafından hazırlanan kutsal kitaplar listesi olarak kullanılmaya da başlanmıştır.

“Zamanla kanon kavramı, kilisedeki her türlü ritüel, inanç esaslarının kendini uydurmak zorunda olduğu yasa, her Şeyin ona göre ölçüldüğü bir standarda döndü. Kanon sadece kapsanan Şeyi değil aynı zamanda kapsayanı da içine almaya başladığında onun bu özgün anlamı değişikliğe uğradı. Seçilmiş ve güvenilen yazılara da en sonunda kanon denmeye başlandı.”¹³⁷

İncil, dini otorite olan kilise tarafından oluşturulmuş metinleri ihtiva ettiği için kanon artık bir liste anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde kanon kelimesinin “liste” anlamı iyice belirgin hale gelmiştir. Hıristiyanlıkta herhangi bir konuşma yapacak olan bir kişinin bakması gereken kaynaklar kilise tarafından oluşturulmuş ve kanonlaŐmış kaynaklar listesi olmaktadır. Bu durumdan çıkarılabilecek sonuç, liste dışında kalmış yani kanona dahil edilmemiş olan metinlerin ya da yazarlarının değersiz olduğudur. Ancak unutulmamalıdır ki kanona girememenin birçok farklı sebebi olabilir. Bunun için de kanon asla tek bir eseri ya da

¹³⁵ Orhan Koçak, “Kanon mu, Siz İnanıyor musunuz?”, **Kitap-lık**, S. 68, 2004, s.60.

¹³⁶ Turgay Anar, **a.g.e.**, s.48.

¹³⁷ Turgay Anar, **a.e.**, s.49.

yazarı temsil etmemelidir. Kanon belli zümrelerin belirlediği kural ve ölçütler sonucunda listeye alınmış eser ya da yazarları ifade etmektedir.

Kanon, daha önce de bahsettiğimiz gibi İncil'e girmiş ve dini otorite tarafından kabul edilmiş kitapların ve yazarların listesidir. Anar'a göre kanon "Zamanla kelime bağlayıcı norm anlamını da içine almış, dördüncü yüzyıldan itibaren konsillerin kabul edilmesiyle birlikte kilise otoritesince ilan edilen kararlar veya tespit edilen statüler de kanon olarak isimlendirilmiştir. Kilise babalarına göre kelime "kural ve düzenlenmiş şey; düzen koyucu, yön verici kitaplar ve sınırlı külliyat" anlamında kullanılmış; zamanla onun anlamı "ilham edilmiş vahyi veya iman ile âdetlerin yanılmaz kuralını ihtiva eden kitaplar koleksiyonu" şekline dönmüştür."¹³⁸

Kanonun bütün bu anlamlarıyla beraber tamamen siyasi dar bir anlamı daha bulunmaktadır. Fakat Jale Parla'ya göre bu siyasi anlamın çok da uzun ömürlü olması beklenmemesi gereken bir durumdur. "Zhdanov'un oluşturmaya çalıştığı Sovyet gerçekçiliği kanonu, Mao'nun kültür devrimi altında oluşturmaya çalıştığı kanon, Hitler'in sanat ve edebiyat üzerinde kurduğu baskıyla oluşturmaya kalktığı kanonlar gibi."¹³⁹ Bütün bunlar gibi siyasi bir baskı sonucunda oluşturulan ya da oluşturulmaya çalışılan kanonlar uzun soluklu olmaz. Bu türden bir kanonu oluşturan eserlerin ya da yazarların nasıl ve hangi ölçütlerle belirlendiği tam anlamıyla bilinmemektedir. Dolayısıyla siyasi bir ideoloji, iktidar ve onun sahip olduğu güç sonucunda ortaya koyulan bir kanon ancak bu güçler varlığını sürdürdükçe var olacaktır.

2.1.2. Kanon ve Edebiyat

Kanon kelimesinin pek çok alanda kullanıldığını ve farklı anlamlara geldiğini, dini anlamının dini otorite ile ilişkisi dolayısıyla kullanıldığını ifade etmiştik. Bu alanda çalışma yapan araştırmacılar, edebiyat kanonu ile dini metinler arasında, özellikle Tevrat ve İncil, birtakım benzerlikler olduğunu ifade etmektedir. Modern edebiyat kanonu ile kutsal metinler arasında yapı ve işlev bakımından benzerlikler bulunmaktadır.

Bazen siyasi bazen de dini bir otorite tarafından seçilen "eser ya da yazarlar listesi" anlamını Kilise tarafından kaleme alınan İncil geleneğinden alan kanon

¹³⁸ Turgay Anar, a.e., s.53.

¹³⁹ Jale Parla, a.g.e., s.53.

kavramının, Ruhnken tarafından ilk kez edebiyat alanında kullanılması kabul görmesi dolayısıyla günümüzde yaygınlaşmaktadır.

Antikçağ'dan sonra kanon kavramının kilise tarafından kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bir otorite tarafından belirlendiği için ve kutsal sayıldığı için bir şey eklenemez, değiştirilemez ya da çıkarılamaz olarak dokunulmazlığa sahip olağanüstü kutsal bir gelenek olarak anlaşılmaya ve kullanılmaya başlanmıştır.

Kanon olabilme özelliğine sahip olan kural, ölçüt, kriter, eser ya da yazarlar; diğerlerinden daha üstün ve değerli görülmeleri sebebiyle hem kendi dönemlerinde hem de daha sonraki dönemlerde bu kuralların, ölçütlerin ya da kriterlerin ne olursa kanon olabileceğini ifade eden nitelikli birer örnek olarak gösterilmektedir. Kanona dahil edilmiş olan metinler, kutsal kitaplar kadar değer görmekte, dokunulmaz olarak düşünülmektedir ve aynı zamanda yazarları hakkında da olumsuz herhangi bir değerlendirme ya da tartışma yapılmamaktadır. Kanonun “kanun” anlamından da hareketle bir şekilde gösterdiği ya da ifade ettiği şeyler kesin ve değiştirilemez bir özellik kazanmaktadır. Bu sebeple kanona dahil edilmiş metinler ve yazarları kesinliği ve değişmezliği dolayısıyla diğer metin ve yazarların sınıflandırılma ölçütlerinden farklılık göstermektedir.

Kanon pek çok farklı faktörün rol oynadığı bir seçim sonucunda meydana gelmektedir. Seçim sırasında seçimi yapanların ideolojileri, sanatsal ve kültürel görüşleri, metnin ve metin yazarının toplum için ne denli önemli olduğu, metnin yazımı sırasında kullanılan edebi tür gibi pek çok faktör bulunmaktadır. Herhangi bir metni kanon olarak seçen iktidar, otorite veya bunların elinde bulundurdukları güç, bu seçim sonrasında birtakım kişi veya kurumlar tarafından eleştirilebilmektedir. Ancak gücü elinde bulunduranların söylemleri ya da seçimleri güç ellerinde bulunduğu sürece geçerliliğini korumaktadır. Eserin ya da yazarının itibar görmesi ya da görmemesi bir yönüyle iktidarın elinde olan ve onun yapmış olduğu seçim sonrasında belirlenen bir durum olmaktadır.

Kanon üzerinde kanonu belirleyenlerin etkisi olduğu kadar kanonun da onu kabul edenler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu noktada Jusdanis kanonun onu kabul edenler üzerinde iktidar sahibi olduğunu ifade etmektedir. Edebiyat kanonunun varlığı; birtakım yazar ve eserlerin bazı dönemlerde diğer yazar ya da eserlerden daha kıymetli, daha değerli ve daha geçerli olduğunu kabul eden kriterlerin varlığını

göstermektedir. Edebiyat kanonu, Turgay Anar'ın ifadesine göre "Popüler edebiyatın da kayıt altına alındığı, hangi türlerin popüler kabul edilerek toplumun geneline sunulabileceğini gösteren bir değerler bütünü oluşturduğu güçtür."¹⁴⁰ Kanona dahil edilmeyen yazar ya da eserler bazen içeriklerinin oldukça estetik değer ifade etmesine rağmen döneminde hiçbir etki bırakmadan kaybolup gitmektedir.

Kanon haline gelmiş bir metnin ya da yazarın; kanon olabilmesi veya kanon olarak adlandırılabilmesi için geleneği geleceğe taşıyabilmesi, geçmişin önemli değerlerini ve üstün hallerini ifade edebilmesi, bu değer ve üstünlükleri günün koşullarına aktarabilmesi gerekmektedir. Anar'a göre bir edebiyat kanonunun oluşabilmesi için "Geçmişte bir milletin ruhunu ifade eden, kullandığı dil ile geleceğe seslenen kanon kurucusu dâhilere de ihtiyaç vardır."¹⁴¹ Bu dâhiler sayesinde meydana getirilen kanon, geçmiş ile bugünü birleştirebilmekte ve birtakım değer ve yargıları bugüne taşıyabilmektedir.

Kanon, otoriteler tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda bazı eserlerin ya da yazarların değerli, bazı eser ya da yazarların ise değersiz olduğunun tescilini yapma görevini üstlenmektedir. Toplumlara meydana getiren kişi ya da kurumların ve bunlar üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkiye sahip olan iktidarın beğeni kriterleri değişime uğradıkça edebiyat ürünlerinde de değişiklikler meydana gelmektedir. Bu duruma bağlı olarak kanon da dönem dönem değişim geçirmektedir.

Kanon milli kimliği temsil etmekle birlikte bu kimliğin oluşumunda da bizzat etkili olmaktadır. Milli kimliğin oluşturulması adına içerisinde bulunduğu toplumun fertlerine milliyetçiliğin değerlerini aşlamaya gayret etmektedir. Kanon, milli kimliğin oluşumunu sağlayabilmek adına o milletin tarihini yine o milletin kendi ana dili ile ifade etmelidir. Böylelikle modernleşmenin yozlaştırıcı etkisini de kırmakta ve toplumu bu etkilerden korumaktadır. Sonuç olarak, bir milletin oluşumunda etkili olan her türlü kıymetli değer kanon içerisinde yer alan eser ve yazarlar sayesinde günümüze hitap etmekte ve hatta geleceğe de taşınabilmektedir.

Milli kimliğin de değerlerini içerisinde barındıran kanonik eserler ve yazarlar, toplumun kolay kolay dağılmayacağını, birlik ve beraberliğinin daim olabileceğinin

¹⁴⁰ Turgay Anar, **a.g.e.**, s.60.

¹⁴¹ Turgay Anar, **a.e.**, s.60.

teminatını oluşturmaktadır. Aynı zamanda kanon, bu sayede eser ve yazarların kalıcılığını da sağlamaktadır. Geleneğin her türlü özelliği kanon sayesinde gün yüzüne çıkmakta ve yeniden canlanmaktadır. Kanon sayesinde gelenekten geleceğe aktarılan bu eserler, kutlu hale gelmektedir ve bu sebeple toplumun tüm fertleri tarafından da bilinmelidir. Bu bilinmenin sağlanabilmesi ve kalıcılığının artırılabilmesi için de kanonik metinlerin eleştirilenler tarafından incelenmesi ve aydınlatılabilmesi adına birtakım okumalar yapılması gerekmektedir.

Edebiyat, milli bir kimlik oluşumunda ve bu kimliğin bir kültürü meydana getirişinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple de kanon özelliği taşıyan eserlere büyük önem ve ayrıcalıklar tanınmaktadır. Kanona dahil olan eserler; halk tarafından yorumlanmakta, önemi kavranmaya ve kavranan özellikleri ise toplumun diğer fertlerine aktarılmaya çalışılmaktadır.

Kanon olan eserler “nasıl olmuş ve ne olmuş da kanon olmuşlardır?” sorularının cevabı pek çok araştırmacı tarafından yanıtı aranmış sorulardır. Kanon, bir toplumun yıllar içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm neticesinde meydana getirmiş olduğu kültürü gelenekten geleceğe taşımaya sağlayan ya da tam tersine çeşitli nedenlerden dolayı geleceğe taşımak istemediği birtakım özellikleri içermeyen şeyleri ifade etmektedir. Türk edebiyatının ilk ürünlerinden günümüze kadar bazı eserlerin ve yazarlarının bilinmesi bazılarının ise unutulmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Turgay Anar, kanona girebilmenin temel şartının estetik güç olduğunu ifade etmektedir.¹⁴² Bazı eserler bile isteye geleceğe taşınırken bazı metinler ise bile isteye geleceğe taşınmamakta ve bunun için gayret sarf edilmektedir.

Jusdanis kanonun Yunan tarihinde insanların kültürel anlamda tükenmişlik yaşadıkları bir dönemde, tek kurtuluş yolunun geleneksel metinleri kopya etmek olduğunu düşündükleri bir zamanda ağırlık kazandığını ifade etmektedir. Daha eskiden ölçüt, kural, kriter anlamlarına gelecek şekilde kullanılan kanon kelimesi “Helenistik çağda en iyisi, bir üslubun en mükemmel temsilcisi anlamını aldı.”¹⁴³ Helenistik dönemden sonra ise kanon kelimesi otorite tarafından itibar gören eser ya da yazarlar listesi anlamına gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

¹⁴² Turgay Anar, a.e., s.66.

¹⁴³ Gregory Jusdanis, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s.87.

Edebiyat ürünleri, temel olarak bir milleti meydana getiren olayları anlatmaktadır. Milleti meydana getiren fertlerin hikayelerinden bahseden eserlerden oluşan edebiyat kanonu ise bireylerin kendilerini o millete ait ve birer yurttaş olarak görmelerini sağlamaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kanon yalnızca milli kimliği temsil etmez aynı zamanda milli kimliğin oluşmasını sağlayan değerleri de öğreterek bu sürece katkı sağlamaktadır. Jusdanis'e göre "Kimliklerin çözüldüğü ve toplumsal ilişkilerin farklılaştığı bir dönemde, kanon eski zamanların bereketine bakıp insanlara kültürel olarak yeniden canlanma umutları sunar."¹⁴⁴

Tarihin pek çok döneminde birtakım metinlerin hayatta kalırken neden bazılarının unutulup gittiği araştırılmıştır. Eserlerin yağma, istila vb. sebeplerle yok olmaları haricinde eserler estetik, ideolojik vb. pek çok farklı sebepten değerli ya da değersiz bulunmaktadırlar. Bütün bunlara ek olarak bir eserin ya da yazarının devamlılığının, hayatta kalmasının ya da yok olmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi de kanona dahil edilmesi ya da edilmemesidir.

Jusdanis'e göre kanon, modernizmin farklılaştırma sürecinin bir ürünüdür. Kanon bir otoritenin kendi ilgilendiği veya önemli gördüğü meseleleri anlattığı için değerli görüp gelecek kuşaklara aktarılmasını sağladığı metinleri içermektedir. Bu yapıtlar bir eleştiri meselesi olmakta, okul müfredatlarına dahil edilmekte, edebiyat tarihlerinde ve antolojilerde kendilerine yer bulmaktadırlar. Edebiyat kanonu; gelenekle bugünü ilişkilendiren, geçmişini bugüne taşıyan ve tanıtan, geçmişten aldığı ders ile yarını kuran metinlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

Birtakım otoriteler tarafından belirlenen edebiyat kanonları; metinlerin otoritesini pekiştirmekte, estetik olanla olmayanı ayırt etmekte, geleneği koruyup bugüne ve geleceğe taşımakta, bir milletin milli kimliğinin oluşmasına ve korunmasına katkı sağlamaktadır. Kanonun oluşması ve geçerli olabilmesi için dil ve otoriteleri ile onu meydana getiren birtakım kurucular bulunmaktadır. Bu kurucular da kanon sayesinde yerel sınırları aşmakta ve evrenselliğe ulaşabilmektedir.

Edebiyat kanonları kutsal kitaplar gibi tartışmaya kapalı değildir ve bazı zamanlarda ya da dönemlerde gözden geçirilebilmektedirler. Jusdanis'e göre "Mesela Homeros, Shakespeare, Dante ve Goethe gibi klasikleri kendi milli edebiyatları içinde

¹⁴⁴ Gregory Jusdanis, *a.g.e.*, s.79.

işgal ettikleri konulardan ya da "dünya edebiyatı" hiyerarşisinden çıkarmak neredeyse düşünülemeyecek bir şeydir; zira bu tür değişiklikler çağdaş estetik ölçütlerde köklü dönüşümler olmasını gerektirir. Ama gözden geçirmelere sık rastlanır. Bazı yazarlar ve üsluplar gözden düşerken bazıları da çevreden merkeze itilirler.”¹⁴⁵

Edebiyat kanonu içerisinde yer alan metinler birer kutsal kitap gibi değer görmelerine rağmen aslında Batı’da İncil’in otoritesinin değer kaybetmesinin ardından ortaya çıkmıştır. Edebiyat kanonu, kıymetli olarak görülen eserlerin kalıcılığını sağlamak ve kıymetlerinin azalmasını engellemek için girişilen bir kültürel çalışmadır. Tabii ki bunun aksi durumlarda olmakta ve bazı eserler ve yazarları geçici olarak ya da tamamen unutulmaktadır. Jusdanis “Yalnızca Homeros’un, Shakespeare’in veya Goethe’nin yapıtları gibi çok ünlü birkaç başyapıt, bir statü kaymasının hemen hemen imkansız olduğu neredeyse taşlaşmış bir kanon oluştururlar.”¹⁴⁶ diyerek edebiyat dünyasında kök salmanın da mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Herhangi bir eser eğer bir zümre için özel bir fayda sağlıyorsa işte o zaman popüler olma ihtimali artmaktadır. Edebiyat içerisinde yer alan farklı kuramların da tercih ettiği birtakım kanonlar bulunmaktadır. Jusdanis bunları şöyle ifade etmektedir: “Biçimcilik kendi üzerinde düşünen metinleri, yapısalcılık yoğun ve karmaşık yapıları olan kısa şiirleri, yapıbozumsa opak, güç, deneysel metinleri tercih etmiştir.”¹⁴⁷

Bir metin çözümleniyor, alıntılanıyor ve hatta yeniden üretilebiliyorsa zaman içerisinde kanonlaşabilmektedir. Bu sebeple bir metnin kanon olmasının temel niteliklerinden bir tanesi de metnin yorumlanmasıdır. Yorumlanan bir metnin unutulma ihtimali azalmakta ve kanon içerisinde kalma şansı da artmaktadır. Yorum her zaman için kanonlaşmayı garanti altına almasa da metnin kaybolmasını ve unutulmasını engellemektedir.

Antolojiler seçme metinleri içermesi dolayısıyla kanon hakkında yapılacak araştırmalar için önemlidirler. Antolojiler, belirli dönemlerde hazırlayıcılarının dikkatini çekmiş ve kanona dahil edilmiş yazarların metinlerini ihtiva etmektedir. Böylelikle antolojiler seçilmiş metinleri bünyelerinde bulundurdukları için kanonu

¹⁴⁵ Gregory Jusdanis, a.e., s.95.

¹⁴⁶ Gregory Jusdanis, a.e., s.101.

¹⁴⁷ Gregory Jusdanis, a.e., s.102.

yansıtmakta ve aynı zamanda kanon oluşumunda rol oynamaktadırlar. Her yazar ya da şair kanona dahil edilmek ve kalıcılığı yakalamak isteyecektir. Bu sebeple kanonun kışkırtıcı olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

İktidar, kanon ile iş birliği içerisinde bulunan bir yapıdır. Bu iş birliğinin ardında birtakım şeylerin hatırlatılması ve bu yolla hatırlanmak amacı yatmaktadır. Geçmişini hatırlatarak geleceği oluşturmak isteyen kanon; siyasi, felsefi, dini, edebi vb. pek çok söylem ile gelenekte yer alan ve gelecekte görmek istediği değerleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Elbetteki geleneğin hayatta kalması geçmişin birtakım yollar ile korunmasına bağlıdır. Bu koruma da nesillerden nesillere aktarılan ve kanonu oluşturan eserler ve yazarlara da bağlıdır. Filizok'a göre bu sebeple "Homer İlyada ile Odise'yi, Firdevsî Şehnâme'yi, Virgilius Roma Destanı'nı, Lönnrot Kalevala'yı yazmıştır."¹⁴⁸

Bir edebiyat kanonunun oluşmasında geleneklerinde sağlam bir edebi birikim barındıran milletlerin geçmişini unutmak istememesi temel sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanon geçmiş ile bugün, bugün ile gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir. Kanonun edebiyat alanıyla kurmuş olduğu bağlantı geçmişin yaşatılmasını sağlamakta ve geleneği canlı tutmaktadır. Bir millet geçmişini unutmamak ve canlı tutabilmek için öncelikle birlik olmak ve bu şuur ile hareket etmek durumundadır. Bu noktada kanonun görevi ise Jusdanis'in ifadesiyle "Genellikle milletlerin çözülüş süreçlerinde ortaya çıkan kanonik oluşumlar, milleti oluşturan insanların kendilerini tek bir bütünün parçası olarak görmelerini ve bir dayanışma içine girmelerini sağlamaya çalışır."¹⁴⁹

2.1.3. Türk Edebiyatında Kanon

Bir otoritenin ideolojisini yansıtan eser ya da yazarlardan oluşan kanonun edebiyat alanındaki kullanımında da ideolojik çerçeve ağır basmaktadır. Selçuk Çıkla Tübitak Ansiklopedisi'nde yer alan "Edebi Kanon" maddesinde bu Türk edebiyatındaki ideolojik bağlamı şu şekilde ifade etmektedir: "Türk edebiyatında bu bağlamda bilhassa Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yeni rejimin makbul gördüğü,

¹⁴⁸ Rıza Filizok, "Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.117.

¹⁴⁹ Gregory Jusdanis, **a.g.e.**, s.79.

okunmasını teşvik ettiği, eğitim müfredatlarına dahil ettiği, öğretmenler, gazeteciler, öğretim üyeleri, aydınlar ve halkın bir kısmının öncelediği eserler inkılap kanonuna ait kanonik metinler sayılır: Yeşil Gece, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Yaban, Ankara, Dikmen Yıldızı, Bir Varmış Bir Yokmuş, On Yılın Destanı gibi eserler bu tür eserlerin yalnızca bir kısmıdır.”¹⁵⁰

Kanon, Batı’dan geçen bir kavram olması dolayısıyla kavramın kuramsal zeminini çeviri metinler oluşturmaktadır.¹⁵¹ Türkiye’de kavramın ne olduğunun sorgulanması ile başlayan kanon çalışmaları; kanonun müfredatı belirlemesi, siyasal iktidarın otoritesinin kanon üzerinde etkin olması, kanona kimlerin hangi sebeplerle dahil edildiğini ya da kanondan dışlandığını, kanon içerisinde yer alan eserlerin estetik değerlerini ve yazarlarının yetkinliklerini vb. içerisine alarak günümüzde hala genişlemektedir.

Türk edebiyatında tekil bir ulusal kanonun bulunmadığını ifade eden bazı araştırmacılar bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Tekelioğlu’na göre Türk edebiyatında tekil bir ulusal kanon bulunmamasının dört farklı sebebi bulunmaktadır: “Birincisi, hiçbir zaman sömürge olmamaktır; İkincisi, Batı’nın ne olduğunun tanımındaki zorluklardır; Üçüncüsü, kanonik model-metnin ya da ana metnin ne olduğu sorunudur; Son olarak, dil inkılabının edebi söylemi doğrudan etkilemesidir.”¹⁵²

Bizde ulus devlet inşa süreci Batı’daki örneklerinden çok farklı bir şekilde meydana gelmiştir. Türkiye ulus devlet inşası sürecinde Osmanlı ile değil emperyalist güçler ile savaş içerisinde olmuştur. Bu durum da tekil bir kanon oluşumundan ziyade, ulusal kanonların ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır.

Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesinde Batı’nın rol model alındığı bilinmektedir. Bu nedenledir ki modernleşme hareketleri "Batılılaşma" kavramıyla birlikte ele alınmıştır. Oryantalizm çalışmalarının yükselişiyle birlikte, Batı’nın kendini inşa edebilmek için kendisine bir “karşı” yarattığı kabul edilmiştir. Böylece,

¹⁵⁰ https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/edebi_kanon/ Erişim tarihi: 19.10.2023

¹⁵¹ İlgili çalışmalar kaynakçada yer almaktadır.

¹⁵² Orhan Tekelioğlu, "Edebiyatı Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar", **Doğu Batı**, S. 22, 2003, s.72-76.

modern olmak ile Batılı olmak arasındaki ayrım belirginleştirilmiştir. Bu durum Batı'nın "kanonik" eserlerde yerini oldukça sorunlu hale getirmektedir.

Kanon içerisinde yer alan metinlerde işlenen konular o toplumun hâkim olduğu şeyler üzerine olmalıdır. Bu sebeple ulusal kanonlarda daha çok dini içerikli kutsal metinlerde yer alan hikayeler kullanılmaktadır. Ancak Türkiye modernleşme sürecinde daha çok Fransız kültürünü örnek alması dolayısıyla edebi metinlerde toplumun geneli tarafından kabul edilmiş olan İslam dini olumsuz mahiyette söz konusu edilmiştir. Bu sebeple Batı örneklerinde İncil ulus devlet inşa sürecinde etkin olarak kullanılmaktayken Türkiye ulus devlet inşasında Kuran'dan yararlanmamıştır. Koçak "edebiyatımızda yakın zamana kadar kanonun Fransız şairleri"¹⁵³ olduğunu ifade eder. Ulus devlet inşa sürecinde dini metinlerden yararlanılmaması Türk kültürünün eski dönemlerinde yer almış olan destan, efsane ve halk hikayelerini gün yüzüne çıkartarak gerçekleştirilmiştir. Bu gibi farklı arayışlar tekil bir kanon oluşumunu da sekteye uğratmaktadır.

Türkiye ulus devlet inşasında dil inkılabını Osmanlı dili ile savaşılarak gerçekleştirilmiştir. Osmanlıca kelimeler terk edilip yerlerine eski Türkçe kaynaklarda yer alan kelimelerin getirilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle din inkılabı yalnızca dilin değişimini değil yeni yazar ve okurların da oluşumunu sağlamıştır. Sonuç olarak dile dahi böylesine müdahale edilen bir süreçte tekil bir ulusal kanon fikri mümkün olmamaktadır. Murat Belge'ye göre ulus-devlet olma sürecini sancısız geçirmiş olan ülkelerde "'kanon' yoktur, çünkü 'bu kanondur' diyecek bir otorite yoktur."¹⁵⁴

Devlet, siyaset, parti, ideoloji, din gibi aygıtları önceleyen ve kutsiyet atfeden toplumlarda bu gibi aygıtlar neyin eser, kimin yazar, neyin film, kimin yönetmen vb. olduğunu en iyi bilen ve tüm bunları belirleyen konumdadır. Böyle toplumlarda kanon büyük bir sorun haline gelmektedir. Kanona hangi eserlerin girip hangilerinin kanon dışında kalacağına dair hiçbir sanatsal, edebi, estetik değere bakılmaksızın bu aygıtlar karar vermektedir.

Murat Belge kanonu oluşturan, ortaya çıkartan üç merciden söz etmektedir: "Birinci "merci" söz konusu olan alanın, yani toplumdaki "edebiyat işleri" dairesinin

¹⁵³ Orhan Koçak, "Kanon mu, Siz İnanıyor musunuz?", **Kitap-lık**, S. 68, 2004.

¹⁵⁴ Murat Belge, "Türkiye'de 'Kanon'", **Kitap-lık**, S. 68, 2004, s.54.

normal “personel”i, yani her çeşitten yazarlar, aydınlar, öğretmenler, gazeteler vb.; İkinci “merci”, biz hak teslim etmesek de gelip bunu icabında gasp eden bir öznedir: en genel adıyla “siyaset”, biraz daha somutlarsak belki “devlet” denen tüzel kişilik.; Üçüncüsü “halk”tır ya da “toplum”dur.”¹⁵⁵

Devlet, kendi ideolojisini içeren ve bu ideolojiyi topluma benimsetebilmek amacıyla için farklı yol ve yöntemler denemektedir. Bunlardan biri de kanon oluşturmaktır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan ve okullarda okutulan “100 Temel Eser” çalışması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. 100 eserin yer aldığı bu liste ile devletin bir kanon oluşturmak isteyip istemediği pek çok araştırmacı tarafından tartışma konusu yapılmış olsa da aslında kanon kelimesinin tarih içerisindeki kullanım anlamlarından biri olan “liste” anlamını karşılıyor olması bile dikkat çekici gözükmemektedir. Anar’a göre “Devletin bir kurumu tarafından düzenlenen listedeki ilk ve orta öğretimlerdeki öğrencilerin okumak zorunda oldukları Türk ve Dünya klasikleri, devlet kurumlarının edebiyat alanına müdahalesini ve bir anlamda kanon oluşturma çabalarının bir ürünü olarak yorumlanabilir.”¹⁵⁶

Althusser’in ideolojik aygıtların en etkili olarak gördüğü eğitim kurumları, devletin ulus inşası sürecinin en önemli argümanlarından birisidir. Devlet, ders kitaplarının içeriğini isteklerine göre düzenlediği için bu yolla bir kanon oluşturma otoritesine de sahiptir. Devletin istediği ve hayal ettiği bir gelecek kurabilmesi için kendi zihniyetine uygun bireyler yetiştirmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Gelecek tasarımına uygun düşen bireyler yetiştirebilmek adına da eğitim kurumlarında okutulan kitaplarda ideolojisine uygun içeriklerin bulunduğu eserlerin yer alması elbetteki beklenen bir sonuç olacaktır.

Kendi ideolojisini kuran, bu çerçevede bir edebiyat anlayışı benimsenmesini sağlayan, böyle bir eğitim anlayışı ile ulus devlet inşası oluşturmaya çalışan bir iktidar anlayışı bütün bu çabalarıyla oluşturmaya çalıştığı kanon ile faydacı bir yaklaşım ile hareket ettiği için toplum ile edebiyat arasında ciddi bir çatlak oluşturmaktadır.

Tarihin farklı dönemlerinde siyasi otoriteler kendi kanonlarını oluşturmak istemişlerdir. Ancak kendi ideolojilerini yansıtan eserleri kanon haline getirmek için

¹⁵⁵ Murat Belge, **a.g.e.**, s.55.

¹⁵⁶ Turgay Anar, **a.g.e.**, s.69.

sipariş usulü ile yazarları teşvik eden ve bu sipariş edilmiş eserlere ödüller de veren iktidarlar genelde iyi sonuçlar alamamışlardır. Aynı zamanda oluşturulmaya çalışılan bu kanon içerisinde yer alan eser ve yazarlar da çok itibar görmemişlerdir. Fakat gücü elinde bulunduran iktidar, arzuladığı toplumu ve geleceği kurabilmek için edebiyattan faydalanmıştır. Kurulmak istenen kanon topluma fark ettirilmeden benimsetilmek istenmiş ve bunun için yazarlar ve eserler birer araç olarak kullanılmıştır.

Türk edebiyatında kanon belirleme süreçlerinde Murat Belge'nin belirtmiş olduğu ikinci merci yani devlet hep var olmuştur. Ancak hem kanon içerisinde yer alan hem de kanon dışına itilen eserlere ya da bu eserlerin yazarlarına baktığımızda hepsinin iktidar yanlısı olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Selçuk Çıkla'nın bu noktadaki tespiti oldukça manidardır: "Türk edebiyatının en önde gelen şair ve yazarlarının isimlerini şöyle bir hatırlarsak (Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Tefik Fikret, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Mehmet Akif, Necip Fazıl, Nazım Hikmet...) bunların hepsinin de mevcut yönetimle, siyasî otoriteyle yani ikinci merciyle takışmalı olduğunu, hayatlarının bir kesiminde mutlaka sürgün, baskı, sansür, tehdit, hapis, tecrit gibi uygulamalarla karşı karşıya kaldıklarını, ancak siyasî otoritenin bütün bu kendi kanonunu oluşturma, "kanonize etme (kanonlaştırma, kutsallaştırma)" sürecinden sıyrılarak hem dönemlerinin hem de bugünün yazar, eleştirmen, akademisyenlerinin ve halkın nazarında başka bir kanonun içinde yer edindiklerini açıkça görmek mümkündür."¹⁵⁷

Jusdanis edebiyat kanonunu şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir anlatılar toplamı olarak, bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamalarını sağlayan hikâyeler toplamıdır."¹⁵⁸ Bu tanım her bir topluluğun kendine ait bir edebiyat kanonu olduğu sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Her topluluk kendi ideolojisine uygun olan eserlere ağırlık vermekte, o doğrultuda eser üretimine yoğunlaşmakta, onları okumakta ve okutmaktadır.

Farklı toplulukların kendilerine ait kanonlarının olması çoğulculuğu doğurmakta ve bu durum da toplulukların kanonlarının birbirine karşı olan tahammüllerini azaltmaktadır. Hiçbir kanon rakip kanonun güçlenmesini, gelişmesini

¹⁵⁷ Selçuk Çıkla, "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", **Muhafazakâr Düşünce**, S. 13-14, 2007, s.49.

¹⁵⁸ Gregory Jusdanis, **a.g.e.**, s.76.

ve yayılmasını istemez ve bunun için farklı yollara müracaat eder. Kanon içerisinde yer alan eserler ve yazarlar belli kriterler sonucu seçim yapan otoritenin hoşnut olmasını sağlar ve onların çıkarlarını yansıtırlar. Bu durum da kanonun temel özelliği olan kabul ve dışlamayı doğurur. Otorite bazı metinleri korurken bazılarını dışlamaktadır. Selçuk Çıkla'ya göre "Türkiye gibi ülkelerde; devlet, parti, ideoloji, din gibi yüce ve yüksek, tam ya da yarı kutsal bir aygıtın bulunduğu ve devlet sanatçısı, parti sanatçısı, ideoloji sanatçısı, rejim sanatçısı olarak kimlerin kanon içinde yer alması gerektiğini belirleyen aygıtların varlığı kanonu önemli bir sorun hâline getirmektedir."¹⁵⁹

İktidarın gücü oluşturmaya çalıştığı kanonun inandırıcılığını belirlemektedir. Bu anlamda Tanzimat, kendisiyle mücadele edilen Batı'nın üstünlüğünün kabul edildiği bir yenileşme çabasından ziyade iktidarın güç kaybıdır. Bu durum Osmanlı'nın kültürel dünyasının değerinin düşmesine ve itibarını kaybetmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda da ortaya konulmak istenen kanon iç ve dış müdahaleler sonucunda oluşturulmuştur.

İssı'ya göre Türk edebiyatında kanon oluşturmaya yönelik ilk çabalar Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır.¹⁶⁰ Ancak Murat Belge'nin ifade ettiği ikinci mercinin bir kanon meydana getirme düşüncesi ile oluşmuş bir edebiyat yapılanması İttihat ve Terakki Dönemindeki "Milliyetçi Edebiyat" ile başlamaktadır. Çünkü Osmanlı'nın yıkılmasını engellemek adına ortaya koyulan ideolojiler bu döneme denk gelmektedir. Bu yıllarda çıkartılan birtakım Genç Kalemler, Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi dergiler dönemin siyasi iktidarı ile ilişki içerisindeydi. Dönemin ideolojisi ile uyuşan her türlü eser ilk olarak adı geçen dergilerde gün yüzüne çıkmıştır. Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" yazısı, Ziya Gökalp'in "Turan" şiiri, Ömer Seyfettin'in hikayeleri yani Türk milliyetçiliğinin kanonik metinleri hep bu dergilerde ortaya çıkmaktadır. Bu dergilerde yazan yazar ve şairler bir "milli edebiyat" kanonu oluşturmaya çalışmışlardır. Selçuk Çıkla bu kanon oluşturma çabası için şöyle söylemektedir: "Siyasî otoritenin etki alanında fazla kalmamış ve milliyetçi düşünce geniş aydın, devlet adamı ve halk kesimleri tarafından da benimsenerek cumhuriyet döneminde daha çok yukarıda söz

¹⁵⁹ Selçuk Çıkla, a.g.e., s.51.

¹⁶⁰ A. Cüneyt İssı, "Türk Edebiyatının Popülerleşmesi Sürecinde Tanzimat Dönemi Gazetelerinin İşlevine Dair", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı)**, S. 57, s.81.

konusu edilen birinci ve üçüncü mercilerin ilgi alanında kalmaya devam etmiştir.”¹⁶¹ Bu kanonu oluşturmaya çalışan yazar ve şairler iktidarın etkisinde çok kalmadıkları için eserlerindeki estetik değerler de kaybolmamıştır.

Murat Belge bu dergileri meydana getiren otoritenin beklentisinin edebiyatta milli ve milliyetçi olunması gerektiğini ifade etmektedir. Otorite tarafından bunun estetik bakımdan yeterli görüldüğü düşünülmektedir. Bu gibi mecralarda yer alan metinler aslında edebiyatın nasıl olması gerektiğinin bir ifadesi haline gelmiştir. Sonuç olarak dönemin kanonunun bu dergilerdeki metinlerden oluştuğu söylenebilmektedir.

Yeni edebiyatın başlangıcında karşımıza kanon olarak çıkan isimlerin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi isimler olduğunu söylemek mümkündür. Bu isimlerin Murat Belge'nin tasnifindeki ikinci merci ile yani devlet ile, otorite ile arasındaki ilişkinin iyi olduğu söylenememektedir. Bu noktada Namık Kemal'in çok defa sürgün yaşadığını, Ziya Paşa'nın sürgün valiliğinde vefat ettiğini, Şinasi'nin Paris sürgününü hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. Bu isimlerin iktidara kendilerini sevdiremedikleri halde kanon içerisinde yer aldıklarını görülmektedir. Bunlar gibi Tevfik Fikret'de hem Abdülhamid düşmanlığı hem de kendisi gibi bir edebiyatçı olan Mehmet Akif ile olan tartışmaları dahi olsa kanon dışında kalmayan isimlerdendir. “Üstelik “hümanist” Fikret ile “İslamcı” Âkif ve “milliyetçi” Ömer Seyfeddin'le “kozmpolit” Halid Ziya veya hayli “dekadan” Mehmed Rauf hep birlikte eşikten içeri buyur edilmiştir.”¹⁶²

Siyasi iktidarın Nazım Hikmet'i de kanon içerisinde almamak noktasında uğraş içerisinde bulunmasına rağmen bugün hala bilinen, hala okunan edebiyatçılarımızdandır. Murat Belge'ye göre “Siyasî iktidarla barışık olmamak, “kanon”dan dışlanmaktan çok “kanon” a girmenin yolu oldu.”¹⁶³ Kanon içerisinde yer almak ya da bazı güçler tarafından kanon dışında bırakılmak noktasında siyasi otoritenin payı oldukça az bulunmaktadır.

Murat Belge'nin tasnifindeki üç mercinin de kanon oluşumunda etkisi olmakla beraber tek başına hiçbir merci bu konuda söz sahibi olamamaktadır. Bazen siyasi iktidarın kabulleri edebiyat dünyasında kabul görmemekte bazen de edebiyat dünyasının değer verdiği yazar ya da eserler toplum tarafından itibar görmemektedir.

¹⁶¹ Selçuk Çıkla, a.g.e., s.52.

¹⁶² Murat Belge, a.g.e., s.59.

¹⁶³ Murat Belge, a.e., s.56.

Bu üç mercinin birtakım ideolojik kabulleri neticesinde bugün bir kanon meydana gelmiştir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan pek çok yeniliğin halka anlatılması adına bir edebiyat kanonu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Selçuk Çıkla’nın “İnkılap Kanonu” adını verdiği bu çalışmalar iktidara bağlı yazar ve şairler ile birtakım devlet kuruluşları eliyle yürütülmüştür.

Cumhuriyet ile birlikte pek çok yazar ve şairden gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan inkılapları anlatacak ürünler ortaya koymaları istenmiştir. Ortaya konulan eserler devlet eliyle çoğaltılıp dağıtılmıştır. Ülkenin farklı yerlerinde çeşitli etkinliklerle Cumhuriyet coşkusu yaşanmış ve kutlamalarda gerçekleştirilecek etkinlikler devlet tarafından planlanmış bu doğrultuda farklı edebi türlerin kaleme alınması yazar ve şairlerden istenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra da sanat faaliyetleri devam etmiş ve edebiyatçılar iktidar tarafından çeşitli şekillerde ödüllendirilmişlerdir. “Türkiye’de 1939-1947 yılları arasında CHP’nin verdiği sanat mükâfatlarının bu mükâfatı kazanan eserlerin halkın gözünde şöhret kazanmasına veya şöhretini tazelemesine, satışının artmasına vesile olduğu görülür.”¹⁶⁴

CHP Sanat Mükafatı yarışmalarında yazarlardan istenen devrimin ilkelerine bağlı kalmaları ve bu doğrultuda eser kaleme almalarıdır. İşlenen konular değişimin ruhunu yansıtmalı ve değişimleri halka anlatmalıdır. Böylelikle iktidar edebiyatı kanonlaştırmanın bir aracı olarak kullanmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında pek çok yazar ve şair eserlerinde devleti ve iktidarı yücelten ve asla eleştirmeyen içerikler kaleme almışlardır. Cumhuriyet anlayışının yerleşebilmesi için Atatürk’ü, cumhuriyeti ve inkılapları anlatmayı, halka benimsetmeyi bir görev olarak bilmişlerdir.

Cumhuriyet ideolojisine en çok bağlı isimlerden biri olan Behçet Kemal Çağlar, her 10 Kasım’da güne uygun şiirler yazan bir Kemalist’tir. Cumhuriyet’in ilk on yılında cumhuriyet ideolojisi bağlamında pek çok şiir de kaleme almıştır. Murat Belge, Çağlar için “Yeni rejimin bülbülü”¹⁶⁵ nitelendirmesini yapmaktadır. Bu sebeple her türlü devlet imkânı da onun için seferber durumdadır.

¹⁶⁴ Selçuk Çıkla, **a.g.e.**, s.54-55.

¹⁶⁵ Murat Belge, **a.g.e.**, s.58.

1940'larda edebiyatta "Garip" akımının hâkim olduğu görülmektedir. Kanon açısından Garip anlayışıyla birlikte o zamana kadar bulunan kanonlar da değişmekteydi. Bu durum siyasi iktidarın tercihi olmaktan çıkmıştı. 1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarı ile birlikte kanon anlayışı yine değişime uğramaktaydı. Milli Eğitim Bakanlığı gibi kanona doğrudan müdahalede bulunabilen kurumlarda cumhuriyet ideolojisi ile ters düşen sağcı isimler getirilmekteydi ve bu da kanonun değişimine sebebiyet vermekteydi. 1960'lı yıllardan sonra ideolojiler çeşitlenmeye ve her kesim kendi ideolojisine uygun bir kanon oluşturmaya başlamıştır.

Kanonlar dışında edebiyat ile yalnızca estetik değeri için ilgilenenlerinde bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Bu konuda Murat Belge şöyle söylemektedir: "Solcu bir okur, çok bayılmasa da, Peyami Safa, Necip Fazıl, Sezai Karakoç veya Tarık Buğra gibi yazarların edebiyat içinde yerleri olduğunu tartışmaz. İsmet Özel İslâmcı olduktan sonra da onu en çok "takdir"le okuyanlar, soldaki eski okurlarıydı."¹⁶⁶

A. Cüneyt İssı kanonu şöyle ifade etmektedir: "Kanonik metinler, uluslaşma sürecinden sonra sahasını genişletmiş, yalnızca din sahasında değil, başka sahalarda da 'insan/toplum/medeniyet inşa etme'yi amaçlayan çeşitli metinler kanonik metinler olarak adlandırılmıştır. Özellikle iktidarın ideolojisini -bu, genellikle ya tamamen ya da kısmen eskiyi reddeden bir söylem üzerine yükselir- yerleştirmek/benimsetmek için ortaya konulan metinler böyle metinlerdir."¹⁶⁷ Kanonik metnin en önemli özelliği, o kanonun ölçütlerine uyan ve inanan kişilerin ideolojisine uygun içeriklerden oluşmasıdır. Sırf bunun için bazı metinlerin kanona dahil edilmesi için çok çaba sarf edilirken bazı metinlerin de kanon dışında bırakılmaya çalışılması durumu söz konusu olmaktadır.

2.2. İKTİDARI OLUMLAMA GAYRETİ VE KARŞITLIĞI

Edebiyat ile siyaset daima ilişki içerisinde olan birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişki metin çerçevesinde ve yazar ile okuyucu bağlamında var olmaktadır. Birtakım yazar ve şairler doğrudan aktif siyaset içerisinde yer alarak siyasi

¹⁶⁶ Murat Belge, a.e., s.59.

¹⁶⁷ A. Cüneyt İssı, "Toplum Mühendisliği Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi", **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, 2004, s. 358.

konulardaki görüşlerini eserlerinde ifade ederken bazıları ise aktif siyaset içerisinde yer almadıkları halde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Alaattin Karaca edebiyat ile siyasi gücü elinde bulunduran iktidar arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir: “Sanat/edebiyat ve siyasal iktidar, ilk bakışta, her ne denli yöntemleri ve amaçları birbirinden oldukça farklı ve birbirine uzak iki kavram gibi görünüyorsa da, aslında çağlar boyunca, örtük ya da açık biçimde bu iki etkinliğin birbiriyle çift yönlü ve güçlü ilişkileri olduğu görülmektedir.”¹⁶⁸

Dünyanın neresinde olursa olsun her iktidar, elinde bulunan gücünü artırmak ve bu gücü gelecek zamana da taşıyabilmek adına birtakım faaliyetlerde bulunur ve bunun için de inandığı ideolojiyi ve güttüğü politikayı topluma benimsetebilmek ister. İktidarın ideolojisini ve politikasını topluma benimsetebilmesi için kullandığı en önemli argümanlarından bir tanesi de edebiyat eserleridir. Edebi ürünlerin insan üzerindeki etkisi inkâr edilemeyecek derecede olabilmektedir. Bu bağlamda inandırıcılık ve ikna edicilik işleviyle bu edebi eserler, güce sahip olan iktidarın ihtiyacı olan en etkili araç konumundadır. Edebi eserler toplumu ikna etme, yönlendirme gibi işlevlere sahip olması dolayısıyla her siyasi iktidarın her dönemde dikkatini çekmiştir. Bir başka boyutuyla ise siyasi iktidarın elinde bulundurmuş olduğu güç de kimi sanatçılar için etkileyici olmuştur. Kendini tanıtmak ve sanatını herkese duyurmak isteyen yazar ya da şairler de iktidarın gücünden faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu noktada siyasi iktidarın gücü göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. Kısaca her dönemde siyasi iktidar kendi ideolojisini kabul ettirebilmek için yazar ve şairler de siyasi iktidarın güç olanaklarından faydalanmak için birbirlerine ihtiyaç duymuşlardır.

Güce sahip olan iktidarlar her dönemde, elindeki bu gücü yitirmemek ve sürekli hale getirebilmek için çevresinde işe yarar aydın, yazar ve şairler görmek ve onlardan bir şekilde faydalanmak istemiştir. Özellikle yeni bir ulus-devlet inşası sürecindeki gelişmelerin sağlıklı bir şekilde ifade edilebilmesi adına şair ve yazarlar iktidarın vazgeçemeyeceği kimseler haline gelmiştir.

¹⁶⁸ Alaattin Karaca, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Sanat/Edebiyat ve Siyasal İktidar”, **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, 2004, s.196.

1923 Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve 1938'e Atatürk'ün ölümüne kadar devam eden süreç, ulus devlet inşası ve pek çok toplumsal ve kurumsal değişimlerin yaşandığı bir süreci kapsamaktadır. Bu dönemde "Türk toplumunu "muasır medeniyetler seviyesine" çıkaracak, hattâ daha da ileriye götürecek kolektif bir ideal yaratılmak istenmiştir."¹⁶⁹ Bu dönem Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle "Atatürk Devri edebiyatı" aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının da ilk dönemini kapsamaktadır.

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı çok geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde "Mehmet Âkif, Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim, her ne kadar Meşrutiyet döneminde şiirler yazmaya ve yayımlamaya başlamış olsalar da şiirlerinin niteliği, kendisinden sonrakilere yaptıkları etki bakımından Cumhuriyet dönemi şiirinin başlangıcında, kurucu şairler olarak ele alınması gereken isimlerdir."¹⁷⁰ Bu kurucu şairlerin de aktif ya da dolaylı olarak siyasi hayata etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazar ve şairlerin siyasi iktidar ile sıkı ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. Sanatçıların iktidar ile olan bu sıkı ilişkisi milletvekilliği ya da farklı bürokratik görevlere getirilme şeklinde zuhur etmektedir. Bu durum bazı isimler için ülkeye katkıda bulunmak amacı taşımasına rağmen bazı isimler için ise iktidarın gücünden fayda devşirmek şeklinde görülmektedir.

Atatürk'ün devlet başkanı olduğu dönemde edebiyatçılar ile iktidar arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu dönemde yazar ve şairler hem cumhuriyeti hem de iktidarı öven ve destekleyen içerikler üretmektedir. Abdülhak Hamit'in, "Büyük Gazi'ye", Mehmet Emin Yurdakul'un, "Mustafa Kemal", Hüseyin Siret Özsever'in, "Atatürk'e", Halil Nihat Boztepe'nin, "Gazi Hazretlerine Kudumiye", Orhan Seyfi Orhon'un, "Gazimize" gibi şiirleri siyasi iktidarı destekleyen içeriklere birkaç örnek oluşturmaktadır. Alaattin Karaca'ya göre bu durumda "Kurtuluş Savaşı'nın 'birleştirici' etkisinin yanında, siyasal erkin sahibi Mustafa Kemal Atatürk'ün genç Cumhuriyet'in iktidarını ve politikasını pekiştirmek/yaymak için sık sık çevresine sanatçıları, yazar

¹⁶⁹ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s.14.

¹⁷⁰ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, **a.g.e.**, s.25.

ve şairleri, gazetecileri toplaması ve onlara 'iltifat' etmesinin büyük rolü vardır.”¹⁷¹ Bu yıllarda pek çok yazar ve şairin milletvekilliği görevine getirilmesi de iktidar ile edebiyatçılar arasında güçlü ilişkilerin olduğunu ispatlar niteliktedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi iktidar yazar ve şairleri yönlendirerek, direktifler vererek, sipariş usulü ile eserler kaleme aldırarak yeni bir kültür ortamı oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde yeni bir ulus devlet inşası ve kültür ortamı oluşturma sürecinin de etkisiyle edebiyatçılar ile iktidar arasında ciddi bir muhalefet görülmemektedir. Edebiyatçıların ekserisi yeni ideolojiyi ve siyasi iktidarı öven, destekleyen eserler kaleme almışlardır. Elbette ki her dönemde olduğu gibi bu dönemde de ideolojiye ters düşen, iktidarı ve politikalarını beğenmeyen edebiyatçılar bulunmaktadır. Ancak bu isimler yeni kurulmuş bir devlete zarar verme ihtimaline karşılık siyasi iktidar ile muhalefet etme yoluna gitmemişlerdir. Alaattin Karaca'ya göre “İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif'in politik anlamda muhalif olmasına karşı, yapıtlarında bu tür konulara girmemesi ve hatta Mısır'a giderek âdeta inzivaya çekilmesi herhâlde böyle açıklanabilir.”¹⁷² Yine bu dönemde kimi isimler ideolojiyi beğenmeyip Atatürk'ü benimsemiş kimi isimler ise ideolojiyi ve politikalarını onaylamakla birlikte Atatürk ile anlaşamamışlardır.

Yahya Kemal Beyatlı da aktif siyaset içerisinde yer alan edebiyatçılar arasındadır. Birtakım dergi ve gazetelerde Milli Mücadele'ye destek vermiş aynı zamanda da Lozan Konferansı'na katılan heyette yer almıştır. Yahya Kemal Beyatlı ilk olarak 1923 senesinde Urfa milletvekili seçilmiştir. Daha sonra Yozgat, Tekirdağ ve İstanbul milletvekillikleri de yapmıştır. Yahya Kemal milletvekilliği dışında çeşitli bürokratik görevlerde de bulunmuştur. 1926 yılında Polonya, 1929 yılında İspanya ve 1931 yılında ise Portekiz orta elçilik görevlerini yürütmüş ve son olarak 1947 yılında Pakistan büyükelçiliği görevinde bulunmuştur. Yaşamı boyunca birçok resmi görev üstlenmiş olan Yahya Kemal aynı zamanda Türk edebiyatının da en önemli şairlerinden biri olabilmeyi başarmıştır.

Yahya Kemal hem Türkiye Cumhuriyeti'nde hem de yurt dışında bulunduğu sürede pek çok ideoloji hakkında bilgi sahibi olmuş ancak dönemin diğer pek çok

¹⁷¹ Alaattin Karaca, **a.g.e.**, s.201.

¹⁷² Alaattin Karaca, **a.e.**, s.206.

edebiyatçısından ayrılarak bir ideolojinin sözcülüğünü yapmamıştır. Siyasetle ilk olarak 1903 yılında Paris’te Jön Türkler aracılığı ile tanışmıştır. 1922 yılında geldiği Ankara’da Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve daha pek çok siyasi ile görüşmüştür. Atatürk’ün ricası ile Lozan Konferansı heyetine dahil olmuştur ve aktif siyasi hayatı başlamıştır. 1923 ile 1943 yılları arasında aralıklı olarak milletvekilliği süreci başlamış ve bu süreç içerisinde çeşitli bürokratik görevlerde de bulunmuştur.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında meclis kürsüsünde pek çok yazar ve şair bulunmaktadır. Bu şair ve yazarlardan bazıları sanatçı kişilikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bazıları ise meclis kürsüsünde görev aldıkları süre zarfında hiçbir edebi yapıt kaleme almayacak kadar edebiyattan kendilerini soyutlamışlardır. O dönemde adını duyurmak isteyen yazar ya da şairlerin milletvekili olma istekleri en mantıklı yol olarak görülmekteydi. Çünkü Mustafa Özcan’a göre “Milletvekili olmak özellikle Tek Parti döneminde yalnızca rahat bir yaşamı beraberinde getirmiyordu, aynı zamanda milletvekilliğinden ayrılınsa bile bir başka önemli bürokratik görev ya da iktidarla kurulan iyi ilişkilerin getirileri elde edilmiş oluyordu.”¹⁷³

Bütün iktidarlarda olduğu gibi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki iktidarın da cumhuriyet ideolojisini topluma benimsetebilmek ve köklü hale getirebilmek adına yazar ve şairlere ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Yazar ve şairlere iktidar tarafından yazdıkları eserlerde sözcülük yapma görevi yüklendiği için bazı yazar ve şairler iktidarın eserler üzerinden sözcülüğünü yapmışlardır. Bu yolla hem yazar ve şairler iktidardan faydalanmış hem de iktidar ideolojisini yaymak ve yerleştirmek adına hatip ihtiyacını karşılamış olmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet ile parti iç içe geçmiş partinin görüşü devletin, devletin görüşü partinin görüşü durumundadır. Tek parti, tek devlet, tek lider durumu söz konusudur. Bu dönemde yeni bir ulus-devlet ve toplum oluşturmak adına siyasi, askeri, hukuki alanlar yanında sanat ve edebiyata da önemli bir işlev yüklenmiştir. Cumhuriyet politika ve ideolojisini sanat ve edebiyat aracılığıyla topluma benimsetmeye ve yaymaya çalışmıştır. Böylece Cumhuriyet Dönemi’nde ideolojik bir edebiyat yönelimi ortaya çıkmıştır. Kaleme alınan eserlerin sanat değeri,

¹⁷³ Mustafa Özcan, “Edebiyat, Siyaset ve Edebiyatçı Milletvekilleri Üzerine”, **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, 2004, s.579.

estetik değerinden ziyade ideolojiyi ne derece yansıtabildiği ile ölçülmekteydi. Bunun için de cumhuriyetin ilk dönemlerinde siyasi iktidar ile devlet arasında güçlü bir birliktelik oluşturulmuştur. Aynı zamanda yazar ve şairler milletvekili, bürokrat, elçilik gibi devlet kademelerinde istihdam edilmiştir.

Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Meclis'te dönemin birçok yazar ve şairini milletvekili olarak görevlendirmiştir. Meclis'teki bu yazar ve şairler Mustafa Kemal'in ve devletin her türlü destek ve himayesiyle başarılı eserler kaleme almış ve toplum içerisinde tanınırlığa kavuşmuşlardır. Gücü elinde bulunduran iktidar, Halil İnalçık'ın ifadesiyle patron¹⁷⁴, edebiyatçıları himaye ederek halkı bilgilendirme ve ideolojisi doğrultusunda yönlendirme gücünü de elinde bulundurmaktaydı. Dolayısıyla iktidar da edebiyatçılar da bu dönemde birbirine muhtaç konumdadır. İktidar edebiyatçılar sayesinde ideolojisini kabul ettirecek edebiyatçılar ise iktidar sayesinde toplum tarafından itibar görecektir ve tanınırlığı artacaktır.

Cumhuriyet'in bu ilk dönemlerinde birtakım edebiyatçılar devlet himayesi altında oldukları için ideolojik olarak hareket etmiş ve eserlerini de bu doğrultuda kaleme almışlardır. Bu durum elbette cumhuriyet döneminde sanata olumlu katkılar da yapmıştır. Mustafa Kemal'in ardından iktidara gelen İnönü döneminde ise bu ideolojik tavır daha çok partizanlığa dönüşmüştür. Atatürk döneminde de görülmesine rağmen bu dönemde iktidarın beğenisi doğrultusunda eser kaleme alma anlayışı şiddetini artırarak devam etmiştir. Atatürk döneminde edebiyatçılara birtakım destekler ve ödüller verilmekteydi. İnönü döneminde ise bu destek ve ödüller yalnızca iktidar yandaşlarını kapsar hale gelmiştir. Hatta İnönü döneminde iktidara yakın edebiyatçılara destek olmak adına edebiyatçıların eserleri CHP ödülleri adı altında mükafatlandırılmıştır. Hem Atatürk döneminde hem İnönü döneminde hem de 1946 seçimlerinden sonraki çok partili süreçte ve sonrasında birtakım edebiyatçının siyasete atılıp devletin farklı kademelerinde ve partilerde aktif görev aldıkları bilinmektedir. Bu dönemde edebiyatın siyaset ve iktidar ile olan ilişkisi edebiyatçıların partilerde ya da mecliste görev alması münasebetiyle görülmektedir.

Edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkinin bir diğer boyutu ise aktif siyasete katılmayıp yazdıklarıyla siyaseti ve politikayı etkileyen ve aynı zamanda etkilenen

¹⁷⁴ Halil İnalçık, **Şair ve Patron**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003.

yazar ve şairler ile karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatın nahif tarafı karşısında pejoratif kimliği ile duran iktidar arasında her dönemde bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. İktidarın edebiyat üzerinde hakimiyet kurması edebiyatçılar üzerinde baskı uygulaması ile ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte edebiyatçı da iktidara yakın ya da karşı durarak siyaset ile ilişki içerisine girmektedir. Bu konuda Uysal şu bilgileri vermektedir: "İktidarların şiir kitaplarını toplatması, basımını yasaklaması, şairleri hapsedmesi başka ülkelerde yaşamaya zorlaması ya da sürgüne göndermesi bilinen eylem kipleridir. Bu cezalandırma biçimleri elbette başka faillere de uygulanmaktadır; ama, şair ya da yazar için doğurduğu sonuçlar daha ağır, daha sancılıdır. Çünkü, şair ya da yazar dediğimiz özne, söyleyebildiği ya da yazabildiği oranda vardır. (...) Öte yandan, her dönem ve devirde iktidarların nasıl mal, mülk, unvan, makam, vesaire vermek suretiyle sanatçıları ödüllendirdikleri de malumdur. Dikkat edilirse burada iki husus öne çıkıyor; ceza ve ödül."¹⁷⁵

Cumhuriyet dönemi şiirinde siyasi iktidar ile aynı safta olan şairler dışında siyasi iktidara muhalif şairler de bulunmaktadır. Aynı dönemde ne yandaş ne de muhalif olmayan, iki tarafında yanında bulunmayan isimler de bulunmaktadır. Bu dönem içerisinde Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Enis Behiç, Ömer Bedrettin, Behçet Kemal gibi isimler iktidar yanlısı tarafta bulunmaktadır. Nazım Hikmet, İlhan Berk gibi isimler ise siyasi iktidara muhalif isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Faruk Uysal birtakım isimlerin ise ne yandaş ne de muhalif olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Yahya Kemal, kimilerine göre bir devlet şairi', kimilerine göreyse kaybolmuş bir devleti (Osmanlı'yı) özleyen bir muhalif. Necip Fazıl da öyle, kimilerine göre muhalif bir şair, kimilerine göre ise DP'yle maaş ilişkisine girmiş bir taraftar. Bu arada, Ahmet Haşim, Asaf Halet, Tanpınar ve Dıranas gibi her iki kategoriye girmeyen şairler de söz konusu. Bir de, bazen taraftar bazen muhalif olan şairler var; Orhan Veli, Melih Cevdet, Cahit Külebi, Atilla İlhan, Dağlarca gibi."¹⁷⁶

"Beş Hececiler"i Orhan Seyfi Orhon (1890-1972), Halit Fahri Ozansoy (1891-1971), Enis Behiç Koryürek (1892-1949), Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973) oluşturmaktadır. "Balkan Savaşları (1911-1912) sırasından

¹⁷⁵ Faruk Uysal, "İktidarın Kimliği, Şairin 'Kimse'liği: Şiir-İktidar İlişkisi", **Hece (Türk Şiiri Özel Sayısı)**, S. 53-54-55, 2001, s.425.

¹⁷⁶ Faruk Uysal, **a.g.e.**, s.426.

itibaren şiirler yayımlamaya ve çoğu, asıl ürünlerini Mütareke ve Cumhuriyet döneminde vermeye başlayan bu şairler için “Hecenin I. Kuşağı” demek daha uygun görünüyor.”¹⁷⁷

Faruk Nafiz Çamlıbel’de siyasete katılan edebiyatçılar arasında yer almaktadır. Mesleği gereği 1922’de Anadolu’ya giderek halkın halini ve Milli Mücadele ruhunu bizzat orada görmüştür. Bu gerçekliğin farkına varan Faruk Nafiz aktif siyasete girerek kendince devletine ve halkına fayda sağlamak arzusunda olmuştur. 1935 seçimlerinde ismi Kayseri milletvekilliği ile anılmıştır. Şiirlerinde yeni Cumhuriyet’in ideolojisini yansıtan şair milletvekili seçilebileceğini düşünmüş fakat listeler açıklandığında kazanamadığını görmüştür. Cumhuriyet ideolojisi hizmetindeki güdümlü bir tavır içinde olmasına rağmen milletvekili seçilememesi şiirlerinde eleştirel bir hale bürünmüştür.

Faruk Nafiz Çamlıbel, 1946 yılında kurulan DP’ye katılmış ve o yıl yapılan seçimlerde DP İstanbul milletvekili olarak seçilmiştir. 1946 yılından itibaren 27 Mayıs 1960 darbesine kadar aralıksız milletvekilliği görevini sürdürmüştür. Askeri darbe sonucunda diğer DP’li siyasetçiler gibi o da Yassıada’ya götürülmüş ve yargılanmıştır. 1 yıl süreyle Yassıada’da kalan şair mahkeme sonucunda suçsuz bulunarak salınmıştır.

Faruk Nafiz’in Yassıada’da geçirdiği bu bir yıllık süre hayatına çok derin etki etmiştir. Yassıada’da pek çok şiir kaleme alan Faruk Nafiz bu şiirlerini “Zindan Duvarları” adı ile yayınlamıştır. Necat Birinci eser hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır: "Eserde her biri Yassıada hapis hayatını, bu hayat sırasında çekilen ıstırapları, yaşanan sıkıntıları, uğranılan haksızlık karşısında takınılan tavrı, kısaca bir devrin maddî ve manevî acılarını dile getiren 86 dördlük vardır. Bunlar dan her biri Han Duvarları'ndaki Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın duvara kazdığı ıstırapı kadar derin ve samimi duyguları anlatır."¹⁷⁸

Faruk Nafiz Çamlıbel’de birçok edebiyatçı milletvekili gibi aktif siyaset içerisindeyken edebi eser üretmeyi askıya almıştır. Edebiyatçılar ile olan münasebetleri devam etmesine rağmen 14 yıllık milletvekilliği süresinde eser üretmemiştir. Faruk Nafiz’in eşi onun milletvekilliği süresince edebiyat ile olan

¹⁷⁷ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.g.e., s.30.

¹⁷⁸ Necat Birinci, **Edebiyat Üzerine İncelemeler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s.348.

ilişkinini şu sözlerle ifade etmektedir: "Eşim 1946'da DP'ye arkadaşlarının teklifiyle girdi. Yine arkadaşlarının teşviki ile milletvekili oldu. Milletvekili olduktan sonra da pek yazmadı. Gelen mektupları ancak okuyor.(...) Milletvekili iken meclis kürsüsüne bile çıkıp konuşmazdı."¹⁷⁹

Şiirleri ile Cumhuriyet ideolojisinin adeta sözcülüğünü yapan Faruk Nafiz 1946 seçimleri ile DP milletvekili olduktan sonra 1960'a kadar edebi anlamda bir suskunluk yaşamıştır. 1960 askeri darbesi ise onun yaşam sevincini elinden almış ve derin bir yalnızlığa ve sessizliğe gömülmesine sebep olmuştur. "Bu hâdiseden sonra sadece siyasetten değil, âdeta hayattan da çekilen şair Arnavutköy'deki evinde ve bazı Boğaz semtlerinde bir münzevi hayatı sürmeye başladı. Onu çok sevdiği Boğaz semtlerinden birinde görmek mümkündü. Bu sessiz Boğaz gezilerini 1964 yılından itibaren, Yassıada sıkıntılarını paylaştığı Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü ile birlikte oturup sohbet ettikleri Balta Limanı'ndaki Kapri kır kahvesi saatleri renklendirdi. Ancak o artık eski coşkun ve heyecanlı Faruk Nafiz değildi. Yassıada'ya ait acı hatıralardan bir türlü sıyrılamıyordu."¹⁸⁰

Beş Hececiler arasında önemli bir konuma sahip olan ve çeşitli dergi ve gazetelerde de yazılar yazan Yusuf Ziya Ortaç 1946 seçimlerinde CHP Ordu milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. 1950 seçimlerine kadar aktif siyaset içerisinde yer alan Ortaç 1950 seçimlerinde aday olmuş fakat seçilemeyince aktif siyaseti son bulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde hece ile şiir yazan Milli Edebiyat akımı etkisindeki edebiyatçıların savaş sırasında askerler tarafından okunması adına yazılan şiir uygulamalarına Yusuf Ziya Ortaç da katılmıştır. Siyasi iktidar tarafından edebiyatçılara ısmarlama şiirler yazdırılmış ve o dönemde kahramanlık şiirleri yazan edebiyatçılar arasında Ortaç da bulunmuştur.

Yusuf Ziya Ortaç, bütün Beş Hececiler gibi milli olma gayesi gütmüş ve bu husus onun için siyasi hayatından daha aktif bir politika haline gelmiştir. Milletvekilliği döneminde Meclis içerisinde çok aktif olmayan Ortaç için Mehmet Önal Meclis kürsüsünde yalnızca yedi kez konuşma yaptığını ifade etmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Vahap Kabahasanoğlu, **Faruk Nafiz Çamlıbel**, Toker Yayınları, İstanbul, 1988, s.12-13.

¹⁸⁰ Necat Birinci, **a.g.e.**, s.319.

¹⁸¹ Mehmet Önal, **Yusuf Ziya Ortaç**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.71.

Siyasi anlamda pek tanınmayan şair, bu dönemde edebi anlamda da herhangi bir eser üretmemiştir. Edebiyat dünyasında tanınmasını sağlayan eserleri daha çok aktif siyasetten önceki dönemine aittir.

Aktif siyasete katılan bir başka edebiyatçı da Orhan Seyfi Orhon'dur. Uzun yıllar gazete ve dergi faaliyetlerinde de bulunan Orhan Seyfi, İstanbul Erkek Lisesindeki görevine son verilince aktif siyasete dahil olmuştur. 1946-1950 yılları arasında CHP Zonguldak milletvekili olarak görev yapmıştır. 27 Mayıs askeri darbesinin ardından AP'ye katılmış ve 1965-1969 yılları arasında AP İstanbul milletvekilliği yapmıştır. Orhan Seyfi eserlerinin tamamını aktif siyasetle uğraşmadığı zamanlarda kaleme almıştır. Orhan Seyfi milletvekili iken gazete ve dergi faaliyetleri yürütmüştür. Bu mecralarda kaleme almış olduğu metinler günlük siyaset ile alakalıdır. Aktif siyaset hayatı Orhan Seyfi Orhon'un edebi hayatını olumsuz etkilemiştir.

Yazı hayatına Cumhuriyet öncesinde başlamış ancak Cumhuriyet döneminde de eser vermiş olan Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967), Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), Ahmet Muhip Dıranas (1908-1980), Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956) gibi isimler "Hecenin II. Kuşağı" olarak adlandırılmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar hem aktif siyasete dahil olmuş hem de güncel siyaseti düşünceleri ve yazılarıyla etkilemiş edebiyatçılardandır. 1943-1946 yılları arasında TBMM çatısı altında CHP milletvekilliği yapmış fakat aktif çalışmaması dolayısıyla 1946 seçimlerinde tekrar milletvekili adaylığı olarak gösterilmemiş ve aktif siyasetten uzaklaşmıştır.

Tanpınar siyaset içindeki yerini hatıralarında şöyle ifade etmektedir: "Türkiye'de her şey politika mücadelesi. Ben ise eserimde Türk politikasını, hakiki Türk politikasını görüyorum. Sağ taraf beni kâfi derecede kendilerinden, kâfi derecede inhisarcı, kâfi derecede cahil görmüyor. Sol bana düşman. Benim kültür seviyemde olanlar ise frenklerde benden iyisini buluyorlar. Bütün bunlar Yahya Kemal'in gazele hicretini çok iyi anlatıyor. (...) Sağcılar yalnız Türkiye, gözü kapalı, ezberde kalmış ve geçmiş bir Türk tarihi, yalnız iç politika ve propaganda diyor. Sol. Türkiye yoktur ve olmasına da lüzum yoktur diyor; yahut benzerini söylüyor. (...) Ben ise dünya içinde,

ileriye açık, mâzi ile hesabını gören bir Türkiye'nin peşindeyim. İşte memleket içindeki vaziyetim."¹⁸²

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde pek çok edebiyatçı gibi Tanpınar'da milletvekili olarak görev yapmıştır. Ancak birçok milletvekili edebiyatçı, görevi sırasında pek eser vermezken bunun aksine Tanpınar milletvekilli olduğu dönemde daha çok eser kaleme almış, edebiyatla daha çok ilgilenme fırsatı bulmuştur. Akün bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Tanpınar, 1942 yılı ara seçimlerinde Maraş milletvekili seçilerek fakülteden ayrıldı. 1943 yılındaki seçim ile altıncı devrede de milletvekilliğini muhafaza etti. Bu devrede sanatla daha fazla uğraşmak imkânına kavuşan muharrir, muhtelif edebî eserler meydana getirir. Hikâyelerini 'Abdullah Efendi'nin Rüyaları' adı altında toplayarak edebî sahada ilk kitabını neşreder (1942). Uzun zamandan beri üzerinde uğraşmakta olduğu 'Mâhur Beste' adlı ilk romanını da Ülkü mecmuasında tefrika halinde neşre başlar (1944). Milletvekilliği süresince hemen sadece Ülkü ve İstanbul mecmualarında yaz(ar)."¹⁸³ Yine 1945 senesinde "Beş Şehir"i de kaleme almıştır.

Demokrat Parti ve Menderes muhalifi olan Tanpınar, 1946 seçimlerinde milletvekili adayı gösterilmeyince istifa ettiği Edebiyat Fakültesi'ndeki görevine tekrar geri dönmüştür. 1946-1957 yılları arasında siyasetten uzaklaşmış ve çok önemli eserler kaleme almıştır. Bu eserlerinde ideolojisini okurlarına aktararak ve aynı zamanda Türk toplumunu milli yükselişe çağırarak edebiyat dünyasına katkılarda bulunmuştur.

1938 ile 1942 yılları arasında CHP Halkevleri kültür ve sanat yönetmenliği yapmış olan Ahmet Muhip Dıranas aktif siyaset ile ilgilenmek isteyen bir edebiyatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. CHP'de görev almasına rağmen 1950 seçimlerinde DP milletvekili adayı olmuş ancak seçimi kazanamamıştır. Ahmet Muhip Dıranas, dönemin Zafer gazetesinde köşe yazarlığı yaparken bu görevini bırakarak Sinop milletvekili adayı da olmuş fakat seçimi yine kazanamamıştır. Seçimin ardından gazetedeği görevine tekrar dönmüştür. Ancak şiir yazmayı tamamen bırakmıştır.

¹⁸² Abdullah Uçman-Handan İnci, **Bir Gül Bu Karanlıkarda: Tanpınar Üzerine Yazılar**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s.12.

¹⁸³ Ömer Faruk Akün, "Ahmet Hamdi Tanpınar", **Bir Gül Bu Karanlıkarda: Tanpınar Üzerine Yazılar**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s.123.

1960'a kadar birçok resmi görevde bulunmuş olan Dıranas 1958 yılında ve 1960 yılında yapılan seçimlerde de milletvekili olarak seçilememiştir.

Aktif siyaset içerisinde yer alan pek çok sanatçıda eser üretimi olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla edebi hayatları da zarar görmüştür. Ahmet Muhip Dıranas siyaset konusunda hayal kırıklığı yaşamış, aktif siyaseti denemekle birlikte hiçbir zaman milletvekili olarak görev yapamamıştır. Ancak Zafer gazetesindeki yazılarında siyasi fikirlerini ifade etme şansı bulmuştur. Bu yazıları da siyasi anlamda yerini bulmamış ve şairlik yönünü ve şiirlerini de terk etmiştir.

Toplumsal olaylara ve siyasete ilgisi olan Arif Nihat Asya'nın Millî Mücadele'de Anadolu'da olması onun siyasi karakterinin ve fikirlerinin oluşumunda oldukça etkili olmuştur. Siyasi tercihleri hem hayatını hem de mesleğini etkilemiştir. 1946 seçimlerinde Adana ilinden DP listesinden bağımsız milletvekili adaylığı olmuş ancak seçilememiştir. Bu sonuç onu siyasete daha da ilgili hale getirmiş ve 1950'de DP milletvekili olarak TBMM çatısı altına girmiştir.¹⁸⁴ Hem şiirlerinde hem de düz yazılarında milliyetçi, memleketçi bir duruş sergileyen Arif Nihat Asya ne yazık ki milletvekilliği süresince hiçbir eser yayınlamamıştır. Siyasi hayatında ve sonrasında milliyetçi tavrı hiç değişmeyen Asya'nın eserlerinde bu düşünce her zaman gözlemlenmektedir.

Arif Nihat Asya "Onlar Bu Dilden Anlar" adlı eserinde siyasi düşüncelerini devlet politikaları ile birleştirerek anlatmaktadır. Bu eser Asya'nın hayatının o dönem odağında siyaset olduğunu ortaya koymaktadır. Eser Asya'nın 1950'li yıllardaki sağ-sol tartışmalarında sağ cenahta yer aldığını göstermektedir.

"Onlar Bu Dilden Anlar" adlı eserinde kendisini siyasi olarak sağ cephede gösteren şair o dönem kendisi gibi düşünenlerin birtakım sözlü suçlamalarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedir. "Biz gericiiler"¹⁸⁵ ifadesi o dönemlerde kendisinin ve fikirdaşlarının bu şekilde suçlandıklarını ifade etmektedir. Bunun yanında "gerici, küflü sağcı, dinci, inkılap düşmanı" gibi suçlamalara da uğradıklarını yine aynı eserde dile getirmektedir. Bütün bu ifadeler dönemin siyasi hayatının izlerini vermesi bakımından oldukça önemlidir.

¹⁸⁴ Saadettin Yıldız, **Arif Nihat Asya'nın Şiir Dünyası**, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s.24-26.

¹⁸⁵ Arif Nihat Asya, **Onlar Bu Dilden Anlar**, Didakta Yayınları, Ankara, 1970, s.13.

Arif Nihat Asya, şiirlerinde de gazetelerdeki siyasi yazılarında da milletvekilliği süresince de edebi çizgisini hiç terk etmemiştir ve bütün hayatı boyunca milliyetçi düşüncenin sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapmıştır. Onun şiiri Türk kültürünün izlerini taşımakta ve bu kültürün fikri mücadelesini vermektedir. Şiirlerinde bu düşüncenin başarılı bir şekilde yer alması dolayısıyla siyasi söylemleri onun eserlerinin ve edebi kişiliğinin kıymetini düşüren bir etki oluşturmamıştır. Onun eserlerin her zaman bir ruh ve bu ruha bağlı bir heyecan bulunmaktadır. Asya'nın aktif siyasi hayatının belki de tek olumsuz yansıması bu süre zarfında hiçbir eser kaleme almamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Behçet Kemal Çağlar hem milletvekilliği hem de farklı devlet görevleri yapmış edebiyatçılardandır. 1941-1947 yılları arasında Erzincan milletvekilliği görevini yürütmüştür. 27 Mayıs askeri darbesi sonucunda üst rütbeli askeri yöneticiler tarafından kurucu meclis üyelerine arasına dahil edilmiştir. 1948 yılında ise hem partisi CHP'den hem de milletvekilliğinden Atatürk inkılaplarından uzak kalınması sebebiyle istifa etmiştir. Milletvekilliği öncesinde çok sayıda eser veren şairin milletvekilliği süresince çok eser vermediği görülmektedir.

Siyasi iktidar ideolojisinin güdümünde onun sözcülüğünü yapan Behçet Kemal, Atatürk için yazdığı "Görmeye Geldim" şiiri ile Atatürk'ten büyük destek görmüştür. Behçet Kemal, Atatürk'ü aşırı övdüğü ve sebeple sanatsal estetikten ödün verdiği şiirleri ile tanınmıştır. Destan niteliği taşıyan şiirlerini Atatürk iktidarı zamanında kaleme aldığı görülmektedir. Destek gördüğü zaman, destek olacak şiirler kaleme almıştır. Behçet Kemal siyasi hayatı sayesinde tanınmış ve sanatını buna borçlu şairlerdendir.

Cumhuriyet döneminin ilk edebiyat topluluğunu 1928 yılında çıkarmış oldukları "Yedi Meşale" adlı ortak kitap ile Muammer Lütfi Bahşi, (1907-1961), Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968), Yaşar Nabi Nayır (1908-1981), Vasfi Mahir Kocatürk (1907-1961), Cevdet Kudret Solok (1907-1991), Ziya Osman Saba (1910-1957) ve Kenan Hulusi Koray (1906-1943) oluşturmaktadır.

Hayatının bir döneminde öğretmenlik yapmış, edebiyatın farklı alanlarında çalışmaları olan Vasfi Mahir Kocatürk de TBMM'de milletvekilliği görevi yapan edebiyatçılardandır. Vasfi Mahir 1950-1954 yılları arasında DP Gümüşhane milletvekilliği görevinde bulunmuştur. O da pek çok edebiyatçı gibi milletvekilliği

yaptığı bu süre zarfında hiçbir eser kaleme almamıştır. Meclis'teki bu görevi onun edebi anlamdaki üretkenliğini kesintiye uğratmıştır.

Birinci Yeni Şiiri (Garip Hareketi), Orhan Veli Kanık (1914-1950), Oktay Rifat Horozcu (1914-1989) ve Melih Cevdet Anday (1915-2002)'ın 1941 yılında birlikte yayınladıkları "Garip" adlı ortak bir kitap ile başlamıştır. "Aynı yaşlarda ve okul arkadaşlığıyla başlayan dostluklarından ortak bir şiir, edebiyat anlayışı ortaya koymuş olan bu üç genç, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde bir dönüşümün başlangıç noktasını oluşturmuşlardır."¹⁸⁶

Yazı hayatına Ankara'da gazete ve dergicilik faaliyetleri ile başlayan Melih Cevdet Anday'ın bu faaliyetleri 1950'li yıllarda İstanbul'a geldikten sonra hız kazanmıştır. Akşam, Tercüman, Cumhuriyet gibi gazetelerde yazıları yayınlanan Anday, edebiyatta Garip hareketine dahil olmasıyla tanınmıştır. 1950'li yıllarda kaleme aldığı yazılarında iktidarı durmadan eleştiren bir fikir adamı kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. 1960'lara kadar şiirinde de aynı gazete yazılarında olduğu gibi politik ve toplumcu bir kimlik ile Anday'ı görmekteyiz.

İdeolojisini sanatında en çok aksettiren şairlerden biri olan Nazım Hikmet, yazdıklarıyla döneminin siyasi atmosferini etkileyen isimlerden biri olmuştur. 1938 senesinde komünizm propagandası yapması dolayısıyla CHP tarafından 28 yıl hapis cezasına çarptırılan Nazım Hikmet ideolojik olarak muhalifi olduğu DP iktidarının çıkartmış olduğu af ile cezaevinden kurtulmuştur. Cezaevi sonrasında askerlik görevini yapmak için askere çağırılan Nazım Hikmet Moskova'ya kaçmış ve T.C. vatandaşlığından çıkartılır. 1940'tan sonra siyasi medyada ismi en çok geçen ve bu tarih itibariyle ismi ve ideolojisi etrafında gerçekleşen pek çok siyasi polemik yaşanan isim olmuştur.

Nazım Hikmet, siyasi iktidarın sanata ve edebiyata karşı olduğunu düşünmektedir. Nazım Hikmet ve aynı ideolojiye sahip yazar ve şairler dönemin iktidarını sanata ve edebiyata değer vermediği hatta karşı olduğunu ifade ederek eleştirmişlerdir. Nazım Hikmet'in cezaevinde bulunduğu yıllarda cezasının affedilmesi adına birtakım yazar ve şairler tarafından kampanyalar yürütülmüş bu sebeple edebiyat dünyasında birtakım kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Nazım

¹⁸⁶ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.g.e., s.43.

Hikmet, 1950’de Moskova’ya kaçmadan önce Peyami Safa ve Orhan Seyfi gibi isimlerle münakaşa yaşamıştır. Nazım Hikmet’in Moskova’ya gidişiyile bu münakaşaları Aziz Nesin, Melih Cevdet, Orhan Kemal ve Kemal Tahir gibi isimler devam ettirmişlerdir. DP’nin bu münakaşa sonrasında ortaya çıkan yapılanmaya tepkisi oldukça sert olmuştur.

Hem CHP hem de DP döneminde iktidara muhalif sesler farklı cezalandırmalarla susturulmuştur. Nazım Hikmet de ideolojik faaliyetleri dolayısıyla susturulmaya çalışılan edebiyatçılardanır. İdeolojik faaliyetleri onun eserlerine ve edebi kişiliğine gölge düşürmüş, eserlerinin yasaklanmasına sebep olmuş, basılanlar toplatılmış, basılmayanlar ise çok geç gün yüzüne çıkmıştır.

Nazım Hikmet’in ideolojisinden ve eserlerinden etkilenecek edebi anlamda üretim sağlayan Rifat Ilgaz (1911-1993), Cahit Irgat (1916-1971), A. Kadir (İbrahim Abdülkadir Meriçboyu, 1917- 1985), M. Niyazi Akıncıoğlu (1919-1979), Ömer Faruk Toprak (1920-1979), Enver Gökçe (1920-1981), Mehmet Kemal (Kurşunluoğlu, 1920), Arif Damar (1925), Ahmet Arif (1927-1991), Şükran Kurdakul (1927) ve “Mavi Hareketi” ile de bilinen Attila İlhan (1925-2005) gibi yazardan oluşan 1940 Kuşağı toplumcu gerçekçileri 1938 sonrasında eser kaleme almaya başlamışlardır.

1940 Kuşağı toplumcu gerçekçilerinin eser vermeye başladıkları yıllar; II. Dünya Savaşı’nın yaşandığı, İnönü iktidarındaki tek parti yönetiminin baskılarını yoğunlaştırdığı bir döneme rastgelmektedir. Dönemin koşulları bu kuşağın rahatça eser vermesine engel olduğu için dönemin siyasi koşullarından edebi anlamda da sosyal anlamda da zarar görmüşlerdir. 1940 Kuşağı’nın pek çok ismi eserleri dolayısıyla dönemin siyasi iktidarı tarafından tatbikata uğratılıp cezaevlerinde cezalandırılmışlardır. “Bu kuşak şairlerinin 1960’ların sonlarından itibaren artan toplumsal-siyasal gerilim ortamının beslediği ve 1970’li yılların edebiyatına egemen olan siyasi popüler şiire yanlış öncülük yaparak olumsuz bir rol oynadıklarını söylemek gerekir.”¹⁸⁷

1946’da CHP tarafından düzenlenen bir şiir yarışmasında “Cebbar Oğlu Mehmed” adlı şiiriyle ikincilik kazanarak edebiyat dünyasına giriş yapmış olan Attila İlhan, 1941’den itibaren Nazım Hikmet etkisiyle toplumcu gerçekçi içerikli

¹⁸⁷ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.e., s.72.

şiiirler yazmaktaydı. “1950’den sonra Garip’e -“bobstil, alafranga” nitelemeleriyle- karşı çıkarken, şiirin düz ve yalın bir ifade aracı olamayacağını, zengin benzetmeli, içli, derin olması, kendisine özgü bir söyleyiş özelliği taşıması gerektiğini ileri sürmüştü. Ona göre 1940 kuşağı toplumcuları dönemin tek parti iktidarı tarafından etkisizleştirilerek, Orhan Veli ve arkadaşlarının öne çıkmaları sağlanmıştır. Buna karşılık 40 kuşağı toplumcularını ise “dar bir formalizmle çocuk realizmi” arasında kalmakla suçlar. Böylece kendisini “sosyal realizm” olarak adlandırdığı bir anlayışla ötekilerden ayırır.”¹⁸⁸ Atatürkçülük ile Marksizm, Selçuklu ile Osmanlı arasında bir sentez kurmak istemektedir. Şiirde de toplumcu gerçekçilik ile Divan şiiri anlayışını sentezlemek istemiştir.

İkinci Yeni şiirinin ortaya çıkışı 1950’li yıllardır. Bu hareketin ortaya çıkışında edebi ve sosyal koşullar dışında siyasi koşullar da etkili olmuştur. Attila İlhan’a göre II. Yeni’nin ortaya çıkışında Demokrat Parti’nin baskıları etkili olmuştur.¹⁸⁹ Alaattin Karaca’da II. Yeni şiirinin ortaya çıkışında DP iktidarının etkili olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁰ Bu noktada Asım Bezirci’de aynı görüşleri paylaşmaktadır. Bezirci’ye göre II. Yeni’de görülen kapalı anlatım özelliği Menderes iktidarının baskısı sonucu ortaya çıkan korku ve çekingenlik dolayısıyla’dır. “Birçoğu ara tabakalara, birazı da halk katmanlarına bağlı şair ve yazarlar çokluk yalnız ve yabancı duyarlar toplumda kendilerini. Tasarılarını gerçekleştiremediklerinden ve varoluşlarını özgürce doğrulayamadıklarından çoğun bunaltıya kapılır, umutsuzluğa düşer, çevreye küserek kabuklarına çekilirler. Bu yüzden bireycilik, soyutculuk, gerçektışııcılık, usdıışııcılık, biçimcilik eğilimlerine ilgi artar. Aslında, bu zoraki ilgi de bilinçli ya da bilinçsiz, dolaylı ya da dolaysız bir kaçış ve tikslenme duygusunu, edilgin bir tepkiyi ve ürkek bir nihilizmi içerir. Bu bakımdan, İkinci Yeni'nin bir çeşit kaçış şiiri, bozgun çiçeği, sapma edebiyatı, uyuşmazlık gülü sayılması yersiz görülmemelidir.”¹⁹¹

II. Yeni şiiri hem siyasi iktidara hem de iktidar olma ihtimali olan siyasi muhalefete karşı nötr tavidir. Siyaset alanında hiçbir şekilde yer almak istemeyen bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Alaattin Karaca bu konuyu şöyle ifade

¹⁸⁸ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.e., s.73.

¹⁸⁹ Attilâ İlhan, **İkinci Yeni Savaşı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1983, s.133-134.

¹⁹⁰ Alâattin Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, Hece Yayınları, Ankara, 2013, s.12.

¹⁹¹ Asım Bezirci, **İkinci Yeni Olayı**, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 1987, s.60-61.

etmektedir: “İkinci Yeni’nin doğuşundaki ana etmenlerden ilki kimilerinin ileri sürdüğü gibi DP döneminin toplumsal baskısı değildir; aksine o güne değin süregelen egemen poetikaların gerçeklik anlayışına, dili kullanımına, biçim tarzına gösterilen tepkidir. Daha açıkçası İkinci Yeni, siyasal baskıdan kaçan değil, tersine verili dile, akla, tarihe, düşünceye, alışılmış algılama biçimine karşı çıkararak siyasal veya sanatsal vb. iktidarın her türlüüne başkaldırmışlardır. İktidarın aracı olmayı kabul etmemek, onun dilini kullanmamak, alışlagelen şiiri yadsımak toptan bir iktidara başkaldırmak demektir.”¹⁹² II. Yeni’nin anti siyasi tavrı, politik olarak ele alınmaktadır. Kendisini güncel siyaset ile sınırlamayıp şiirdeki anlam kapalılığı ve diğer farklılıklar dolayısıyla ortaya koyduğu tepkisiyle siyasi iktidar ve muhalefetin de karşısında konumlanan bir şiir anlayışı vücuda getirmiştir.

Edebiyatçıların siyasete atılmalarının ve siyasi yazılar yazmalarının hatta bazen birtakım ideolojilerin sözcülüğünü yapmalarının en temel sebebi devlet, toplum ve kültür oluşturabilmek adına düşüncelerini ifade etmek ve bu yolla bu sürece katkıda bulunabilmektir. Bu durumda Mustafa Kemal’in Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde pek çok edebiyatçıyı Meclis’e davet etmesi ve aktif siyaset yapmalarını desteklemesi etkili olmuştur. 1946’daki çok partili hayat ile birlikte siyasette kutuplaşmalar başlamış, parti faaliyetleri hız kazanmış bu sebeple de edebiyat ile siyaset arasında olumsuz durumlar ortaya çıkmıştır. Kimi edebiyatçılar yasaklanmış, cezalandırılmış, sürgün hayatı yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bunun sonucunda aktif siyaset içerisinde yer alan ya da eserleri ile siyasi fikirlerini ortaya koyan edebiyatçıların edebi hayatlarını olumsuz etkilemiştir. Edebiyatçıların ideolojileri ile iktidarın ideolojisinin uygunluğu nispetinde siyaset-edebiyat ilişkisi şekillenmiştir. Devlet her alanda olduğu gibi sanat/edebiyat alanında da söz sahibi olmak istemiştir. Bütün bunlar sonucunda siyasetten faydalanan edebiyatçılar yanında edebi anlamda olumsuz etkilenen edebiyatçılarımız da bulunmaktadır.

TBMM’de milletvekili olarak görev yapmış edebiyatçılar şunlardır: Ahmet Hamdi Tanpınar, M. Fuat Köprülü, Hüseyin Cahit Yalçın, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Memduh Şevket Esendal, Yusuf Ziya Ortaç, Yahya

¹⁹² Alâattin Karaca, a.g.e., s.194

Kemal Beyatlı, Halide Edip Adıvar, Falih Rifki Atay, Behçet Kemal Çağlar, Samet Ağaoğlu, Hasan Ali Yücel, Orhan Seyfi Orhon, Vasfi Mahir Kocatürk.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde çeşitli mecralarda siyasi yazılar yazarak siyaseti bu yolla etkileyen edebiyatçılar ise şunlardır: Necip Fazıl Kısakürek, Hüseyin Cahit Yalçın, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Muhip Dıranas, Yusuf Ziya Ortaç, Oktay Akbal, Nazım Hikmet, Halide Edip Adıvar, Falih Rıfki Atay, Haldun Taner, Aziz Nesin, Melih Cevdet Anday, Hasan Âli Yücel, Orhan Seyfi Orhon, Samim Kocagöz, Sabahattin Ali.

DP'nin basın ve sanat üzerindeki yoğun baskıları 27 Mayıs darbesinin en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumdan olumsuz etkilenen edebiyatçılar 1950'li yıllarda çeşitli siyasi sebeplerle Yassıada'da tutulmuş, cezaevlerine atılmış ve bu yollarla susturulmaya çalışılmıştır.

1950'lilerde DP iktidarının başta olduğu dönemde sosyal ve siyasi ortam oldukça gerginleşmiştir. İktidarın ve karşısındaki muhalefetin birbiriyle zıtlaşması topluma sıçramış ve sonucunda 27 Mayıs askeri darbesi gerçekleşmiştir. Darbenin ardından iktidardaki Adnan Menderes ve beraberindeki pek çok milletvekili Yassıada'da yargılanmıştır. Adnan Menderes ve iki bakanın idam cezasına çarptırılması, yine o dönem milletvekilliği görevinde bulunan edebiyatçıların yargılanmaları ve toplumcu gerçekçi Nazım Hikmet ve onun izinden giden 40 kuşağının kitap yayınlamalarının serbest bırakılması 1960'lı yılların siyasi ve edebi çizgisini belirleyen etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Böylece İkinci Yeni hareketinin hazırladığı şiir ortamı içerisinde başlayan 1960'lı yılların şiiri giderek poetik bir söylemden politik bir söyleme doğru evrilen bir görüntü taşır."¹⁹³

1970'li yıllara gelindiğinde Türk şiirinin 60'lı yıllarından çok da farklı olmadığı görülmektedir. Bu dönemde de şiirde yine politik söylem ağır basmaktadır. Edebiyat bu dönemde birtakım siyasi düşüncelerin iletilmesinde araç olarak kullanılmıştır. 1970-1980 yılları arası Türk şiirinin estetik anlamda tıkanıdığı, siyasete alet edildiği yıllar olmuştur. "Bu dönemde yazan şairler, genel olarak, şiir okurundan ziyade, kendisinin sunduğu duyguların heyecanı ile harekete geçecek kitlelere seslenmek istemişler, dolayısıyla, sığ ve duygusal bir söylem, şiirden çok duygunun

¹⁹³ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.g.e., s.139.

egemen olduğu slogana yaklaşan bir söyleyiş öne çıkmıştır.”¹⁹⁴ 1960’lı yıllarda başlayan bu eğilim 1970-1980 arasında da devam etmiştir.

1970’lerdeki ideolojik söylemin ağır bastığı sloganik şiir anlayışı 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle son bulmuştur. Darbe ile hem sosyal hem siyasi hem de edebi ortam köklü bir değişime uğramıştır. 1950’li yıllarda edebiyatçıların siyasetten uzaklaştırılması ve takip eden dönemlerde siyaset açısından kutuplaşmaların olduğu 60’lı 70’li yıllara gelinmesi edebiyatçıların bu farklı kutupların söylem aracı haline gelmesine sebep olmuştur. Böylelikle edebiyat da bir propaganda aracı haline gelmiştir. 1980 ve sonrasında da yine edebiyatçıların siyasetten ve politikadan uzak tutulmaya çalışıldığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960’lı yıllardan sonra siyasetten ve politikadan uzaklaşan edebiyatçıların dönemi popüler eğilimlerine yönelmiştir. “Artık sanatçı ilk bakışta, iktidar tarafından tanınmak veya belli bir nemalandırılmaya eğilimli değil. Daha çok popülerlik ve şöhret sanatın ölçüsü konumunda.”¹⁹⁵

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde yazar ve şairleri yanında görmek isteyen iktidar 1960’lı yıllardan sonra yerini giderek güç ve imkanlarını daha da artırmasını sağlayan sermayeye kaydırmıştır. Bütün siyasi iktidarlar hem kendi iktidarını güçlendirmek hem de daha kalıcı hale gelmesini sağlamak için sanatı ve edebiyatı kendi istekleri doğrultusunda kullanma isteğinde bulunmuştur. Bu konuda Mustafa Özcan şu ifadeleri kullanmaktadır: “İktidarın sanatı ve sanatçıyı desteklemesi elbette önemli bir konu. Ancak sanatı desteklemek başkadır, sanatın ve sanatçının koltuk değneğine muhtaç bir özürü olduğunu düşünerek ondan faydalanmak başkadır.”¹⁹⁶ Ancak maalesef siyasi iktidarlar genelde edebiyatın gelişmesi ve topluma daha kolay ulaşmasını sağlamak ve bu noktada ortadaki engelleri kaldırmak yerine kendisine fayda sağlayacak politikalar ile edebiyatın ve edebiyatçıların olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermişlerdir. Bütün bunlar siyasi iktidar ile edebiyatın geçmişten bugüne tüm toplumlarda iyi veya kötü, olumlu ya da olumsuz, faydacı ya da zararlı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

¹⁹⁴ Hasan Akay-Muharrem Dayanç, a.e., s.152.

¹⁹⁵ Mustafa Özcan, a.g.e., s.580.

¹⁹⁶ Mustafa Özcan, a.e., s.581.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NECİP FAZIL KISAKÜREK VE İKTİDAR

Aklın ve bilimin ön planda olduğu, gerçekleştirilen inkılaplarla devlet ve toplum yapısının büyük bir değişime uğradığı 1923-1938 yılları arasındaki döneme Atatürk Dönemi adı verilmektedir. Bu dönemde kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti yapılan inkılaplarla birlikte siyasi, sosyal ve kültürel açılardan muasır medeniyetler seviyesine yükseltilmeye çalışılmıştır. Başlangıcı Tanzimat Dönemi'ne uzanan Batılılaşma hareketi bu dönemde daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti devleti aklın ve bilimin üstünlüğünün kabul edildiği ve her tür uygulamanın akıl ve bilim önderliğinde yapıldığı bir süreç yaşamıştır.

Atatürk Dönemi'nde çağdaşlaşma düşüncesi dolayısıyla sanata ve sanatçılara büyük önem verilmiştir. Pek çok sanatçı devletin farklı kademelerinde siyasi, bürokratik ve diplomatik görevler üstlenmiştir. Yeni kurulan devletin kuruluş aşaması, yapılan inkılaplar yazar ve şairler tarafından eserlerde işlenmiştir.

Atatürk'ün ölümüyle 1938 yılında sona eren Atatürk Dönemi'nden hemen sonra İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte 1938'den 1950 yılına kadar sürecek olan İnönü Dönemi başlamıştır. "İnönü yönetiminin önceki dönemden başlıca farkı, otoriter bir yapıya sahip oluşudur. CHP'nin 26 Aralık 1938 tarihinde yapılan olağanüstü kurultayındaki bir tüzük değişikliğiyle cumhurbaşkanı, aynı zamanda partinin "değişmez" genel başkanı olur. Daha önemli olarak da ortaya konulan 'şeflik' kavramı çerçevesinde devletin başı ulusun 'milli şef'i olarak kabul edilmiştir."¹⁹⁷ Atatürk Dönemi'ndeki egemenliğin ulusa ait olması durumu sona ermiş ve devlet yapısı tüm güçlerin bir kişide toplandığı otoriter bir karaktere bürünmüştür.

İnönü Dönemi'nde gerçekleşen II. Dünya Savaşı ve neticesinde getirdiği yoksulluk, bunalım, kriz gibi hadiseler bu dönemde otoriter rejimin yerleşmesine ortam hazırlamıştır. Savaşın ve rejimin getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel ortam

¹⁹⁷ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1996, s.6.

demokrasiye geçilmesini geciktirmiş ve sınıf ayrımını oldukça belirgin hale getirmiştir. “Kültürel düzlemde de aydınların, özellikle sanatçıların özgürlüğünün kısıtlanması bu yılların, yönetim adına, olumsuz özellikleri arasında yer alır.”¹⁹⁸

İnönü Dönemi’nde siyasi iktidar kültür sanat faaliyetleri üzerinde ciddi derecede baskı ve sansür uygulaması yapmıştır. İktidar ve ortaya koyduğu ideolojilere karşıt görüş benimsemiş yazar ve şairler üzerinde sıkı bir baskı ve sansür faaliyeti yürütülmüştür. Bu baskı ve sansür dergi ve gazetelerin kapatılması, kitap basımının engellenmesi ve basılmış eserlerin toplatılarak yasaklanması, yazar ve şairlere yönelik hapis ve sürgün cezalarının uygulanması gibi çeşitli yollarla kendini göstermiştir.

1946 yılında Demokrat Parti’nin kurulmasıyla çok partili hayata geçiş süreci başlamıştır. 1923’te başlayan tek parti dönemi kapanmış ve demokrasi süreci işlemeye başlamıştır. 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte 1938 yılında başlayan İnönü Dönemi sona ermiştir.

Hem Atatürk hem İnönü hem de çok partili hayata geçiş dönemlerini yaşayan gerçek adı Ahmed Necip olan Necip Fazıl Kısakürek, 25 Mayıs 1905’te İstanbul Çemberlitaş’ta bulunan dedesi Mehmed Hilmi Efendi’nin konağında doğmuştur. İlk olarak Fransız ve Amerikan mekteplerinde okuduktan sonra Büyükdere’de Emin Efendi mahalle mektebinde okumuş daha sonra Büyük Reşid Paşa Numune mektebi ve Vaniköy Rehber-i İttihad mekteplerinde de okuduktan sonra Heybeliada Numune Mektebi’nden mezun olmuştur. Heybeliada Bahriye Mektebi’ne kaydolan Necip Fazıl burada 5 yıl okumuş fakat mezun olmadan ayrılmıştır. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümüne kaydolan Necip Fazıl öğrenimi sırasında kazandığı bir burs ile Fransa’ya gitmiştir. Paris’te düzenli bir öğrencilik hayatı olmayan Necip Fazıl burada bohem bir hayat yaşamıştır. Türkiye’ye dönüşünde bazı bankalarda görev yapmıştır. Bir Fransız mektebinde, Ankara Devlet Konservatuarı’nda, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde ve Robert Kolej’de çeşitli dersler vermiştir. 1942’den itibaren görevlerini bırakıp geçimini yazılarından ve yayıncılıktan sağlayamaya başlamıştır. Büyük Doğu dergisinin ve Büyük Doğu yayınlarının sahibi ve yazarı olduğu gibi bazı

¹⁹⁸ Hakan Sazyek, a.g.e., s.7.

günlük gazetelerde fıkra ve makaleleri yayınlanmıştır. 25 Mayıs 1983'te vefat eden Necip Fazıl'ın cenazesi Eyüp'e defnedilmiştir.¹⁹⁹

Necip Fazıl'ın bilinen yayımlanmış ilk şiiri, Yeni Mecmua'da neşredilmiş olan "Kitabe" adlı şiirdir. Bu şiir, 1925 yılında yayınlanan ilk şiir kitabı olan "Örümcek Ağı"na "Bir Mezar Taşı" adıyla girmiştir. İkinci şiir kitabı "Kaldırımlar" 1928 yılında, üçüncü şiir kitabı "Ben ve Ötesi" ise 1932 yılında yayınlanmıştır. Bundan sonraki şiir kitabı "Sonsuzluk Kervanı" yirmi üç yıl aradan sonra 1955 yılında yayınlanmıştır. Şairin hayatına ve fikirlerine yeni bir yön verecek olan Nakşî şeyhi Abdülhakim Arvâsî'yi tanınması, Ağaç ve Büyük Doğu dergilerini çıkarması bu devreye rastlamaktadır. Bütün şiirlerini gözden geçirerek, birtakım ekleme, çıkarma ve değişimler yaparak 1962 yılında "Çile" adıyla ve 1969 yılında "Şiirlerim" adıyla yayınlamıştır. 1974'te tekrar "Çile" adı altında, şairin ölümüne kadar da altı defa daha basılmıştır. İdeolojya Örgüsü bahisleri arasında parça parça çıkan "Poetika"sı da "Sonsuzluk Kervanı"ndan itibaren şiir kitaplarına girmiştir.²⁰⁰

1934 yılına kadar bohem bir hayat yaşayan Necip Fazıl'ın hayatı bu tarihte tanıştığı Nakşibendî şeyhi Abdülhakim Arvâsî ile karşılaşmasından sonra değişime uğramıştır. Bu tanışmayla birlikte sanat anlayışında ve eserlerinde dinî-mistik bir eğilim ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.²⁰¹

1 Eylül 1943 tarihinde yayın hayatına başlayan Büyük Doğu dergisi fikri, dini, siyasi, kültürel ve edebi nitelikli bir dergidir. Bazı dönemlerde günlük ve haftalık bazı dönemlerde ise aylık çıkan Büyük Doğu dergisi, dönemin iktidarı tarafından siyasi yazılar sebep gösterilerek birkaç defa kapatmaya uğramış ve son olarak 1978 tarihinde açılmamak üzere kapanmıştır.²⁰²

Necip Fazıl Büyük Doğu dergisi çıkmaya devam ederken 1950 yılında siyasi bir niteliğe de sahip olan Büyük Doğu Cemiyeti adında bir dernek kurmuştur. Cemiyetin İstanbul ve Anadolu'nun pek çok yerinde örgütlendiği, geniş kesimler tarafından kabul gördüğü bilinmektedir. Necip Fazıl'da dernek başkanı sıfatıyla pek

¹⁹⁹ M. Orhan Okay, "Necip Fazıl Kısakürek", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 484.

²⁰⁰ M. Orhan Okay, "Çile", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 316.

²⁰¹ M. Orhan Okay, "Necip Fazıl Kısakürek", s. 485.

²⁰² M. Orhan Okay, **a.g.e.**, s. 485.

çok yerde davasını anlatan konferanslar vermiştir. Gerek dergideki yazıları gerek siyasî faaliyetlerinden dolayı değişik iktidarlar devrinde takibata uğramış, hakkında mahkûmiyet kararları verilmiştir.²⁰³

3.1. İKTİDAR, EDEBİYAT VE ŞİİR

3.1.1. İktidarın Edebiyata Edebiyatın İktidara Tahakkümü

Althusser'in ortaya koymuş olduğu Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde yer alan edebiyat iktidarlar için oldukça önemli bir işleve sahiptir. Edebi eserler ideolojilerin yer aldığı, geliştirildiği ve yayılım alanı bulduğu mecralardır. Edebi eserde yazarın vermek istediği anlamlar yazarın ideolojisini kapsamaktayken çıkarsanan anlam okuyucunun ideolojisini kapsamaktadır. Edebi eseri kaleme alan yazar toplumu etkileyebildiği gibi aynı zamanda içerisinde yaşadığı toplumdaki da etkilenmektedir. Hem yazar metnini kaleme alırken hem de okur bu metni okurken önceki bilgileriyle metinden öğrendiklerini harmanlayarak birtakım çıkarsamalar yapmaktadır. Edebi eseri ortaya koyan yazar toplumu bu yolla yönlendirip yeni bir toplumsal kimlik inşasına katkı sağlayabilmektedir.

İktidar, sanat ve edebiyat yoluyla kendi istekleri doğrultusunda bir kimlik oluşturma gayreti içerisinde bulunan bir yapılanmadır. Bu yolla iktidar aslında sanat ve edebiyat camiasına da hâkim olmayı amaçlamaktadır. İktidarlar genelde sanatı ve edebiyatı siyasi ve bürokratik bir çizgiye sokarak birtakım görüşlerini topluma empoze etmek amacıyla kullanma yoluna gitmektedir. Bu tutum karşısında sanatçının yapması gereken ise içerisinde yetiştiği toplumun ve kültürün sesi olmaktır. Elbette devlet sanatı destekler, sanat da devleti desteklemelidir. Ancak bu durum birtakım ince çizgilerin ötesine gidecek olursa o zaman ortaya güdümlenmiş, yapmacık, sığ, estetik değerden uzaklaşmış edebi ürünleri çıkarmaktadır. Dolayısıyla ortaya konan sanat eseri de kötü olarak nitelendirilmektedir.

İktidar herhangi bir eseri ya da sanatçıyı desteklerken eseri ve sanatçıyı düşündüğünden belki de daha fazla kendi ideolojisinin çıkarlarını düşünmektedir. Bu sebeple iktidar sanata yönelik her türlü desteklemede ideolojisinin çıkarlarına göre hareket etmektedir. “İktidarlar siyasi politikalarına ve düzenlemelerine muhalif

²⁰³ M. Orhan Okay, a.e., s. 485.

hareket eden sanatçıyı oluşturmuş olduğu kanonun dışında yalnızlaştırarak cezalandırır.”²⁰⁴

İktidar sanat ve sanatçı üzerindeki tahakkümünü ceza ve ödül adı verilen iki yolla gerçekleştirebilmektedir. Bazı dönemlerde iktidarın ideolojisini yansıtmayan edebi eser ve sanatçı devletin ideolojik aygıtları tarafından pazzarsız bırakılarak cezalandırılmaktadır. İktidarın ideolojisini yansıtan edebi eser ve sanatçı ise devletin ideolojik aygıtları tarafından farklı şekil ve yöntemlerle ödüllendirilebilmektedir. “İktidarın ideolojisinin aksi söylemde bulunan sanatkâr, sanatın mutlak destekleyicisinin devlet olduğu ülkelerde başarı elde etmesi oldukça zordur.”²⁰⁵

İktidarlar hangi yolla olursa olsun destek verdikleri sanatçılara kendi ideolojilerinin sözcülüğünü yaptırmak isterler. Sanatçı bu durum karşısında iki yol seçebilir: Ya iktidarın sözcülüğünü yapacak ya da iktidarın ideolojisine aykırı söylemde eser kaleme alacaktır. İkinci yolu seçen sanatçı iktidar tarafından yalnızlaştırılarak edebiyat kanonunun dışına atılacaktır. İktidarlar kendi ideolojileri doğrultusunda eser veren ya da vermeyen sanatçıları ideolojik aygıtları vasıtasıyla ve çeşitli yöntemlerle ödüllendirmiş ya da cezalandırmıştır.

3.1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında İktidarın Sanata ve Edebiyata Bakışı

İktidarın sanata ve edebiyata en çok müdahalede bulunduğu devlet ile sanat arasındaki ilişkinin ödüllendirme ve cezalandırmalarla en etkin bir şekilde yaşandığı dönem herhalde tek parti dönemidir. Bu dönem tek partinin ve tek yöneticinin (Weber’in karizmatik lideri) yönetimde bulunduğu bir dönemi ihtiva etmektedir. Bu dönemde iktidar, ölümüne kadar Atatürk’ün elinde Atatürk’ün ölümünden sonra 1950’li yıllardaki çok partili hayata kadar ise İnönü elinde bulunmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sanat ve edebiyat iktidar tarafından, toplumun aynı değerler altında bir araya gelmesinde ve bu bağlamda topluma yeni bir kimlik kazandırılmasında etkili bir eğitim aracı olarak görülmektedir. Edebiyat aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde duyurulmasını sağlayan bir iletişim aracı görevi de görmektedir. Bütün bunların sonucu olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında iktidar tarafından sanatçılara toplumun yeni bir kimlik

²⁰⁴ Seçkin Özkan, **a.g.e.**, s.341.342.

²⁰⁵ Seçkin Özkan, **a.e.**, s.342.

kazanması ve Cumhuriyet ideolojisinin anlatılması gibi önemli görevler yüklendiği görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yılları; CHP iktidarının yaşandığı, partinin de devletin de tek bir liderinin yönetiminde bulunduğu bir dönemdir. Bu dönem içerisinde hem sanata hem de sanatçıya yaklaşımda CHP iktidarının anılması gerekmektedir. Dönemin sanatçıları ve ortaya konan ürünlerinin eleştirisi farklı yollarla ve söylemlerle elbette yapılabilir ancak bu dönemde sanata verilen önem oldukça ön plandadır. "Cumhuriyet tarihinde CHF kadar sanat/edebiyatı partisinin temel taşlarından biri yapmış ne bir siyasi Parti ne de bir iktidar olmuştur."²⁰⁶

Türkiye, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni bir toplum inşası sürecine girişmiştir. Siyasi, askeri, hukuki ve iktisadi birçok yenilik yanında sanat ve kültür alanlarında da pek çok inkılabı imza atılmıştır. Bu dönemde iktidar için sanat eserindeki birinci öncelik estetik kaygı değil inkılabı yansımasıdır. "İktidar için birinci öncelik sanat eseri olmasından ziyade inkılâp eseri olmasıdır. Eserin muhtevasının önceliği bu doğrultuda olunca hedefi de ister istemez "ulusal ülkü" olmuştur. Böylece tek Parti iktidarının genel ideolojisi sanata yansımıştır."²⁰⁷

Hem Atatürk hem de İnönü dönemlerinde iktidar, sanat ve sanatçıyla yakın ilişkiler kurmuş ve büyük yatırımlar yapılmıştır. Sanatın her kolunda çeşitli faaliyetler yürütülmüş ve yurt dışına sanat eğitimi almak amacıyla öğrenciler gönderilmiştir. Bu yolla Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batı zihniyeti örnek alınmaya devam edilmiştir. Atatürk döneminde iktidar, sanat ve sanatçılar ile yakın ilişki içerisinde bulunmuş ve sanatçılara birtakım sipariş eserler verilmiş ve Atatürk'ün talimatıyla değişim ve düzeltmeler yaptırılmıştır. Bu konuda iktidarın amacı inkılabın sanat eserlerinde gösterilmesi ve halk tarafından edebi eserler, resim, müzik vb. yoluyla inkılabın benimsenmesinin sağlanmasıdır. İnönü döneminde ise Atatürk döneminden farklı olarak sipariş ile eser yazımından ziyade sanat ve sanatçılar, sanat müsabakaları yoluyla teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu müsabakalarda daha çok iktidar yanlısı sanatçılar boy göstermiştir. İktidarın isteklerine ve ideolojik söylemlerine uyan eserler ortaya koyan sanatkârlar ödüllendirilmiştir ve dönemin kanonuna dahil edilmiştir. Bu

²⁰⁶ Necip Tosun, "Siyasi Partilerin Kültür Sanat Programları ve İcraatları", **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, 2004, s. 570.

²⁰⁷ Seçkin Özkan, **a.g.e.**, s.37

anlamda 1942'de roman, 1943'te müzik, 1945'te tiyatro, 1946'da mimarî, tiyatro ve şiir dallarında müsabaka düzenlenmiştir. 1947 yılında piyes müsabakası düzenlenmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında iktidar, bazı yazar/şairlere maddi destekte bulunmuştur. İktidarın ideolojisini yansıtmaya ölçüsünde popülerliği artmış ve teşvik edilmişlerdir. İktidar tarafından düzenlenen sanat müsabakaları neticesinde müsabakayı kazanan sanatçılar ve eserleri herkes tarafından tanınır hale gelmiş ve itibarları artmıştır. Bazen müsabaka öncesinde tanınmayan isimler müsabakadan sonra iktidar tarafından ödüllendirilerek gazete ve dergilerde eserleri yayınlanarak dönemin kanonuna dahil edilmişlerdir. Bu durum iktidarın edebiyata dolaylı olarak müdahalesi olarak nitelendirilebilmektedir.

Atatürk ve İnönü hakkında ya da inkılaplar hakkında övücü, methedici eserler kaleme alan yazar ya da şairler maddi olarak desteklenmişlerdir. “Ayrıca satın alınan kitaplar ülkenin geneline yayılan Halkevlerine gönderildiğinden dolayı şairler ülke çapında tanıtılmıştır. Böylece siyasi erk kendi edebiyat kanonunu meydana getirmiştir.”²⁰⁸

Dönemin siyasi iktidarı yapılan inkılapların halka anlatılması ve halk tarafından sahiplenilmesi adına devletin bütün ideolojik aygıtlarından sonuna kadar faydalanmıştır. Cumhuriyet ve getirmiş olduğu inkılaplar dönemin bütün sanatsal faaliyetlerinde anlatılmıştır. Bu konuları eserinde işleyen ve bu yolla iktidarın sözcülüğünü yapan sanatçılar devlet tarafından maddi ve manevi ödüllendirilmişlerdir. Yine bu dönemde iktidarın sanata dolaylı müdahalesi olarak iktidarın ideolojisini eleştiren eserlerin toplatılması, basımının yasaklanması; yazarların ise hapis ve sürgün cezalarına çarptırılması örnek olarak söylenebilir.

3.1.3. İktidar Karşısında Necip Fazıl

Tek parti döneminde siyasi iktidar içerisinde pek çok şair/yazar, gazeteci, sanatçı aydın yer almaktaydı. Bu yıllarda adı geçen aydınlara iktidar tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak Batılı hayat tarzının merkeze alındığı inkılapları bizzat uygulamak ve anlatmak gibi bir görev yüklenmişti. Bu sebeple Atatürk ve İnönü

²⁰⁸ Seçkin Özkan, a.e., s.404.

iktidarlarında meclis içerisinde ve bürokratik görevlerde mezkûr aydınlara rastlanmaktaydı.

Bu dönemlerde ülke içerisinde kaleme aldıklarıyla ve yaşantısıyla Necip Fazıl ciddi bir tanınırlığa sahipti. Dolayısıyla Necip Fazıl gibi bir aydının iktidar tarafından boş bırakılması da beklenemezdi. “Nitekim başladığı fikra yazarlığı, kendisine yönelik ilgileri daha bir tahrik ederek, onun parlamentoya transferi düşüncesinin oluşmasına süratle yol açmış olmalıdır.”²⁰⁹ İnönü iktidarının ilk yıllarında Necip Fazıl ile siyasi yöneticiler arasında sıkı ilişkiler olduğu bilinmektedir. “Nitekim Başbakan Refik Saydam'ın kendisine milletvekilliği teklifini "Para" piyesinin sahnelenmek üzere hazırlandığı, bunun dergi ve gazetelerde Necip Fazıl'la ilgili zengin bir atmosfer oluşturduğu bir zamana da denk düştüğünü unutmamak gerekir.”²¹⁰

Henüz Büyük Doğu devresi başlamadan önce Necip Fazıl ile CHP arasında vekillik hususunda birtakım münasebetler yaşanmış ancak Necip Fazıl milletvekilliği görevine getirilmemiştir. İlk olarak Necip Fazıl'ın milletvekilliği müracaatı, ikinci sefer ise CHP kanadından teklif götürülmesi durumu olumlu olarak sonuçlanmamakla beraber Necip Fazıl ile dönemin siyasi iktidarı arasındaki ilişkiyi örnekler niteliktedir. Yine aynı dönemde Necip Fazıl ile dönemin siyasi iktidarı içerisinde yer alan birtakım isimlerin ileri seviyeli ilişkileri bulunmaktadır. Bu ilişkiler neticesinde Necip Fazıl Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde hocalık görevine getirilmiştir. İstanbul Ankara arası git gel sorunları dolayısıyla dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'le görüşerek bu derslerini Güzel Sanatlar Akademisi'ne aldrabilmiştir. Yine aynı dönemde Robert Kolej'de edebiyat hocalığına da getirilmiştir. Bütün bunlar bu dönemde Necip Fazıl'ın iktidar ile olan ilişkilerinin muhalif bir zeminde olmadığını göstermektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra iktidara gelen İnönü ile birlikte siyasi kadroda ciddi değişimler meydana gelmiştir. Unutulan bazı isimler gün yüzüne çıkmış, çok ön plandan olan birtakım isimler ise kadro dışına çıkarılmıştır. Necip Fazıl kendisini böyle bir siyasi ortam içerisinde bulmakta ve İkinci Dünya Savaşı yıllarını ve o dönemdeki gruplaşmaları şu şekilde ifade etmektedir: “İkinci Dünya Savaşı'nın ilk

²⁰⁹ Necmettin Türinay, “Necip Fazıl ve Politika”, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994, s. 141.

²¹⁰ Necmettin Türinay, **a.g.e.**, s. 142.

yıllarında Babıali üç kampa bölümlü...” “Hak ve hürriyet cephesi demokrasileri tutanlar”, “Nazilere yapışmaya kalkanlar” ve “Sovyetlere ümit bağlayanlar”. Demokrasileri tutanlar: “Hava-civacılar”, Nazileri tutanlar: “Muhteris köleler”, Sovyetleri tutanlar: “Dirilişsiz ölüm davetçileri.” Necmettin Turinay, bu nitelendirmeleri yapan Necip Fazıl’ın “Savaş içinde Batı demokrasilerini destekleyenleri ‘hava-civacılar’ biçiminde nitelemesine rağmen, kendi tercihinin gene de ‘hak ve hürriyet cephesinden’ yani batı demokrasilerinden yana olduğunu tespit etmekte”dir.²¹¹

1930’lu yılların başlarında ideoloji olarak büyük bir değişim geçiren Necip Fazıl şiirinin amacını da bu doğrultuda “Mutlak hakikate hizmet etmek” olarak belirlemiştir. 1940’lı yıllara geldiğinde ise bu değişim siyasi ve toplumsal bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde Necip Fazıl “Kendisini etrafında bulunan ve gerek kaleminin ve gerekse cerbezeli hatip üslubunun büyüüne kapılan gençlerin de etkisiyle bir çeşit dinî (mürşit) ve siyasî (lider) yol gösterici olarak kabul etme noktasına gelmiştir.”²¹²

1938 yılında Ulus gazetesi tarafından yeni bir milli marş yazma müsabakası düzenlenmiştir. Necip Fazıl gazetenin başlattığı bu müsabakaya “Büyük Doğu Marşı” ile katılmıştır. Büyük Doğu adı ilk kez orada kullanılmış ve daha sonra Necip Fazıl’ın davasının adı haline gelmiştir.

1943 yılında yayın hayatına başlayan Büyük Doğu dergisi, 1944 tarihinde İnönü iktidarı zamanında ilk kez kapatılmıştır. Yalnızca derginin kapatılmasıyla da kalmamış ve Necip Fazıl üniversitedeki görevinden de uzaklaştırılmıştır. Yarım kalan askerlik görevini tamamlaması için askere çağırılmıştır. Askerlik görevini yerine getirirken dahi iktidarın bir eli onun üzerinde olmuş ve her hareketi takip edilmiştir: “Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu’yu ilk çıkardığı sıralarda Hasan Âli Yücel tarafından profesörlükten kovulup Mecmuası vekiller heyeti tarafından kapatıldığı ve kanunsuz şekilde askeri vazifeye celbedilerek Eğridir dağlarına sürüldüğü zaman Kıt’asının komutanı, Kendisine (Genel Kurmaydan gelen ve üzerinde ‘şiddetle mahremdir’ yazılı olan bir kâğıt gösterdi. Bu kâğıtta “Necip Fazıl’ın en ufak hareketine

²¹¹ Necmettin Turinay, a.e., s. 145.

²¹² Fazıl Gökçek, “Sanat-İktidar İlişkisi Bağlamında Necip Fazıl ve Poetikası”, **I. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu Bildirileri**, Giresun Üniversitesi, 2017, s. 274.

kadar takip edilmesi ve ne yaptığının ne konuştuğunun bildirilmesi” yazılıydı. Gerek bu yazı, gerekse nihayet vicdanı, tuğyan eden Birlik Komutanının bu ihlâs ve itimat tavrı karşısında hayretlere düşen Necip Fazıl komutana şu cevabı verdi: Bunlar beni değil, sizi ve orduyu alçaltıyorlar! Benim üzerimdeki üniforma zindan kılığı mıdır ve siz hapishane gardiyanı mısınız?”²¹³

1944 yılında kapatılan Büyük Doğu dergisi bir yıl sonra yayın hayatına tekrar başlamıştır. Ancak dergi artık siyasi iktidar tarafından daha dikkatle takip edilen bir yayım haline gelmiştir. Necip Fazıl’ın dergisi iktidar içerisinde yer alan kadroları rahatsız etmektedir. Mecliste, Cumhuriyet Halk Partili bir milletvekilinin söylediği: “Efendiler; Anadolu’da ekmek almayı bu gerici dergiyi satın alanlar var! İrtica Hortluyor! Dikkat”²¹⁴ sözleri rahatsızlığın boyutlarını gözler önüne sermektedir. 1945 yılında yayınlanmaya başlayan dergi bir yıl sonra tekrar kapatılmıştır. Kapatılmanın sebebi ise 13 Aralık 1946 tarihli 58. sayısının kapağında bulunan ve kulağı pek iyi duymayan İnönü kastedilerek bir kulak resmi ve “Başımızda Kulak İstiyoruz” manşetidir.

Büyük Doğu dergisinin üçüncü devresi 1949 yılında başlamıştır. Dergi artık haftalık gazete halini almıştır ve Necip Fazıl bazı müstear adlarla da yazılar kaleme almaktadır. Derginin üçüncü devresini 26 Ağustos 1949 tarihinde sonlandıran Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Cemiyeti’ni kurmuş ve Anadolu’da teşkilatlanmayı sağlamaya çalışmaktadır. İlki Afyonkarahisar, ikincisi Soma’da olmak üzere, Anadolu’nun 14 merkezinde geçici temsilcilikler kurulmuştur.

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi derginin dördüncü devresinde de yine siyasi iktidarın baskıları Necip Fazıl’ın üzerinde olmuştur. Necip Fazıl Kısakürek “Altıparmak” isimli yazısından ötürü hükümetin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanıp 21 Nisan 1950 tarihinde hapse atılmış ve dergi yine kapatılmıştır. 26 Nisan 1950 tarihinde beraat etmesine rağmen aynı gün, bir mahkemedен diğerine aktarılarak Türklüğe Hakaret davasından mahkûm edilmiştir. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle çıkan aftan yararlanan Necip Fazıl tahliye olmuştur.

²¹³ Suat Ak, **Necip Fazıl ve Büyük Doğu**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2016, s. 47.

²¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Babiali**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1975, s. 285.

Necip Fazıl'ın Büyük Doğu macerası 1943 yılında siyasi iktidarın kefalet mektubuyla başlamış ve çok defa kapatılmalar ve Necip Fazıl'ın hapis cezalarıyla sonuçlanmıştır.

Yukarıda sözü geçen İnönü iktidarı döneminde düzenlenen 1947 sanat müsabakalarında verilen ve verilmeyen ödüller dönemin önemli tartışma konularından biri olmuştur. CHP siyasi iktidarının muhalifi bir konumda bulunan Necip Fazıl'a kazanmış olduğu piyes müsabakası ödülünün şartnameye uymaması sebebiyle verilmeyişi sonuçların daha şiddetli bir şekilde tartışılmasına sebebiyet vermiştir. 1940'lı yılların başından itibaren siyaset sahasındaki asıl hedefi İnönü ve CHP zihniyeti olan Necip Fazıl için bu ödülü almamak, almaktan daha kıymetlidir. Büyük Doğu dergisi aracılığıyla 1940'lı yıllarda din karşıtı siyasete, düşüncelere karşı, dönemin hükümetleriyle ve rejimle, çatışma, yargılanma veya tutuklanma pahasına bir mücadeleye atılmıştır.²¹⁵ Necip Fazıl hem Büyük Doğu dergisinde hem de farklı eserlerindeki yazılarıyla İnönü ve CHP muhalefeti yapan, her fırsatta onları eleştiren bir kişi olmuştur. Necip Fazıl düzenlenen bu piyes müsabakasındaki para ödülünü alamasa da sonuç onun daha tanınır daha popüler biri haline gelmesini sağlamıştır.

İktidar, toplumla ilgisi olmayan, topluma fayda sağlamak gayretinde bulunmayan yazar ya da şairler ile ilgilenmez. Ancak toplumla ilgili olan, toplumun yaşayışını, derdini anlatan ve bu yolla topluma katkı sağlamak amacı taşıyan yazar ve şairler iktidarı ilgilendir, iktidarın dikkatini çeker. İktidar toplum ile ilgilenen yazar ve şairlerden faydalanmak ister. Şiar ve yazarlardan kendi iktidarının gücünü artırmak ve itibarını sağlamlaştırmak için yararlanır. Aynı zamanda yazar ve şairler de iktidardan farklı şekillerde faydalanmak ister. Bazen maddi kaygılar bazen tanınırlık bazen de ideolojilerini daha büyük kesimlere ulaştırmak amacıyla iktidarın gücünden faydalanmak ister. İktidar ile yazar ve şairler arasındaki ilişki bir çeşit karşılıklı çıkar ilişkisine dönüşebilmektedir. Bahsi geçen bu durum biyografisine bakıldığında Necip Fazıl'ın da yaşamış olduğu bir haldir. MSP ve MHP Necip Fazıl'ı kendi yanlarına çekerek onun toplum içindeki popülaritesinden siyasi anlamda bir fayda sağlamayı amaçlamışlardır. Aynı şekilde Necip Fazıl'da hayatının belli dönemlerinde CHP ve

²¹⁵ Alaattin Karaca, **Necip Fazıl Adnan Menderes İlişkisi**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2009, s. 18

DP gibi farklı siyasi oluşumlar ile yakın ilişkiler kurarak hem maddi anlamda fayda sağlamak hem de ideolojisini geniş kesimlere ulaştırabilmek amacı gütmüştür.

Bu konuda Necip Fazıl “Çile”de yer alan poetikasında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Şiir de öbür sanat şubeleri gibi, mutlaka devlet eliyle müesseseleştirilecektir... San’atkâr, bu arada ve en başta şair, sadece, ekmek kaygısı çekmeksizin düşünebilmek, duyabilmek ve yazabilmek için devlet bütçesinden para olacak; ve buna karşılık devlete, onun millî kitaplığını zenginleştirmekten başka hiçbir şey vermiyecektir... Sanatkârı hem kendi eliyle müesseseleştiren hem de onu tıknefes olmaktan koruyan tedbirli bir devlet eli, şairden, şiirin binlerce yıllık uyuzu olan methiye ve siyasi mev’ize istemez ve hatta buna müsaade etmez.”²¹⁶ Necip Fazıl’a göre devletin görev ve yükümlülükleri çok, şairin ise neredeyse yoktur. Devlet şairin ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır ancak karşılığında şairin tek yapacağı şey eser kaleme almaktır: “Şair devletten kendisine biçilen parayı alıp almamakta ve onunla dilediği gibi yaşamakta, hiçbir makama karşı mes’ul olmaksızın, hürdür. Onun tek mükellefiyeti her an hayat ve cemiyete karşı imtihan karşısında bulunmak, her an kendi kendisini aşmaya mecburiyet kaydı altında yaşamak ve belli başlı zaman çerçeveleri içinde, taahhüt ettiği eserleri vermektir.”²¹⁷

Sonuç olarak iktidar ile olan ilişkisine bakıldığında Necip Fazıl biyografisinden hareketle bazı dönemlerde siyasi iktidarın karşısında muhalif kimliği ile bulunmuştur. Ancak bazı dönemlerde ise siyasi iktidar ile yakın ilişkiler içerisine girmiş ve iktidarın gücünden farklı yollarla faydalanmak istemiştir. Poetikasına bakıldığında ise şiir/şair-iktidar ilişkisi bağlamında şairi devletin kanatları altında, devletin gücüne (özellikle maddi) muhtaç bir varlık olarak kurgulamaktadır. Şairin özgürlüğünün sınırlarını gücü elinde bulunduran iktidar belirlemektedir.

3.2. İKTİDAR, DİL VE SÖYLEM

Dil, iktidarın silahıdır. Her iktidar dili kullanarak kendisini meşru kılacak bir söylem geliştirme gayreti içerisinde bulunmaktadır. İktidar yapılanmasının meşru hale gelebilmesi dil ile doğrudan ilişkilidir. İktidar ortaya koyduğu dil ve söylem sayesinde anlama, düşünme, algılama, akıl yürütme, yargılama ve çıkarsama yapma gücüne

²¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2022, s.494.

²¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s.495.

sahip olmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler üzerindeki etkinliği de yine geliştirdiği dil ve söylem sayesinde gerçekleştirebilmektedir. Bu yolla bireyler arasında etkileşim kurmakta ve topluma hükmedebilme gücüne sahip olabilmektedir.

Şiir; iktidarın dil ve söylemine karşıt bir tavır takındığında, iktidarın dil ve söyleminin toplamı olan sözdizimini bozguna uğrattığında iktidarı dışlamakta ve sarsmaktadır. Şiirin doğasında bulunan imgeler şiiri meydana getiren ve aynı zamanda gerçekliği de dönüştüren unsurlardır. Şiiri yalın halinden uzaklaştıran, ona farklı anlamlar ve yorumlar katan unsurlar haline gelmektedir. Aynı şeyi iktidar da geliştirmiş olduğu dil ve söylem sayesinde gerçekleştirmektedir. İktidar da tıpkı şiiri meydana getiren imgeler gibi gerçeği yalın haliyle ortada bırakmamaktadır. Gerçeklere kendi istediği anlamları katarak topluma gerçekliği bu haliyle sunmaktadır. Devletin ideolojik aygıtlarını bunun için kullanmaktadır.

Şiir, iktidarın güdümüyle hareket eder hale geldiyse kısıtlanan, yapısal özelliklerinden koparılan bir yapıya bürünmektedir. Bu durumda şiir iktidarın ortaya koymuş olduğu ideoloji ile ve o ideolojinin bireyle ve toplumla kurmuş olduğu ilişkiyi yeniden oluşturmaya çalışacaktır. Şiir, iktidarın kurduğu ideolojik dil ve söylemi kullanıyorsa iktidar ile bütüncül bir ilişki meydana getirmiş demektir ve böylelikle şiir kendi iktidarı dışlayan bir tavır içerisine girmiştir. Bu noktadan bakıldığında iktidar ile birlikte aynı yolda yürümektedir. Şiir, iktidarın ideolojisinden tamamen bağımsız kendi üretimini gerçekleştiriyorsa iktidar ile olabilecek herhangi bir ilişkiyi dışlamaktadır. Kendi iktidarını kurmuş ve iktidara muhalif bir kanattan bakıyor demektir.

İktidar, bireysel ya da toplumsal boyutlu eylemlerin de üzerinde eylemde bulunabilen bir gücü elinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla bu güç, birtakım imgelerle meydana getirilen ve bu sayede gizil bir gücü de elinde bulunduran şiire de müdahale edebilme gücüne sahiptir. Şiirin imgesel söylem tarzının, iktidarın dil bağlamında oluşturduğu fikirler ile bağdaşıp bağdaşmaması şiir ile iktidar arasındaki bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktidar bireyleri ve toplumları tahakküm altında tutmak yanında o bireylerin ve toplumların kullandıkları dili değiştirmek ve bu yolla bireylerin ve toplumların ideolojilerini de egemenlikleri altına almak istemektedir. Dilin iktidar tarafından değiştirilmesi şair için şiirini iktidarın istekleri doğrultusunda yani iktidarın

güdümünde oluşturmak zorunda kalması durumunu doğurmaktadır. Bu durum zihinlerin bertaraf edilip yeniden kurulması anlamı taşımaktadır. Cumhuriyet rejimi harf devrimi ile birlikte alfabeyi ve dolayısıyla dili değiştirmiştir. Bu yolla kendi iktidarını dil yoluyla da gerçekleştirmek istemiştir. Toplum devrim öncesi metinleri anlayamaz ve üzerine düşünemez hale getirilmiştir. Aynı şekilde şairlerin şiirlerini oluştururken kullandıkları dili birtakım imgeler ve simgeler yardımıyla bozma gayreti iktidarın dayattığı dil ve söylem üzerinden ideolojisine karşı bir tepki olarak değerlendirilebilmektedir.

Richard Sennett iktidarların bireylerin bilinçlerini tahakküm altında tutabilmek adına birtakım metaforlar geliştirdiklerini dile getirmektedir. Ona göre metafor, iki kelimenin ya da cümlenin yan yana gelerek ortaya çıkardığı etkileşimden ya da sahip oldukları anlamların toplamından daha geniş bir anlam meydana getirmektedir. Metaforlar toplumsal rolleri ya da toplumsal sınıfları temsil etmektedir. Birtakım metaforlar sayesinde iktidardan duyulan korku büyütülebilmekte ya da iktidarın dayattığı ideolojilerin engellenmesi sağlanabilmektedir.²¹⁸

3.2.1. Cumhuriyet Dönemi İktidarının Dil ve Söyleminin Edebiyata Yansımaları

Cumhuriyet dönemi modernizm ile özdeşleştirilmektedir. Yeni devlet her kanadıyla modern bir görüntü kazanmak amacıyla hareket etmektedir. Bu durum toplumun anlama, düşünme, akıl yürütme ve çıkarsama gibi yetilerinin yıkılıp yeniden kurulmak istenmesi demektir. Dilin yenilenerek ulusalcı bir kimlik kazandırılmak istenmesinin amacı da budur. Dolayısıyla yeni dile yönelimin temelinde eskinin izlerini silmek ve toplumun hafızasını sıfırlamak gibi bir amaç olduğu düşünülebilmektedir.

Cumhuriyet dönemi ideolojisine göre yazar ve şairlere düşen görev geçmişi unutmak ve hatta mümkünse silmektir. Bu ideoloji doğrultusunda eser kaleme alan yazar ve şairler yeni dili kullandıkça bu eserler mevcut ideolojinin amacına yönelik üretimde bulunmuştur. Kahraman'a göre Cumhuriyet yazar ve şairlerinin yapması gereken şey çok farklıydı: "Cumhuriyet kuşağı, belki dilin iç dönüşümlerinden payına düşeni almaktan çekinmeyebilirdi, hatta o pay 'nimeti'ni yaratan kişi sıfatıyla kendisini

²¹⁸ Richard Sennett, **a.g.e.**, s.88.

onun doğal sahibi olarak da görebilirdi ama, çabasının odağında yeni bir 'imgelem', yeni bir 'anlak' ve yeni bir 'bellek' kurmak yatmalıydı. Bunların ortak zemini olan şey de belliydi: Yeni bir gerçeklik düzlemi.”²¹⁹ Ona göre Garip Hareketi'nin çıkışı böyle görülmelidir.

Cumhuriyet döneminde dil değiştirmenin ya da bu değiştirilen dil ile eser kaleme almanın Cumhuriyet ideolojisi ile bir örtüşme olup olmadığını sorgulamayan yazar ya da şairler dil-şiir etkileşimi içerisinde Cumhuriyet ideolojisine teslim olmuşlardır. Türk Dil Kurumu dili vardır: Şiire bir kurumun buyurganlığıyla, ayıklamacılığıyla girilir. Şiir eksiltilmektedir. Üstelik de yenilenen dilin ne ideolojik ne de felsefi bir içeriği vardır.²²⁰ Necip Fazıl şiirini imge ile kurmaktadır. Bu sebeple Necip Fazıl şiiri TDK'nin ortaya koymuş olduğu kelimelerin şiiri değildir. Bu durum onun şiirini iktidarın etkisinden çıkarmakta kendi iktidarını merkeze yerleştirmektedir. Onun şiiri “Bir anlağın binlerce yılda süzdüğü ve damıttığı bilincin, tanıdığı gerçekliğin irdelenip sorgulanmasıyla ortaya çıkan kozmik boyutun ve onun üstüne oturduğu ideolojik ufkun dili nasıl aştığının göstergesidir.”²²¹ Kendisi de bu vaziyetin bilinciyle asla tekil bir entelektüel rolü oynamamış, bir yandan savunduğu değerlere kamuoyu karşısında cevval biçimde sahip çıkarken diğer taraftan da kendisine kulak kesilenlere maruz kaldıkları dil devriminin dayattığı zoraki tabirlerle değil iştimize neredeyse hasret kaldıkları kendi kelimeleriyle seslenmiştir.²²²

Cumhuriyet döneminde şiir daha önceki dönemlere kıyasla iktidar ile daha sorunlu bir noktada bulunmaktadır. Şiir, şekil ve muhteva itibariyle iktidar ile sorunludur. Şiirin iktidar ile olan ilişkisinde muhteva boyutu ideolojide şekil boyutu ise dilde belirgin hale gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında iktidarın ideolojisini benimsetebilmek ve yayabilmek adına devletin ideolojik aygıtlarını kullanarak dili değiştirdiği düşünüldüğünde şiirin iktidar ile olan ilişkisinin sorunlu kısmı daha net anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde şiir iktidar ile olan ilişkisini bir yanıyla dil ile sağlamaktadır. Bu dönemde Fazıl Hüsnü Dağlarca, Attila İlhan, Necip Fazıl Kısakürek

²¹⁹ Hasan Bülent Kahraman, **a.g.e.**, s. 367.

²²⁰ Hasan Bülent Kahraman, **a.e.**, s. 368.

²²¹ Hasan Bülent Kahraman, **a.e.**, s. 369.

²²² Habil Sağlam, “Necip Fazıl'ın Dil Gazası”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 182.

gibi bazı isimler dil iktidar ilişkisi bağlamında iktidara karşı kendi imge anlayışları ile doğrudan bir taarruz başlatmışlardır. Resmi dilin resmi bir şiir doğuracağına farkında olan bu şairler kullandıkları dil ve söylem ile bu duruma boyun eğmemiş ve kendi şiirlerinin iktidarını kurmayı bilmişlerdir.

3.2.2. Necip Fazıl'ın İktidar Karşısındaki Dil ve Söylemi

Necip Fazıl Kısakürek dili son derece titiz bir şekilde kullanan sanatçılar arasında yer almaktadır. Titiz bir dil kullanmasında mükemmeliyetçi bir şair olmasının rolü elbette bulunmaktadır. Şiirlerini tekrar tekrar ele alarak üzerinde değişiklikler yapması bu düşünceyi kanıtlamaktadır. Necip Fazıl, şiirlerinde dili kullanmadaki mahareti dolayısıyla Mehmet Kaplan tarafından “kafiye virtüüzü” olarak isimlendirilmiştir.

Necip Fazıl düşünceleri kadar dil ve üslubuyla da dikkat çeken bir sanatkardır. Onun üslubu şiirlerinde adeta sese bürünmüştür. Hasan Akay, Necip Fazıl'ın şiirinde yakaladığı sesi şöyle ifade etmektedir: “Necip Fazıl'ın eseri, bu bağlamda, bütün beslenme, etkilenme, benimseme kaynaklarıyla birlikte, hattâ onlara rağmen, etkisinin günümüze kadar sürmesinde en önemli nokta, “Mutlak Sesi” sezmesi, “Mutlak Hakikat”i benimsemesi ve ömrünün sonuna kadar bu sesin şiir ve nesir dilinde “dönmez davacısı” olmasıdır.”²²³ “Mutlak Ses”e kulak vererek bu seste karar kılmış olan Necip Fazıl Cumhuriyet sonrası Türk şiirinin seyrini etkilemiş ve kendisinden sonraki isimleri etkileyen bir hareket meydana getirmiştir. “Mutlak Ses” ile kastedilen, “Mutlak Hakikat” ve onu belirleyen “vahiy”dir. “Mutlak ses”, “Mutlak”ın doğrultusunda olan ses demektir: Hakk'ın ve hakikatin, İslâm'ın gür sesidir. Mutlak sesin tam karşısında ise çatlak ses yer almaktadır. “Çatlak Ses”le kastedilen ise “şeytanın sesi, şeytanî ses, satanist ses” ve türevleri, yani kötü enerjiler yayan sestir.²²⁴ Kimi sanatkâr Necip Fazıl gibi Mutlak sese kulak vermiş ve rahmete kavuşmuş kimi sanatkârlar ise çatlak sese kulak vererek çatlağın içindeki karanlığa gömülmüştür.

²²³ Hasan Akay, “Modern Türk Şiirinde “Çatlak Ses” ve “Mutlak Ses”! (Ahmet Hâşim, Yahya Kemal ve Necip Fazıl'ın Şiirlerindeki Ses İstenci ve Ötesi)”, **Kaldırımlardan Sakarya'ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı II. Cilt**, Yozgat, 2017, s. 7

²²⁴ Hasan Akay, **a.g.e.**, s. 8

Modern Türk şiirinin mâcerası, -Necip Fazıl'dan öncesi ve sonrası ile- "Çatlak Ses"ten "Mutlak Ses"e geçişin macerasıdır.²²⁵

Şiir dilinde ses, şairin sanatkâr kimliğini ifade etmektedir. Mutlak sesi duyarak şiir dilinin sesine ulaşan şairin sorumluluğu ağırdır. Sorumluluğunun bilincinde olarak hareket etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sesi sedası kesilebilir. Şair Mutlak sesi duyup karar kıldıktan sonra artık onun için süreç başlamış demektir. Bu süreç içerisinde ses şairi çağırabilir ya da şair sesi arzularak peşinden koşabilir. Sanat ve estetik kuramların bahsettiği "ses" ya da sanatçının kendine özgü geliştirdiği dil ("ikinci dil"), edâ, üslûp, tavır, tarz vb. karakteristik kavramlarla karşılanan "sadâ", söz konusu ettiğimiz kavramın sadece peteği hükmündedir.²²⁶

Necip Fazıl'da bu Mutlak sesi işiten ve gereğini yapan isimlerden biridir. Çile şiirinde:

"Gaiblerden bir ses geldi: Bu adam,

Gezdirsin boşluğu ense kökünde!"²²⁷ diyerek sesi duyduğu andan itibaren sesin kendisine nasıl bir sorumluluk yüklediğini fark eder. "Boşluğu ense kökünde gezdirmesi" emrini veren mâverâî "ses" in adresini ve kimliğini açık eder ve onu asla kaybetmemeyi gaye edinir.²²⁸ Necip Fazıl işte bu kutlu sesi duyduktan sonra kendi sesinin şiddetini de artırmıştır. Bundan sonra tek bir amacı vardır: Sesi daha gür çıkacak ve Mutlak sesi haykıracaktır.

Üstün çile, dev gibi gelip çattı birden! Tos!!

Sen cüce sanatkarlık, sana büsbütün paydos!

Cemiyet, ah cemiyet, yok edilen ruhiyle;

Ve cemiyet, cemiyet, yok eden güruhiyle..."²²⁹ diyen şair gür sesiyle mutlak hakikate davet edecek, bu uğurda fikir çilesi çekecek ve cemiyetin sözcülüğüne talip olacaktır. Bu yolda bulunacak "ses" gücü, asıl iktidar olan mutlak sese nispetle, ancak bir dereceye kadar önem arz eder. Bulunan "şahsiyet mührü ses"ten ötesi, çok daha önemlidir. Bu sesin ötesinde Hakk'ın ve hakikatin sözcülüğü, dâvâ adamlığı, Allah

²²⁵ Hasan Akay, a.e., s. 8

²²⁶ Hasan Akay, a.e., s. 9

²²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, Çile, s. 16.

²²⁸ Hasan Akay, a.e., s. 9

²²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 403.

adamlığı söz konusudur.²³⁰ 1930'lu yılların başında geçirmiş olduğu büyük değişime kadar çatlak sese kulak vermiş olan Necip Fazıl, değişimin ardından Mutlak sese kavuşmuş ve bu sesin sesi olmak adına eser vermiştir.

Necip Fazıl şiirleri ve diğer edebi ürünleri dışında kalan fikir yazılarında siyasi ve güncel birtakım hadiseler üzerine yazdığı yazılarında heyecanlı ve sert bir üslup kullanmaktadır. Hatta isimlerini de anarak şahıslar hakkında çok ağır ifadeler dahi kullanmaktadır. Kullandığı sert üslup hakkında şu ifadelerde bulunmaktadır: “Üslûbumuza bakınca, kalemimizi fazla heyecanlı ve mizacımızı biraz mübalağalı biraz mübalağacı bulanlar olabilir. Dava, hadiseleri gayet rahat ve telaşsız karşılamaktan ibaretse, böylelerine hasta can çekişirken satranç oynamakta devam etmelerini tavsiye edebilirsiniz. Hasta ölsün, satranç bitsin, ondan sonra ayağa kalkıp sükûnetle vazifelerini yapsınlar. Böyle bir mizaç, hiçbir şey göremez, anlayamaz, bilemez ve hiçbir işi vazife edemez. Heyecan ve hassasiyetin realitelerle nisbeti korunmak şartıyla, düşünmeye, anlamaya ve nihayet önlemeye, kurtarmaya götüren rolü inkâr edilebilir mi?

Bizim çizdiğimiz manzaradaki heyecan ve hassasiyet payı ise, gösterilmesi gerekenin yanında çok hafiftir. Vaziyet, tandır ateşi gibi, dışına alev püskürtmeksizin içinden yanıcı ve farkında olabilenler hesabına o kadar ürkütücüdür ki, eğer kendisine denk bir tepki göstermek icab etse, gece yarılarında evlerin kapılarını çalarak, bütün vatani yutmak üzere bir zelzele oluyormuş gibi herkesi meydan yerinde toplamak gerekir.”²³¹

Necip Fazıl yaşamış olduğu değişimin ardından muhalif bir dil ve üslup inşa etmiştir. Bu muhalif söylem; şüphesiz Necip Fazıl'ın kendine olan özgüveninden, tanınırlığından ve sağlam kaleminden kaynaklanmaktadır. Akif Emre'ye göre “Şöhretini ait olduğu ayrıcalıklı sosyal ve entelektüel zümrede kazanmış olması hem modern muhalif bir dil/söylem geliştirmesini sağlamış hem de bu muhalefeti yapma cesaretini kendinde bulmuştur.”²³² Necip Fazıl'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarında

²³⁰ Hasan Akay, a.e., s. 10

²³¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Türkiye'nin Manzarası**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2009, s.36

²³² Akif Emre, “Büyük Doğu ve Gelecek Tasavvuru”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, 2005, s. 49.

dönemin entelektüel aydınları arasında yetişmiş olması bu çevreyi eleştirebilen bir muhalif dil oluşturmasına katkı sağlamıştır.

Necip Fazıl, değişim yaşadığı dönemde çıkardığı Ağaç dergisinde dahi içinde yetiştiği aydın kadrodan isimleri bir araya toplamayı başarmıştır. Bu dönemde henüz ideolojik muhalefet yapmamakla birlikte çıkardığı dergide dönemin diğer dergilerinden farklı meselelere eğilerek alternatif bir dil geliştirme gayreti içerisine girmiştir. Bu durum daha da gelişerek ideolojik ve siyasi tavrını daha net ortaya koyduğu Büyük Doğu dergisinde de devam etmiştir. Büyük Doğu ile birlikte artık içinde yetişmiş olduğu kesimden tamamen ayrılacak, bağlarını tamamen kopartacaktır.

Necip Fazıl; geçirdiği değişim ile başlayan ve Büyük Doğu dergisi ile zirve yapan siyasi ve muhalif tutumunu korkusuzca, hiçbir güçten ve hiç kimseden çekinmeden sürdürmüştür. Geniş kitlelerin suskunluğunun ardında gizlenen daha doğrusu sosyal ve siyasi yaptırımlarla bastırılan arayışları yönünde motive edici coşkuyu, karşıtlarına karşı mücadelede fikir öfkesini ancak böylesi bir aydın tipi denk düşebilirdi.²³³

Necip Fazıl, geçmişi kötüleyerek unutturmak isteyen dönemin resmi tarih tezine karşılık birtakım sembollerle mücadele etmiştir. Abdülhamit üzerinde önemle durmuş resmî ideolojinin tarih kurgusuna karşılık çok daha farklı bir pencereden ideolojik bir tarih okuması yapmıştır. Resmî tarih anlayışının “Kızıl Sultan” söylemine karşılık II. Abdülhamit için “Ulu Hakan” söylemini kullanarak muhalif bir dil ile ideolojik bir söylem gerçekleştirmiştir.

Necip Fazıl’ın siyasi söylemlerinin temelinde dönemin iktidarına (CHP) ve Kemalizm ideolojisine olan eleştiri yatmaktadır. Bu yolla oluşturulan Cumhuriyet ideolojisine karşıt bir söylem ile muhalif bir tavır takınmaktadır. Elizabet Özdalga, Necip Fazıl’ın bu tavrını “Kısakürek’in modern ortamda varoluşsal bir kriz yaşaması ve buna iyi bilenen İslâmî bir söylem içinde çözüm bulması; İslâmî değerlere dayalı ulusal bir kimlik inşa etmesi; iktidara boyun eğmeyen bir tutum takınması ve aktivist bir tavır içinde olması.”²³⁴ şeklinde ifade etmektedir.

²³³ Akif Emre, **a.g.e.**, s. 50-51.

²³⁴ Elisabeth Özdalga, **İslâmcılığın Türkiye Seyri: Sosyolojik Bir Perspektif**, çev. Gamze Türkoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.144.

Necip Fazıl, CHP eleştirisini suçlayıcı ve ağır bir dille gerçekleştirmektedir: “Halk Partisi bir puthanedir ve içi kara cüppeli despotlarla doludur. Yıllar boyunca (despotizm)ini Ortaçağ papazlarının taasubıyla idare etmiş ve bir (Enkizisyon) halkası içinde nice (Galile)lerin “Dünya dönüyor!” hükmünü hakikate ihanet saymış olan bu parti...”²³⁵ diyen Necip Fazıl’a göre CHP karanlık bir partidir. Dolayısıyla icraatları da topluma hayır getirmemektedir. Aksine CHP’nin her tavrını bir “şer” olarak görmekte ve eleştirmektedir.

Necip Fazıl’ın CHP’ye yönelik eleştirilerinden biri de komünizme vermiş olduğu destek dolayısıyladır. “Komünizmanın Türkiye’de bu 40 yıllık mürakabesiz geliş ve gidiş halinden, daha nelerle beraber, C.H.P. sorumludur. Vatanı, Batının Komünizmaya zıt Kapitalizma dünyası önünde iki büklüm münkad kılan C.H.P. olduğu gibi, aynı dünyanın kendi nefesine karşı aksülâmeli Komünizma önünde de himayesiz bırakan, yine odur.”²³⁶ diyerek CHP’yi komünizme destek verdiği için eleştirmektedir. Necip Fazıl’a göre CHP, Köy Enstitüleri vasıtasıyla komünizmi halka yaymaya çalışmaktadır. “Köy Enstitüleri, Anadolu çocuğunu ruh kökünden ayırmak için kurulmuş yaman bir Komünizma tezgâhı”dır²³⁷ ve bu tezgâhta CHP’nin Köy Enstitülerinde yetişen gençleri komünist ideolojiyle yetiştirmeye çalıştığını ifade etmektedir.

Necip Fazıl, Cumhuriyet’in Kemalist ideolojisine karşı eleştirisini Atatürk üzerinden değil İnönü üzerinden yapmaktadır. Bunun yanında Fahrettin Altun’a göre Necip Fazıl Atatürk imgesini dört yönlü bir siyasi strateji olarak sunmaktadır: “Her şeyden önce Kısakürek “pozitif Atatürk-negatif İnönü” ayrımı üzerinden giderek Cumhuriyetin birikimini iyi ve kötü olarak ayrıştırmakta ve seçmeci bir siyasal sistem okuması yapabilmektedir. İkincisi, İnönü’yü ve onun temsil ettiği CHP’yi eleştirmek suretiyle Kemalizm’in reformlarına karşı güçlü bir muhalefet zemini oluşturabilmekte, böylece, Kemalizm’in eleştirisi ve hatta siyaset olarak tasfiyesinin talep edilebilmesi için bir “meşruiyet alanı” inşa edilmiş olmaktadır. Üçüncüsü Atatürk’ün siyasi hafızadaki “tek adam” pozisyonu ve “kurtarıcı” rolü reddedilmekte, bir suskunluk

²³⁵Necip Fazıl Kısakürek, **Rapor 3/4**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s.20.

²³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri**, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul, 1962, s.6

²³⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s.10.

stratejisi ile unutma/unutturma politikası geliştirilmiş olmaktadır. Dördüncüsü ise Kısakürek, “kurtarıcı Atatürk” imgesinin karşısına gerçek modernleştirici figür olarak sunduğu Abdülhamid’i koyabilmekte, böylece modern Türk siyasal hafızası içerisinde silikleşen bir imgeyi canlandırarak yeni bir hatırlama politikası önermektedir.”²³⁸

Cumhuriyet ideolojisinin siyasi söylemleri ve devletin ideolojik aygıtlarıyla İslam’a yönelik baskıları da Necip Fazıl tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmektedir. İslam’a yönelik her türlü müdahaleye karşılık vermiş ve İslam davasının savunucusu rolü üstlenmiştir. Bu dava uğruna pek çok yazı kaleme almış ve şehir şehir dolaşarak konferanslar vermiştir.

Necip Fazıl, Cumhuriyet döneminde iktidarın ideolojisine karşı siyasi bir meydan okuma ile birlikte ideolojik bir söylem de ortaya koyan bir Cumhuriyet aydınıdır. Necip Fazıl’ın ideolojik söylemi “İdeocya Örgüsü” adlı eserinde belli bir sistematik kurgu ile Büyük Doğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük Doğu, Necip Fazıl’ın içinde yaşadığı toplumun ve devletin tüm problemlerine çare olabilecek bir şekilde düzenlenmiş siyasi ve ideolojik yaklaşımıdır. Büyük Doğu, Kemalizm’e karşı İslam davasının ortaya koyulduğu İslami bir devlet düzeninin işlendiği bir ütopyadır. Ergün Yıldırım Necip Fazıl’ın Büyük Doğu anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: “İki yüz yıldır gün geçtikçe parçalanarak küçülen ve büyük imparatorluğunu kaybederek Anadolu sınırlarına çekilen ümmetçi bir zihniyetin kendini yeniden bir siyasal bir büyüklük içinde görme arayışıdır.”²³⁹

Söylem teorisine göre yazar bütünüyle metin içindeki anlama hakimdir. Bu yönüyle yazar metin üzerinde otorite sahibidir. Ancak söylem teorisine göre bir metin incelenirken bütünüyle yazara değil yazarın metinde neyi söyleyip söylemediğine yani yazarın söylemine ve söyleminin ne anlamlar ifade ettiğine bakılmalıdır. Fırat Mollaer’e göre “Söylem teorisini Şarkiyatçılığı (Oryantalizm) anlamak üzere seferber eden Edward Said’in (2000) yaklaşımından hareketle, Büyük Doğu, Doğu’yu Batı’dan ontolojik ve epistemolojik olarak (kökten biçimde) farklı bir kültürel bütünlük biçiminde inşa eden “Şarkiyatçı söylem”in büyük metninin (ya da metinlerarası

²³⁸ Fahrettin Altun, “Alternatif Tarih Yazmak: Necip Fazıl Kısakürek’in Hafıza Siyaseti”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 351.

²³⁹ Ergün Yıldırım, “Necip Fazıl’ın Siyasal İslâmlaşma Yaklaşımı”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 486.

dünyasının) içine yerleşir. Ayrıca, aynı yaklaşımdan yola çıkılarak, Büyük Doğu'nun Şarkiyatçı söyleme karşı reaksiyonu ifade eden Garbiyatçılık'ın (Oksidentalizm) bir örneği olarak incelenmesi gerektiği de iddia edilebilir. Bu durumda, yine, Büyük Doğu'nun programında yazarın merkezi konumundan onu belli bir söylemin tezahür ettiği yer olarak ele almak suretiyle, yani söylem lehine vazgeçilmiş olur.”²⁴⁰

Bir dava adamı olan Necip Fazıl'ın özellikle siyasi ve ideolojik söylemleri sonraki nesilleri etkilemiş ve önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Türkiye'de konjonktür gereği sol/sağ şeklindeki bölünmede, solun karşısındaki farklı ideolojik angajmanlarca “millî”, “manevî” duygular ve içeriklere yoğunlaşan Mehmet Âkif'in Safahat'ı dışında Necip Fazıl'ın Çile'si önemsenen kitaplardandı.²⁴¹ Necip Fazıl'ın hem şiirleri hem de fikir yazıları hem Türkçü hem de İslamcı camianın programlarında faydalandıkları önemli referans ürünleridir. Hatta bugün Necip Fazıl'ın şiirlerinin cumhurbaşkanının mitinglerinde alıntılanması ve yüksek heyecan dozunda okunması, İslâmıcı damarda Necip Fazıl'ın yerine dair bir işaret olarak algılanabilir.²⁴²

3.3. ŞİİRLERİNİN FİKRİ ZEMİNİ VE GÖNDERMELERİ

Osman Erdal Şahin, Necip Fazıl'ın hayatının üç döneme ayrılabileceğini ifade etmektedir: “İlk döneme dair hayatı bir anlamda bohem dönemi, otuz yaşında değişim yaşadığı ikinci hayat safhası ile terakki ve tekâmül dönemi, 1960 sonrası siyasal mücadele ve uygulama dönemi şeklinde ayrılabilir.”²⁴³ Necip Fazıl'ın bohem dönemi Paris'e öğrenim görmeye gitmesiyle başlamış ve şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmasına kadar sürmüştür. İlk döneminden sonra şeyhinin de etkisiyle İslam ve tasavvuf ile tanışmış ve artık İslam davası ve ümmetin yeniden dirilişi için gayret sarf etmiştir. Bu süreçte ideolojisinin zeminini oluşturmuş ve Büyük Doğu ideali ile ideolojisinin teorik kısmını tamamlamıştır. Bu dönemde dergisi defalarca sansüre uğramış, kapatılmış, mahkeme ve hapis hayatı yaşamıştır. Bir dava adamı olan ve “Bizim beynimiz düşünmekten, dilimiz dönmekten, kalemimiz cızırdamaktan kan-ter

²⁴⁰ Fırat Mollaer, “İktidar Alegorisi Olarak ‘Üstad’”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 535-536.

²⁴¹ Mustafa Tekin, “Necip Fazıl Kısakürek'te İslâmî Refleksler”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 449.

²⁴² Mustafa Tekin, **a.g.e.**, s. 449.

²⁴³ Osman Erdal Şahin, “Necip Fazıl Kısakürek'in Biyografisi, Türk Düşünce ve Siyasetindeki Yeri”, **II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2018, s. 662.

içindedir. Bu neslin maymunluktan döndürüp insanlaştırılması yolunda mayanın tam tuttuğunu gördüğümüz gün, ölümü bir şerbet gibi rahat rahat içebiliriz.”²⁴⁴ diyen Kısakürek davasındaki kararlılığını ifade etmektedir. Üçüncü dönemde ise ikinci dönemde ortaya koymuş olduğu teorinin uygulama safhasına geçmiştir. İdeolojik ve yazınsal mücadelesini verdiği pek çok konferans ve gerçekleştirdiği mitingler ile daha canlı hale getirmiştir.

Necip Fazıl’ın ideolojisinin yansımaları edebi eserlerinde bulunmaktadır. Sezai Karakoç’a göre “Onu değerlendirirken, eserleri, sözleri, davranışları ve jestiyle bir bütün olarak düşünmelidir. Necip Fazıl’ın şairliği düşünürlüğünden, düşünürlüğü gazeteciliğinden, gazeteciliği de yaşantısından ayrı düşünülemez. Bunların arasına bir mesafe de konamaz. Çünkü o şiiri, din ve ahlâk, geçmiş ve gelecek düşüncesini sürekli yaşamaktaydı.”²⁴⁵

“Ver cüceye, onun olsun şairlik, /Şimdi gözüm, büyük sanatkarlıkta.” diyen şair dev olmanın peşindedir. Bir yandan usta şairliği diğer yandan siyasi ve ideolojik şahsiyeti yani İslam davacısı kimliği onu hep büyük sanatkar, zirvelerin insanı yapmıştır. “Uzasan, göğe ersen/Cücesin şehirde sen/Bir dev olmak istersen/Dağlarda şarkı söyle” satırları da onun her anlamda bir dev olmak istediğini ifade etmektedir. Dev olma isteği Necip Fazıl’ın güçlü bir egosunun olduğunun da aynı zamanda bir işaretidir. M. Orhan Okay Necip Fazıl’ın egosuyla alakalı şu ifadeleri kullanmaktadır: “Şimdi ‘Destan’ adıyla bilinen şiirinin 1947’de ilk yayımlandığı zaman Büyük Doğu’nun kapağı hâlâ gözümün önündedir: Derginin büyük boy olduğu zaman, bütün sayfayı kaplayan dev bir adam silueti. İki kolu havada ve iki bacağı açık. Arka planda apartmanların yükseldiği bir şehir, ön planda, adamın bacakları arasında binlerce insan yığını. Tepede bir mısra: Durun kalabalıklar bu cadde çıkmaz sokak. Şiirin oradaki ilk adı da “Milletlerin Ağzından Dünya Destanı”. Yani o dev adam, artık Türkiye’ye sığmıyor. Necip Fazıl’ın psikolojik olarak çok güçlü bir “ego”su olduğu muhakkak.”²⁴⁶

²⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Tarihte Sahte Kahramanlar**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2000, s. 72.

²⁴⁵ Sezai Karakoç, “Som Mermer Gibi”, **Diriliş**, 1983, s. 244.

²⁴⁶ M. Orhan Okay, “İnsan, Sanatçı/Şair ve Düşünür Olarak Bir Necip Fazıl Kısakürek Portresi”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, 2005, s. 11-12.

İnsanlar bütün yaşamlarıyla, yaptıkları ve yapmadıklarıyla bir bütündür. Bir kimse hayatının herhangi bir zamanında şiir ya da düz yazı şeklinde düşüncelerini ifade etmiş ve daha sonra büyük bir değişime uğradıktan sonra geçmiş yaşantısını ve dile getirdiklerini tasvip etmez hale gelmişse de bütün bu yaşantılar ve ifade edilen duygu ve düşünceler onun şahsiyetinden ayrılmaz. Necip Fazıl da bohem hayatıyla ve beğenmeyip yok saydığı geçmiş yaşantılarıyla bir bütündür. Kişiliği ve eserleriyle değerlendirilirken de bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

İlk şiirlerinde yalnızlık ve korku içerisinde olan ve bu durumdan müthiş bir ıstırap duyan “Kaldırımlar Şairi” Necip Fazıl Kısakürek, yalnız bir sokak ortasında arkasına bile bakmaktan korktuğunu ve her nereye giderse gitsin bütün yolların karanlığa çıktığını “Kaldırımlar” şiirinde şöyle ifade etmektedir:

“Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında,
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa sapanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.”²⁴⁷

Mustafa Miyasoğlu’na göre Necip Fazıl daha sonra “Ufkun insanda, çok yakınında olduğunu fark eder. Çile de böylece başlar ve ölünceye kadar sürer. Bu tecrit-teşhis, gel-gitleri, onun bütün şiir macerası Çile şiirinde yeniden yaşanır.”²⁴⁸ Böylelikle Necip Fazıl’ın birinci dönemi ile ikinci dönemi bir yanıyla iç içe geçmiştir. İlk şiirlerinde görülen mistik-metafizik ürpertiler Çile ile müthiş bir noktaya ulaşmıştır:

“Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent,
Ok çekti yukardan, üstüme avcı
Ateşten zehrini tattım bu okun,
Bir anda kül etti can elmasımı.
Sanki burnum, değdi burnuna (yok)un,
Kustum, öz ağzımdan kafatasımı
...
Bildim seni ey Râb, bilinmez meşhûr!

²⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 156.

²⁴⁸ Mustafa Miyasoğlu, “Necip Fazıl’ın Şiiri”, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994, s. 24.

...

Biricik meselem, Sonsuza varmak..."²⁴⁹

Necip Fazıl'ın şiiri "Sakarya Türküsü" ile üçüncü evresine ulaşmıştır. O artık bir "Destan Şairi"dir. Bir yanda İslam davası vardır bir yanda da toplum davası ve bu yük çok ağırdır. Türk tarihini Sakarya ile özdeşleştirerek bunu ifade etmektedir:

"Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur,

Sırtına Sakarya'nın, Türk tarihi vurulur.

Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?

Bu dava hor, bu dava öksüz, bu dava büyük!..."²⁵⁰

Uğruna deli divane olduğu Allah yolu ve "Mukaddes Dava"sı uğruna gerekirse hiçbir karşılık beklemeden hamallık dahi yapacağını ifade etmektedir:

"İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal;

Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal.

...

Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!"²⁵¹

"Kaldırımlar" ile mistik-metafizik ürpertiler içerisinde ıstırap yaşayan Necip Fazıl "Çile" ile bir imanın sözcülüğünü yapmıştır. "Sakarya Türküsü" ile destan şairi kimliği kazanmış ve şiiri mutlak hakikati aramak için bir araç olarak görmüş ve "Allah için sanat" düşüncesini hazırlamıştır.

3.3.1. Çevrenin Çehreye Etkileri

Bir bireyin yetişmesinde, kişilik kazanmasında çevrenin yadsınamaz bir etkisinin olduğu muhakkaktır. Necip Fazıl'da yetiştiği konakta, okuduğu okullarda ve kurduğu birtakım münasebetlerde kişiliğine ve düşüncelerinde dair pek çok etkiden söz etmek mümkündür. Necip Fazıl, üzerinde çok emeği olan ve onun yetişmesine çok katkıda bulunmuş olan dedesini "O ve Ben" adlı eserinde şu şekilde anlatmaktadır: "Beş-altı yaşındayım... Büyükbabam her an bana bitişik yaşar... O sofraya gelen sıcak yemeklerden hiç hoşlanmaz, işte ciciannemi ve hizmetçileri haşlıyor. Herkes başı önünde susuyor; bir benim başım dik... istersem avaz avaz haykırabilirim, büyük

²⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 16-20.

²⁵⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 399.

²⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 399.

babamı da susturabilirim. Bana izin sonsuz... Anlaşıyor ki, konağın ruhu büyükbabam; ben de onun ruhuyum... Çünkü biricik oğlunun biricik oğluyum... Yatakta da büyük babamla beraberim... ilk dinî telkinlerimi ondan aldım. Yatakta ondan hep dinî menkıbeleri dinliyorum...”²⁵² Sadece dini telkinler değil Anadolu sevgisi de yine büyükbabasından gelmektedir.

Necip Fazıl, büyüdüğü konakta çokça yaramazlık yapan bir çocuktur. Ciciyesi Necip Fazıl’ın yaramazlıklarını bir nebze olsun durdurabilmek için ona Fransızların aşağı tabaka muharirlerine ait tümen tümen tercüme roman okutmuştur. Bu kitaplarda şövalyeleri, büyücüleri, zangoçları tanıyan Necip Fazıl’ın çocuk zihninde müthiş bir hayal dünyası inşa olmuştur.²⁵³

Necip Fazıl, ilk şiirlerinde de sıkça işlediği cin, peri, hayalet çevresindeki dehşetli korkularını da “O ve Ben” adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: “Arada bir, (Güzel Prenses) romanının o hafta çıkan formasını satın almak üzere tek başıma konaktan çıkıp bir kaç yüz adım mesafedeki attar dükkanının önüne vardığım zaman meçhul semtlerden ve meçhul semtlere giden meçhul şahıslara karşı anlatılmaz bir korku duyar ve kendi kendime sorardım: Ben de büyüdüğüm zaman bunlar gibi korkmadan her tarafa gidip gelebilecek miyim? Hele bir memleketten bir memlekete nasıl gidip gelebileceğim? Ve formayı göğsüme bastırılmış, koşa koşa eve gelip kapının ziline var kuvvetle basardım...”²⁵⁴ Bu anlatılanlar onun psikolojik kişiliği ile ilgili önemli detayları ifade etmektedir.

Necip Fazıl “O ve Ben” adlı eserinde çocukluk yıllarını neden anlattığını şu şekilde ifade etmektedir: “Şimdi bütün bunları ben, gayeleri kendilerinden ibaret, hoş ve renkli hikâyeler diye anlatmıyorum; ruhumun ne yollardan ve nasıl pişmeye başladığım ve nelere istidat kazandığımı göstermek ve her şeyi oraya bağlamak için kısa kısa noktalıyorum. Marazî bir hassasiyet... Acıtan bir hayal kuvveti... Ve bu arada dehşetli bir korku... O yaşta bile anlıyorum ki, ben başka türlü, ayrı yaratılıştaki bir insanım, hissettiklerimle öbür insanların duydukları arasında müthiş bir fark... işte ilk

²⁵² Necip Fazıl Kısakürek, **O ve Ben**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7-8.

²⁵³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 20.

²⁵⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 22-23.

çocukluğumun, kendi öz bünyesi içinde ve dışarıdan aldığı bin bir tesir altında hüviyeti...”²⁵⁵

Necip Fazıl’ın şair olma isteği de küçük yaşlarda başlamıştır. O şair olma isteğini “Çile” adlı şiir kitabında şöyle açıklamaktadır: “Şairliğim on iki yaşında başladı. Bahanesi tuhaftır: Annem hastahanedeydi. Ziyaretine gitmişim... Beyaz yatak örtüsünde, siyah kaplı, küçük ve eski bir defter... Bitişikte yatan veremli genç kızın şiirleri varmış defterde... Haberi veren annem, biran gözlerimin içini tarayıp: -Senin, dedi; şair olmanı ne kadar isterdim. Annemin dileği bana, içimde besleyipte on iki yaşına kadar farkında olmadığım birşey gibi göründü. Varlık hikmetinin ta kendisi...; içimden kararımı verdim; -Şair olacağım, ve oldum.”²⁵⁶

Necip Fazıl birçok okul değiştirdikten sonra Bahriye Mektebi’nde öğrenim görmüştür. Yahya Kemal, Ahmet Hamdi, Hamdullah Hamdi, Hüseyin Cahit, İbrahim Aşki Efendi gibi isimler Necip Fazıl’ın Bahriye Mektebi’ndeki hocalarından bazılarıdır. 1925’lerde yazdığı, hikâye kitaplarına girmemiş “Lö Sid” adlı hikâyesi, bu okulda, hocası Yahya Kemal’le ilgili bir hatırasından kaynaklanır.²⁵⁷ Edebiyat hocası İbrahim Aşki Efendi, Necip Fazıl’daki ilk tasavvufi düşüncelerin temellerini atan isimdir. Necip Fazıl ile yakından ilgilenen İbrahim Aşki Efendi “Ona bol bol okumasını söyler ve bu arada da iki kitabı talebesine getirip verir: Sarı Abdullah Efendi’nin Semeretü’l-Fuad (gönül verimi) ve Nakşî Divanı...”²⁵⁸ Hocasının ilgisi ve okuttuklarıyla birlikte Necip Fazıl’ın tasavvuf ile olan ilk teması gerçekleşmiştir.

Beş yıl eğitim gördüğü Bahriye Mektebi’nden mezun olmadan ayrılan Necip Fazıl 1921 yılında Darü’l-Fünun Felsefe bölümüne kaydolmuştur. Burada Ahmet Kutsi ve Ahmet Hamdi ile arkadaşlıkları olmuştur. Fakülteyken Yakup Kadri okuduğu ve etkilendiği isimler arasında yer almaktadır. Peyami Safa ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile de tanışmıştır. Necip Fazıl’ın üniversitede en çok etkisinde kaldığı hocası Mustafa Şekip Tunç’tur.²⁵⁹ Mustafa Şekip ona daha sonra çokça etkisi altında kaldığı Bergson’u öğretmiştir. Bu bölümde eğitim gördüğü esnada

²⁵⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 22-23.

²⁵⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 9.

²⁵⁷ M. Orhan Okay, **Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 2.

²⁵⁸ Ahmet Alperen, “Necip Fazıl Kısakürek’in Sanatı”, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994, s. 29.

²⁵⁹ Ahmet Alperen, **a.g.e.**, s. 30.

açılan bir bursluluk sınavını kazanarak eğitim almak amacıyla Paris'e gitmiştir. Paris'te düzenli bir eğitim hayatı olmamıştır. Bazı sanat çevrelerinde bulunmuş olsa da daha çok bohem bir eğlence hayatı içerisine dalmıştır.

Necip Fazıl içki ve kumar gibi kötü alışkanlar kazandığı Paris yaşantısını şöyle anlatmaktadır: “Bütün bir mevsim, Paris'te gündüz ışığını görmedim. Paris'te gündüz nasıldır, haberim olmadı. Gün doğarken yatıyor, gecenin başlangıcında da hafakanlarla yatağımdan fırlayıp Kulübe koşuyordum...”²⁶⁰

Necip Fazıl'ın ilk şiirlerini yayınlamaya başladığı yıllar Cumhuriyet'in henüz ilk yıllarıydı. İkinci Meşrutiyet ile Cumhuriyet'in kuruluşu arasında pek çok büyük siyasi, sosyal ve kültürel kriz yaşanmıştır. Bu süreçte Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet olmak üzere üç farklı rejim hüküm sürmüştür. Yine aynı yıllar arasında Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi gerçekleşmiştir. Bütün bunların doğurdukları neticesinde pek çok inkılap ve ihtilal gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yaşanan tüm bu gelişmeler de sanat camiasına yansımıştır. Dönem sanatçıları daha çok sosyal konulara ağırlık vermişlerdir. Bu dönem içerisinde başlayan Milli Edebiyat akımı çerçevesinde tarihi ve coğrafi konular ağırlık kazanmıştır. Kurtuluş Mücadelesi sonrasında “Anadoluculuk” hareketi etkin bir rol oynamış ve edebi eserlerin konusu Anadolu insanına yönelmiştir. Sonraki yıllarda Batıcılık çerçevesinde Batı ilim ve fende üstün kabul edilerek Batı ideal olarak alınmıştır. Bunun sonucunda da ideolojik zemini bulunan bir güdümlü edebiyat ortaya çıkmıştır. Necip Fazıl'ın ilk şiirlerini yayınlamaya başladığı yıllarda memleketteki sanatın manzarası bu şekildedir. Necip Fazıl içinde büyüdüğü sanat ortamından ve o sanatın ortaya çıkarmış olduğu söylemden farklı bir dil ve üslup ile farklı bir söylem geliştirerek dönemin sanat anlayışlarından ayrılmıştır. Alperen'e göre “Necip Fazıl'ın şiiri, o sosyal-ideolojik içerikli şiire bir reaksiyon gibidir. Şiirde dışa çevrilmiş olan gözler, insanın iç varlığına çekiliyor, yeni ve orijinal olan bir psikolojik derinlik kendisini hissettiriyordu. Bu şiiri, bu tarihten bir süre önce Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in açtığı 'saf şiir' akımının bir uzantısı olarak da düşünmek mümkündür.”²⁶¹

²⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Babiali**, s. 29.

²⁶¹ Ahmet Alperen, **a.g.e.**, s. 34.

Necip Fazıl 1934 yılı itibariyle şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmış ve hayatında müthiş bir değişim meydana gelmiştir. Tanışmanın ilk zamanlarında onun yanındayken müthiş bir arınma yaşamakta fakat yanından ayrıldığında krizli hayatına geri dönmektedir. Bu kriz dönemini “Ben, O’nu ilk gördüğüm ve sonra uzun müddet eski havama daldığım günlerden beri manevî bir tasarruf altındayım.”²⁶² şeklinde ifade etmektedir. Bu kriz halinden kurtulabilmek adına sık sık şeyhini Eyüp’te ziyaret etmektedir. Abdülhakim Arvasî ile tanıştığı zaman ve daha sonraları, eski hayatından kurtulamamış ise de artık bir ağa takıldığı, bir yola girdiği ve bu yüzden bir krize uğradığı da açıktır. Bu ‘entelektüel kriz’, Necip Fazıl’ı, Nurullah Ataç’ın deyimini ile ‘Mistik Şair’ devresine sokacaktır.²⁶³

3.3.2. Poetikası Üzerine Bazı Dikkatler

Necip Fazıl, poetikasını 1946 yılında “İdeolocya Örgüsü” başlığıyla Büyük Doğu dergisinde yayınlamaya başlamıştır. Bu yazılarını ilk kez 1955 yılında çıkan “Sonsuzluk Kervanı” adlı şiir kitabında bir bütün olarak yayınlamıştır. Daha sonra 1962 yılında çıkan “Çile”de de poetikasına yer vermiştir. Bu poetikada Necip Fazıl; şiir ve şair hakkındaki görüşlerini “Şair, Şiir, Şiirde Usul, Şiirde Gaye, Şiirin Unsurları, Şiirde Kütük ve Nakış, Şiirde Şekil ve Kalıp, Şiirde İç Şekil, Şiir ve Cemiyet, Şiir ve Hayat, Şiir ve Din, Şiir ve Müsbet İlimler, Şiir ve Devlet, Toplam” adlarını taşıyan on dört bölümde ifade etmiştir.

Poetikadaki görüşlerine geçmeden önce “Çile”nin giriş kısmında yer alan “Şiirlerim ve Şairliğim” başlığını taşıyan takdim yazısında şiire, şaire, şairliğe dair düşüncelerini ifade etmiştir. Takdim bölümünde şiire annesinin hasta yatağındaki isteği ile on iki yaşında başladığını ifade eden Necip Fazıl, aynı bölümde şairin sahip olması gereken özellikleri şu şekilde ifade etmektedir: “Sanat ve hayat, sanat ve hakikat üzerinde fikri olmayan, fikir tasası çekmeyen şair, bence, kuyruğu kıstırılınca ağlayan bir hayvancıktan farksız...”²⁶⁴ Şaire göre entelektüel bir çile çekmeyen, herhangi bir davası olmayan şair hayvandan da aşağı bir mertebeye sahiptir. Yazının devamında istediği özellikleri barındıran şair için ise şu ifadeler yer vermektedir:

²⁶² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 189.

²⁶³ Hasan Çebi, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek’in Şiiri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.28

²⁶⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 10.

“Şair, insanoğlunun en altında; öbürüyle de nebiler ve veliler ayrı, en üstünde...”²⁶⁵

Daha sonra bir şair olarak kendisinin bulunduğu yeri ifade etmektedir ve yabancı dillerden Türkçeye girmiş olan poetika ve kendi poetikasıyla alakalı şu ifadelere yer vermektedir: “Elbette ki, alt kattakilerden olmak istemiyecektim. Bunun için büyük bir memuriyeti yerine getirmek lâzımdı.

Buna çalıştım:

Bir yanda belli başlı bir san’at anlayışından tüten şiirler, bir yanda, bu san’at anlayışının tüttürdüğü şiir mefkûresi... Bir yanda yemişin içindeki lezzet reçetesi...

Kısacası, sezerek yapmak ve düşünerek bulmak...

Şiirlerim, yemişin içini, şiir hakkında düşündüklerim de kabuğunu gösteriyor. Demek ki, ben, sadece şiir dokumakla kalmıyorum; Frenkçeden Türkçeleştirilmiş tabiriyle (Poetika) mı, şiir san’atı üzerindeki fikirlerimi de örgüleştirmiş bulunuyorum. Yaptığım işin değerini bilmem ama, böyle bir işin şiir ananemizde şimdiye kadar mevcut olmadığını belirtmek hakkımdır.”²⁶⁶ Şair, şiir ve poetika hakkındaki düşüncelerinden hemen sonra kendi şairliği ile “cüce” olarak adlandırdığı diğer şairleri kıyaslamakta ve eleştirel ifadeler kullanmaktadır: “Yarım metre bir cücede bu zamana kadar hangi dâhiye rastladık? El ilânı kadrosunda hiçbir hikmet tılsımı bilmiyoruz. Birkaç mısraın şairlerinden de fazla bir şey ummayalım! Keyfiyeti, kemmiyet zenginliği, hiç olmazsa yeterlik içinde aramanın bir sırrı olsa gerek...”²⁶⁷ Ona göre şair, nebiler ve veliler hariç en üstün yaratıktır.

“Şiirlerim ve Şairliğim” başlığı altında kendisini siyasete ve politikaya dahil olduğu için “Sabık şair” olarak niteleyenleri eleştirmekte ve şiir anlayışı hakkında şu çarpıcı ifadelere yer vermektedir: “Bunlar görmüyor ve anlamıyorlardı ki, benim fikir ve politika yoliyle gerçekleşmesi için savaştığım şey, bizzat şiirimin muhtaç olduğu insan ve cemiyet iklimidir. Ben böyle bir iklimin inşâsı cehdine bağlıyım. Bizzat şiir anlayışım bunu gerektiriyor.”²⁶⁸ Şiirinin baş ölçüsünün Allah yolunda olmak ve Allah yolundaki bir cemiyete hizmet etmek olduğunu ifade etmektedir: “Ben şiiri, her türlü hasis gayenin üstünde, doğrudan doğruya kendi zat gayesine -san’at için san’at-, fakat

²⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 10.

²⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 10.

²⁶⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 10.

²⁶⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 12.

kendi zat gayesinin sırrıyla de Allah'a ve Allah dâvâsının topluluğuna -cemiyet için san'at- bağlı kabul etmişim... İşte kitaplık çapta zuhuruna kadar beni bekleten ve bu zuhura mânâda ve maddede şekil veren baş ölçü!..”²⁶⁹

“Çile”nin Takdim bölümünün sonunda şiirin üstün bir idrak müessesesi olduğunu ifade eden Necip Fazıl, şiirin Kâinatın Efendisi'nin makamının eşiğinde dile geleceğini ve kendisinin en üst rütbe olan şairlik içerisinde en alçak biri olduğunu söyleyerek o mukaddes eşiğin ancak süpürücüsü olduğunu belirterek takdim etmektedir.

Necip Fazıl poetikasını oluştururken seçtiği başlıklar ile poetikasının kapsamını, boyutlarını, sorunlarını ve sonuçlarını ustalıkla ifade etmiştir. Orhan Okay, “şiirin felsefesi, estetiği, teorisi mânâsındaki poetikanın hiçbir yazarda, Necip Fazıl'da olduğu kadar kavram olmaktan çıkıp yazarıyla özdeş ve müşahhas hale gelmiş değildir.”²⁷⁰ diyerek Necip Fazıl'ın şiiriyle poetikası arasındaki uyumdan söz etmektedir.

Poetikayla birlikte sanat anlayışını ortaya koyan Necip Fazıl, teorik olarak ortaya koyduklarını kendi şiirleri üzerinde uygulamıştır. Daha önce kaleme aldığı ve sanat anlayışının dışında kalan şiirlerini 1932 yılında yayınlanan “Ben ve Ötesi” adlı şiir kitabından itibaren ya kitaplarına almamış ya da birtakım değişikliklerle almıştır. Bu tavrını “Çile”nin Takdim bölümünde şu sözlerle ifade etmektedir: “Mal sahibi bensem, bunları istemediğim, tanımadığım ve çöplüğe attığım bilinsin... Attıklarım, aldıklarımın çok olan eski şiirlerimi yenileriyle demetledikten ve bu kitapta derledikten sonra meydana gelen şu kadar parça şiir, şu âna kadar şairliğim tam ve eksiksiz kadrosu oluyor. İşte şiir kitabım, bu, hepsi bu kadar; ve bu kitaba gelinceyedek başka hiçbir şiir, bana, adıma ve ruhuma mal edilemez.”²⁷¹

1925 yılında yayınlanan “Örümcek Ağı” adlı şiir kitabında yer alan Kitâbe, Sevgilim, Allah, Çılgın, Yegâne, Sarhoş, Derbeder, Yârin Sesi adlı ilk şiirleri 1962 yılında yayınlanan “Çile” adlı şiir kitabında yer almamıştır.

1924'te Yeni Mecmua'da yayınlanan “Örümcek Ağı” adlı şiirin son dizesi “Dışarıda çığılğım geziyor dağ dağ.” şeklindeyken “Çıkamaz göğsümden başka bir

²⁶⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 13.

²⁷⁰ M. Orhan Okay, **Poetika Dersleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s.133.

²⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 11.

seda...” olmuştur. “Yunus Emre” adlı şiirinin ilk dörtlüğündeki “eza” kelimesi “bela” şeklinde değiştirilmiştir. Aynı şiirin ilk dörtlüğünün son dizesi ise “Kaynata kaynata buhara kalbet!” şeklindeyken “O kadar kaynat ki, buhara benzet!” şeklinde tamamen değişikliğe uğratılmıştır

Necip Fazıl tarafından belki de en çok değişikliğe uğratılan şiir ona “Kaldırımlar Şairi” ünvanını da kazandıran “Kaldırımlar” adlı şiir olmuştur. Şiirin ilk dörtlüğünde yer alan “karışan” sözcüğü “saplanan” şeklinde değiştirilmiştir. İkinci dörtlükte yer alan “Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar” dizesi “Yukarlardan damları kolluyor yıldırımlar” şeklinde değiştirilmiştir. Aynı dörtlükte yer alan “Bu gece yarısında iki kişi uyanık” dizesi “İn cin uykuda yalnız iki yoldaş uyanık” şeklinde değiştirilmiştir. Dördüncü dörtlükte yer alan “Kaldırımlar, ıstırap çekenlerin annesi” dizesi “Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi” olmuştur. “Kaldırımlar, derdime kardeş çıkan insandır” dizesi “Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır” şeklinde değiştirilmiştir. “Kaldırımlar, duyulur sükûn içinde sesi” dizesi “Kaldırımlar, duyulur ses kesilince sesi” şeklinde değiştirilmiştir. “Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisandır” dizesi “Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır” şeklinde değiştirilmiştir. Beşinci dörtlükte yer alan “Ben bu kaldırımların istediği çocuğum” şeklinden “Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum” şekline değiştirilmiştir.

Birtakım eleştirilenler tarafından yadırganan ve eleştirilen şiirlerin kitaplardan çıkarılması ve bazı şiirlerdeki değiştirmeler Necip Fazıl’ın şiirindeki dinamizmi gösteren ve mükemmeli aradığını gözler önüne seren bir eylemdir. M. Orhan Okay’a göre Necip Fazıl; bu değiştirmelerle sıradan bir dilden gittikçe tecrit diline, edebî dile, bir “şiir dili”ne ulaştığının örneklerini de teşkil eder.²⁷²

Poetikasına önce şairi tanımlayarak başlayan Necip Fazıl, poetikanın “Şair” başlığı altında şairi “Şuur ve zat bilgisi, cematta sıfırdan başlayıp nebat ve hayvanda gittikçe kabaran bir asgariye varır, sonra insanda ilk kâmil vâhidine kavuşur ve mutlak ifadesini Allah’ta bulur. Şair de, bu ilahî idrak emanetinin, insanda, insanüstü mevhibesini temsil etmeye memur yaratık... Yahut şair, işte buna memur olması icap eden his ve fikir kutbu...”²⁷³ olarak ifade etmektedir. Yine aynı yazının devamında “bir

²⁷² M. Orhan Okay, **Necip Fazıl Kısakürek**, Şule Yayınları, İstanbul, 1998, s. 85.

²⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 471.

tılsım ustası” olarak adlandırdığı şair için şu ifadeler yer vermektedir: “Şair, his cephesinden, daha ilk nefeste vecd çözümleriyle yere seriliveren bir afyon tiryakisi; fikir cephesinden de, bu afyonu esrarlı havanlarda hazırlayan ve tek miligramının tek hücre üzerindeki tesirini hesaplayan bir simyacı...”²⁷⁴ Görüldüğü gibi Necip Fazıl şairi normal bir insandan üstün bulmaktadır. Bu sebeple de ilahi idrak emanetini hakkıyla yerine getirmelidir. Bu ifadelerle Necip Fazıl poetikasının henüz başında şairi ve şiiri mistik bir çerçeveye yerleştirmektedir.

Poetikanın ikinci başlığı “Şiir” adını taşımaktadır ve Necip Fazıl şiir hakkındaki görüşlerini burada ifade etmektedir. Necip Fazıl’a göre Aristo’dan beri ne olduğu hakkında çokça fikir üretilen şiir “Mutlak hakikati arama işidir. Eşya ve hâdiselerin, bütün mantık yasaklarına rağmen en mahrem, en mahçup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nisbetlerini bularak mutlak hakikati arama işi...”²⁷⁵ Mutlak hakikatin arandığı bu yol oldukça sarp ve dolambaçlıdır. Bu sarp ve dolambaçlı yollardan ise yalnızca kılavuzlar geçebilmektedir ki o kılavuz da şairdir. Yazının devamında mutlak hakikatin Allah olduğunu ifade eden Necip Fazıl “Şiirin, ister O’na inanan ve ister inanmayan elinde, ister bilerek ve ister bilmeyerek, O’nu aramaktan başka vazifesi yoktur.”²⁷⁶ diyerek kılavuz şairin bilerek ya da bilmeyerek şiirde Allah’ı aradığını belirtmektedir. “Allah Derim” adlı şiirde de “Allah derim, başka hiçbir şey demem!”²⁷⁷ diyen şairin poetikadaki fikirleri şiirlerinde uygulamasını bulmaktadır.

“Şiirde Usul” başlığında şiirin mutlak hakikati bir hırsız gibi aradığını ifade eden Necip Fazıl bu şiirin usulüne dair şu ifadeleri kullanmaktadır: “Şiirin usulü, mutlak hakikati aramaya doğru müşahhas tezahür gergefinde tecrit ve terkiplerin en girift ve en muhteşemlerini örgüleştirecek, kâh onları bütün düğümlerinden çözer ve kâh yepyeni düğümlere bağlayarak, idrâki tek ân içinde eşya ve hâdiselerin mâverasına sıçratabilmektir.”²⁷⁸ Necip Fazıl poetikada “Şiir”, “Şiirde Usul” ve diğer bazı bölümlerinde şiirin mutlak hakikati arama işi olduğunu defaatle ifade etmektedir. “Sanat” şiirinde de “Anladım işi, sanat Allah’ı aramakmış;/ Marifet bu, gerisi yalnız

²⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 472.

²⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 473.

²⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 474.

²⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 23.

²⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 475.

çelik-çomakmış...”²⁷⁹ diyen Necip Fazıl, aynı düşüncesini şiirine de taşımıştır. O, şiirini neredeyse tamamen mutlak hakikat ile ilişkilendirmiştir.

Şiirin usulünün ne olması gerektiğini de okuyucuya anlattıktan sonra “Şiirde Gaye” başlığında şiirin gayesini açıklamıştır: “Ana gayesi, mutlak hakikati usûllerin en ince ve en giriftiyle aramak olan şiir... İşte şiir ve gayesi!..”²⁸⁰ Şiirin ne söylediğinden ziyade nasıl söylediği önemlidir ve bundan başka da gaye tanınamaktadır. Yeryüzünde en gizli şeyin Allah olduğunu söyleyen Necip Fazıl’a göre şair o gizliyi buldurmaya yönelik davrandığında sanatkar olacaktır: “Allah’ın sır hazinesi Arş’in altındadır ve anahtarı şairlerin diline verilmiştir” buyuran İlahî Vahyin mukaddes dudakları, her hâdisede olduğu gibi, bütün bir (poetik-şiir hikmeti) dâvâsında da tek cümlenin esrarlı menşuru içinde ve hiçbir fâninin ulaşamayacağı nisbette şiir hakikatini renk ve çizgiye boğmuştur.”²⁸¹ Şair mutlak hakikati arayıp bulma noktasında başarılı olmalı ve bu hakikati cemiyete de göstermek zorundadır. Bu düşünce şairin “Çile” adlı şiirindeki şu dizelerle adeta somutlaşmaktadır: “Ver cüceye, onun olsun şairlik,/Şimdi gözüm, büyük sanatkarlıkta.”²⁸²

Şiirde his ve fikir olmak üzere başlıca iki unsur bulunduğunu ifade eden Necip Fazıl “Şiir, düşüncenin duygulaşması, duygunun da düşünceleşmesi şeklinde, bu iki unsurdan herbirinin öbürünü kendi nefesine irca etmek isteşiindeki mesud med ve cezirden doğar.”²⁸³ demektedir.

Poetikada “Şiirde Kütük ve Nakış” bölümünde daha önce kimsenin değinmediği kütük ve nakış kavramlarına değinmiştir. Kütük ile his ve fikrin toplamından ortaya çıkan muhteva, nakış ile estetik kastedilmektedir: “Kütük şiirin ana maddesi, his ve fikir yekûnundan ibaret muhtevası... Nakış da, bütün bu his ve fikir muhtevasının (ambalaj) zerafeti, (estetik) ve (fonetik) havası, giyim ve kuşam oyunu...”²⁸⁴ Kütük ve nakış doğru bir şekilde bir araya getirildiğinde ortaya şiirin saf ve gerçek rengi çıkmaktadır.

²⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 39.

²⁸⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 476.

²⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 477.

²⁸² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

²⁸³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 478.

²⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 479.

“Çile”de yer alan aynı adlı şiir, bu kitabın adeta bir özeti niteliği taşımaktadır. Muhteva yerine kullanılan kütük benzetmesi şiirde kendisine şu şekilde yer bulmaktadır: “Selam sela sana haşmetli azap; Yandıkça gelişen tılsımlı kütük.”²⁸⁵ Estetik yerine kullanılan nakış ise yine aynı şiirde şu şekilde geçmektedir: “Ne yalanlarda var, ne hakikatta, Gözümü yumdukça gördüğüm nakış.”²⁸⁶

Şiirin kabaca gözle görülebilen kısmı olan şekil ve kalıp poetikada “Şiirde Şekil ve Kalıp” başlığında şöyle açıklanmıştır: “Şekil ve kalıp mânânın iskeletidir. Bütün dâvâ, iskeletlerimizi sonsuz san’atiyle ve nâmütenâhî güzel giydiren Allah’ın verdiği hikmet dersine bakıp ondan alınacak paylar ve hadler içinde, mânâ iskeletlerine surat ve vücut geçirebilmekte...”²⁸⁷ Ancak Necip Fazıl’a göre şiirde şekil ve kalıp kendisini çok belli ederse o şiir kötüdür. Şair şekil ve kalıba bağlı olmakla birlikte mana ve edayî o şekil ve kalıp içerisinde verebildiği kadar büyük usta olabilmektedir.

Necip Fazıl, şiirin şeklinin ve kalıbının ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini ortaya koyduktan sonra şiirde bir de iç şekil olduğunu “Şiirde İç Şekil” bölümünde anlatmıştır. Zor bir melese olan iç şekil Necip Fazıl tarafından şöyle tarif edilmektedir: “Şiirde her kelime, kendi zatı ve öbür kelimelerle, nisbeti yönünden şairin gözünde, içine renk renk, çizgi çizgi ve yankı yankı cihanlar sığdırılmış birer esrarlı billûr zerresidir. Şair bu kelimeleri göz bebeğine ve kulak zarına dayayarak seçer, dizer, kaynaştırır, bütünleştirir; ve bir simyacı hüneriyle terkebini tamamlarken, iç şekli, kendi içindeki mânâ heykeline eş olarak, kalıba döker...”²⁸⁸ Necip Fazıl’a göre dış şekil ile iç şekil daima birbirini tamamlamalıdır. Üstün sanatkâr bu işi hakkıyla yapabilmektedir.

Şiirde iç şekil meselesinden bahsettikten sonra bölümün sonunda “Şiir ulvî nizamdır; ve cemiyetler ruhî bunalımlarını yenip nizama kavuştukları zaman şiire de nizam gelir.”²⁸⁹ diyen Necip Fazıl, bu konuyu “Şiir ve Cemiyet” bölümünde daha detaylı halde ele almaktadır. Şiir içinde gelişmiş olduğu bir toplumun bütün geçmişini içerisinde barındıran bununla da kalmayıp istikbalinden de haber veren bir rüyadır. Necip Fazıl’a göre “Cemiyet, iç ve gizli hayatiyle uyur; rüyasını şair görür ve

²⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 18.

²⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 19.

²⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 481.

²⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 484.

²⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 485.

sayıklamalarını şair zapteder.”²⁹⁰ Böylelikle şair de bütün bir cemiyetin ana merkezinde yer almaktadır ve cemiyetin her halini bilerek kaleme dökmektedir.

“Şiir ve Hayat” bölümünde daha ziyade hayatın olağan akışında şairin cemiyet içerisindeki durumundan ve cemiyet adına ne yapması gerektiğinden bahsetmektedir. Şair davası adına yürüttüğü memuriyetini hakkıyla yerine getirdiğinde ya da bu görevi layıkıyla yapamadığında Necip Fazıl’ın gözünde şu şekilde görülmektedir: “Şair, dâvâ ve memuriyetini tam şuurlaştırmak ve ulviyetinin nisbet ifadesini her sahada tecelli ettirmek mazhariyetine, yâni tam ve üstün şairliğe erince, mesleklerin en saygılısına; bunu yapamayınca da temizlik amelesinden daha aşağı ve üstelik serseri, başıboş ve serirî bir tip ifade eden mesleksizlik mesleğine mensup kalmaya mahkûmdur.”²⁹¹ Bu hayata gelen her ferдин bir geliş amacının olduğunu ve her mesleğin kendi çapında yaratılış hikmeti gayesine hizmet etmesi gerektiğini ifade etmektedir: “Bilen ve bilmeyen her ferdimizle hepimiz bu dünyaya, bizzat Allah’ın ferman ettiği gibi, Allah’ı aramaya, bulmaya, onun sırları ve hikmetleri etrafında “körebe” oynamaya ve ona ibadet etmeye geldik. Onun içindir ki, marangoz, yonttuğu tahtada onun, politikacı göttüğü cemiyette onun, şair de yuğurduğu kelimelerde onun sırları ve hikmetleriyle çevrilidir. Şu kadar ki, aynı nâmütenâhi sır ve hikmetin sardığı bir ayakkabı eskicisiyle şair arasındaki fark, şairin bizzat ve şuurlu olarak bu sır ve hikmetin ta merkezine ve doğrudan doğruya İlâhî remze bağlı yaratılmış olmak haysiyetidir.”²⁹² Görüldüğü gibi şair bütün yaratılmışlardan yaratılış gayesinin farkında olmakla daha üstün görülmekte ve üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmekle mükelleftir.

Şiirin ve sanatın din ile doğrudan alakalı olduğundan bahsedilen “Şiir ve Din” bölümünde Necip Fazıl sadece şiirin ve sanatın değil her şeyin din ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Zaten mutlak hakikati aramak işi olan şiir için başka bir şey de düşünülemez ve Necip Fazıl bunu şöyle ifade etmektedir: “Allah’ı bulamamacasına aramak, ebediyen aramak olan şiirin gayesi, ilk dayanak ve çıkış noktası olarak din temeline muhtaçtır.”²⁹³

²⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 486.

²⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 489.

²⁹² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 488.

²⁹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 491.

Necip Fazıl sanat dallarının tamamının devlet tarafından müesseseleştirildiğini düşünmektedir. Şiirin ve şairin devlet ile olan münasebetlerini poetikanın “Şiir ve Devlet” bölümünde ifade etmektedir. Necip Fazıl’a göre sanatkarın da devletin de birtakım üzerine düşen şeyler bulunmaktadır. Sanatkarın üzerine düşenler şöyle açıklanmaktadır: “San’atkâr, bu arada ve en başta şair, sadece, ekmek kaygısı çekmeksizin düşünebilmek, duyabilmek ve yazabilmek için devlet bütçesinden para alacak; ve buna karşılık devlete, onun millî kitaplığını zenginleştirmekten başka hiçbir şey vermiyecektir.”²⁹⁴ Şair elbette devletten para alıp almamak noktasında hürdür. Buna karşılık devlet de sanatkara karşı şöyle bir tavır takınmalıdır: “San’atkârı, hem kendi eliyle müesseseleştiren, hem de onu tıknafes olmaktan koruyan tedbirli bir devlet eli, şairden, şiirin binlerce yıllık uyuzu olan methiye ve siyasî mev’ize istemez ve hattâ buna müsaade etmez.”²⁹⁵ Necip Fazıl’a göre devlet kendi ideolojisine zarar vermediği sürece sanatı ve sanatçıyı baskı altına almamalıdır.

Poetikanın son bölümü “Toplam” adını taşımaktadır. Bu bölümde poetikada anlatılanların bir hülâsası bulunmaktadır. Bölümün sonunda Necip Fazıl “Şair, başları Arş’a değen nebilerin semavi mucizeleri yanında, ayakları toprağa mihli, azat kabul etmez bir tâbi olarak, madde üstü sıçrayış ve mâverâyı kurcalayış cehdinden, mucize, aşk ve hasretinden en dokunaklı bir sözcü... Kâinatın Efendisi tarafından Peygamber hırkasının, üzerine atıldığı kelâm prensi...”²⁹⁶ ifadelerine yer vermektedir. Kendisi de bir şair olan Necip Fazıl’a göre şairlere diğer insanlardan üstün olma lütfu bahşedilmiştir. “Şair” adlı şiirinde de “Ben şairim, Gaibi kurcalayan çilingir;/Canlı cenazelerin başında Münker-Nekir...”²⁹⁷ diyerek poetikadaki düşüncesini şiirine de yansıtmaktadır.

3.3.3. Yalnız "Bir Adam Yaratmak"

Necip Fazıl Kısakürek “Bir Adam Yaratmak” adlı otobiyografik özellikler de barındıran piyesinde karakterlerden Hüsrev’in ağzından sanatçının yalnızlığına dair şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bu, benliğimizin öyle bir tarafı ki, yaralı bir parmak gibi sargılar içindedir. En keskin ağrıyı bu sargılar çözülürken duyarız. İnsan orada bütün

²⁹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 494.

²⁹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 494.

²⁹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 497.

²⁹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 90.

bahtıyla yalnızdır. Eksikleri, fazlaları, korkuları, enînleri, bezginlikleri, hasretleri, her şeyleri.”²⁹⁸

“Kaldırımlar” şiirinde de yine Necip Fazıl’ın içerisinde bulunduğu trajik yalnızlık duygusu bulunmaktadır. Şairin yalnızlığı adeta çevresine de sirayet etmiştir: “Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında, Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.”²⁹⁹ dizeleri bu durumu en iyi şekliyle ortaya koymaktadır.

“Serseri” şiirinde de Necip Fazıl, Kaldırımlar’a benzer bir şekilde yalnızlığını ve kimsesizliğini dile getirmektedir: “Yeryüzünde yalnız benim serseri, Yeryüzünde yalnız ben derbederim. Herkesin dünyada varsa bir yeri, Ben de bütün dünya benimdir derim.” Bu dizelerde şair içerisinde bulunduğu yalnızlık halinden acı çektiğini ve derbeder olduğunu da dile getirmektedir.

“Geceye Şiir”de “İnsanlar içinde en yalnız insan; Düşün, taş duvara başın gömülü!”³⁰⁰ dizeleriyle yalnızlığını dile getiren şair, bu yalnızlığı kendisinin seçtiğini aynı şiirdeki şu dizelerle ifade etmektedir: “Mermer bir kabuğa girip, ördüğüm, Kapansam içimden gelen âhenge...”³⁰¹ Bu durum biraz içerisinde bulunduğu çevreden ve sosyal-siyasi ortamdan da kaynaklanmaktadır. Necip Fazıl bu durumu yine Hüsrev’in ağzından “Bir Adam Yaratmak” adlı piyeste şu şekilde ifade etmektedir: “Ben şehirleri, sokakları, kahveleri dolduran seri malı insanlardan değilim. Keşke onlardan olsaydım. Onlar sıhhatli, tabî, mükemmel mahlûklar. Benim en lâzım tarafım sakat. Ben Allanın yalnız acı çeksin, yalnız kıvransın diye yarattığı bir aletim galiba. Kâinatı dolduran her şey, her hâdis, her hareket, benim için bir işkence vesilesi. Bir türlü rolümü ve rahatımı bulamıyorum. Tabî zevkleriyle yaşayan hayvanlara bakıyorum da, ne güzel, ne emniyetli bir vasıtanın öksüzü olduğumu anlıyorum. Ben, içindeki hayvanı ürkütmüş, incitmiş bir hastayım.”³⁰²

Yalnızlık duygusu Necip Fazıl’da bir arayışı tetiklemiş ve onu mistik-metafizik bir aleme sevk etmiştir. Bunun sonucunda da Necip Fazıl yalnızlık duygusunu ve getirdiklerini tamamen aşmış, anlamlandırabilmiş ve mutlak hakikate ulaşma fikrinin hâkim olduğu hale gelmiştir.

²⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Bir Adam Yaratmak**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s.7

²⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 156.

³⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 226.

³⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 227.

³⁰² Necip Fazıl Kısakürek, **Bir Adam Yaratmak**, s. 24.

Necip Fazıl ilk şiirlerini yayınlamaya başladığında yaygın olan edebi anlayış aksine iç dünyaya yönelik şiirler kale almıştır. Bu anlayışı zaman içerisinde dünya görüşüne ve ideolojisine bağlı olarak değişik boyutlarda evrilmiştir. Sembolist şairlerin ve Paris’te hocası olan Bergson’un sezgicilik anlayışı doğrultusunda şiirlerinde sıkıntı, korku, vehim, yalnızlık gibi duyguların ağırlıkta olduğu temaları tercih etmiştir. Aynı şekilde kendi iç sıkıntılarını ve trajik durumlarını da şiirlerine yansıtmıştır. Ağlayan Çocuklar” adlı şiirinde yalnızlık, korku, keder gibi temalar göze çarpmaktadır:

“Kafesli evlerde ağlar çocuklar,
Odalarda akşam olurken henüz.

...

Ne vakit karanlık kaplasa yeri,
Başlar çocukların büyük kederi;
Bakınır, korkuyla dolu gözleri:
Ya artık bir daha olmazsa gündüz?

Gittikçe kesilir derken sedalar,
Gece; bir siyah el gözümü bağlar;
Duyarım, içime sığınmış, ağlar,
Bir ufacık çocuk, bir küçük öksüz...”³⁰³

“Kaldırımlar” şiiri Necip Fazıl’a bir ünvan kazandırmanın ve onu daha tanınır yapmanın dışında sıkıntı, yalnızlık ve çaresizlik yaşayan ve bütün bunların sonucunda içine kapanarak bunalım yaşayan insanın şiiridir. Bu haller içerisinde olan insanı kaldırımlar bir anne gibi kucaklamakta ve ona sahip çıkmaktadır. Necip Fazıl’da kendisini çepeçevre saran sıkıntılardan, bunalımlardan ve yalnızlıktan kaçarak kaldırımlara sığınmakta ve özgürlüğü orada aramaktadır:

“İkinizin de ne eş, ne arkadaşınız var
Sükût gibi münzevi, çılgık gibi hürsünüz
Dünyada taşınacak bir kuru başınız var

³⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 305.

Onu da hangi diyar olsa götürürsünüz.”³⁰⁴

Fikirleriyle ve eylemleriyle pek çok şey yapmaya çalışan Necip Fazıl, cemiyet içerisindeki yalnızlığını, kimse tarafından anlaşılamanın vermiş olduğu çileyi şu dizelerde ifade etmektedir:

“Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur
Ne senin anladığın kadar kaldırımları...”³⁰⁵

“Aynalar Yolumu Kesti” adlı şiirinde Necip Fazıl acılarına çare bulamayan ve yalnızlığını gideremeyen bir şair olarak cemiyetin ıstırabını da sırtına yüklenmiş ve hem kendi hem de içerisinde bulunduğu cemiyet adına şu dizeleri kaleme almıştır:

“Çıkamam, aynalar, aynalar zindan
Bakamam, aynada, aynada vicdan
Beni beklemeyin o bir hevesti
Gelemem, aynalar yolumu kesti!”³⁰⁶

3.3.4. Değişim Sancısı ve Fikir Çilesi

Necip Fazıl’ın biyografisine bakıldığında da eserlerine bakıldığında da büyük insanların işi olan varoluşsal bir dert ve işkencenin adı olan “fikir çilesi”ni görmek mümkündür. Necip Fazıl, hayatı boyunca anlaşılamanın derdini, sıkıntısını, azabını, sancısını çekmiştir.

Pek çok türde eser kaleme almış ve bir döneme düşünceleriyle yön vermiş bir isim olana Necip Fazıl, çocukluktan itibaren hayatın bütün yönlerini derin bir tefekkür ile kavramaya çalışmış ve metafizik ürpertiler geçirmiştir.

Daha çocukluk döneminde mertafizik birtakım ürpertiler içerisinde olan Necip Fazıl’ın hayatını kabaca iki devreye ayırmak mümkündür. Necip Fazıl’ın hayatının ilk dönemi doğumundan 1934 yılına kadar geçen devreyi ifade etmektedir. Hayatının ikinci devresi ise 1934 yılında Abdülhakîm Arvasî ile tanışması ile başlamaktadır. Necip Fazıl “Mürşid” adlı şiirinde şeyhi ile karşılaşmasını şu dizelerle ifade etmektedir:

“Bana, yakan gözlerle, bir kerecik baktınız;

³⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 159.

³⁰⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 159.

³⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 271.

Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız!”³⁰⁷

Necip Fazıl 1934 yılında şeyhi ile karşılaşmasını adeta hayatının yeni bir devresi olduğunu “Allah Dostu” şiirindeki şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Allah dostunu gördüm, bundan altı yıl evvel;
Bir akşamdı ki, zaman, donacak kadar güzel.”³⁰⁸

“Şair” adlı şiirinde kendisini “Ben şairim, gâibi kurcalayan çilingir”³⁰⁹ olarak tanımlayan Necip Fazıl, bir “fikir çilesi” geçirdikten sonra ciddi bir değişim yaşamış ve bu değişimin ardından başlayan hayatının ikinci devresi birinci devresine göre bambaşka bir hale bürünmüştür.

Eski mutasavvıflar gibi kırk gün bir çilehanede kalarak çile yaşamamış fakat kendi şartlarında “fikir çilesi”ni tamamlamış ve bunun şiirini yazmıştır. Fikir çilesi yaşadığını ve bu sayede diğer şairlerden ayrıldığını “Çile”de onları “cüce” kendisini ise “sanatkâr” olarak niteleyerek ifade etmektedir:

“Kaçır beni âhenk, al beni birlik;
Artık barınmam gölge varlıkta.
Ver cüceye, onun olsun şairlik
Benim gözüm büyük sanatkârlıkta.”³¹⁰

“Çile”nin henüz başında değişim sancısı yaşan ve bunu anlamlandırmaya çabalayan bir kimsenin yaşadığı şok ifade edilmektedir:

“Gaiblerden bir ses geldi: Bu adam,
Gezdiresin boşluğu ense kökünde!”³¹¹

Gaiblerden gelen bu ses çile yaşayan adamın çilesinin karşılık bulduğunu ifade etmektedir. Böylelikle bir sancı hali olan “çile” adeta bir bilince dönüşmüştür. Gaiblerden gelen ses ile beraber ortalık birden karışmış ve toz duman haline gelmiştir.

“Pencereye koştum: Kızıl kıyamet!
Dediklerin çıktı, ihtiyar bacı!
Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent,

³⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 77.

³⁰⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 76.

³⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 90.

³¹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

³¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 16.

Ok çekti yukardan, üstüme avcı”³¹²

Kıyamet gibi bir ortam içerisinde avcı, şairi hedef alarak bir ok çekmiş ve daha sonra:

“Ateşten zehrini tattım bu okun,
Bir anda kül etti can elmasımı.
Sanki burnum, değdi burnuna (yok)un,
Kustum, öz ağzımdan kafatasımı”³¹³

Zehirli olan bu ok şairi kül etmiştir. Asıl Necip Fazıl için kıymetli olan ise yok ile burun buruna gelmek, içli dışlı olmaktır. Bunun neticesinde de kendi ağzından belki de çok da kabul etmediği geçmişini, bütün kötülükleriyle kusmuş ve onlardan bu yolla kurtulmuştur. Denilebilir ki çilenin sonucunda bütün kötülüklerden, bütün günahlarından arınmıştır.

Bu değişim ile birlikte Necip Fazıl’a, kanlı bir şafak vakti yepyeni bir dünya yani dinin direği olan “namaz” hediye edilmiştir. Bu da hem her Müslümanın hem Necip Fazıl’ın kurtuluş reçetesi olacaktır:

“Bir kanlı şafakta, bana çil horoz,
Yepyeni bir dünya etti hediye.”³¹⁴

“Çile”nin ikinci bölümünde şairin geçirdiği değişim ile birlikte her şey değişmiştir. Şair için fikir bir kelepçe, kezzap ya da sülüğe dönüşmüştür:

“Aylarca gezindim yıkık ve şaşkın,
Benliğim bir kazan ve aklım kepçe,
Deliler köyünden bir menzil aşkın
Her fikir içimde bir çift kelepçe.”³¹⁵

...

“Bir fikir ki, sıcak yarada kezzap,
Bir fikir ki, beyin zarında sülük.”³¹⁶

Necip Fazıl bu bölümde “fikir çilesi”nin kendisine çok büyük bir sıkıntı verdiğini şu dizelerle ifade etmektedir:

³¹² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 16.

³¹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 16.

³¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 17.

³¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 17.

³¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 18.

“Akrep nokta nokta ruhumu sokmuş,
Mevsimden mevsime girdim böylece.
Gördüm ki, ateş de, cımbız da yokmuş,
Fikir çilesinden büyük işkence.”³¹⁷

Necip Fazıl “Çile”nin üçüncü bölümünde “fikir çilesi” çekerken geçtiği yolları, çektiği sıkıntıları ve bunlarla nasıl baş edebildiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Ufuk bir tilkidir, kaçak ve kurnaz;
Yollar bir yumaktır, uzun ve dolaşık.
Her gece rüyamı yazan sihirbaz,
Tutuyor önümde bir mavi ışık.”³¹⁸

“Fikir çilesi”ni dev bir sancıya benzeterek bu sancının kaynağını şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben ki, toz kanatlı bir kelebeğim,
Minicik gövdeme yüklü Kafdağı
Bir zerreciğim ki, Arş’a gebeyim,
Dev sancılarımın budur kaynağı!”³¹⁹

Necip Fazıl “Çile”nin son bölümüne hakikate ulaşmanın, geçmiş ile geleceğin farkında olmanın halini anlatarak başlamıştır Gerçek ile karşılaşınca geçmişin ve geleceğin sırrına ermiştir:

“Gece bir hendeğe düşercesine,
Birden kucağına düştüm gerçeğin.
Sanki erdim çetin bilmecesine,
Hem geçmiş zamanın, hem geleceğin.”³²⁰

Hakikat ile karşılaşan, geçmiş ve geleceğin sırrına eren şair sonunda mutlak hakikati, meşhur bilinmezi de bilmiştir:

“Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik;
Ve çevre çevre nur, çevre çevre nur.
İçiçe mimari, içiçe benlik;

³¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 18.

³¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 19.

³¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 19.

³²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

Bildim seni ey Rab, bilinmez bilinmez meşhur!”³²¹

“Çile”sinin sonunda Rab’ine kavuşan şair nefesine seslenmekte ve tek meselesinin Sonsuza varmak olduğunu ifade etmektedir:

“Diz çok ey zorlu nefis, önümde diz çok!

Heybem hayat dolu, deste ve yumak.

Sen, bütün dalların birleştiği kök;

Biricik meselem, Sonsuza varmak...”³²²

Necip Fazıl, 1934 yılındaki değişimle birlikte şahsi meselelerden toplumsal meselelere de geçiş yapmıştır. Dini temalı şiirleri ve yazıları yanında ideolojik eserler de kaleme almaya başlamıştır. 1943 yılına gelindiğinde ise Necip Fazıl’ın ideolojik davasının geliştiği ve söylem alanı bularak yayıldığı “Büyük Doğu” dergisi çıkmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Necip Fazıl artık yalnızca bir şair değildir. Bütün bir topluma seslenen ve bildiği yanlış ve doğruları anlatmaya bu yolla da toplumu bilinçlendirmeye çalışan biridir. Bir ömür bu dava için de çile çekmiştir.

3.3.5. Metafizik Ürpertiler

Önceki bölümde de belirtildiği gibi hayatı kabaca iki devrede incelenebilecek olan Necip Fazıl birinci devre şiirlerinde şiddetli ruh sarsıntılarını ifade etmektedir. Yalnızlık, karanlık, korku, vehim onun şiirindeki psikolojik sarsıntıların ifade şekli olmaktadır. Cinler, periler, siyah kediler, kambur cüceler, ayak sesleri gibi şeyler Necip Fazıl’ın o dönem içerisinde bulunduğu ruhsal durumun anahtar sözcükleri sayılabilmektedir.

“Gece Yarısı” adlı şiirde her gece odasında bir peri ile birlikte uyduğunu ve adeta nefesini hissettiğini şu dizelerde ifade etmektedir:

“Her gece periler uyur odamda,

Derinlerden gelir uzun nefesler,

Yanan mum bir rüya seyreder camda,

Bir ağır hastanın nabzıdır sesler.”³²³

³²¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

³²² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

³²³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 212.

Aynı şiirin sonunda evin içindeki merdivenden bir ses gelir ve kimin olduğu belli olmayan hatta canlı bile olup olmadığı belli olmayan kemikten eller şairin belki de korkudan akmakta olan terini silmektedir:

“Birdenbire bir şey çıtırdar, derken,
Merdivenden gelir bir ayak sesi,”³²⁴

...

“Gözler parlayınca karanlıklarda,
Kemikten parmaklar terimi siler,
Yanyana oturmuş, bekler dışarda,
Sarışın kediler, siyah kediler...”³²⁵

“Boş Odalar” adlı şiirde şair kendi evinden gördüğü karşı evde gezinen hayaletleri anlatmaktadır:

“Şu karşı evin boş odalarında,
Duvarlara sinmiş bir hayâlet var.
Elinde mum, gece ortalarında,
Bucak bucak gezer, birini arar.”³²⁶

Şiirin devamında evde yalnızca hayaletlerin değil aynı zamanda cinlerin de olduğu ifade edilmektedir:

“Sonra işitilir sert bir hıçkırık,
Basar odaları belirsiz cinler.”³²⁷

Necip Fazıl, “Ayak Sesleri” adlı şiirinde nereden geldiğini açıkça söylemediği birtakım ayak sesleri duymakta ve bu seslerin ta içine kadar işlediğini ifade etmektedir:

“Hep bu ayak sesleri, hep bu ayak sesleri,
Dolaşıyor dışarda, gün batışından beri.
Bu sesler dokunuyor en ağrıyan yerime,
Bir eski çıban gibi işliyor içerime.”³²⁸

Bütün hayatını bu seslerin kapladığını ifade ettikten sonra artık duygularını yaşadığı kalbini dahi bu seslerin esir aldığını ifade etmektedir:

³²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 212.

³²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 212.

³²⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 211.

³²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 211.

³²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 214.

“Kimsesiz gecelerim, bu kesik sesle doldu,
Artık, atan kalbim de bir ayak sesi oldu.”³²⁹

Necip Fazıl “Bu Yağmur” adlı şiirinde delilik vehminden daha üstün gördüğü ve cinlerin düğününe benzettiği ve dolayısıyla korkuyu çağrıştıran yağmuru şu şekilde ifade etmektedir:

“Bu yağmur, delilik vehminden üstün,
Karanlık, kovulmaz düşüncelerden.
Cinlerin beynimde yaptığı düğün
Sulardan, seslerden ve gecelerden.”³³⁰

Necip Fazıl’ın yukarıda örnekleri verilen pek çok ilk devir şiirinde görülen korkular şüphesiz şairin iç sıkıntısının, psikolojik bunalımlarının ifadesi olmakla birlikte henüz sanatsal anlamda kendi yolunu tam anlamıyla çizemeyişinin bir huzursuzluğunun yansımaları olarak da düşünülebilmektedir.

Kaldırımlar, Necip Fazıl’ın daha önce kaleme aldığı şiirlere göre teknik olarak daha başarılı bir şiirdir. Ramazan Kaplan’a göre “Düşünce dokusu ile, öteden beri ifade edilegelmekte olan metafizik odaklı hususların daha geniş ve sistemli çerçevede ele alındığı bir zenginliği içinde barındırır. İlk dönem şiirlerinin karakteristiğini anlamada çok tipik bir örnek olduğu kadar, Necip Fazıl’ın şiirinin hangi yönde yol alacağını da habercisidir.”³³¹

Sessiz ve kimsesiz bir sokakta yalnız başına yürüyen şair, yalnızlıktan korkmaktadır. Ancak bu korku yalnızca yalnızlıktan kaynaklanıyor olamaz. Bu korku kaçtığı şeylerle yüzleşmekten korkan bir insanın korkusudur. Tam bütün korkularıyla karanlığa saplanmaktayken bir hayal, belki de hayal kadar güzel bir şey onu bu karanlıktan ve korkudan kurtarmaktadır:

“Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında,
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,

³²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 214.

³³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 300.

³³¹ Ramazan Kaplan, “Necip Fazıl’ın Şiirinde ‘Varlık’ın Metafizik Dünyası (1922-1939)”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 203.

Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.”³³²

“Kaldırımlar” gece ile birlikte ortaya çıkan yalnızlık, insanı huzursuz eden bir ruh haline sokmaktadır. Fakat şair, bu ruh haline rağmen gecenin bitip günün doğmasını istememektedir:

“Aman, sabah olmasın, bu karanlık sokakta;
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum!”³³³

...

“Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim;
Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları!
Islak bir yorgan gibi, sımsıkı bürüneyim;
Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları.”³³⁴

“Kaldırımlar”ın ikincisinde Necip Fazıl kaldırımlar ile şairi yani kendisini özdeşleştirmektedir. Ne o kaldırımsız ne de kaldırım onsuz olamamaktadır:

“İkinizin de ne eş ne arkadaşınız var;
Sükût gibi münzevi, çığlık gibi hürsünüz.
Dünyada taşınacak bir kuru başınız var;
Onu da, hangi diyar olsa götürürsünüz.”³³⁵

“Kaldırımlar”ın ikincisinde kendisini bir dava uğruna adanmış olan şairin dünyası anlatılmaktadır. O artık kendi rahatını, refahını düşünemez çünkü her şeyiyle bütün bir cemiyete mal olmuştur:

“Başını bir gayeye satmış kahraman gibi,
Etinle, kemiğinle, sokakların malısın!
Kurulup şiltesine bir tahtaravan gibi,
Sonsuz mesafelerin üstünden aşmalısın!”³³⁶

Necip Fazıl, yağız atlı bir süvariye benzettiği “başını bir gayeye satmış kahraman”ın davasının hedefini şu dizelerinde ortaya koymaktadır:

“Yağız atlı süvari, koştur atını, koştur!
Sonunda kabre çıkar bu yolun kıvrımları.

³³² Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 156.

³³³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 157.

³³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 158.

³³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 159.

³³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 159.

Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur,
Ne senin anladığın kadar kaldırımları...”³³⁷

Necip Fazıl, ilk dönem şiirlerinden başlayarak “Çile”ye kadar pek çok şiirinde kullandığı kavramlar ve imgeler ile şiirine metafizik anlamlar yüklemiştir. Ramazan Kaplan’a göre “Bunların mahiyetleri dikkate alındığında, evrensel insan odaklı bir metafizik duyarlığın, “Çile” öncesinde yavaş yavaş dinî bir kimlik kazanma sürecine girdiği sonucuna varılabilir.”³³⁸

“Yıldızlı Bir Gecede” adlı şiirinde “sema” kelimesiyle ruhsal bir arınmayı işaret eden şair, semanın ruhu işkenceden kurtardığını ve onu ebedi özgürlüğe kavuşturduğunu ifade etmektedir:

“Sema bize seslenir;
Kalma, gel, işkencede!
Ruhumuz ebedidir;
Bunu duy, tek hecede!”³³⁹

“Çile” ye kadar kaleme alınan şiirlerinden “Yolculuk” şiirine bakıldığında ölüm ile birlikte gelen bir kavuşma isteğinin bulunduğu ve bu yolla “Çile”nin habercisi olduğu söylenebilmektedir:

“Yolculuk, her zaman düşündüm onu;
İçimde bu azgın davet ne demek?
Oraya, nerdeyse güneşin sonu,
Uçmak, kayıp gitmek, kaçıp dönmemek.”³⁴⁰
“Ben, sırtında taşıyan işlenmedik günahı;
Allah'ın körebesi, cinlerin padişahı.
Ben, usanmaz bekçisi, yolcu inmez hanların;
Ben, tükenmez ormanı, ısınmaz külhanların.”
...
“Ben başı ağır gelmiş, boşlukta düşen fikir;
Benliğin dolabında, kör ve çilekeş beygir.

³³⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 159.

³³⁸ Ramazan Kaplan, a.g.e., s. 205.

³³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 186.

³⁴⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 228.

Ben, Allah diyenlerin boyunlarında vebal;
Ben bugünküne mazi, yarınkine istikbal.”³⁴¹

Şairin, ilk şiirlerinden itibaren bir arayışın ve buna bağlı olarak varlığı, eşyayı, ölümü, hayatı sorgulayan bir ruh hâli içinde bulunduğu bilinmektedir.³⁴² Bireysel konulardan sonra arayışını toplumsal ve dini konular üzerinden sürdüren Necip Fazıl’ın şiiri artık yavaş yavaş yolunu bulmaya başlamış ve rotasını çizmiştir. Bu yolu “Merdiven” şiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Diyorlar bana: Kalsın şiir de sözde yerde!
Sen araştı, göklere çıkan merdiven nerde?”³⁴³

Necip Fazıl’ın buraya kadar üzerinde durulan hayatının ilk devresine ait şiirleri onun hakiki “dava”sının hazırlık aşaması olarak değerlendirilebilmektedir. Taklidî imandan tahkikî imana geçişin sarsıntı ve hafakanlarının şiirine yansımalarıdır.³⁴⁴ Birtakım metafizik ürpertiler ile sorgulama ve sarsıntılar geçiren Necip Fazıl, hissettiği metafizik derinliği “Yunus Emre” ve “Mansur” şiirleriyle birlikte manevi aleme taşımıştır.

“Yunus Emre” şiirinde Yunus Emre’ye seslenen Necip Fazıl, tıpkı onun çektiği gibi bir çile çekmek, onun gibi arınmak ve Yunus’un erdiği makama ermek isteğini dile getirmektedir:

“Kaç mevsim bekleyim daha kapında,
Ayağымda zincir, boynumda kement?
Beni de, piştiğın bela kabında,
Kaynata kaynata buhara kalbet.”³⁴⁵

Şiirin devamında beklemek için artık vaktinin olmadığını, zamanın hızla geçtiğini ve bu durumun nefesine zarar verdiğini ifade eden şair, ayrılık ile yan yana kullandığı semaların bile ruhuna lezzet verdiğini ifade etmektedir:

“Bekletme Yunus'um, bozuldu bağlar,

³⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 67.

³⁴² Ramazan Kaplan, a.g.e., s. 207.

³⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 38.

³⁴⁴ Canan Sevinç, “‘Bir Huzursuzluğın Şiiri’: ‘Örümcek Ağı’ndan ‘Çile’ye ‘Necip Fazıl Şiiri’nin Evreleri” **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 240.

³⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 383.

Düşüyor yapraklar, geçiyor çağlar;
Veriyor, ayrılık dolu semalar,
İçime bayıltan, acı bir lezzet.”³⁴⁶

Şiirin sonunda rüzgâra bile söz geçiren Yunus’a seslenerek izinden gelmek istediğini, onun yolundan vazgeçmeyeceğini ve kendisine yardım eli uzatmasını söylemektedir:

“Rüzgara bir koku ver ki, hırkandan;
Geleyim, izine doğru arkandan;
Bırakmam, tutmuşum artık yakandan,
Medet ey şairim, Yunus'um medet!”³⁴⁷
“Sana taş attılar, sen gülümsedin,
Dervişin bir çiçek attı, inledin,
Bağrımı delmeye taş yetmez, dedin,
Halden anlayanın bir gülü yeter...”

Dizeleriyle Hallac Mansur’a seslendiği “Mansur” şiiri ile Necip Fazıl’ın şiiri ikinci ve asıl devresini yaşamaktadır.

1934 yılında şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmasından sonra geçirmiş olduğu değişimi “Yollar ki, Allah'a çıkar, bendedir.”³⁴⁸ dizesinde ifade etmektedir. “Bendedir” şiiri ikinci devresinin ilk mistik özellikler taşıyan şiirlerindedir.

1939 tarihinde kaleme alınan “Çile” şiiri Necip Fazıl’ın bütün bir mistisizmini ortaya koyduğu şiiridir. “Ver cüceye, onun olsun şairlik,/Şimdi gözüm, büyük sanatkârlıkta.”³⁴⁹ diyerek bir davaya adım attığını ifade etmektedir. Mustafa Miyasoğlu’nun da ifade ettiği gibi; şair, artık şiiri değil, şiirini de adayacağı bir “hakikat”in peşindedir; şiir ise bu aşamada tek var olma yoludur.³⁵⁰

3.3.6. "Ben" Şairinde İslam ve Tasavvuf

Necip Fazıl, birçok kimse tarafından egoist bir kişiliğe sahip olduğu düşüncesiyle eleştirilmiştir. Hem biyografisi hem de birtakım şiirleri dikkate alınarak

³⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 383

³⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 383.

³⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 387.

³⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

³⁵⁰ Canan Sevinç, a.g.e., s. 240.

şair ile “ben” kavramı yan yana getirilmekte ve ikisi arasında birtakım ilişkiler kurulmaktadır. İlk bakışta hem kişiliğiyle hem de şiirleriyle bir “ben şairi” izlenimi verse de şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışıklığının ardından geçirdiği değişim Necip Fazıl’ı “ben”i ile bir savaş içerisine sokmuştur. “Ben”inin acziyetini “İste” şiirinde şöyle dile getirmektedir:

“Verirler 'ben acizim, kudret senin' dedikçe
Verenin şanı büyük, sen iste istedikçe!”³⁵¹

“Ben” şiirinde bilinmezlerdeki kimsesizliğini dile getiren şair, kendi sesinden dahi kaçtığını dile getirmektedir:

“Ben, kimsesiz seyyahı, meçhuller caddesinin;
Ben, yankısından kaçan çocuk, kendi sesinin.”
Ben, sırtında taşıyan işlenmedik günahı;

Allah'ın körebesi, cinlerin padişahı.”³⁵² dizelerinde günahkâr “ben”inin gayesinin gözleri kapalı da olsa Allah’ı aramak olduğunu ifade etmektedir.

“Hep ben, ayna ve hayal; hep ben, pervane ve mum;

Ölü ve Münker-Nekir; baş dönmesi uçurum...”³⁵³ dizeleriyle son bulan “Ben” şiiri Rasim Özdenören tarafından tasavvufi bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Özdenören, bu şiirdeki “ben” kelimesinin “ene” ve “nefsaniyet” ile hiçbir ilgisi olmadığını, tam tersine burada “ben”in iptalinin söz konusu olduğunu düşünmektedir.³⁵⁴ Özdenören’den hareketle Necip Fazıl’ın kişiliğinin ve şiirlerinin tasavvufi bir yoruma açık olduğu söylenebilmektedir.

Fatih Toktaş’a göre Necip Fazıl’ın düşünce yapısının bel kemiğini Doğu-Batı anlayışında Batı’ya karşı Doğu tarafında olması ve bunu bir dava edinmesi oluşturmaktadır.³⁵⁵ Şeriat-tasavvuf birlikteliğinde tasavvufa dair yapılan eleştirilere karşı duran Necip Fazıl, bu karşı duruşunu “Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu” adlı

³⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 53.

³⁵² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 67.

³⁵³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 67.

³⁵⁴ Selma Günaydın, “Necip Fazıl’a ve Sanatına Yöneltilen Eleştirilere Toplu Bakış”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 466.

³⁵⁵ Fatih Toktaş, “İslam Felsefesi Karşısında Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 31.

eserinde ortaya koymaktadır. Tasavvufun, İslam dinine sonradan dahil edildiğini ifade edenlere karşılık şöyle cevap vermektedir:

“Tasavvuf, O'nun ruh emanetidir! Tasavvuf, O'nun bânındır! Tasavvuf O'nun özüdür!.. O, kâinatın varlık sebebi, Allanın Sevgilisi ve insan ehramının son noktasıdır!”³⁵⁶ Necip Fazıl, “Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu” eserinde tasavvufun gayesini ve hakikatini açıkladıktan sonra şeriat ile arasındaki farklılığı ifade etmektedir: “Tasavvufta gayenin aslî sahibi Muhammedi hakikatin mazharıdır. Öbür nebilerin hali de bu ferdî ve Muhammedi hakikat üzeredir. Bu mutlak ifade... Akla göre nisbeti malûm fakat hikmeti tabii yine aklın fevkinde... Ve akla göre bu mutlak ifade şimdi şöyle bir noktaya çıkacak: Şeriat Resulün zahiridir. Tasavvuf ise, bânını.., Zahir, bân farkı...”³⁵⁷

Daha sonra şeriat ile tasavvufun birbirinden ayrılmayan iki kavram olduğunu ifade etmektedir: "Ben elbiseme ne kadar uyarsam, o da bana o kadar uyar. Ve bunlar, kıl kadar çözülmeyen birbirlerinden... Şu halde biraz önce de söylediğim tarzda, dinin insanlığa mahsus esası mutlak olarak şeriatidir!.. O şeriatın de mahrem özü tasavvuf... Birbirinden ayrılmaz bunlar... Fakat tasavvufu şeriaten çıkarıp bir nevi -hâşâ- eğlence vasıtası, bir his manzumesi kabul eder gibi ondan ayırırçasına ‘dinin esasıdır!’ demek cinayettir.”³⁵⁸

Necip Fazıl “Allah ve İnsan” şiirinde olduğu gibi ömrü boyunca arayış içerisinde olmuş bir şairdir. Bu arayış şiirde mutlak hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır ve eğer arayanı ona götürmüyorsa o arayış boşunadır:

“Seni aramam için beni uzağa attın!

Alemi benim, beni kendin için yarattın!”³⁵⁹

Necip Fazıl, “Emanet Olsun” adlı şiirde kendi nefsinin de hesaba katarak gençliğe seslenerek yaratıcının hesaba katılmadan oluşturulduğu bir düzene lanet etmektedir:

“Ey genç adam, bu düstur sana emanet olsun:

³⁵⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1996, s. 105.

³⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 106.

³⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 107.

³⁵⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 42.

Ötelerden habersiz nizama lanet olsun!..”³⁶⁰

“Ölmek” şiirinde “Ölmeden önce ölünüz.” sırrı anlatılmaktadır. Geçmeyen anın, solmayan rengin, kopmayan bütünlüğün olduğu öldükten sonraki ölümsüzlüğü arzulayan bir bakışın şiiridir. Bu ahiret saadetinin aranişında dünyaya tapmanın ve “ben”i ön plana koyarak iktidar oluşturmanın hiçbir surette yeri yoktur. Ölüm, ölümsüzlüğü getirdiği için çarpıcı etkiye sahiptir. Necip Fazıl için ölüm “büyük sır”dır:

“Ölmek, ilk ve son, büyük kelime;

Çarpıldık, ölmek için ölüme!

Ver Allah'ım, büyük sırrı elime;

Geçmez ân, solmaz renk, kopmaz bütünlük.”³⁶¹

3.3.7. Ölüm mü Ölümsüzlük mü?

İlk şiirlerinden itibaren sıkça işlediği ölüm temasının sebepleri Necip Fazıl'ın ilk çocukluk yıllarında aranabilmektedir. Şair henüz çocukken önce kız kardeşi Selma daha sonra büyükbabasının ölümü ile bu duyguyu yaşamıştır. Bu iki ölüm çocuk yaştaki şairi derinden etkilemiştir. Kız kardeşi Selma'nın ölümüyle alakalı “O ve Ben” adlı eserinde şu ifadelere yer vermektedir: “Altı yaşında ölen Selma, bebekliğinden beri, daima duvarlara yapışmış ve ortalarda şuna buna engel olmaktan ürkmüş, beyazı damar damar görünen ela gözleriyle hep öleceği günü bekledi... Selma bende, çocukluğumun en derin ukdelerinden biri...”³⁶²

“O ve Ben” adlı eserinde Selma'dan sonra büyükbabasının ölümünden de şu şekilde bahsetmektedir:

“Büyük babam, konağın üçüncü katındaki malûm büyük yatak odasında bana Allah ve Resulünden bahsettiği karyolanın içinde ve yanımda öldü. Hastalığında beni bir an yanından ayırmamış; yüzüme dalarak beyaz sakalına damlayan tuzlu gözyaşlarıyla ağlamış ve ancak komaya geçtikten sonradır ki, torununu görmez olmuştu. Hayatında hep açık gideceğinden bahsettiği gözleri kapalı, göğsü bir körük gibi inip çıkıyor. Sonra hafifçe açılan gözlerini, ayak ucundaki pencerenin tepesinde oynayan akşam ışıklarına dikerek ruhunu teslim etti.”³⁶³

³⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 466.

³⁶¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 117.

³⁶² Necip Fazıl Kısakürek, **O ve Ben**, s. 15.

³⁶³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 35.

Necip Fazıl'ın şiirlerinin çözümlenmesinde anahtar görevi üstlenen ve biyografik özellikler de gösteren “Bir Adam Yaratmak” piyesinde ölüm teması çeşitli yönleriyle işlenmektedir. Eserdeki kahramanlardan biri olan Hüsrev bir eser kaleme almaktadır ve adı “Ölüm Korkusu”dur. Bu kitapta hayatı sona eren kahramanın adı ise Selma'dır. Necip Fazıl'ın küçük yaşta ölen kız kardeşinin adının da Selma olduğu düşünüldüğünde onun çevresi ve ailesi ile alakalı kitapta izler bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günlük hayatımız içerisinde ölüm, bize bazen hayatın kıymetini hatırlatırken bazen de insanın bazı davranışları sonucu ona verilen bir ceza şeklinde değerlendirilmektedir. Genel manada ölüm kendisinden korkulan bir fenomendir. Bu korkutucu yönüyle pek çok insan üzerinde ölümün bir iktidar sahibi olduğu söylenebilmektedir. Ölüm anının zor olduğu, ölümün kolaylaştırılması adına dualar edildiği bilinmektedir. Ölüm korkusundan uzaklaşabilmek adına yapılan birtakım ritüellerin varlığı ölümü ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Ancak bazı kimseler ölümü çokça düşünerek bazı kimseler ise bu düşünceyi hayatından tamamen çıkararak ondan kurtulma yoluna gitmektedir.

Ölümden sonraki hayat üzerinde düşünmek de insan dünyasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Ölümden sonraki hayatın nasıl olacağı, ruhun ölümlü mü yoksa ölümsüz mü olduğu düşüncesi Platon'dan bu yana felsefenin ve pek çok farklı bilimin konusu olmaktadır.

Ölüm, tüm canlıların bir gün yaşayacakları bir hakikattir. İnsanın dünyadaki sonu olan ölümün varlığı Kur'an-ı Kerim'de “Her nefis ölümü tadıcıdır.” ayetiyle ifade edilmektedir. Ölümden sonraki hayatın, cennet ve cehennem varlığı da yine Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde bildirilmektedir.

Ölümün önüne geçilemez bir gerçeklik olduğunu kabul etmekle birlikte ölüme karşı olan yaklaşım farklı düşünce ve inançlarda farklılıklar görülmektedir. Tasavvuf erbabı ölüme karşı daha hazırlıklı ve ona karşı daha isteklidirler. Çünkü onlar için ölüm bir “şeb-i arus”tur. Ölüm bir son değil, asıl varlığın başlangıcıdır. Materyalistler ise ölüm karşısında aciz olmakla birlikte ondan rahatsızlık duymaktadır. Çünkü onlar için ölüm büyük bir yokluktur, insanın karanlıkta yok olmasıdır.

Necip Fazıl, hem şiirlerinde hem de diğer yazılarında ölüm temasına sıkça başvurmuştur. Mustafa Miyasoğlu, Necip Fazıl'ın ölüm ve ölüm korkusunu en çok

dile getiren şair olduğunu söylemektedir.³⁶⁴ Bölümlerinden birinin adının “Ölüm” olduğu “Çile” adlı şiir kitabında ölüm ve ölümlü çağrıştıran kelimeler 147 şiirde 120 kez kullanılmaktadır. Necip Fazıl bu şiirlerin bazılarında ölümden korkmakta bazılarında ise ölüme büyük bir sevgi ve ibret ile yaklaşmaktadır. Necip Fazıl için ölüm, inancı dolayısıyla kabullendiği ve tasavvufi anlamıyla da değerlendirdiği bir fenomendir.

Kendisine ölüm korkusu ile alakalı yöneltilen bir soruya hayatını düşünerek ve şiirlerini de hesaba katarak şu cevabı vermektedir: “Ben de ölümden korkarım. Şiirlerimi okuyorsunuz. Ölüm, çetin bir geçit ... Onun ötesinde ya ebedi bir saadet veya ebedi bir mahkûmiyet var ... Bizim gibilere bu kapının önünde tiril tiril titremek düşer. Kendini üzme, bu korku, ümit ile birlikte olunca güzeldir.”³⁶⁵ Ölümden korktuğunu “Ve Nefs” adlı şiirindeki şu dizelerinde de ifade etmektedir:

“Köpek korkusuyla korktum ölümden,
Ölmeden ölmeyi anlayamadım.
Ne güneşler doğup battı üstümden;
Bir günü bir güne bağlayamadım.”³⁶⁶

Ölümün karşısında hiçbir gücün duramayacağını, ya erken ya geç gün gelip bütün bedenlerin ölüm gerçeğini tadacağını “Cansız At” şiirinde ifade etmektedir:

“Bilmem, kaç kaç geçe,
Bilmem, kaç kaç kala,
Ya erkence, ya geççe,
Sıram gelir hoppala!
Altımda gacır gucur,
Kişner durur cansız at...
İşte servili çukur;
Ve ölümsüz hakikat!”³⁶⁷

Ölüm gelip çattığı vakit bir insanda biten, bitmesi gereken şeylerin neler olduğunu “Biter” adlı şiirinde veciz bir şekilde ifade etmektedir:

³⁶⁴ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 132.

³⁶⁵ S. Ahmet Arvasi, “Vefatından Bir Ay Önce”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 117, İstanbul, 1983, s. 78.

³⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 71.

³⁶⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 126.

“Ölüm... O geldi mi ne var korkacak?

Korkular biter.

Fikir, açmaz artık beyinde kuyu;

Burgular biter.

Unuturuz hayat adlı uykuyu,

Uykular biter.

Biter, her şey biter; ses, şekil ve renk,

Kokular biter.

Kabir sualiyle kapanır kepenk,

Sorgular biter.”³⁶⁸

Necip Fazıl, asıl ölümün dünya denilen yerde ölmeden önce olduğunu, asıl yaşamın öldükten sonra başladığını ve insanın o zaman asıl düştü olduğunu anlayacağını “Orada” şiirinde ifade etmektedir:

“Ölüm dedikleri, ölünceyedek;

Dünya, balı zehir, yalancı petek.

Orada bulursun, biraz bekle, tek,

Burada yaşamak sandığın düşü...”³⁶⁹

Necip Fazıl’a göre şair “Gaibi kurcalayan çilingir;/Canlı cenazelerin başında Münker-Nekir...”³⁷⁰ ve ölüm ise “Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber...”dir.³⁷¹ Bu sebeple de Necip Fazıl’ın şiirinde ölüm teması çokça işlenmektedir.

Necip Fazıl “İşim Acele” adlı şiirinde ölüme çare arayanlara, ölümsüzlük peşinde koşanlara adeta seslenerek ölüme asla çare bulunamayacağını söylemektedir:

“Gökte zamansızlık hangi noktada?

Elindeyse yıldız yıldız hecele!

Hüküm yazılıyken kara tahtada

İnsan yine çare arar ecele!”³⁷²

“Feza Pilotu” adlı şiirinde de 20. yy.da teknolojik ilerlemeyle dahi yine ölüme çare bulunamayacağı ifade edilmektedir:

³⁶⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 128.

³⁶⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 115.

³⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 90.

³⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 153.

³⁷² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 114.

“Yirminci yüzyılın ablak yüzlü pilotu
Buldun mu Ay yüzünde ölüme çare otu?”³⁷³

“Ne yapsam da ölümü bir saatçik unutsam?..”³⁷⁴ diyerek ölümü asla aklından çıkartmadığını ifade eden Necip Fazıl, asıl saadetin ölümden sonra başladığını “Zafer Arabası” adlı şiirinde şöyle ifade etmektedir:

“Sultan olmak dilersen, tacı, sorgucu unut!
Zafer araban senin, gıcırtilı bir tabut!”³⁷⁵

“Dostlarım ev eşyamdı, bir bir gitti, diyorum,
Artık boş odalarda ölümü bekliyorum.”³⁷⁶

“Gittiler” şiirinde bütün dünya nimetlerine yüz çevirerek ölümü beklediğini ifade eden Necip Fazıl, “Tebessüm” şiirinde de yine dünyalık namına her şey ile küstüğünü ve ölüme hazır olduğunu, Azrail’i büyük bir mutluluk içerisinde beklediğini ifade etmektedir:

“Bu dünyada renk, nakış, lezzet, ne varsa küsüm;
Gözümde son marifet, Azraile tebessüm...”³⁷⁷

Necip Fazıl, ölüme bir müjde gözüyle bakmaktadır. Bunu da “Müjde” şiiriyle ifade etmektedir:

“Öleceğiz; müjdeler olsun, müjdeler olsun!
Ölümü de öldüren Rabbe secdeler olsun!”³⁷⁸

Necip Fazıl, ölümden sonraki hayat için dünya malında gözü olan, sırf dünyalığı için çalışıp didinen insanlara “Geçer Akçe” şiirinde bir tavsiyede bulunmaktadır:

“Hasis sarraf, kendine bir başka kese diktir!
Mezarda geçer akça neyse, onu biriktir!”³⁷⁹

Ölümün güzel bir şey olduğunu, sonunun bir yokluk olmadığını, ölüme hazırlıklı olanların, dünya malında gözü olmayanların ölümden korkmaması

³⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 410.

³⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 141.

³⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 144.

³⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 146.

³⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 147.

³⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 152.

³⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 140.

gerektiğini Hz. Peygamberi de örnek göstererek “Güzel Şey” şiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber...

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü Peygamber?..”³⁸⁰

Necip Fazıl, “Çöle İnen Nur” adlı eserinde tasavvufi anlamda da üzerinde çokça durulan kavramlar olan “ölmeden önce ölmek” ya da “nefsi öldürmek” gibi kavramlar hakkında şu bilgileri vermektedir: “Bu işin usulünde, yine dış planda çerçeveleyelim ki, nefsi köreltmek, iğneli fiçıya sokmak ve öldürmek diye bir şey yoktur. Sadece onu dizginlemek, yalnız şer’i haklar içinde terbiye etmek, onun hak kisvesine bürünen oyunlarını bozmak; onu daima büyük mizana bağlı bir murakabe altında tutmak, neşesini kırmak, kibrini yıkmak, üstün ahla-ka erdirmek, bütün dereceleri aştırmak ve sonra ruh yoluyla ulaştırmak, ruha inkılap ettirmek... Bu!... Her şey ölçüye bağlı... Belli başlı itidal hadleri içinde ve mizanlı... Yoksa öbür türlü, her taraftan gene nefis tecelli edecektir. O daima üste çıkan bir canavar...”³⁸¹ Necip Fazıl, ölmeden önce ölmenin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini “Hani Ya...” şiirinde ifade etmektedir:

“Kaç, kurtul kelimedenden;

Ağlamadan, gülmeden!

Hani ya sen ölmeden,

Ölecektin, hani ya?..”³⁸²

Necip Fazıl, ölümsüzlüğe ulaşmayı ya bu dünyadan geçmek olarak ya da bir dava olarak görmektedir. Bu düşüncesini pek çok farklı şiirinde dile getirmektedir:

“kafiye

hikaye

dava tek

ölmemek”³⁸³

“Ölmek, ilk ve son, büyük kelime;

Çarpıldık, ölmek için ölüme!

³⁸⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 153.

³⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çöle İnen Nur**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993, s. 434.

³⁸² Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 345.

³⁸³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 261.

Ver Allah'ım, büyük sırrı elime;
Geçmez ân, solmaz renk, kopmaz bütünlük.”³⁸⁴

Necip Fazıl'a göre Allah'a hakkıyla inanmak, iman etmek ile ölümsüzlük yakalanabilmektedir. Allah öylesine yüce bir varlıktır ki onun varlığı ile ölümsüzlük kendiliğinden meydana gelmektedir. İnsanı ölümsüzlüğe ulaştıran yolu Necip Fazıl “Allah Diyene” adlı şiirde ifade etmektedir:

“Her şey, her şey şu tek müjdede;
Yoktur ölüm, Allah diyene
Canım kurban, başı secdede,
İki büklüm, Allah diyene”³⁸⁵

Allah demenin, Allah'a iman etmenin ölümsüzlüğü beraberinde getirdiğini ifade eden Necip Fazıl'a göre Kur'an-ı Kerim'de insana ölümsüzlük veren ancak maalesef ki eski ve tozlu raflarda unutulmuş nimetlerdendir:

“Çekilmez akılda bu kadar sancı;
Akıl bir küçük diş, at, kurtulursun!
Ölmemenin olsa gerek ilacı;
Eski rafta ara, belki bulursun!..”³⁸⁶

Necip Fazıl, hayatın en büyük hakikati olan ölümden şiirlerinde ve düzyazılarında çokça bahsetmektedir. Eserlerinde ölüm, ölüm korkusu, ölümsüzlük gibi temalardan bahseden Necip Fazıl bazı eserlerinde ölümden korktuğunu ifade etmekle birlikte özellikle şiirlerinde ölümü ve ölüm meleğini tebessüm ile beklediğini de ifade etmektedir. Ölümün ne olduğu, ölümden sonra ne olacağı ve ölüm sonrasında nasıl hazırlık yapılması gerektiğinden çeşitli eserlerinde ve şiirlerinde bahseden Necip Fazıl, Allah diyene ölümden yana korku yoktur, o kişi artık ölümsüzdür sırrını şiirlerinde pek çok defa ifade etmektedir. Ona göre ölümsüzlüğe Allah'a iman edenler ölümden sonra açılan kapı ile ulaşacaklardır.

3.3.8. Büyük "Dava Şairi"nin Büyük Doğu Ütopyası

³⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 117.

³⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 26.

³⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 118.

Necip Fazıl'ın kişiliğinde ve şiirlerinde görülebilen farklı devreler arasındaki bağlantıyı sağlayan ruh, şairin belli bir gelişim yaşama sürecindeki geçirmiş olduğu farklı deneyimlerdir. İlk devir şiirlerinde yer alan metafizik ürpertiler, korku ve sorgulamalar ikinci devir şiirlerinde bir dava söylemi içerisinde geri planda kalmakta hatta neredeyse yok olup gitmektedir.

“Çile” bireyci kimliği ile Necip Fazıl'ın poetikasına uygun gözükmektedir. O, poetikasını sanatsal ve şiirsel bir zemin üzerine oturtmuştur. Bu açıdan “Çile”de yer alan pek çok şiir bir toplumsal şiir, bir “dava şiiri” olmaktan uzaktır. Ancak “Destan, Sakarya Türküsü” gibi şiirlere bakıldığında bir davanın sözcülüğünü yapan şiirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!

Haykırsam kollarımı makas gibi açarak”³⁸⁷ dizelerinde olduğu gibi bireysel kimliğe sahip “Çile” içerisindeki toplumsal söylem kişisel sorunları geride bırakmaktadır. Böylelikle Vefa Taşdelen'e göre “Kendi çilesi ve ıstırabı içinde yalnız olan ve üstelik zaman zaman “anlaşılamadığını” düşünen bu benin, birdenbire kalabalıkları yönlendirme görevini kendinde görmesi ona toplumcu bir kimlik kazandırır. Sanat için sanat anlayışının temelinde bulunan “öznel çile”, ve yine bir bakıma temelinde “toplum için sanat” anlayışı bulunan “nesnel çile”ye kendini bırakır.”³⁸⁸ Artık Necip Fazıl'ın çilesi; cemiyeti düşünen, kendisini cemiyete adanmış bir nesnel çiledir.

“Yine Hal” şiirinde “Kazanda su kaynasa sanki ben pişiyorum;/Bir kuş bir kuş öldürse ben can çekişiyorum...”³⁸⁹ diyen Necip Fazıl'ın bu dizelerde toplum çilesini nasıl ifade ettiği, cemiyete kendisini nasıl adadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bireysel şiirlerinden sonra böylesine bir olgunluk evresine giren Necip Fazıl, bireysellikten toplumsala doğru bir gelişim göstermektedir. Onun geçirmiş olduğu ideolojik değişimi sanatına ve şiirine de yansıtmaktadır. Böylelikle onun şiiri “dava şiirine” kendisi “dava şairine” sanat anlayışı ise “toplum için sanat”a dönüşmektedir. Dolayısıyla Necip Fazıl'ın çilesi zamanla bireysel boyutu terk etmiş ve toplumsal bir içeriğe

³⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 406.

³⁸⁸ Vefa Taşdelen, “Necip Fazıl'ın Çilesi, Şiiri ve Poetikası Arasındaki İlişki Üzerine”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 220.

³⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 282

bürünmüştür. “Benlik sorunu, kendine dönük ve kendini arayan “metafizik ürperti kavramından” toplumu dönüştürmeye çalışan bir politik, aksiyoncu kimliğe bürünür. O, sade ve unvansız bir varoluş şairi olma yerine, bir davanın şairi olmayı yeğlemiştir ve bunu önemsemiştir.”³⁹⁰

Necip Fazıl, hayatının ilk devresinde ruhsal vehimler yaşamış, bireysel temalara ağırlık vermiş bir şair olarak karşımıza çıkmaktayken ideolojik olarak çektiği sıkıntıları sosyal boyuta taşımayı bilmiş ve bu sıkıntıları toplumsal bir boyuta aktarabilmiş ve böylelikle de sanatının ve yaşamının asıl yönünü tayin edebilmiştir.³⁹¹

Geçirmiş olduğu değişim ile birlikte bir “dava adamı” rolü üstlenen Necip Fazıl, her yönden Batı’nın tam karşısına koymuş olduğu ve bir ömür boyu savunuculuğunu yaptığı Doğu’yu tanımlarken ütöpik bir söylem kullanmakta ve bu doğrultuda bir kimlik geliştirmektedir. İslam’dan asla ayrı düşünmediği ve Asya, Şark gibi kelimelerle yan yana kullandığı Büyük Doğu’yu şu şekilde ifade etmektedir:

“İslam inkılabının günlük politika üstünde, iç oluşu dışarıya doğru örnekleştirici, bütünleştirici ve kadrolaştırıcı büyük siyasi, milli, ruhi davası Asyacılıktır. İşte bu en hassas nokta üzerinde, Büyük doğu mefkuresinin, Büyük Şark, yani Büyük Asya’yı kucaklayan mana şubesinde pırılıtlar toplamakta; ve isim delaletimizin temel direklerinden biri, tepesinde en aydınlık bir vuzuh feneriyle meydana çıkmaktadır. Evet; Büyük Doğu mefkuresinde, esas bakımından bütün bir ruh muhtevasına istinat eden büyük Büyük Doğu isminin mekân ve saha delaleti, sadece Büyük Asya’dadır. Geriye kalan dünya, zıt ve düşman saha...”³⁹²

Necip Fazıl, Türkiye sınırları ile sınırlandırdığı Doğu’yu anlatırken “ruh” terimi etrafında düşünmektedir. Batı ise mananın zıddı olan “madde” kavramıyla ele alınmaktadır. “Doğunun ruh kökü üzerinde, öz gövdesi ve dallarıyla içiçe, Batının madde ağacını yetiştiren, böylece Doğu âlemi içinde bir Büyük Doğu’nun fişkırmasını hedef tutan bir mefküre senfonyası çalınıyor!..”³⁹³

Necip Fazıl’ın aklındaki ve arzusundaki İslam, Doğu kaynaklı bir İslam’dır. İslam inkılaplar yapılarak ham, kaba, yobaz fikirlerden arındırılmalıdır. Yobazlık ve

³⁹⁰ Vefa Taşdelen, *a.g.e.*, s. 221.

³⁹¹ Ali İhsan Kolcu, *Albatros’un Gölgesi-Baudelaire’in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 311.

³⁹² Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1985, s. 120.

³⁹³ Necip Fazıl Kısakürek, *a.g.e.*, s. 5.

ham softalıktan kurtarılmış bir İslam anlayışı ile modern Türkiye inkılapları Necip Fazıl'ın kafasında uyuşmaktadır. Fakat bu modernlik İslam'a uygun imgeler ve yöntemler ile gerçekleştirilmelidir. Necip Fazıl kafasındaki Büyük Doğu ile İslam arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir.

“Büyük Doğu, kendi başına, kendisiyle vardığı bir sebep ve netice hükmü halinde hiçbir hürriyet, istiklâl ve benlik haletine malik değildir. Mutlak istiklâl, mutlak hakikat sahibinindir; İslâm ona teslim olup selâmeti bulmaktan ibarettir; hürriyet ve istiklâlin hakikati de işte bu hakikate teslimiyet ve esaret... Kendini Allaha esir ver ki, hürriyeti bulasın ve hayvan hürriyetinden kurtulasın!..”³⁹⁴

3.3.9. "Sabık Şair" in Siyaset ile İlişkisi

Necip Fazıl Kısakürek siyaset ile hem siyasi partiler ile hem de siyasi liderler ile olan ilişkileri dolayısıyla içli dışlı olmuştur. I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemi yaşamış, Soğuk Savaş yıllarını görmüş, Cumhuriyet'in kuruluşuna şahit olmuş ve bütün bu olaylar sırasında ideolojik olarak olgunluğunu tamamlamış biri olarak Necip Fazıl'ın siyaset ile olan ilişkisini bu çerçevede değerlendirmek doğru olacaktır.

Burhanettin Duran'a göre “Yeni Osmanlılardan bu yana kalıcı etkisi olan Türk aydınları edebiyatı ve şiiri güçlü olanlardır.”³⁹⁵ Necip Fazıl'ın da siyasi ideolojisinin döneminde hem siyasi partiler hem de siyasi liderler üzerinde etkili olması; edebiyatının, özellikle de şiirinin çok tesirli, çok etkili olmasıdır.

Necip Fazıl her ne kadar döneminde siyaset üzerinde etkili olsa da yine siyaset üzerine yapmış olduğu birtakım eleştiriler neticesinde sayısı belki de yüzleri bulan davalar ile uğraşmasına sebep olmuştur. İlk mahkumiyetini askerlik görevini yerine getirirken kaleme aldığı siyasi bir yazı ile yaşamıştır. Daha sonraki süreçte çeşitli şiir, yazı ve eylemleri dolayısıyla 3 yıl 8 ay hapis yaşamı olmuştur.

Necip Fazıl'ın dehası şimşek gibi çakan mısraları, sarsıcı ideolojik yazıları kadar uzun bir süre uğraştığı duruşmalarında da kendini göstermektedir. “O yazdıklarını ayrıca yazarak savunmak durumunda kalan biri, muhteşem bir polemikçi,

³⁹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 5.

³⁹⁵ Burhanettin Duran, “Kısakürek'in Siyasi Fikirleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 82.

sarsılmaz imanıyla ortalığa çıkan çilekeş bir dava adamı ve cins bir kafa olarak sanık sandalyesindedir.”³⁹⁶ Hayatının her döneminde olduğu gibi sanık sandalyesindeyken de fikirlerini başı dik bir şekilde savunmaktadır.

“Necip Fazıl’ın Büyük Doğu’yla yaptığı çıkış, insanlığı kurtarmak adına üretilen ideolojilerin hazırladıkları insanlık suçlarına karşı sanatçı/aydın/düşünür kimliğinin zorunlu itirazını içermektedir. Bu itiraz, özellikle dışarıya karşı yer yer “isyan” tonu içerse de içeriye karşı medeni bir muhalefetin, söz hakkını kullanma amacının dışına çıkmamıştır.”³⁹⁷ Necip Fazıl’ın geçirdiği soruşturmalar ve davalarındaki kendisine yönelik suçlamalar genelde siyasi birtakım meseleler dolayısıyla olmuştur. Necip Fazıl’da bunun farkında olarak düşüncelerini asaletini bozmadan ve hiçbir korkuya kapılmadan savunmuş, inançlarının ve ideolojisinin zarar görmesine izin vermemiştir. Necip Fazıl, hayatının uzun bir döneminde Cumhuriyet ideolojisinin toplumsal ve siyasal uygulamalarına ve Kemalizm’e yönelik muhalif bir mücadele ortaya koyan “dava adamı” olmuştur.

3.4. İKTİDAR, İDEOLOJİ VE DEVLET

3.4.1. Necip Fazıl'ın İdeolojiler ve Fikir Akımları Hakkındaki Düşünceleri ve Eleştirileri

Necip Fazıl’a göre siyasi ideolojilerin ortaya çıkma sebebi Batı’nın içerisinde bulunduğu ruhi bunalımlardır. Batı; ilimde, fende ve teknolojiye yani maddede kendini geliştirmiş olmasına rağmen manevi anlamda tam bir buhran içerisinde bulunmaktadır. Bu sebeple de Batı’da bir kurtuluş yolu olarak siyasi ideolojiler ortaya çıkmıştır. “O ki, maddesine, ihmal ettiği ruhun zaruretleri çöktü ve devirler boyu ihtilâc içinde kıvrandı ve kıvrınmakta...”³⁹⁸ Bu siyasi ideolojilerin tek başına yeterli olmadığını düşünen Necip Fazıl’a göre Batı kurtuluşu manevi anlamda desteklemediği sürece maddeye olan tahakkümünü de yitirecektir.

Necip Fazıl, komünizmden faşizme, liberalizmden kapitalizme Batı’nın bütün ideolojilerini birbirleriyle de kıyaslayarak değerlendirmektedir. Ona göre komünizm

³⁹⁶ İsmail Sert, “Fikir Öfkesiyle Kavrulan Bir Ömür”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 84.

³⁹⁷ Ömer Lekeşiz, “Necip Fazıl’ın Kanaat Önderliği”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 114.

³⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 5.

Batılı düşünürlerin bir ihtilalidir. Faşizm Batılı düşünürlere Komünizm ihtilali önünde bir teşkilatlanmayı sağlamıştır. Liberalizm ve kapitalizm ise Faşizm ve Komünizme rağmen zafer gibi gözüken bir mertebeye ermiş fakat zamansız bir çıkış yapmıştır: “Komünizma, Batı münevverinin, bütün istismar ve sultalariyle Batı cemiyet düzenine karşı, intihardan farksız ihtilâli oldu. Faşizma, bu ihtilâl önünde, Batı münevverine, bütün istismar ve sultalariyle tezatsız ve zaafsız bir Batı muvazenesini perçinleme yolunda teşkilâtlanma hamlesini verdi. Liberalizma ve kapitalizma ise, biri kendisini soldan devirmeye, öbürü sağdan çelmelemeye savaştan bu iki zıt bünye dürtüşü arasında, birtakım mekân zaferlerine erdikten sonra, birini biraz döndürmüş, fakat kandıramamış, öbürünü ise vakitsiz yere sermiş olarak, doldurmakla mükellef olduğu fikirtahtahtasının önüne geldi.”³⁹⁹

Necip Fazıl, bütün Batı kökenli ideolojilerin takipçilerine İslam’ı işaret ederek şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır: “Buyrunuz; birbirinizde bulduğunuz karşılıklı sakatlıkların bir arada tasfiye edildiğini görmek ve her biriniz ayrı ayrı nefslerinize vehmettiğiniz değerlerin bir arada hakikatine kavuşmak isterseniz, isminizden ve cisminizden, ruhunuzdan ve hüviyetinizden zerre kalmıyacak tarzda, İslâmda fânî olun, eriyin, yokluğa karşı ve her şeyi bulun!”⁴⁰⁰ Necip Fazıl’a göre Batı’nın ideolojilere sığınarak, çıkış yolunu ideolojilerde arayarak ve arayıp da bulamadığı her şey İslam’da bulunmaktadır. “Sosyalizma ve komünizmanın var etmek isteyip de yok ettiği içtimaî adalet ve tesviye ölçüsünün hakikati İslâmda.. Liberalizma ve kapitalizmanın yedire yedire ferdi çatlamasına veya mukabil fertten her hakkı çaldırmasına mâni ölçüler, İslâmda. Demokrasya ve fikir hürriyetinin en nazik sınırları ve özü İslâmda.. Aynı demokrasya ve fert hürriyetinin başıboşluğa ve kargaşalıpa sarkan aşırılığını köstekleyici fikir ve şahsiyet hakkı İslâmda... Nazizma ve Faşizmanın kâzip rüyasını gördüğü üstün nizam ve ruhi müeyyidecilikteki esas İslâmda... Batının her sahada arayıp bulamadığı cennet İslâmda; her sahada içine düştüğü cehennemden korunuş yolu İslâmda, herşey İslâmda...”⁴⁰¹

3.4.1.1. Komünizm ve Sosyalizm

³⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 46.

⁴⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 71.

⁴⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 58.

Necip Fazıl, Batı'nın toplumsal anlamda çürümüş olduğunu düşünmektedir. Komünizmi ise Batı'nın toplumsal çürümüşlüğüne tespit etmek bakımından olumlu görmektedir. Ancak bunun yanında Necip Fazıl'a göre komünizm, kötünden de daha kötü bir tecrübe halinde, ruh ve nizam kargaşalığını, bütün ruhî kıymet ölçülerini yıkmak ve nizamların en maddî ve sun'îsine başvurmak yolunda, kurtuluş adına Batı münevverinin intiharını temsil etmektedir.⁴⁰² Necip Fazıl komünizmi üç ayaklı sehpa olarak görmektedir. Bu üç ayaklı sehpanın “(Marks)'da iktisadî, (Engels)'de fikrî ve (Lenin)'de amelî” boyutu görülmektedir.⁴⁰³ Kendi içerisinde pek çok değişim geçiren ve bir devinim içerisinde bulunan komünizm maddî bir karakterden ruhsal bir boyuta geçmeye çalışan, evrensel bir akıldan milliyetçi bir kimliğe bürünebilen bir karaktere sahiptir. Necip Fazıl'a göre böylesine değişken karakterli olan bu ideoloji “can havliyle ve bütün oyun ve ustalık dehasıyla atlattığı imtihanların ertesinde, dünyaya, kendi içine doğru kurnaz bir yamacı ve muvazaacı, dışarıya doğru da bir türlü hizaya girmez ve ihtilâl kabul etmez bir bozguncu ve yıkıcı gibi bakıyor.”⁴⁰⁴

Necip Fazıl'ın en çok kıymet verdiği ve üzerinde büyük bir önemle durduğu entelektüel çilelerinden bir tanesi, komünizm ideolojisinin Türk devleti ve İslam medeniyeti için bir tehlike olduğunu düşünmesi ve tehlike olarak gördüğü bu durumu bertaraf etmek adına bir mücadele içerisinde olmasıdır.

Necip Fazıl, her ortamda komünizmin karşısında duran, her fırsatta komünizmi ve takipçilerini şiddetli bir şekilde eleştiren antikomünist bir kimlik geliştirmiştir. Anti komünist isimlerden Necip Fazıl'ı ayıran en önemli özelliği ise aksiyoner ve sivri bir dil kullanıyor olmasıdır. Bu sebeple Tanıl Bora'ya göre Necip Fazıl, İslamcı muhalefetin savunmadan hücumla geçmesine ve bu durumun milliyetçi muhafazakar kesimde bir politik kimliğe dönüşmesini sağlamıştır.⁴⁰⁵

Necip Fazıl'ın komünizme karşı mücadelesinin temelinde; kendisinin şer partisi diye adlandırmış olduğu CHP bulunmaktadır. “Rapor” adlı eserinde bu konuyla alakalı şu ifadeleri kullanmaktadır: “Türk milletini maddede kurtarıp ruhta batıran bir aksiyonun 27 yıllık sahipliğini elinde tuttukten sonra 1960'ın arkasından, gençleşme

⁴⁰² Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 26.

⁴⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, s. 85.

⁴⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 46.

⁴⁰⁵ Tanıl Bora, **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 442.

ve yenileşme istikâmetinde Voronof aşısı olacak komünizmadan başka ilaç bulamamış ve böylece Türk milletini eskisinden daha ağır bir helâke dâvetçi olmuş felaket partisi”⁴⁰⁶ olan CHP ile mücadele etmek adeta komünizm ile mücadele etmektir. CHP, İsmet İnönü ve Batı düşmanlığı komünizme karşı mücadelesinde önemli bir noktada yer almaktadır.

Necip Fazıl’a göre “komünizmanın göz diktiği yerlerde evvelâ ruh birliğini harap etmek olan usûlü”⁴⁰⁷ en çok CHP ile uyuşmaktadır. Necip Fazıl’a göre Köy Enstitülerinde yürütülen birtakım ilmi çalışmalar CHP’ye yanaşmaya çalışan komünistlerin kendilerini kurumsallaştırma çalışmalarıdır.⁴⁰⁸ Necip Fazıl, Köy Enstitüleri’ni “sırf yeni ve cesur görünmek için, etrafındaki koyu komünistlerin dürtüklemesiyle çatılmış küfür ve Anadolu çocuğunu piçleştirme mekânları...”⁴⁰⁹ olarak görmektedir. CHP’nin ve bakanlık seviyesindeki üst yöneticilerinin bizzat komünist olduklarını dile getiren Necip Fazıl’a göre bu komünist kadrolar Köy Enstitüleri gibi oluşumlarda yetişen gençlere bu ideolojiyi aşılacaktır.

Necip Fazıl’a göre 1917 Ekim Devrimi ile Rusya’da uygulamaya koyulan komünizm “asıl İkinci Dünya Savaşından sonra yepyeni bir plân ve metodla eserini vermeye başlamıştır ki, bugün topyekûn dünyayı tehdit edici bu yeni plan ve metod artık komünizmayı mücerret fikir lâboratuvarından çıkarmış ve yüzde yüz Moskof malı ve sadece başkalarını tahrip etmeye memur bir politika ve milletleri içinden tahrip sanatı haline getirmiştir.”⁴¹⁰ Necip Fazıl, komünizmin bütün dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de milli kimliğinden uzaklaştıracağını düşünmektedir. Ona göre komünizm yalnızca milli kimliğe değil Türk milletinin İslami kimliğine de düşman bir ideolojidir.

Necip Fazıl Kısakürek “Dünya Bir İnkılap Bekliyor” adlı çalışmasında sosyalizmi şu şekilde tanımlamaktadır. “Sosyalizmi aynen tercüme edeyim size: ‘Toplumsallık’, ‘içtimailik’ demek o...”⁴¹¹ Necip Fazıl’a göre sosyalizm komünizmden önce gelmektedir çünkü ona göre komünizm, sosyalizmden destek

⁴⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Rapor 3/4**, s. 75.

⁴⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, s. 178.

⁴⁰⁸ Ertuğrul Meşe, "Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı", **Asya Studies Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1, 2017, s. 83.

⁴⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 231.

⁴¹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Moskof**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995, s. 273.

⁴¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Dünya Bir İnkılap Bekliyor**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993, s. 31.

olarak ortaya çıkmış bir ideolojidir. Bu yönüyle iki ideolojinin birbiriyle ilişkisinin olduğu ifade edilmektedir. Bu ilişki “İdeolocya Örgüsü”ndeki şu ifadeyle somutlaşmaktadır: “Karl Marks’dan ezberlemiş olarak "papazların okunmuş suyu" diye bildikleri kokmuş sosyalizma”⁴¹² Necip Fazıl’a göre 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan sosyalizmin kurucusu St. Simon’dur: “Nihayet 19. Asır geliyor. Akıl terakki ediyor. Fransız İhtilâli kendisini doğuran ansiklopedistlerden sonra yeni mütefekkirler çıkarıyor. Ve bu arada bir (Sen Simon) ve (Sensimonizm) denilen sosyalizm ortaya çıkıyor.”⁴¹³ Sosyalizme yönelik ilk belirtiler Platon’da görülmekle birlikte modern anlamdaki ilk belirtiler St. Simon öncesinde Şeyh Bedrettin, Thomas More ve Campanella’da görülmektedir. Onların ortaya koydukları sistemli bir ideoloji değil ancak yol gösterici mahiyettedir.⁴¹⁴

Sosyalizmi bir ideoloji haline getiren ve fikri zeminini ortaya koyan isim St. Simon’dur. Ancak Necip Fazıl St. Simon tarafından sistematize edilen sosyalizmin de ilkel olduğunu düşünmektedir. Sosyalizmin zenginden al fakire ver ya da devlet eliyle toplumdaki al ve yine topluma ver mantığı Necip Fazıl’a göre insan doğasına aykırı bir tavidir. Çünkü ona göre insan mülkiyet hakkıyla var olan bir varlıktır. İslam’ın da mülkiyet hakkına sıcak baktığını ifade eden Necip Fazıl, sosyalizmin bu tavrına karşı İslami bir çerçeveden bakmaktadır. Bu noktada İslam’da bulunan zekattan bahsetmekte ve bir kimseden zorla zekat alınamayacağını ifade etmektedir.⁴¹⁵

Necip Fazıl, sosyalizmi ortaya çıkaran siyasi ve sosyal koşulları sanayi devrimini ve kapitalizmin işçi sınıfı üzerindeki tahakkümü ile anlatmaktadır. Toplumu ilgilendiren bu olumsuz durumun sosyalizm ile örtülmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Bu sayede sosyalizm ideolojisinin büyüdüğü ve taraftar edindiğini düşünmektedir. Necip Fazıl’a göre sosyalizm, komünizmden ilham alan bir ideolojidir. O, bu nedenle sosyalizmi değil komünizmi bir ideoloji olarak kabul etmektedir. Sosyalizmi bir ideoloji olarak görmemesinin birinci sebebi metafizik bir alt yapısının olmamasıdır. Ona göre komünizm bunu başarmış ve metafizik bir alt yapı kurabilmiştir. Bir diğer neden ise tek başına bir yapılanmaya sahip olamamasıdır.

⁴¹² Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 275.

⁴¹³ Necip Fazıl Kısakürek, **Dünya Bir İnkılap Bekliyor**, s. 31.

⁴¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çepçevre Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2015, s. 35.

⁴¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Dünya Bir İnkılap Bekliyor**, s. 33.

Anarşist sosyalizm, kolektivist sosyalizm, demokratik sosyalizm gibi farklı kavramlarla bir arada anılmaktadır. Bu sebeple de tek başına ferdi bir ideoloji halinde topluma nüfuz edememiştir.⁴¹⁶

3.4.1.2. Liberalizm ve Kapitalizm

Necip Fazıl, liberalizmin kendi ideolojisine ters olan her düşüncenin kötü taraflarını atarak iyi taraflarını bünyesine almaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu yolla kendi kötü ve kusurlu yönlerini beslemekte ve toplum içerisinde yer alan gruplar arasında yeni bir düzen kurmak ve bu düzeni de liberalizmin ruhuna uydurmaya gayret ettiğini ifade etmektedir.⁴¹⁷

Necip Fazıl, liberalizmi bireysel özgürlüklere çok değer vermesinden dolayı eleştirmektedir. Bireysel özgürlüklerin aşırı boyutlarının topluma zarar verebileceğini ifade eden Necip Fazıl'a göre bireyler yanında toplumun haklarının da korunması, toplumun genelinin özgürleşmesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için ise toplumun huzurunu bozan her türlü eylem ve faaliyetin kısıtlanması gerekmektedir. Necip Fazıl hayatının her alanında olduğu gibi bu konuda da İslam'ı bir ölçüt olarak kabul etmektedir. Ona göre İslam, en az liberalizm kadar kişi hak ve özgürlüklerine değer vermektedir. Onun için de kişi hak ve özgürlükleri asıl kıymetini kusursuz bir düzene sahip olan İslam'da bulmaktadır.⁴¹⁸

Necip Fazıl'ın kapitalizm hakkındaki görüşleri neredeyse liberalizmle aynıdır ve ona göre "Liberalizma ve kapitalizmanın yedire yedire ferdi çatlamasına veya mukabil fertten her hakkı çaldırmasına mâni ölçüler, İslâm'da."dır.⁴¹⁹ Kapitalist ideolojide bireysel sermayenin ve bireylerin emeğinin çok ön planda olduğunu söyleyen Necip Fazıl'a göre aynı önem İslam'da da bulunmaktadır. İslam'ın bireysel teşebbüsler teşvik edici olduğunu ve bunun yanında ahlaklı bir şekilde yapılan ticareti de özendirdiğini ifade etmektedir. İslami ölçüler dikkate alınarak bireylerin şahsi zenginleşmesinde herhangi bir sakınca olmadığını belirtmektedir. "Liberalizma ve kapitalizmanın insanî mülkiyet mefkuresi, aslî hakikat bakımından İslâmın fert hakları kadrosunda kemâle ulaşırken, bu mülkiyetlerin dehhâmeleşmesi, ur haline gelmesi ve

⁴¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çepçevre Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, s. 43.

⁴¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 46.

⁴¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 209.

⁴¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 58.

bütün vücudu sömürmesi neticesinde bir aksülâmel olarak doğan sosyalizma ve komünizmanın umumî tesviye ve adalet dâvası da, İslâmda, zekâtın emir ve faizin yasak oluşuyla hakkını ve tam mânia tedbirini elde eder.”⁴²⁰ Kapitalist rejimlerde sermayesi büyüyen bireylerin toplum düzeni adına tehlike oluşturma riskinin bulunduğunu ifade eden Necip Fazıl, İslam’da bu riskin bulunmadığını çünkü devlet yapılanmasının ve İslam düşüncesinin bu konuda tedbirli olduğunu ifade etmektedir.

3.4.1.3. Faşizm ve Nazizm

Faşizm ve Nazizm, Necip Fazıl'a göre Batı dünyasına yeni bir ruhi denge getirme gayreti içerisinde ortaya çıkmıştır. “Faşizma ve Nazizma, yeni bir iman ve mefkûre bayrağı altında (Greko -Lâtin) medeniyetinin sulta ve salâhiyet hakkını yalnız mahdut topluluklara bağlayıcı bir nefsanîlik psikolocyasıyla batı buhranına çare bulacağını vehmetti.”⁴²¹ Ancak Faşizm ve Nazizm hiçbir zaman bir ideoloji seviyesine ulaşamamıştır.

Necip Fazıl’a göre faşizm ve nazizm gibi ideolojilerin demokrasinin özgürlük düşüncesini ortadan kaldırmasa da büyük oranda kırmak adına bir gayreti bulunmaktadır. İslami bir iktidarda başıboşluk düşüncesi asla düşünülemez. Yani İslami bir devletin, iktidarın otoriter yani ağır basmaktadır. Bu otorite elbette kişilerin özel hayatlarına müdahale edecek bir otorite değildir. Kamusal alanı ilgilendiren ve devlet eliyle uygulama alanı bulan bir otoritedir. Necip Fazıl’a göre toplumun düzenini ve geleceğini tehlikeye atabilecek her türlü faaliyet İslami bir iktidarda engellenmesi gereken en önemli unsurdur. İslami bir iktidar anlayışı bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak durumundadır. “Nazizma ve Faşizmanın kâzip rüyasını gördüğü üstün nizam ve ruhi müeyyidecilikteki esas İslâmda... Batının her sahada arayıp bulamadığı cennet İslâmda; her sahada içine düştüğü cehennemden korunuş yolu İslâmda, herşey İslâmda...”⁴²² Necip Fazıl’a göre faşizmin ve nazizmin ortaya koymaya çalıştığı müspet düzen zaten İslam’da bulunmaktadır.

3.4.1.4. İslamcılık

⁴²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 117.

⁴²¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 26.

⁴²² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 58.

İslamcılık düşüncesi İslam Ansiklopedisi'nin ilgili maddesinde genel çerçevesiyle şu şekilde özetlenmiştir: “İnanç, ibadet, ahlâk, felsefe, idare, siyaset, iktisat, hukuk, eğitim alanlarında İslâm'ı bütün bir hayat nizamı olarak yeniden hâkim kılarak müslümanları medenîleştirme; İslâm dünyasını geri kalmışlıktan, Batı hâkimiyetinden, zalim ve müstebit idarecilerle keyfî yönetimlerden kurtarma; dinî düşünceyi taklit, hurafe ve bid'atlardan arındırma gibi XIX. yüzyıl İslâm dünyasının başka coğrafyalarında da görülen ıslah, tecdid, ihya vb. kavramlarla ifade edilen dinî, siyasî, ilmî çözüm arayışları veya bu arayışları ihtiva eden bir fikir hareketi şeklinde özetlemek mümkündür.”⁴²³ İslamcılık düşüncesinde geçmişte altın çağlar yaşamış bir İslam medeniyetinin artık Batı medeniyetinden geri kaldığının kabulü ve bu altın dönemin yeniden canlandırılması ile bütün bir toplumun İslam düşüncesi etrafında birleşmesi düşüncesi yatmaktadır. Bunun yanında aslında İslam'da olmayan ancak pek çok farklı uygulamalarıyla İslam'a dahil edilen her türlü eylem ve faaliyetle de mücadele İslamcılık düşüncesinin temelinde bulunmaktadır.

Funda Çoban'a göre İslamcılık, İslami anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci olarak ifade edilebilir. Bu süreç içerisinde toplumu ilgilendiren her alanda hüküm süren belli bir bakış açısı hakimdir.⁴²⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarından çok partili hayata kadar geçen süreç içerisinde İslamcılar var olma mücadelesinde bulunmuşlardır. Halifeliğin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, yeni harflerin kabulü, devletin resmi dininin kaldırılması gibi birtakım inkılaplar İslamcıları var olma mücadelesine itmiştir. Bu süreç içerisinde yalnızca İslamcılar değil bütün bir halk ile iktidarın arasında mesafe oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bütün bunların sonucunda elde edilmek istenen şey ise dini ıslah projesi çerçevesinde ulusal bir İslam oluşturmaktır. Böylelikle de İslam etrafında örgütlenen cemaatlerin oluşmasını engellemektir.⁴²⁵

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İslamcılar, Türk kimliği ile İslam'ın ayrılmaz iki unsur olduğu üzerinde durmuşlardır. Böylelikle Türkçü düşüncüleri saflarına dahil

⁴²³ Azmi Özcan, “İslamcılık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 62.

⁴²⁴ Funda Çoban, “İslamcılığın Fikri Taşıyıcısı Olarak Türkiye Siyasi Hayatında Necip Fazıl”, **Mülkiye Dergisi**, C. 39, S.3, 2015.

⁴²⁵ Yasin Aktay, “Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 345-394.

edebilmeyi amaçlamışlardır. Çok partili hayata geçiş süreci sonrasında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir araya gelen Türkçü ve İslamcılar ayrışma sürecine girmiş ve İslamcılar Türkçülerden ayrı olarak ve tek başlarına seslerini duyurmaya gayret etmişlerdir. Bu ortamın oluşmasında Demokrat Parti'nin siyasi söyleminde İslam dinine yönelik ılımlı bir tavrının olması ve dini birtakım iyileştirmeler yapması etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin gerçekleştirdiği birtakım inkılaplar İslam şeriatını getirmekten daha ziyade dine demokratik birtakım ölçütler getirme gayesiyle yapılmıştır.⁴²⁶ Bu durum Demokrat Parti öncesinde iktidarda bulunan CHP'ye karşı dinsiz parti söylemine ve partinin bu şekilde damgalanmasına sebep olmuş ve dönem içerisinde dinli-dinsiz ayrışmasının gerçekleşmesini sağlamıştır.⁴²⁷

Cumhuriyet sonrasında siyasal İslam denildiğinde şüphesiz Necip Fazıl Kısakürek akla gelen ilk isimlerden birisi olmaktadır. Edebi kişiliğinin yanı sıra özel yaşantısıyla ve İslamiyet düşüncesi uğruna ortaya koyduklarıyla İslamcılık adına önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Necip Fazıl'ın 1934 yılında yaşamış olduğu bir olay hayatında büyük bir değişime sebep olmuştur. Bu olay “Şirket-i Hayriye” vapurunda bir adamın ona Abdülhakim Arvasi'nin adını ve adresini vermesidir. Bu tarihten itibaren daha önce de hayatının bir parçası olan sinirsel krizler daha da şiddetlenerek devam etmiştir.

Necip Fazıl yaşadığı bunalımlı günlerden sonra şeyhi Abdülhakim Arvasi'nin de etkisiyle İslamcı bir şair, düşünür olarak eserler kaleme almıştır. 1935 yılında bu doğrultudaki ilk eseri “Tohum”u kaleme alan Necip Fazıl, mistik ve metafizik yönüyle sembolleşen şiirler kaleme almaya başlamıştır.⁴²⁸ Celal Bayar'ın desteği ile Ağaç dergisini çıkartması, Ulus gazetesinin başlattığı milli marş yarışmasını “Büyük Doğu Marşı” ile kazanması fakat tescillenmemesi, dönemin bakanlarından Hasan Ali Yücel tarafından Ankara Devlet Yüksek Konservatuarında öğretim görevlisi olarak görevlendirilmesi, Robert Kolej'inde edebiyat derslerine girmesi Necip Fazıl'ın kimliğinin farklı yönleridir.

⁴²⁶ Şerif Mardin, **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 127

⁴²⁷ Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 196.

⁴²⁸ Hasan Çebi, **a.g.e.**, s. 335.

Metafizik bunalımlar ile geçen çocukluk ve gençlik döneminin ardından sinir krizleri ile birlikte başlayan İslam düşünürlüğü dönemi Necip Fazıl'ın İslamcı çevrelerde büyük bir ilgiyle takip edilmesine sebep olan eserlerini İslamcı kimliği ile kaleme almıştır. “Müdafaalarım” adlı eserinde “Tanzimat'tan beri gelen, menfi taraftan galip ve hâkim örnekler arasında, bu milletin ruhuna bağlı ve rüyasına ilişik, sahici, belki de ilk, dünya görüşünün mimarı ve davacısıyım. Müslüman'ım; Müslümanlık çapında hiçbir kıymet ve haysiyet ölçüsü tanımıyorum; bin yıllık şecereye sahip bir Anadolu ailesinden geliyorum”⁴²⁹ diyerek İslam idealini savunmaktadır. Özellikle siyaset, dava, toplum ve ideoloji hakkındaki görüşlerini “İdeolocya Örgüsü” adlı eserinde sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. Bu eser hem Necip Fazıl'ın siyasi ve ideolojik fikirlerini anlamak hem Büyük Doğu idealini detaylı bir şekilde ele alması hem de Necip Fazıl'ın eserlerine yaklaşım noktasında yol gösterici olması sebebiyle büyük öneme sahip bir eserdir.

İslam'da aydınlanmanın düşünsel ve toplumsal temelleri bulunmaktadır. İslam'ı olması gerektiği gibi anlamak ve bunu bütün yönleriyle sindirmek Necip Fazıl'ın “Büyük Doğu” idealinin gerçekleşmesi demektir. İslam'ın Doğu'dan çıkmış olması da Doğu'ya ayrı bir önem atfetmektedir. Ancak şurası kesindir ki Doğu da olsa Batı da olsa İslam dini her anlamda kuşatıcıdır. Necip Fazıl'ın büyük doğu aydınlanması, Bergsoncu felsefenin izleriyle mekândan çok zamana, tasavvufi düşüncenin etkisiyle de dıştan çok içe doğru bir yolculuk olarak algılanmalıdır.⁴³⁰

Necip Fazıl, “İdeolocya Örgüsü”nde Büyük Doğu mefkuresinin topluma uygulanmasını birtakım kurallar çerçevesinde detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Buradaki temel mihenk taşı İslamdır. “Biz, kâinat görüşünün İslâmda, dünya görüşünün İslâmda, insan görüşünün İslâmda, iktisadî ve içtimaî adalet görüşünün İslâmda, müsbet bilgiler görüşünün İslâmda, güzel san'atlar görüşünün İslâmda, kadın görüşünün İslâmda, devlet görüşünün İslâmda, ordu görüşünün İslâmda, siyaset görüşünün İslâmda bulunduğu ve bütün bu davaları ancak Yirminci Asrın ruh ve kafa çilesi içinde süzülecek bir tahlil ve terkip güzünün heykelleştirebileceğine ve bu heykelleştirme işinin bitin cihand eşi görülmemiş bir ideolocya binası kuracağına,

⁴²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Müdafaalarım**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998, s. 86

⁴³⁰ Funda Çoban, **a.g.e.**, s. 71.

onun da siminin hem zaman ve hem mekân ölçüsüyle "Büyük Doğu" olduğuna inanıyoruz!"⁴³¹ Necip Fazıl'a göre Büyük Doğu; Türkiye'yi merkeze alan ve tüm İslam medeniyetlerini kucaklayan, ana kaynağı İslam olan bir bireysel ve toplumsal kur(t)uluş mücadelesinin adıdır.

Necip Fazıl "İdeolocya Örgüsü"nde ortaya koyduğu Büyük Doğu mefkuresiyle Müslümanların yüzyıllar önce terk ettiği bütün değerleri geri almaya ve bu düzen ile yeni bir toplum ve devlet oluşturmaya kalkışmaktadır. "İdeolocya Örgüsü" eseriyle İslam'ı bir ideoloji olarak ortaya koyan Necip Fazıl, İslam'ın geleneksel algılanma şeklini alt üst etmiştir.

Burhanettin Duran'a göre "Kısakürek'in siyasi fikirlerinin en çarpıcı yanı İslam'ın krizde görülerek devlet ve toplumsal hayatla ilgili söyleyecek bir sözünün olmadığı düşünülmesi ve İslamcı şahsiyetlerin de kamusal hayattan silindiği bir dönemde İslam'ı bir ideoloji ve hayat tarzı olarak sunmuş olmasıdır."⁴³² Batı kökenli ideolojilere karşılık olarak hem Türklerin hem de bütün insanlığın kurtuluşu adına Necip Fazıl İslam'ı odak noktasına koymaktadır. Böylelikle İslam bir ideoloji olarak formüle edilmektedir. "Büyük Doğu İdeali, Kısakürek'in, siyasi ideolojilere alternatif bir "ideolocya"yı İslam'dan üretmesinin de çerçevesi olmuştur."⁴³³

"İdeolocya Örgüsü"nde Necip Fazıl'ın ele almış olduğu konular devlet, siyaset, toplum ve iktidar ilişkileriyle sınırlandırılmamıştır. Necip Fazıl ideolojiyi bireylerin ve toplumların problemlerini geniş bir çerçeveye açıklayan ve çözüm üretme gayreti olan bir dünya görüşü olarak düşünmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında birtakım aydınların toplumsal sorunların çözümünde Batı kökenli ideolojilerde aradıklarının aslında bizim medeniyetimizde, geleneklerimizde yani İslam kültür ve medeniyetinde bulunduğunu ve Batı kökenli ideolojilerin peşinde olduğu şeylerin aslında İslam'da zaten olduğunu aksiyoner bir dille ifade etmektedir.

Şükrü Karatepe'ye göre Necip Fazıl'ın İslam'a yaklaşımında "İslamiyet, sadece siyaset ve devleti düzenleyen siyasi ideolojinin değil; kültür; sanat, tarih, felsefe ve tasavvuf boyutları da olan bir dünya görüşünün, temel inanç ve düşünce

⁴³¹ Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, s. 56.

⁴³² Burhanettin Duran, *a.g.e.*, s. 75.

⁴³³ Burhanettin Duran, *a.e.*, s. 81.

kaynağıdır.”⁴³⁴ Bu düşünceleriyle Necip Fazıl geleneksel İslam anlayışından yola çıkarak ve İslam’ı temele alarak toplum düzenini sağlayan, topluma huzur ve güven vermeyi gaye edinen bir siyasi ideoloji geliştirmiştir. İslam’ın temele alındığı bu siyasi ideoloji “İdeolocya Örgüsü” adlı eserinde sistematize edilmiştir.

3.4.1.5. Muhafazakarlık

Başta Türk edebiyatı olmak üzere basın, siyaset ve düşünce tarihinde de önemli bir konumda bulunan Necip Fazıl, Cumhuriyet sonrası muhafazakâr yaklaşımları ortaya atan siyasi ve ideolojik kimliği ile de ön plana çıkan bir isimdir. Osman Erdal Şahin’e göre Necip Fazıl, muhafazakarların tek parti döneminden sonraki en büyük sesidir.⁴³⁵

Necip Fazıl hem milliyetçi muhafazakâr hem de dini muhafazakar kimliğe ve yenilikçi bir İslamcı anlayışa sahip olan ve İslam’ın Türkiye’de yeniden asr-ı saadete yükseleceğini savunan ve bu doğrultuda bir gençlik hayal ederek bu gençliğin bilinçlenmesi, gelişimi için her türlü faaliyette bulunmuş, bu yolla da davasına ve İslam’a hizmet etmiş bir isimdir.

Necip Fazıl’ın Batı ve modernizm karşıtlığının göstergesi, onun yıllarca çıkardığı derginin adında bile “Büyük Doğu” vurgusu yapmasından anlaşılmaktadır. Türkiye’deki dini, geleneksel muhafazakâr çevrelerin sözcüsü olarak tanınan Kısakürek, İslam’ın olduğu gibi benimsenmesi ve kabul edilmesini eserlerinde dile getirmektedir. Dinin reformist ve radikal algılanmalarının karşısında durarak Kemalizm rejimi ile sorunun zihniyet ve yönetici sınıfı sorunu olarak açıklamaktadır.⁴³⁶

Necip Fazıl, ideolojik duruş ve düşüncüyle safını sol ideolojinin karşısında ve ona muhalif olarak belirlemiştir. Yaşadığı dönem içerisinde önemli bir ideolojik duruş olan milliyetçi muhafazakâr kimlik ile özdeşleştirilmiştir. Bu ideolojik tutum; Türk-İslam sentezinden meydana gelen, Cumhuriyet’in ilk yıllarında oluşan kimlik

⁴³⁴ Şükrü Karatepe, “Necip Fazıl’ın Siyasi İdeolojisi”, **Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu**, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2013, s. 446.

⁴³⁵ Osman Erdal Şahin, **a.g.e.**, s. 665.

⁴³⁶ Murat Güzel, “Necip Fazıl Kısakürek”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 334-341.

sorununun çözümünde anahtar rol oynayan ve devletin yeniden yapılandırılması sürecinde iktidarın başvurduğu bir düşünce sistemidir.

Necip Fazıl'ın eylemleri ve düşünceleri yaşadığı dönemin düşünce dünyasını yansıtmakla birlikte İslam düşüncesi ile ilgili görüşleri Cumhuriyet öncesi dönem ile paralellik göstermektedir. İslamcılık, Cumhuriyet öncesinde de devletin bekası için ortaya atılmış kurtuluş ideolojilerinden biridir. Ancak Necip Fazıl'ın da bizzat içerisinde yaşadığı Cumhuriyet'in ilk yıllarını ihtiva eden dönemde İslami hassasiyetler önceki dönemlere göre rahatlıkla hayata tatbik edilememekteydi. Bu sebeple İslam ile alakası neredeyse yitmekte olan toplumsal kesim Necip Fazıl'ın ulaşmak istediği ve fikirlerini benimsetmek istediği kesimi oluşturmaktaydı. Necip Fazıl bu kesime yeniden İslami bilinç kazandırmak ve bu insanlara çeşitli vesilelerle Müslüman olduklarını hatırlatmak gibi bir görevi "yüksek sesle haykırmak" cesaretini göstermiştir.⁴³⁷

3.4.1.6. Milliyetçilik

Necip Fazıl, milliyetçilik ile ilgili görüşlerini "İdeolocya Örgüsü" adlı eserinde detaylı bir şekilde ifade etmektedir. Milliyetçiliği gerçek ve sahte milliyetçilik olarak ikiye ayıran Necip Fazıl, ırkçılığın geri planda olması gerektiğini ve İslam'a göre, İslam'a uygun milliyetçiliğin benimsenmesi gerektiğini ifade ederek gerçek milliyetçiliğin İslami milliyetçilik olduğunu savunmaktadır. Necip Fazıl'a göre İslami milliyetçilik kaba ırkçılık ile madde planına bakmamaktadır. "İslâm inkılâbında milliyet görüşü, her şeyi ana; ruh vahidine bağladıktan sonra, o ruh vahidini en iyi aksettiren yahut en iyi aksettirmeye memur olan zarf, kalıp ve madde ölçüsü olarak da (daima bu kayıt altında) kendi ırkını mecnuncasına sever."⁴³⁸ Necip Fazıl'a göre Türklerin Müslüman olduktan sonra Türk olmuş ve milliyetçilik anlayışını da bu zemine oturtmuştur. "Türk, bizim nazarımızda, belli başlı bir inanış, bağlanış, düşünüş, sezış, hatırlayış, duyuş, davranış ve bildiriş hususiyetleri içinde, belli başlı bir iman, mukaddesat, tefekkür, tahassüs, hayal, hatıra, meşrep, eda ve lisan birliğinin

⁴³⁷ Rasim Özdenören, "Necip Fazıl Kısakürek", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 136.

⁴³⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 133.

ördüğü, tek nüshalı ve şahsiyetli bir ruh nescinden ibarettir; mutlak ve müstakil bir vâhit temsil eden bu ruh nescinin zarfı da Anadoludur.”⁴³⁹

Tek parti döneminde Necip Fazıl gibi İslam düşünürleri milliyetçilik ideolojisini fikirlerini ifade etmek açısından bir sığınak olarak görmüştür. Bu dönemde düşünürler dini düşüncelerini milliyetçilik sayesinde ifade edebilme imkânı bulmuşlardır. Milliyetçilik ideolojisinin içi İslam düşünürlerinin bu alanda imkân bulmaları sayesinde Türkçülük ideolojisinden farklı bir şekilde doldurulmuştur.⁴⁴⁰

“Biz, tarih plânında fişkırışımıza zemin teşkil eden ırk ve toprak şartlarını geride bırakmış; her türlü ırk ve toprak hakikatine ilgili, fakat her türlü ırk ve toprak yobazlığına düşman, ileri bir görüş ve anlayış içinde milliyetçiyiz.” diyen Necip Fazıl milliyetçilik ideolojisini Batı’daki karşılığı ile görmemekte ve yeni bir milliyetçilik anlayışı inşasına girişmektedir. Bu milliyetçilik ideolojisinde kaba ırkçılığa asla yer yoktur. Çünkü Necip Fazıl’ın milliyetçilik ideolojisinin temelinde bulunan İslam anlayışı ırkçılığa karşıdır. Bu düşüncesini “İdeolocya Örgüsü”nde değindiği peygamber efendimizin “Kişi kavmini sevdiği için suçlandırılmaz!” hadisiyle ifade etmektedir. Necip Fazıl milliyetçilik anlayışını İslam’dan ayrı görmediği Türk ruhuna bağlayarak şu şekilde ifade etmektedir: “İşte bizim milliyetçiliğimiz; İslâma bağlı Türk ruhunun, bu mutlak kadro içinde Türk duygu ve düşünce hususiyetlerinin milliyetçiliği!.. Ve işte cihan ölçüsünde milliyetçilik!..”⁴⁴¹

3.4.1.7. Kemalizm

Muhafazakâr ideolojiye göre Batılı ideolojilerden aldığı ilham ile ortaya koyduğu inkılaplar yoluyla zeminini inşa etmeye çalışan Kemalizm, toplum dinamikleri içerisinde önemli bir yere sahip olan maneviyatı yozlaştırmıştır. Muhafazakâr camiada Kemalizm, İslam medeniyeti ve geleneğini aşağılayarak, yok sayarak, inkâr ederek yabancılaştırmaya çalıştığı kültür siyasetinin en uç noktası olarak telakki edilmektedir.

⁴³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 231.

⁴⁴⁰ Nazan Üstün, "Büyük Doğu Mecmuasının Siyasal Analizi", Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2011, s. 62.

⁴⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 231.

Necip Fazıl'ın Kemalizm eleştirisi “Türk ruh bütünlüğünü bozmak için inkılâbı kullanma”⁴⁴² bahsettiği CHP üzerinde somutlaşmaktadır. Necip Fazıl'a göre CHP'nin en büyük günahı komünizme zemin hazırlamış olmasıdır. Necip Fazıl'ın Kemalizm'e karşı ortaya koymuş olduğu eleştiri Cumhuriyet'in ilk yıllarının İslamcı çevrelerinde oldukça etkili olmuştur. Bunun sebebi Necip Fazıl'ın Kemalist elit tabaka içinde yetişmiş olması ve bu kesimi çok iyi tanıyor olmasıdır. Burhanettin Duran'a göre Necip Fazıl “Kemalist elitin karşısına bir nevi tek başına çıkarak yeni bir duruş sergilemiştir.”⁴⁴³

Cumhuriyet döneminde “İdeolocya Örgüsü” adlı eseriyle İslam'ı bir ideoloji olarak ortaya koyan Necip Fazıl, İslam'ı pek çok Batı kökenli ideolojiye olduğu gibi Kemalizm'e karşı da bir alternatif ideoloji olarak sistematize etmiştir. Kemalizm'in ortaya koyduğu inkılapların yeni toplum ve devlet inşasına yöneldiğini fark eden Necip Fazıl, bu anlayışın karşısına farklı bir seçenek olarak İslam'ı yerleştirmektedir.

Necip Fazıl'a göre Cumhuriyet modernleşmesi Tanzimat'tan farklı bir zihinle yapılmamış, adeta onun devamı niteliğinde bir faaliyetler bütünüdür. Necip Fazıl'a göre Kemalizm modernleşmesi Türk'ü ruhundan, maneviyatından ve mukaddesatından bir uzaklaştırma, bütün bu değerleri unutturma gayretidir. Ona göre Kemalizm'in ortaya koydukları Noel ağacının yemişlerine benzemektedir. “Bu ağacın yemişleri, (Noel) ağaçlarının dallarındaki takma ve ilişirme eşya gibi sun'îdir. Bu ağacın kökünden doğma ve beslenme değildir.”⁴⁴⁴ Necip Fazıl'a göre Kemalizm ideolojisi çerçevesinde yapılan inkılaplar dışarıdan ithal, ruh kökümüze ait olmayan ve zararlı gayeler uğruna gerçekleştirilmiştir: “Bize, dallarımızın ziynetini dışarıdan taşıyanlar, sistem ve plânda, içerden kökümüzü kurutmaktan başka gaye gütmemişlerdir.”⁴⁴⁵

Necip Fazıl, hayatının büyük bir bölümünde Kemalizm'e ve onun tarih yazımına eleştiride bulunmuştur. Bu doğrultuda kaleme aldığı çeşitli türlerdeki yazılarında CHP ve İsmet İnönü'ye şiddetli eleştirilerde bulunmuştur. Ergün Yıldırım'a göre “Necip Fazıl, Kemalizm'in kurguladığı siyasal koşullar içinde din,

⁴⁴² Necip Fazıl Kısakürek, **Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, s. 94.

⁴⁴³ Burhanettin Duran, “Necip Fazıl Kısakürek'te Tek Parti ve Kemalizm Eleştirisi”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 525.

⁴⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 49.

⁴⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 49.

gelenek ve tarihin varlığına yönelen radikal inkılâp projelerine karşı mücadele etmektedir. Bu konuda fikri ve ideolojik bir başkaldırı içindedir.”⁴⁴⁶ Kaleme aldığı eserleri sebebiyle Kemalist iktidar tarafından sert tepkiler alan Necip Fazıl; sürgün, soruşturma, hapis, dergisinin kapatılması gibi çeşitli şekillerde iktidar tarafından cezalandırılmıştır. Bu yönüyle de Necip Fazıl, Kemalizm karşısında davasını savunan bir aksiyon ve mücadele adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.2. Cumhuriyet Dönemi İdeolojisi Karşısındaki Tutumu

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kurulan yeni devlet içerisinde şiddetli düşünce ayrılıkları yaşanmıştır. Bu düşünce ayrılıkları, yaşanan siyasi ve toplumsal değişim karşısında düşünürlerin aldıkları tavrın ne olacağına ilişkin tartışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Akif Emre’ye göre “bir tür ‘toplum mühendisliği’ne dönüşen reformlar ve doğurduğu sonuçlar ideolojik ayrışmanın temelini oluşturmuştur.”⁴⁴⁷ Toplum hayatını temelden değiştirmek amacıyla düzenlenen inkılapların, siyasi iktidar tarafından belirlenmiş ve devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla uygulanmaya koyulmuş olması bu dönem düşünürlerinin siyaset ile iç içe olmasına sebep olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek; edebiyat dünyası tarafından şair yönüyle kabul edilmesinin dışında düşünce, dava, aksiyon ve mücadele insanı olarak da kabul edilmektedir. “Necip Fazıl, mücadelesini, Batı düşmanlığı üzerinden moderniteye, Sovyet Rusya düşmanlığı üzerinden komünizme; İslam’ı paranteze almak koşuluyla da tek parti yönetiminin kurum ve kuruluşlarına karşı Doğu’ya sahip çıkmak hasletiyle “her şeye ve herkese” karşı gelerek büyük bir şevk ve coşkuyla yerine getirmiştir.”⁴⁴⁸

Necip Fazıl yaşadığı dönem içerisinde kendi dünya görüşünü korkusuzca dile getirebilmiş ve “Ben Buyum” başlığını taşıyan yazısında dönemindeki bütün düşünürlerin de aynı kendisi gibi düşüncelerini açıkça dile getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı yazıda kendi ideolojisini şu şekilde ifade etmektedir: “Milliyetçi-

⁴⁴⁶ Ergün Yıldırım, “Necip Fazıl’ın Siyasal İslâmlaşma Yaklaşımı”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 480.

⁴⁴⁷ Akif Emre, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁴⁸ Hakan Savaş, “Necip Fazıl Kısakürek’in Komünizmle Mücadelesinin Söylem ve Eylem Pratiği”, **İmgelem**, C. 7, S. 12, 2023, s. 11.

Anadolucu, Ruhçu, Maveracı, Şahsiyetçi-Keyfiyetçi, Mülkiyette tahdidci, antidemokrat, antiliberal, antikomünist ve antifaşist.”⁴⁴⁹

Necip Fazıl Cumhuriyet dönemi içerisinde siyasi fikirleriyle de ön planda olan isimlerin başında gelmektedir. Kısakürek’in siyasal fikirlerini analiz etme çabası O’nun fikirlerinin Kemalizmle olan ilişkisine değinmek zorundadır.⁴⁵⁰ Kemalist tarih yazımını şiddetli bir şekilde eleştirmektedir. Türk tarihinin 1923 ile başlatılmasını, Sultan Vahdettin’e vatan haini, Sultan II. Abdülhamit Han’a karşı yapılan “Kızıl Sultan” yakıştırmasını hep CHP’nin faaliyetleri olarak ifade eder. Necip Fazıl dönemindeki iktidarı ve siyasi liderleri eleştirmekle beraber hiçbir zaman saplantılı bir muhalif de olmamıştır. Bu durumu Necip Fazıl’ın yakınlarından Mustafa Miyasoğlu şu şekilde özetler: “Üstad hiçbir devirde körü körüne muhalif olmadığı gibi, hiçbir dönemde de iktidar yanlısı olmamıştır.”⁴⁵¹ Kemalizmin gerçekleştirdiği inkılapların toplumu ve özellikle gençleri komünizme yönlendirdiğini ifade eden Necip Fazıl, bu ve buna benzer CHP ve Kemalizm eleştirileri sebebiyle hayatının büyük bir bölümünü soruşturma, mahkeme ve hapis cezalarıyla geçirmek zorunda kalmıştır.

3.4.3. İdeoloji ile Örölmüş İdeal: "Büyük Doğu" Devleti

Türk toplumu için devlet yapılanması oldukça önemli ve hatta kutsal kabul edilmektedir. Türk toplumu için devlet yapılanmasının kutsal kabul edilmesi hem milli hem dini birtakım öğelere dayanmaktadır. İdeolojisinin temelinde hem milli hem de dini öğeleri bir arada barından, yaşadığı dönem içerisinde bu öğeleri bir davaya dönüştüren ve bu davası uğruna pek çok söylemde ve eylemde bulunan Necip Fazıl, modernleşme sürecini hem milli hem de dini karakterli geleneksel devlet yapısını ve düzenini bozması sebebiyle eleştirmektedir. “Bütün ideolojilere, bütün izmlere karşı olan Necip Fazıl Kısakürek siyaset, toplum ve devlet tasarımını İdeolocya Örgüsü’nde açık, net ve kendine özgü gür bir sesle dillendirir.”⁴⁵² Necip Fazıl tam da bu sebepten dolayı siyasi, toplumsal ve ideolojik fikirlerini de sistemli bir şekilde ortaya koyduğu

⁴⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve I**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998, s. 104-105.

⁴⁵⁰ Burhanettin Duran, **a.g.e.**, s. 78.

⁴⁵¹ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, Sufi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 122.

⁴⁵² Abdurrahim Karadeniz, “Büyük Doğu’nun Siyaset, Toplum ve Devlet Tasarımı: İdeolocya Örgüsü”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 16.

“İdeolocya Örgüsü” adlı eserinde modernleşmeyle birlikte bozulduğunu iddia ettiği devlet düzeninin tekrar sağlanabileceğini ifade etmekte ve ideal devlet düzeni olan “Büyük Doğu Devleti”ni sistematize etmektedir.

Necip Fazıl, “İdeolocya Örgüsü”nde insan, toplum, devlet ve siyasete yönelik düşüncelerini ortaya koyarken bu unsurların birbirinden ayrı düşünülemez ve birbirine devamlılık ilişkisiyle bağlı birer unsur olduğunu ifade etmektedir. İnsan, toplum, devlet ve siyaset dünya üzerinde dini ve toplumsal bir bağlamda ele alınmakta ve bu unsurların geçmiş ve gelecek halleri ideal bir düzen içerisinde anlatılmaktadır.

Pek çok farklı düşünür, farklı dönemlerde devlet düzeni hakkındaki görüşlerini kaleme aldıkları çeşitli eserlerde ortaya koymuştur. Platon’un, Aristo’nun, Marks’ın, Nietzsche’nin, Maverdi’nin ve Necip Fazıl’ın devlet düzeniyle alakalı görüşlerine bakılacak olduğunda hepsindeki ortak özellik insanları ve toplumları yönetecek olan ideal devlet düzeninin ortaya koyulmasıdır. Bireylerin haklarının korunması gerektiğinden yönetim şekline, iyi bir yöneticide bulunması gereken özelliklerden devleti meydana getiren birtakım aygıtlara kadar devlet yapısına dayalı pek çok kavram düşünürler tarafından ortaya koyulmuştur.

Necip Fazıl devlet yapılanmasını ortaya koyarken kendisinden önceki farklı düşünürlerden etkilenmiştir. “Kısakürek’in ideal devleti Eflatun’un Cumhuriyet’inin, Nietzsche’nin üstün insanının, Aristo’nun devletinin ve Marks’ın sınıfsız devletinin iyi yönlerini birleştiren kötü yanlarını dışlayan bir devlettir.”⁴⁵³ Necip Fazıl’ın ortaya koymuş olduğu devlet yapısı; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlaki hayatı yani toplumun genel dinamiklerinin tamamını kapsamaktadır.

Necip Fazıl’ın “İdeolocya Örgüsü”nde ortaya koymuş olduğu devlet düzeninde İslami bir çerçeve bulunmaktadır. Bu düzen toplumun hem dini ve manevi hem de her türlü sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına kurulmuş ideal bir devlet düzenidir. Platon’un “Devlet”inde ortaya koymuş olduğu devlet düzeninde ise devlet bilgelikle yönetilmeli ve toplum bilge bir filozof tarafından yönetilmelidir. Platon’un devlet düzeni daha çok felsefe temelli bir devlet düzenini ihtiva etmektedir. Ancak hem Necip Fazıl’da hem de Platon’da ideal bir toplumsal düzen hedeflenmektedir.

⁴⁵³ Burhanettin Duran, a.g.e., s. 81.

Necip Fazıl, Maverdi'nin "El-Ahkamü's-Sultaniyye"de yaptığını "İdeolocya Örgüsü" adlı eserinde yapmıştır. Her iki isim de eserinde İslam temelli bir devlet düzeninden bahsetmektedir. "Maverdi bir İslâm devletinin özellikleri nedir, neler olmalıdır sorusunun cevabını aramıştır; olanı anlatmıştır. Necip Fazıl ise gene içinde yaşadığı şartlar itibariyle olanı değil, fakat olması gerekeni anlatmıştır."⁴⁵⁴ Necip Fazıl, kendi aklındaki devlet düzenini ortaya koyarken hakikatte olanı değil idealinde olması gereken ütopyaı ortaya koymaktadır.

Necip Fazıl, ortaya koyduğu ütopyasında ideolojik ve siyasi yaklaşımlarını devlet ve toplum üzerinden sistematize etmektedir. Onun Büyük Doğu ütopyası, İslam toplumunu karanlıktan, ham, kaba, yobazlıktan kurtaracak bir kurtuluşun formülüdür. Bu ütopyada komünizm, sosyalizm, faşizm, nazizm, emperyalizm gibi her türlü Batı kaynaklı ideolojiye sert eleştiride bulunmaktadır. Ancak bu ütopyanın asıl önemli kısmı bütün bir İslam toplumunu ortak bir şuur altında birleştiren siyasi bir ideali içinde barındırmasıdır. Ergün Yıldırım'a göre "Bu ütopya inkılâpçı, aktivist, aksiyoner, ideolojik ve asr-ı saadet dönemini çağıran boyutlar taşır. Osmanlının ihtişamlı dönemlerini yeniden gündeme getiren, oradan Müslümanlara yeniden özgüven kazandıracak semboller üreten bir söylem ve hissiyat inşa eder."⁴⁵⁵

Necip Fazıl'ın hayatının çileli oluşu gibi onun büyük bir önemle üzerinde durduğu ve uğruna çok çile çektiği davası da oldukça meşakkatlidir. Necip Fazıl bu davayı şu sözleriyle ifade etmektedir: "Efsanevî bir levha halinde, sislere batmış bir dağ başına doğru ilerleyen kıvrım kıvrım bir patika örgüsüdür."⁴⁵⁶ Bu patika, bir zamanlar dünyanın en muhteşem caddesiyken, zamanla bozulmuş, tahrip edilmiş, yolu işlenmez hale getirilmiştir. Büyük Doğu'ya gönül verenlere düşen görev ise bu yolu yeniden işler hale getirmektir.

Necip Fazıl, "İdeolocya Örgüsü" adlı eserindeki yer alan Devlet ve İdare Mefkûremiz adını taşıyan bölüm içerisinde adına "Başyücelik" dediği devlet tasarımını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. "Fikir temellerini kurduğumuz ve oluş hedeflerini plânlaştırdığımız İslâm inkılâbı, başlı başına ve müstâkil (ideal)

⁴⁵⁴ Rasim Özdenören, "Necip Fazıl", **Necip Fazıl Kitabı "Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim"**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 22.

⁴⁵⁵ Ergün Yıldırım, **a.g.e.**, s. 490.

⁴⁵⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 322.

kıymetinde, bütün bir teşkilât ve devlet şekli gayesine sahiptir. Bu gayenin ismi, Başyücelik devleti teşkilâtıdır.”⁴⁵⁷ Devlet içerisinde yaşayan bireylerden, devleti oluşturan toplumdan, devlet yöneticisini seçen kurultaydan, devletin yöneticisinden, kurultayın yöneticiyi kimler arasından ve nasıl seçtiğinden ve devletin işleyişinden bu bölümde bahsedilmektedir. “Bu bölümde Üstad, devlet ve hükümet konusundaki genel görüşlerini belirttikten sonra, siyasi parti programlarına benzer şekilde, şematik bir devlet ve hükümet modeli ortaya koyar. Ancak, devlet ve hükümet şekline ilişkin genel görüşleri dikkate alındığında, ortaya koyduğu şematik modelin zorunlu olmadığı, gerektiğinde yeni modeller oluşturulabileceği anlaşılır.”⁴⁵⁸

Necip Fazıl’ın ortaya koymuş olduğu Başyücelik adını taşıyan devlet düzeninde sadece hakka ve hakikate hizmet eden bir kurultay bulunmaktadır. Necip Fazıl bu kurultayı şu şekilde ifade etmektedir: “Doktorların ilme esir oluşu ve keyfi hiçbir temayül sahibi olmayışı gibi, bütün fazilet ve haysiyeti sadece hak ve hakikat bağlılığından ibaret olacak olan gerçek münevverler hegemonyasının müessise ismi, bizde ‘Yüceler Kurultayı’dır. Bu kurultayın reis kürsüsünün arkasında ‘Hâkimiyet Hakkındır!’ cümlesi, yazılıdır; ve kanun onun kanunu, devlet onun devletidir.”⁴⁵⁹ Yüceler kurultayı toplumun ilim, sanat, kültür, siyaset gibi alanlarda gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuş ve bu amaca hizmet eden dava erleri tarafından örülmüştür. Necip Fazıl Yüceler Kurultayı’nı oluşturan bu dava erlerinin özelliklerini şu şekilde belirlemiştir: “En aşağı 40, en yukarı 65 yaşında ve maddî ve mânevî kâmil sıhhat içinde olur.”⁴⁶⁰ Bu erlerin davasından başka hiçbir dünyevi ve nefsanî hayatı olmamalıdır.

Necip Fazıl’ın ortaya koymuş olduğu devlet düzeninde Yüceler Kurultayı kendi içerisinde bir devlet başkanı seçmektedir. Kurultay tarafından seçilen bu başkana “Başyüce” adı verilmektedir ve görev süresi 5 yıl ile sınırlandırılmıştır. Necip Fazıl Başyüce’yi ideal bir yönetici olarak şu şekilde tarif etmektedir: “‘Başyüce’, İslâmın ‘ulüemr’ diye isimlendirdiği büyük içtimaî irade ve icra makamını, bu makama en küçük nefis ve hırsı karıştırmamak ve kendi öz nefsanîyeti bakımından

⁴⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 126.

⁴⁵⁸ Şükrü Karatepe, **a.g.e.**, s. 448.

⁴⁵⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 126.

⁴⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 164.

mâdum kalmak borcu altında, şahsiyle dolduran ideal ferddir.”⁴⁶¹ Bu yönüyle Necip Fazıl’a göre Başyüce, liderlik ettiği toplumdaki fertlerin her birinden daha çok İslam’ın kölesi olmak zorundadır.

Necip Fazıl’ın ortaya koyduğu devlet süzeninde başyücenin tayin ettiği başvekil tarafından kurulan “Başyücelik Hükümeti” bulunmaktadır. Bu hükümet bir başvekil ve on bir vekilden oluşmaktadır. On bir vekaletin oluşturduğu “Vekiller Heyeti” de bulunmaktadır. Bu on bir vekaletin her birinde üçer tane toplamda otuz üç tane müsteşarlık bulunmaktadır. Bu müsteşarlıklardan kurulu bir de “Müsteşarlar Heyeti” bulunmaktadır. Başvekil başyüceye, Vekiller Heyeti başvekil, Müsteşarlar Heyeti de Vekiller Heyetine bağlı bir hiyerarşik sisteme sahiptir. Başyücelik Hükümeti’nin “ruhunu dayadığı büyük iman ve dünya görüşü plâtfoması üzerinde ve sayısız ve mücerred dâva arsında, basit hükümet programlarının müşahhas ameliye hedefleri bakımından başlıca 11 dâvası vardır.”⁴⁶² Necip Fazıl’ın detaylarıyla anlattığı bu davaların gerçekleştirilebilmesi için görevli en önemli idareci ve kurumlar Yüceler Kurultayı, Başyüce ve Başyüce vekili, Başbuğ, Yüce Din Dairesi, Halk Divanı, Başyücelik Akademiyası’dır. Necip Fazıl, adı geçen yönetici ve kurumlar üzerinden iş ölçüsü, ceza ölçüsü, zevk ve terbiye, kumar, içki ve zehir, zina ve fuhuş, faiz, kahvehane, külhanbeylik, sinema, dans, basın, radyo, üniversite, kılık kıyafet, sermaye ve patron, fabrika gibi konuları ideal devlet düzeni içerisinde olması gerektiği ideal haliyle anlatmaktadır.

3.5. DAVA, TOPLUM VE İKTİDAR

Dava kelimesi sözlükteki gerçek anlamı dışında toplumsal olarak, herhangi bir konuda savunulan görüş ve ideoloji; dini olarak, iman edilerek yaşanan bir inanç süreci olarak ifade edilebilmektedir. Recep Duymaz’a göre de dava kelimesi “Bir konuda iddiası, kendisine özgü görüşleri, bu görüşleri doğrultusunda hedefleri olma ve bunları dava sahibinin uygun gördüğü yol ve yöntemlerle dışa vurma eylemi.”⁴⁶³ olarak düşünülmektedir. Dava kelimesi toplum/cemiyet ile ilişkilendirildiğinde

⁴⁶¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 162.

⁴⁶² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 168.

⁴⁶³ Recep Duymaz, “Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerindeki ‘Dava ve Toplum’”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 224.

bireyin düşüncesinden taşmakta ve toplumsal davanın anlamı artarak daha önem kazanmaktadır.

3.5.1. "Dava ve Cemiyet" Çilesi

Necip Fazıl'ın şiirinde içinde yetiştiği ve yaşadığı toplumun geçmişten geleceğe bütün yönleriyle yer verdiği görülmektedir. Toplumun geçirdiği değişim ve dönüşüm Necip Fazıl'ın şiirinde geniş yer bulmaktadır. Necip Fazıl'a göre "Cemiyet iç ve gizli hayatıyla uyur ve rüyasını şair görür ve sayıklamalarını şair zapt eder. O halde şiir, bir cemiyetin topyekûn his ve fikir hayatını tefahhus ve murakabe eden başlıca rasat merkezidir."⁴⁶⁴ Hem şiiri hem de şairi toplumun merkezine koyan Necip Fazıl'ın içinde yaşadığı toplumun dertleriyle dertlenmesi ve bu dertlerin çözümü kavuşmasını dava edinmesi ve davasına ömrünü adaması kadar doğal bir şey yoktur.

İlk devir şiirlerinde birtakım metafizik ürpertiler içerisinde şiirlerini kaleme alan ve şiirlerine de bunu aksettiren Necip Fazıl'ın ikinci devre şiirlerinde ve hayatının merkezinde cemiyet ve cemiyet uğruna çile çektiği kutlu davası bulunmaktadır. Necip Fazıl, "Çile" adlı şiir kitabının Dava ve Cemiyet bölümünde fikirlerini birtakım imge ve simgeler kullanarak ifade etmektedir. Bu bölümde yer alan şiirler "Türk insanı, ailesi ve toplumunun içinde buldukları durumu şiir diliyle ortaya koyan ve gözlerimizin önüne seren metinlerdir."⁴⁶⁵ Bütün bir kalabalık toplum adına ömrünü adadığı davası uğruna kafasını çatlatan fikir çilesini "Muhasebe" şiirinde şöyle ifade etmektedir:

"Evet, kafam çatlıyor, güya ulvi hastalık;
Bendedir, duymadığı dertlerle kalabalık."⁴⁶⁶

Cemiyetin duyamadığını, anlamadığını düşündüğü bütün dertleri kendisinin duyduğunu ve bunu davası haline getirdiğini işaret eden Necip Fazıl, yine "Muhasebe" şiirinde "üstün çile"nin ruhu yok edilen cemiyet için çekilebileceğini söyleyen Necip Fazıl, cemiyet haricinde çekilen çileyi "cüce sanatkarlık" olarak nitelendirmektedir:

"Üstün çile, dev gibi gelip çattı birden! Tos!!
Sen cüce sanatkarlık, sana büsbütün paydos!

⁴⁶⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 486.

⁴⁶⁵ Recep Duymaz, **a.g.e.**, s. 226.

⁴⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 403.

Cemiyet, ah cemiyet, yok edilen ruhiyle;
Ve cemiyet, cemiyet, yok eden güruhiyle...”⁴⁶⁷

“Muhasebe” şiirinin devamında cemiyeti bir anneye benzeten Necip Fazıl kendisinin o cemiyetin içinden doğduğunu, cemiyetin her türlü emanetine sahip çıkacağını ve bunu davası haline getireceğini ifade etmektedir:

“Rahminde cemiyetin, ben doğum sancısıyım!
Mukaddes emanetin dönmez davacıyım!”⁴⁶⁸

“Çile”nin Dava ve Cemiyet bölümünde toplumun genel durumunun ortaya koyulduğu, yer yer eleştirilip yer yer toplumun içinde bulunduğu kötü gidişatın çarelerinin arandığı şiirler bulunmaktadır. Necip Fazıl bu bölümdeki şiirlerinde sokak, köy, şehir, yurt, ülke, vatan, cemiyet, toplum gibi yer adlarını kullanarak cemiyetin değişik kesimlerine dikkat çekmekte ve toplumun her kesimine şiirinde yer vermektedir. Necip Fazıl birtakım imge ve simgeler kullanarak toplumun öteden beri üzerinde oynanan oyunları ve bu yolla ruhunun yok edilmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Sözelimi “Sakarya Türküsü”nde mukaddes yüke hamallık etmesi gerektiğini düşündüğü insanların mal ve mülk sevdasından dolayı bu emaneti taşıyamadıklarından bahsetmektedir. Necip Fazıl bunun sonucundan acı lokma ve zehirli aşı talim edileceğini ve daha da kötüsü arkadaş, anne ve vatandan dahi ayrılık yaşanacağını ifade etmektedir. Artık Türk toplumu ile ve onun tarihi ile özdeşleştirilen Sakarya’ya ancak üzölmek ve dövönmek kalmaktadır.

“İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal;
Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal.
Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
Ve ayrılık, anneden, vatandan, arkadaştan;
Şimdi dövün Sakarya, dövönmek vakti bu an;
Kehkeşanlara kaçmış eski güneşleri an!”⁴⁶⁹

Necip Fazıl, ruhu yok edilen toplum adına vicdan azabı çekmektedir. Zaten şairin çekmiş olduğu bu vicdan azabı onun bir dava adamı olmasına vesiledir. Kendi yurdunda garip ve parya haline getirilen toplum için “çile” çeken Necip Fazıl, modern

⁴⁶⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 403.

⁴⁶⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 403.

⁴⁶⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 399.

hayatın geleneksel hayata pusu kurduğunu, ölümlü yalanın ölümsüz gerçeğe galebe çaldığını, insanların artık yaşayan bir ölü haline getirildiğini ifade etmekte ve onları diriltecek bir gücü ima ederek seslenmektedir:

“Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya,
Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!
İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su;
Bir hayata çattık ki, hayata kurmuş pusu.
Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;
Siz, hayat süren leşler, sizi kim diriltecek?”⁴⁷⁰

“Sakarya Türküsü” Necip Fazıl’ın dava adamı olduğunu gösteren en önemli şiirlerindedir. Necip Fazıl bu şiirde hayalini kurduğu “Büyük Doğu” kuracak ideal gençliği, dava çilesini ve Türk tarihini Sakarya Nehri ile özdeşleştirmektedir. Hor ve öksüz bu davayı gerçekleştirecek bir ideal gençliğin çıkacağına inancı tamdır:

“Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur,
Sırtına Sakarya'nın, Türk tarihi vurulur.
Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
Bu dava hor, bu dava öksüz, bu dava büyük!..”⁴⁷¹

Necip Fazıl’a göre Türk toplumu üzerindeki en büyük yük İslam davasının öksüz kalmış olmasıdır. Bu davanın öksüz kalışı Türk toplumunun ve İslam’ın ruhunun Batı tarafından yok edilmesidir. Necip Fazıl bu durumdan dolayı büyük üzüntü duymaktadır. Kendi öz topraklarında garip ve parya kalan Türk toplumu adına üzüntüsünü dile getirmektedir.

“Mermerlerin nabzında halâ çarpar mı tekbir?
Bulur mu deli rüzgar o sedayı: Allah bir!
Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler;
Sakarya, kandillere katran döktü geceler.
Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya,
Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!”⁴⁷²

⁴⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 399.

⁴⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 399.

⁴⁷² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 399.

Necip Fazıl, Türk toplumu ile özdeşleştirdiği Sakarya'ya seslenerek bu dava yolundan ancak ölüm ile ayrılabileceğini ve ölene kadar Hz. Peygamber'in kılavuzluğunda davası uğruna her şeyi yapmaya hazır olduğunu şu dizelerde dile getirmektedir:

“Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz;
Sen kıvrıl, ben gideyim, son Peygamber kılavuz!”⁴⁷³

Necip Fazıl, “Sakarya Türküsü” şiirinin son dizesinde sesinin tonunu yükselterek hayalini kurduğu ideal Türk gençliğine seslenerek şiirin tamamında anlattığı davaya sahip çıkmasını, kendisine miras kalan bütün değerleri benimsemesini söylemektedir:

“Yüz üstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!..”⁴⁷⁴

“Dava ve Cemiyet” başlığı altında yer alan şiirler Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu bir şair bakışıyla ele alan şiirlerdir. Bu şiirlerde toplum genelde olumsuz yönleri ile ele alınmaktadır. Bunun sebebini Necip Fazıl toplumun ruhunun yok edilmesi olarak ifade etmektedir. Ancak Necip Fazıl, ruhu yok edilen toplumun ruhunu tekrar kazanabilmesi adına birtakım yolları şiir diliyle bu şiirlerde ifade etmektedir. Ona göre toplumun ruhunu yeniden kazanabilmesi için dava bilincinde olan bir gençlik yetiştirilmelidir. Bu gençlik tasavvurunu “O ve Ben” adlı eserinde şöyle tarif etmektedir: “Dava Anadolu gençlerden, her biri “portör-ulvi aşığı taşıyıcı ve bulaştırıcı” bir aşk kadrosuna maya tutturabilmektir. Ceplerde kaybedilen ve asırlardır dışarıda aranan güneşi bulup çıkaracak, her şeyi ilk saffet ve asliyet vâhidine irca edecek, hasis fert kadrolarında eskitilmiş ve pörsütülmüş manalarla hiçbir alaka kabul etmeyecek, mutlak hakikat ölçüsüyle aklın hakkını akla ve kalbin hakkını kalbe verecek, tarih boyunca bütün hesaplaşmaları yerine getirecek bir gençlik...Vecdiyle, estetiğiyle, ideolojisiyle sınıksız merkeze bağlı, solmayan renk ve geçme-yen ânın, ezel kadar eski olduğu için, ebed kadar yeni davanın gençliği...”⁴⁷⁵

Necip Fazıl, “Aman” şiirinde de çokça ümit beslediği gençlere seslenerek yapılacak çok şeyin olduğunu ve bundan dolayı kaybedilecek vakit olmadığını ifade etmektedir:

⁴⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 400.

⁴⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 400.

⁴⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **O ve Ben**, s. 244.

“Genç adam, at yorganı!

Sana haram, uyuman!”⁴⁷⁶

Necip Fazıl aradığı bu gençliği “Muhasebe” şiirinde de şöyle ifade etmektedir:

“Genç adam, al silahı; iman tılsımlı kılıncı!

İşte bütün meselem, her meselenin başı,

Ben bir genç arıyorum, gençlikte köprübaşı!”⁴⁷⁷

Necip Fazıl’ın ideolojisini ve sanat anlayışını belirleyen etmenler, içinde yaşadığı toplumun siyasi, sosyal ve kültürel koşulları olmuştur. Orhan Okay’a göre Necip Fazıl’ın sanat hayatı şiirleri üzerinden üç devrede ifade edilebilmektedir: “Kaldırımlar” bireyci ve bohem döneminin, “Çile” metafizik döneminin, “Sakarya Türküsü” ise toplumsal, idealist ve aksiyoner döneminin mahsulleridir. Necip Fazıl’ın cemiyetle ilişkili olan siyasi ve ideolojik ağırlıklı şiirleri 1934 sonrasında hayatındaki büyük değişimle birlikte ortaya koyduğu şiirlerdir.

Necip Fazıl, 1934 yılından sonra kaleme aldığı şiirlerinde toplumu her yönüyle yansıtmaktadır ve ona göre şiir “fikrî, içtimaî, siyasî, tarihî, hissî, bedî, iktisadî, beledî, bütün dâvâları, dertleri, hasretleri, hamleleri, ihtinakları, ihtirasları ve ıstıraplarıyla cemiyet ruhunun, tek fert üzerinde bilvasıta en derin kaynaşma ve girdaplaşma zemini diye gösterilebilir.”⁴⁷⁸ Necip Fazıl bu tarihe kadar geçirdiği dönemi “Tam Otuz Yıl” adlı şiirinde şöyle ifade etmektedir:

“Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum;

Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum...”⁴⁷⁹

Necip Fazıl artık bu tarihten itibaren bireysel problemlerinden ve ferdi çilesinden uzaklaşarak kendisini bulma arayışı içerisindeki asıl çilesine girmiştir. Bu süreç içerisinde Necip Fazıl’ın hem hayatındaki hem de ruh dünyasındaki değişimle birlikte şiirini oluşturan ideolojisinin mahiyeti de değişikliğe uğramıştır. “1934 sonrasında Necip Fazıl’ın şiiri, sanat anlayışı bağlamında yeni bir hedefe yönelmiş,

⁴⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 426.

⁴⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 403.

⁴⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 486.

⁴⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 35.

düşüncede mahiyet değiştirmiş; şair de “fikir çilesi” yüklü bir insan olarak ortaya çıkmıştır.”⁴⁸⁰

Milliyetçi muhafazakâr bir kimliğe sahip olan Necip Fazıl, içerisinde bulunduğu ruhunu kaybettiğini düşündüğü toplumun sorumluluğunu sırtında taşımaktadır. Mustafa Miyasoğlu’na göre “Üstadın şiiri, bu toplumun yaşadığı sosyal ve kültürel dalgalanmaların tabii yankısı ve şahsiyet endişesini bütün benliğiyle yaşayan bir fertte mukadder yansıması olarak görülebilir.”⁴⁸¹ Eserleri vasıtasıyla ortaya koyduğu fakat bir türlü toplum hayatına geçiremediği düşüncelerinin çilesini çekmektedir. Toplum için çektiği fikir çilesinin büyüklüğünü “Çile” şiirindeki dizelerde şu şekilde ifade etmektedir:

“Akrep nokta nokta ruhumu sokmuş,
Mevsimden mevsime girdim böylece.
Gördüm ki, ateş de, cımbız da yokmuş,
Fikir çilesinden büyük işkence.”⁴⁸²

Dava ve Cemiyet bölümünde yer alan şiirlerin genel ekseriyeti ile birlikte özelde yukarıda bahsi geçen “Muhasebe” ve “Sakarya Türküsü” şiirleri Necip Fazıl’ın topluma dair fikirlerini ortaya koyduğu metinlerdir. Dolayısıyla bu şiirler Necip Fazıl’ın cemiyete dair düşünce dünyasının ve toplumsal kimliğinin aydınlatıldığı metinlerdir. Bu şiirleri oluşturan dizeler Necip Fazıl’ın aksiyoner kimliği ve sanatıyla cemiyet ve davası arasındaki ilişkiyi açıkça ifade etmektedir. Kemal Erol’a göre “Şair, ait olduğu beşerî ortamda yaşadığı arzu, gerilim ve duygu atmosferi ile sahip olduğu fikir dünyası arasındaki çelişkileri de şiire transfer eder.”⁴⁸³

Necip Fazıl’a göre bir şairin, içerisinde bulunduğu cemiyetin problemlerine kayıtsız kalması ve siyasetten bütünüyle uzak kalması beklenemez. Cemiyet hakkında fikir yürüten ve bunun çilesini çeken, siyaset ile dolaylı yollardan da olsa ilişki içerisinde bulunan Necip Fazıl, şiirinin fikri temelini toplum davası ile inşa etmektedir. “Kısakürek’in fikir sancısı da bu temelde gelişir. Nitekim o, Türkün üç asırlık gerileme

⁴⁸⁰ Kemal Erol, “Bir Dava ve Toplum Adamı Olarak Necip Fazıl’ın Fikir Çilesi”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, S. 3, 2014, s. 69.

⁴⁸¹ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 45.

⁴⁸² Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 18.

⁴⁸³ Kemal Erol, **a.g.e.**, s. 75.

ve bir asırlık yanlış garplılaşma tarihini aydınların sorumsuz duruşuna ve yabancı kültür ve sistemlere itibar eden devlet adamlarının yanlış tutumuna bağlar.”⁴⁸⁴

3.5.2. "Başını Dava Uğruna Satmış" Şairin Toplum Eleştirisi

Necip Fazıl; devlet içerisinde yaşayan toplumun tıpkı bir orkestra gibi şiir, müzik, tiyatro, insan, aile, siyaset vb. ile bir düzen içerisinde olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre toplumu oluşturan bireylerin ekonomi, siyaset ve kültür alanında fikir üretmesi, fikir çilesi çekmesi ve fikir birliğine ulaşması gerekmektedir. Aksi takdirde ruhu yok edilmiş bir toplum haline düşülmektedir. Ruhu yok olmuş bir toplumda da kültür ve sanatın ortaya çıkması mümkün değildir. Toplumu oluşturan bireylerin ve Necip Fazıl'a göre özellikle şairlerin toplumun ruhunun yok edilmemesi için fikir üretmekten başka çaresi yoktur.

Necip Fazıl hem toplumun bir ferdi olarak hem de bir şair olarak toplum adına fikir üretmekte ve bu fikirlerini çeşitli yollarla eyleme dökmektedir. Kaleme aldığı eserlerde ve ülke genelinde verdiği çeşitli konferanslarla fikirlerini topluma ulaştırma gayreti içerisinde olmuştur. Necip Fazıl, ideal bir düzen içerisinde hedeflediği toplumu şiirlerinde hem eleştirmiş hem de topluma yol gösterici bir kimliğe bürünmüştür. Topluma dair eleştirilerini hem "Çile" hem de "Öfke ve Hiciv" adlı eserlerinde görmek mümkündür.

"Dua" adlı şiirinde kendisinin gölgesinde bile yaşam belirtisi olan kan bulunduğunu ifade eden Necip Fazıl, toplumu oluşturan bireylerin başsız olduklarını, fikir üretmekten, o fikrin peşinden gitmekten ve dolayısıyla bir davadan yoksun olduklarını şu dizelerinde ifade etmektedir:

"Bıçak soksan gölgeme,
Sıcacık kanım damlar.
Gir de bak bir ülkeme:
Başsız başsız adamlar..."⁴⁸⁵

Aynı şiirin devamında bir gemiye benzettiği toplumun gözyaşı ile kurtuluş beklemesinin nafile olduğunu, kurtuluş için eyleme geçilmesi gerektiğini ifade

⁴⁸⁴ Kemal Erol, a.g.e., s. 75.

⁴⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 418.

etmektedir. Toplum içerisinde yaşayan tüm annelerden hem toplumun kurtuluşu hem de Necip Fazıl gibi fikir çilesi çekenler için de dua istemektedir:

“Ağlayın, su yükselsin!

Belki kurtulur gemi.

Anne, seccaden gelsin;

Bize dua et, emi!”⁴⁸⁶

Necip Fazıl, “Destan” şiirinde memleketin içinde bulunduğu durumdan dolayı öfkelenmektedir. Şiirin henüz başında toplumu oluşturan kalabalıklara seslenmektedir:

“Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!”⁴⁸⁷

Kalabalıkların ilerleyişinin sonu olmayan, karanlığa doğru ilerleyen bir çıkmaz sokak olduğunu belirttikten sonra memleketin maddi manevi her türlü değerinin bozulduğunu, ifade etmektedir. Toplum adına kendisinden her şeyi ayakta tutan bir şeyin koptuğunu yani umudunun kırıldığını ifade etmektedir. Necip Fazıl içerisinde yaşadığı toplumun günahlarının helak edilen topluluk Sodom-Gomore’yi dahi geride bıraktığını şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Utanırdı burnunu göstermekten sütninem,

Kızımın gösterdiği, kefen bezine mahrem.

Ey tepetakkak ehram, başı üstünde bina;

Evde cinayet, tramvay arabasında zina!

(...)

Başkentler haritası, yerde sarhoş kusmuğu!

Geçenler geçti seni, uçtu pabucun dama,

Çatla Sodom-Gomore, patla Bizans ve Roma!”⁴⁸⁸

Necip Fazıl “Sakarya Türküsü” adlı şiirinde de toplum eleştirisi yapmaktadır. Yalan, aldatıcı dünya nimetlerine kapılarak ahiretini unutan, ruhunu kaybetmiş bireylere “hayat süren leşler” diye seslenmektedir:

“Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;

⁴⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 418.

⁴⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 406.

⁴⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 406.

Siz, hayat süren leşler, sizi kim diriltecek?”⁴⁸⁹

Necip Fazıl, geçmişinde şanlı zaferler bulunan Türk toplumuna seslenmektedir. Anadolu insanının saf ve masum olduğunu ifade eden Necip Fazıl, kendisini ve içerisinde yaşadığı toplumu Allah yolunun divanesi olarak görmektedir:

“Sakarya, saf çocuğu, masum Anadolu'nun,
Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!”⁴⁹⁰

“Başiboş” şiirinde Necip Fazıl saf olarak adlandırdığı millete yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Toplumun, dönemin iktidarı tarafından başiboş bırakıldığını kastettiği şiirinde tamamen başiboş kalan milleti her şeye karşı gamsız olduğunu için eleştirmektedir. Harf inkılabını ve sonrasında aydın olan kimseleri de eleştirdiği şiirin sonunda sabah akşam uyuyan bu saf millete acıması için Allah’a duada bulunmaktadır:

“Vatanımda sular akar, başiboş;
Herkes, birbirini kakar, başiboş.
Bozkırlardan topal bir tren geçer;
Çocuk, merkep, öküz bakar, başiboş.
Yanmaz da yürekler, güneşe atsan;
Bir kibrit, bir orman yakar, başiboş.
Tarih, kutuplara kaçmış bir fener,
Buz denizlerinde çakar başiboş.
Yirmi dokuz harflik sözde aydınlar,
Yafta yazar, isim takar, başiboş.
Allah'ım sen acı bu saf millete!
Akşam yatar, sabah kalkar, başiboş...”⁴⁹¹

Necip Fazıl, şiirlerinde iktidarı ve toplumu eleştirmenin yanında birtakım tekliflerde de bulunmaktadır. Necip Fazıl, hayatı boyunca uğruna çile çektiği, başını uğruna sattığı davasına, İslam’a toplumu davet etmektedir. Necip Fazıl, annelere, babalara, çocuklara hasılı bütün bir topluma seslenerek “Gelin!” diyerek davasına, kurtuluşa davet etmektedir:

⁴⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 399.

⁴⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 400.

⁴⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 424.

“Bir güzel ki, en güzeli güzelin;
Gönüller, gelin!
Sonsuz gerçek, habercisi ezelin;
Kitaplar, gelin!
Ey karanlık, gelmektedir ecelin;
Işıklar, gelin!
Toplanın hep, derlenin hep düzelin;
Yığınlar, gelin!”⁴⁹²

Necip Fazıl “O’nun Ümmetinden Ol” şiirinde toplum içerisinde yaşayan, yolunu şaşırın kimselere seslenerek Peygamber Efendimizin yoluna davet etmekte, bütün bir toplumu kurtuluşa ermesi ve onun ümmeti olması için uyarmaktadır:

“Beri gel, serseri yol!
O'nun Ümmetinden ol!
Sel sel kümelerle dol!
O'nun Ümmetinden ol!
Sen, hiçliğe bakan yön!
Hep sıfır, arka ve ön!
Dosdoğru Kâbe'ye dön!
O'nun Ümmetinden ol!”⁴⁹³

Kaygısı yalnızca sanatı olan şairlerin şiirinde bile içerisinde bulunduğu toplumun sıkıntıları bulunurken başını bir dava uğruna satmış bir şair olan Necip Fazıl’ın şiirlerinde toplumun sıkıntılarının bulunmaması düşünülemez. Hem “Öfke ve Hiciv”deki hem de “Çile”deki pek çok şiirde toplum ve toplumun sıkıntıları yer almaktadır. Bu şiirlerde Necip Fazıl kimi zaman toplumu eleştirmekte kimi zaman ise toplumun sıkıntılarını dile getirmekte ve bu sıkıntılara dair görüşlerini, çözüm önerilerini ve tekliflerini ifade etmektedir. Necip Fazıl şiirlerinin “bazılarında kendisini anlatmakta, kişiliği ve davası hakkında bilgi vermekte; bazılarında ise Anadolu insanını Türk ve Müslüman yapan unsurların dejenerasyon olması, bunların Anadolu insanının elinden ve benliğinden uçup gitmesi, siyasilerin, devlet

⁴⁹² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 414.

⁴⁹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 397.

adamlarının, idarecilerin, Müslüman ve milliyetçi kimlikleriyle tanınanların, ilim adamlarının bu duruma seyirci kalmaları, duyarlılık göstermemeleri hatta bilerek veya bilmeyerek teşvik etmeleri neticesinde öfkelenmekte, onları beyitleriyle hicvedip hırpalamaktadır.”⁴⁹⁴

3.5.3. "Aksiyon" Şairinin Siyaset ve İktidar Eleştirisi

Orhan Okay, siyaset ile yakın ilişkiler içerisinde bulunmuş bir isim olan Necip Fazıl'ın siyaset ile olan ilişkisi bağlamında şu ifadelere yer vermektedir: “Sanatkârlığı dışında siyasî ve fikrî yazılarıyla daha yaygın bir şöhret kazanan Necip Fazıl bu açıdan Cumhuriyet döneminin birkaç büyük polemikçi yazarı arasında sayılır. Özellikle yakın dönem tarihi ve daha aktüel konular üzerinde yazdıklarının arkasında adları zikredilmek şartıyla devrin siyaset, yönetim, basın gibi alanların kişileri hakkında tenkit sınırlarını aşan ağır ifadeler, suçlamalar bulunmaktadır.”⁴⁹⁵

Necip Fazıl; siyaset, ilim ve sanatın hiçleştirildiğini, vatanın dalkavuklara peşkeş çekildiğini, mukaddes emanet dediği İslam'ın unutulduğunu ifade ederek en son “inkılap” kelimesini kullanarak bütün bu toplumu yozlaştıran, toplumun ruhunu yok eden şeyleri inkılaplara dayandırmaktadır:

“(…)

Tartılan vatana bak, dalkavuk kefesinde!

Mezarda kan terliyor babamın iskeleti;

Ne yaptık, ne yaptılar mukaddes emaneti?

Ah! küçük hokkabazlık, sefil aynalı dolap;

Bir şapka, bir eldiven, bir maymun ve inkılap!”⁴⁹⁶

Şairin, iktidara yönelik eleştirilerini içeren şiirlerinde daha da sert bir üslup tercih ettiği görülmektedir. 1947 yılına ait “Senin” adlı şiirinde dönemin siyasi iktidarına ağır eleştiride bulunmaktadır. Siyasi iktidara devranın döneceğini ve

⁴⁹⁴ Fikret Uslucan, “Necip Fazıl Şiirinin Bir Başka Ucu”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 321.

⁴⁹⁵ M. Orhan Okay, “Necip Fazıl Kısakürek” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 487-488.

⁴⁹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 407.

sonsuzu kadar iktidarda kalamayacağı, gün gelip boynuna fermanın asılacağı ifade edilmektedir:

“Nöbet sende diye aldanma sakın,
Zannetme bakidir devranın senin!
Bir gün bizim köye yolun düşerse,
Boynuna asılır fermanın senin!”⁴⁹⁷

Şiirin devamında iktidarın millete eziyet ettiğini “altı parmak” ifadesini kullanarak CHP’nin parti sembolünü kastederek ifade etmektedir. Necip Fazıl, CHP iktidarının taşa taptığını ve bu sebeple namusunun ve vicdanının karardığını söyleyerek eleştirmektedir:

“Milletin başına vurdun tokmakla,
Binbir çorap ördün altı parmakla,
Tanrı sensin diye taşa tapmakla,
Karardı namusun, vicdanın senin!..”⁴⁹⁸

Bin dört yüz senelik Osmanlı mirasını reddettiğini ve arka çevirdiğini, yetmemiş gibi bir de değersiz gördüğü kimseleri başa geçirdiğini ifade ederek CHP iktidarının terazisinin dengesinin bozulduğunu şu dizeleriyle anlatmaktadır:

“Baba ocağına arka çevirdin,
Bin dört yüz senelik taşı devirdin,
Ayakdakileri başa geçirdin,
Bu mudur terazin, evzanın senin?”⁴⁹⁹

Necip Fazıl, 1947 yılında kaleme aldığı “Neyleyim” şiirinde iktidarın toplumun refahı adına ortaya koyduğu kalkınma planlarının bir işe yaramadığını, ekonomik bunalımın giderek arttığını, enflasyonun toplumu ezdiğini, maaşlara yapılan zamların yetersizliğini ifade ederek dönemin iktidarını bu kez ekonomi nedeniyle eleştirmektedir:

“Bahsetme sayın bayım, beş yıllık pılanlardan,
İki ucu kavuşmaz yakaları neyleyim?

...

⁴⁹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, s. 8.

⁴⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 8.

Kefen bezi patiska yüzde beşyüz artarken
Yüzde yirmi beş zamlık cakaları neyleyim?”⁵⁰⁰

Necip Fazıl 1959 tarihli “Doğarsa” şiirinde yine dönemin iktidarı için birtakım eleştirilerde bulunmaktadır. Piyasanın ve anayasanın bozuk olduğunu ifade eden Necip Fazıl, bunlar yanında manevi hayatı kastederek “ulvi nizam”ın da bozuk olduğu için artık nur saçamadığını ifade etmektedir:

“Geçmez inciler,
Bozuk piyasa;
Ve bozuk ulvi nizam
Ve bozuk anayasa.
Fezaya nur saçan madenim;
Madenimi boğdular pasa.”⁵⁰¹

Necip Fazıl, 1965 tarihinde Demirel iktidarı döneminde kaleme aldığı “Of Aman!” isimli şiirinde memleketin perişan halinin manzarasını anlatmaktadır. Çok yaman bir zamanda olduklarını, memleketin alevler içinde bulunduğunu, din ve imanın çöpe atıldığını, Müslüman memlekette Müslümanların sıkıntı yaşarken Komünistlerin neşe içerisinde olduğunu, milletin ruhunun yok olduğunu ancak partilerin sadece oy peşinde olduklarını Süleyman Demirel’e seslenerek anlatmaktadır:

“Ne yaman/Bir Zaman!/Tutuşmuş/Hânüman./Bir alev,/Bir duman!/
Zift küpü/Asüman./Hakikat,/Baş düşman./Çöplükte/Din, iman./
Hapiste/Müslüman./Komünist/Şâdüman./Piçlerden/Bir orman, /
Doğarlar/Toraman/ Yaşarlar/Kahraman,/Onlardır/Elemen. /
Mideler/Kocaman./Ruh ölü,/Ten azman./Dil posa,/Söz saman. /
Rakı göl, /Fuhş umman./Çal ve yut!/Tek ferman./Hırsızlar/Hep sayman. /
Cahiller/Tüm uzman./Tarih mi?/O, roman!/Parti oy;/Oy, harman. /
Tartsalar,/Bin batman./Derde yok/Hiç derman./Yok Türk’e/Tercüman. /
Nerdesin/Süleyman?/Bu hâlden/El aman!/Aman, of!/Of, aman”⁵⁰²

⁵⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 9.

⁵⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 14.

⁵⁰² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 23-24.

Necip Fazıl 1971 tarihli “Neye Benzer” şiirinde memleketin içinde bulunduğu durumu anlatmaktadır. Necip Fazıl, şiirde vatani güle benzetmektedir fakat ondan artık eser kalmamış ve dipdiri girilen bir mezara dönüşmüştür. Vatani bu hale getirenler de Roma’yı yakan Sezar’a benzetilmiştir:

“Bir vatan ki, onca gülzara benzer,
Dipdiri girilen mezara benzer.
Elinde arp, şarkı söylesin, dursun!
Roma’yı kül eden Sezar’a benzer.”⁵⁰³

Necip Fazıl 1974 tarihinde kaleme aldığı “Halimiz” şiirinde toplumun ve iktidarın hallerinden bahsetmektedir. Allah’a seslenerek başladığı şiirde milletin ruhunu kaybettiğini ve iktidarın da mecnuna döndüğünü ifade etmektedir. Hem toplumun hem de iktidarın hal ve hareketlerinin efsane ve destanlara konu olacağını söylemektedir:

“Nedir Allah’ım, nedir, bu diyarın şu hali?
Bezginlikten ruhunu kaybetmiş bir ahali;
Ve bir mecnun idare, tam da hastanelik...
Öyle davranışlar ki, destanlık, efsanelik...”⁵⁰⁴

Milleti idare etme göreviyle iktidarda olan idarecilerde bilgi, düşünce, gelenek ve nizam adına bir şey kalmamıştır. Bildikleri tek şey yaptıkları zam üstüne zam ile millete eziyet etmektir ve kendilerine gidişatın kötü olduğunu söyleyip yol gösterenlere de kulak asmamakta, söz dinlememektedirler:

“Ne bilgi, ne düşünce, ne gelenek, ne nizam;
Anladıkları tek şey zam ve zam üstüne zam.
Binada mukavemet hesabı var, bilmezler;
Önün uçurum dersin, eğil bak; eğilmezler.”⁵⁰⁵

Necip Fazıl şiirde toplumun en önemli yapı taşı olan aile kurumunu eleştirmektedir. Ailelerin giderleri gelirlerini geçmiş ve hem iktisadi hem de manevi olarak aile mefhumu çökmüştür:

“Resmi geliri dörtse, gideri kırk, aile...”

⁵⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 40.

⁵⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 45.

⁵⁰⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 45.

Ahlaki-iktisadi, bu ne biçim haile?”⁵⁰⁶

Daha sonra tekrar iktidarın ekonomik uygulamalarını eleştirmeye başlayan Necip Fazıl, vatanın kalkındığını iddia eden iktidarın ödemeleri dahi enflasyon ile yaptığını dile getirmektedir:

“Habire enflasyonla sağlanan ödemeler;
Ve üstelik, bu vatan kalkınıyor, demeler...”⁵⁰⁷

Necip Fazıl, millete sahte gülcükler dağıtan sahte particilik faaliyetlerini de eleştirmektedir. Millet adına, onun yararına faaliyet yürütmek yerine “ben” davasına düşüklerini ve yalnızca kendilerini ve çıkarlarını düşündüklerini ifade ederek partileri de eleştirmektedir:

“Hepsinden baskını şu: Particilik gayreti!
Kahramanları sahte, dünyaları iğreti.
Alternatif, paralel, boş kelimelerden sis;
Hepsinde “ben” davası; aşk ölü, vicdan hasis.”⁵⁰⁸

Hangi parti olursa olsun Necip Fazıl hiçbir ayırım yapmadan bütün particilik faaliyetlerinin boş bir uğraş olduğunu çünkü hiçbir şey başaramadıklarını düşünmektedir. Bu düşüncesini şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Mehmetçiğin sırtından birbirini gammazlar;
Kıbrıs’a köprü kurar, hükümet kuramazlar!
...
Bütün hesapları bu, bütün kaygıları bu!..
Ve rejim, ellerinde el sürülmez bir tabu.”⁵⁰⁹

Necip Fazıl, Müslüman Türk milletinin Müslümanlığı dahi rahatça ve özgürce yaşayamadığını; imanın, dini ve milli ruhun, dilin ve fikrin önünün kesildiğini söyleyerek dinini yaşayan Müslümanlara çağ dışı diyen sözde dönemin aydın profesörlerini eleştirmektedir. Bütün bunları halis Türk olduğunu söyleyenlerin yaptığını oysa halis Türk’ün kendisi olduğunu ve kendisi gibi bir davayı savunanlar

⁵⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 46.

⁵⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 46.

⁵⁰⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 46.

⁵⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 46.

olduğunu söyleyen Necip Fazıl Allah'a münacatta bulunarak Türk'ü korumasını istemektedir:

“İslâma serbest olan camilerde mahpusluk;
İman, fikir, ruh, lisan, suyu kesilmiş musluk.
Kalpleri dinler sağır, kılavuzluk eder kör;
Dindara çağ dışı der, çağı bilmez profesör...
Ruhsal, parasal, soyut, boyut, yaşam, eğilim...
Ya bunlar Türkçe değil, yahut ben Türk değilim!
Oysa halis Türk benim, bunlar işgalcilerim;
Allah Türk'e acısın, yalnız bunu dilerim.”⁵¹⁰

Necip Fazıl; 1975 yılında yazdığı “Meydan Şiiri” adlı şiirinde dinden siyasete, ekonomiden ilime, tarihten coğrafyaya kadar pek çok farklı alanda toplumsal eleştiri yapmakta ve siyasi iktidar ile toplumun içerisinde bulunduğu genel manzarayı aktarmaktadır. Necip Fazıl şiirine hem devlet yöneticilerine devlet işlerinde hem de devletin içerisinde yaşayan millete hayatına tatbik etmesi adına istikamet ne olması gerektiğini, kurtuluşun yolunu ve örnek alınması gereken ne olduğunu bildirerek başlamaktadır:

“Tek istikamet, Kâbe;
Ve tek örnek, Sahabe...
Böyle yükseldi sütun,
Böyle kuruldu kubbe.”⁵¹¹

Kendisini kara cübbe giyerek din adamı zanneden yobazların İslam dininin nurunu yok ettiğini, dine bu gibilerin zarar verdiğini belirten Necip Fazıl, aslanın tuzağa düşürüldüğünü ve İslam ile nurlanmış bu güzel vatanın uzun zamandır dini anlamda harabeye dönüştüğünü üzümlere ifade etmektedir:

“Derken nuru kararttı.
Yobazda kara cübbe.
Tuzağa düştü arslan;
Sorguç takıldı kelbe.

⁵¹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 46.

⁵¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 49.

Vatan, yüzelli yıldır,
Manada bir harabe.”⁵¹²

Necip Fazıl, şanlı bir tarihe sahip bu milletten geriye ne bir hatıra ne bir isim ne de bir kitane kaldığını ifade etmekte ve adeta haykırmaktadır:

“Ağla ey koca tarih
Bu acıklı nasibe!
Nerdesin ulvî fikir,
Çilekeş murakabe?
Sahte devrimler boyu
Tarihî muhasebe?”⁵¹³

Necip Fazıl bütün bu dile getirdiklerinin müsebbibini vatani Batı ajanlarına ve Avrupalı celebe teslim eden iktidar olarak görmektedir. Bunu yapanların milletin başına neler getirdiğini, toplumun bir felaket içinde olduğunu, halin ve gidişatın kötü olduğunu şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Hale bak, şu hale bak;
Eve, yurda, mektebe!
Baba oğlundan mahcup,
Hocasından talebe...”⁵¹⁴

Şiirin devamında sözü siyasi partilere getiren Necip Fazıl, millete hiçbirinden fayda gelmeyeceğini ifade etmektedir:

“Ne bulduk, parti parti.
Eyledik de tecrübe?
Bir kısmı Ebu Cehil,
Bir kısmı İbn-i Sebe.
Gerçeğe aykırılık;
Uygunsuzluk mezhebe...”⁵¹⁵

Toplum içerisinde olduğu gibi siyasi partiler içerisinde de Müslüman gibi gözükp ama aslında Müslüman olmayanların olduğunu ve İslam’ın bu gibiler elinde

⁵¹² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 49.

⁵¹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 49.

⁵¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 50.

⁵¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 50.

bir top gibi oynandığını ifade etmektedir. İsim vermeden hak yolunda olduğunu söyleyen dönemin siyasi liderinin hakkı en çok tahrip eden olduğu ifade edilmektedir. İslam'a dışarıdan darbe gelmesine alışkın olan Necip Fazıl, darbenin bu sefer içten geldiğini şu dizelerinde ifade etmektedir:

“İslam, gidip gelen top,
Bir hizipten bir hizbe.
Hak yolunda bir lider;
Memur, hakkı tahribe.
Düne kadar dışdandı,
Şimdi de içten darbe.”⁵¹⁶

Necip Fazıl, toplumun diyar diyar iş, aş, ekmek parası aradığını ancak “Ortak Pazar”ın aş sahibi olduğunu milletin ise küsbeye talim ettiğini ifade ettikten sonra doğudan batıya kadar dün sultan olanın bugün köle olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra vatandaşın enflasyona ezildiğini, rüşvetin arttığını, alınan maaşın daha insanların cebine girmeden eriyip gittiğini söyleyerek siyasi iktidarı eleştirmektedir:

Dünkü sultan bugün kul,
Ta meşrıktan mağribe.
Rüşvetle maaşa zam,
Enflasyonla debdebe.
Yüz lira ona iner,
Daha inmeden cebe.”⁵¹⁷

Daha sonra sözü tekrar partilere getiren Necip Fazıl, demokrasinin çaresiz kaldığını ve karanlıkta körebe oynamaktan başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Parti denilen bölücü şeyin ise bize Batı'dan geldiğini söylemektedir. Daha sonra dini bir nizam getireceğine inandığı bir nesle şöyle bir sesleniş gerçekleştirmektedir:

“Gel de ey gerçek parti,
Partiyi batır dibe!
Her türlü sahteliği
Yıkmak sana vecibe!

⁵¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 50.

⁵¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 51.

Bu işi ne temizler,
Hangi ok, hangi ateş,
Hangi söz, hangi hutbe?
Bir nesil bekliyoruz,
Büyük nizamı gebe.
Nedir o nizam, nedir?
Boyun eğmektir Rabbe!”⁵¹⁸

Her şeyin İslam’da olduğunu her fırsatta dile getiren Necip Fazıl bu düşüncesini bu şiirde de ifade ettikten sonra tek yolun İslam olduğunu ve kurtuluşa ermek, rütbe sahibi olmak isteyen toplumun ve bireylerin bu yolu koşarak takip etmesi gerektiğini söyledikten sonra esaret altında olduğunu düşündüğü Türk milletine şöyle seslenmektedir:

“Her şey, her şey İslamda;
Ferde ve kavme rütbe.
Bizde, kutsi emanet;
Bizde yarın galebe!
Gün geldi, saat çaldı;
İşte yol, koş takibe!
Yetmez mi esaretin;
Ey Türkoğlu, davran be!”⁵¹⁹

Henüz 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerçekleşmeden fakat ülkenin içerisinde bulunduğu zor zamanlarda 1979 yılında kaleme alınan “Günümüze Kaside” adlı şiirde Necip Fazıl; dönemin zorlu koşullarını, sosyal, siyasi ve ekonomik durumunu gözler önüne sermektedir. Dili ve dini unutturularak Osmanlı’nın unutturulduğunu, iktidarın ülkenin sorunlarına ve milletin dertlerine karşı vurdumduymaz davrandığını, muhalefetin ise bu duruma karşı konuşmaktan başka hiçbir icraatta bulunmadığını ifade etmektedir:

“Akıl küt, fikir herze,
Din öksüz, dil kepaze.

⁵¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 52.

⁵¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 52.

Bin yıllık koca devlet
Açıkta bir cenaze.
İktidar, vurdum-duymaz,
Muhalefet geveze.”⁵²⁰

1980 askeri darbesinin arifesinde memleketin içinde bulunduğu anarşi ortamını şu dizelerinde dile getirmektedir:

“Anarşi, kanlı goril,
Gardiyanı şempanze.
Ne mal, ne ırz, ne de can,
Ne denge, ne şiraze!”⁵²¹

Şiirin devamında ekonomiden bahseden Necip Fazıl, paranın alım gücünün iyice azaldığını ve artık mebus maaşının bile neredeyse hiçbir şey alamadığını söylemektedir:

“Mebus maaşı dünün,
Bugün üç kilo sebze.”⁵²²

Devletin en önemli kitle iletişim aygıtlarından olan TRT'nin komünistlerin elinde olduğunu söyleyen Necip Fazıl; kutsal emanetlerin artık kıymetinin kalmadığını ve satıldığını, “İstanbul Fatih” Fatih Sultan Mehmet'in fethin ardından ilk iş olarak camiye çevirdiği Ayasofya'nın küfür ambarı bir müzeye çevrildiğini söyleyerek dönemin iktidarını eleştirmektedir:

“TRT'den sorarsan,
Komüniste yelpaze.
Mukaddes emanetler
Satılık birkaç yüze.
Fatih'tan kalan mabed,
Küfür ambarı müze.”⁵²³

Necip Fazıl, Milliyetçi muhafazakâr sağ kesime olumsuz durumlara maruz kaldığını ancak komünist sol kesim için her şeyin serbest olduğunu söylemektedir.

⁵²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 53.

⁵²¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 53.

⁵²² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 53.

⁵²³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 54.

Dönem içinde yaşanan bütün sıkıntıların kaynağını da “devrim”e dayandırmaktadır. Güneş saçan bir avizeye benzettiği vatanın yakılıp kül edildiğini şu dizelerinde dillendirmektedir:

“Sağa hiçbir geçit yok,
Sola her türlü vize.
Bütün bunlar bağlıdır,
Devrim adlı merkeze.
Tarih bir yangın yeri,
Vatan Darülaceze.
Yanık ampule kurban,
Güneş saçan avize.”⁵²⁴

Hem bir dönem Necip Fazıl’ın hem de milletin umudu olan MSP’nin Necip Fazıl’ın “putperestlerin partisi” dediği CHP’ye taviz verdiğini söylemektedir. Necip Fazıl şiirin tamamında sosyal, siyasi ve ekonomik eleştirilerini sıraladıktan sonra Allah’a şu şekilde yakararak ve duada bulunarak şiirini sonlandırmıştır:

“Bize Allah acısın;
Allah, Celle ve Azze...”⁵²⁵

Necip Fazıl, askeri darbenin gerçekleştiği 1980 senesinde “Manzara” adlı şiirini yazmıştır. Necip Fazıl, bu şiirinde de memleketin siyasi, sosyal, ekonomik sorunlarından bahsetmekte ve müsebbiplerini eleştirmektedir. Necip Fazıl asıl hürriyetin manevi anlamda gerçekleşebileceğini şu dizelerinde ifade etmektedir:

“Bilmezler ki hürriyet,
Teslim olmaktır Hakk’a”⁵²⁶

Necip Fazıl siyasi iktidarın hiçbir şey yapamadığını düşünmektedir. İktidar memleketi iyiye götürecek şeyler yapmak bir yana toplum içinde fitne, fesat ve tefrika çıkmasına sebebiyet vermektedir:

“Naylondan bir hükümet;
Kanun okları ıska.
Beri gel, kargaşalık,

⁵²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 54.

⁵²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 55.

⁵²⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 59.

Fitne fesat, tefrika!”⁵²⁷

Necip Fazıl; örgüt, dernek ve fırkaların Batı’dan ithal edildiğini ve ona göre bu gibi kuruluşlar yüzünden solcular çok rahatken sağcılar her türlü eziyeti çekmektedir:

“Solcusuna kuş tüyü,
Sağcısına falaka,
Batıdan gelen mikrop;
Örgüt, dernek ve fırka.”⁵²⁸

Şiirin devamında ekonomik meselelere değinen Necip Fazıl, bütçeyi dibi delinmiş bir küp olarak görmektedir. O deliğin tıkanabilmesi ise pek mümkün gözükmemektedir. Bankalar durmadan para basmakta ve sermayedarlara dağıtmaktadır. Faizlerin arttırıldığını ve bu oyunun bütün dengeleri bozduğunu, milletin yakasının bir araya gelmediğini ifade eden Necip Fazıl, milletin sermayedarları bu oyunlar ile beslediğini ifade etmektedir:

“Bütçe, dibi çatlak küp;
Gel de deliği tıka!
Habire bas parayı;
Toplasın onu banka.
Peşinden çuval çuval,
Sermayedara toka.
Budur yüzde kırk faiz
Oyununda entrika.
Tek, bozulsun dengeler,
Kavuşmaz olsun yaka.
Kırk şişkoya kan versin,
Kırk kûsur milyon sıska.”⁵²⁹

Şiirin kaleme alındığı dönemde Necip Fazıl’a göre en önemli sorunlardan bir tanesi de bölücülük faaliyetleridir:

“Son moda bölücülük,
Türk’ü bastırmak faka

⁵²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 59.

⁵²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 59.

⁵²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 60.

Türkiye’de Türk’e yok,
Köşe, bucak, mıntıka.
Her yandan kuşatılış,
Her taraftan abluka.”⁵³⁰

Necip Fazıl, bu halden elbetteki şikayetçidir ve milleti bu hale sokanları da bilmektedir:

“Bu hale akıl çatlar
Ve tutulur natıka.
Memnun olan bu halden,
Rusya ve Amerika.”⁵³¹

Şiirin devamında hem siyasi partiler hem de siyasi liderler Necip Fazıl’ın hiciv oklarının hedefindedir. “Millî Görüş” ifadesini kullanarak MSP’ye açıkça seslenmektedir:

“‘Millî Görüş’ bir şarkı,
Notası yok bir mızıka.
Hele ‘Nuh’un gemisi?’
Tek kürekli filika..
Hız verdin iktidarda
Para dolabı çarka.
Uzaksın halisliğe,
Her türlü istihkaka!
İslam’a uzak adam;
Uzak, vecde ve aşka!
Dini hafife satmak,
Ne dert istersin başka?
Küfre verdiğin taviz,
Küfürlük bir vesika.”⁵³²

Necip Fazıl, dini sattığını söylediği MSP’den sonra din lüpcüsü diyerek nitelendirdiği Necmettin Erbakan’a da ağır eleştirilerde bulunmaktadır. İslam

⁵³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 62.

⁵³¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 62.

⁵³² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 63.

davasının temsilcisi olarak gördüğü Necmettin Erbakan'da Necip Fazıl'ı hayal kırıklığına uğratmıştır, ona göre Erbakan davayı rezil etmiştir:

“Ya sen ey din lüpcüsü
Yeter bunca sabıka!
İslam davası dedik;
Sen çıktın çıka çıka!
Rezil ettin davayı
Mağribe ve Meşrika.”⁵³³

Necip Fazıl şiirin son bölümünde artık devletin elden gittiğini ve buna bir çözüm bulunması gerektiğini ağlayarak ifade etmektedir:

“Gidiyor koca devlet;
Gidiyor şaka-maka!
Gözümüz kaldı mı ki,
Gözümüzden yaş aka?”⁵³⁴

Siyasi iktidara ve yöneticilerine “Ya ol, ya öl, son ihtar” diyerek seslenen Necip Fazıl, büyük bir devrim olmadan bu devletin ve milletin kurtuluşunun zor olduğunu söylemektedir:

“Mutlaka büyük devrim,
Büyük devrim, mutlaka!”⁵³⁵

Necip Fazıl şiirlerinde ifade ettiği siyasi, kültürel, ekonomik sorunların müsebbibi olarak siyasi iktidarı ve onun yöneticilerini görmektedir. CHP, MSP; İsmet İnönü başta olmak üzere Demirel ve Erbakan onun hicivlerine en çok hedef olan kişi ve kurumlar olmaktadır.

Necip Fazıl, düşünemeyen, fikir üretemeyen ve bunun çilesini çekmeyen bir milletin ruhunun yok olmaya mahkûm olduğunu düşünmektedir. Türk milleti de fikir üretmeyen ve bu uğurda çile çekmeyen bir millete dönüştürülmüştür. Milletin ruhunu yok edenleri şöyle ifade etmektedir: “Mikrobun tutunma ve yerleşme devresi (C.H.P) 27 yıl... İlk acılarını gösterme ve şifasızlığını haykırma devresi (D.P) 10 yıl... Büsbütün başıboş kalma ve 40 yıllık birikintiyi gaseyan etme devresi (ihtilal sonrası

⁵³³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 63.

⁵³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 64.

⁵³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 64.

ve A.P) 13 yıl...”⁵³⁶ Necip Fazıl ruhunu yitirmiş bir millete seslenerek, milletin sorunlarını dile getirerek ve bu sorunlara sebep olanları bir bir sayarak davasına hizmet etmektedir. “O partilerden beklentilerini dile getirirken, Büyük Doğu’da çerçevesini çizdiği “dava fikriyatı”nı temel alır; bir anlamda Büyük Doğu Nizamnamesi’nin ve İdeolocya Örgüsü’nün muhtevasına bağlı siyaset yapmaları için siyasetçilere telkinlerde bulunur. Bu bakımdan Necip Fazıl için Türkiye’nin 1000 yıllık davası, İslâm davası en rafine haline Büyük Doğu idealinde ulaşmıştır.”⁵³⁷

Necip Fazıl siyasi ideoloji olarak CHP ile tamamen zıttır. Diğer partilerden beklentisi de İslam davasına hizmet etmek kadar CHP karşıtlığı da yapmalarıdır. Ancak Necip Fazıl hiçbir zaman partilerden yana isteklerinin karşılığını bulamamıştır. Hiçbir partiden yana umudu olmayan Necip Fazıl’ın partilerden yana tek beklentisi “Müslümanlar adına, İslâm davası ve hususen Büyük Doğu adına bir “menfaat temin edilebilir mi?”⁵³⁸ sorusunun müspet cevabına ulaşabilmektir.

3.5.4. "Mukaddes Emanetin Dönmez Davacısı"nın İslam Davası

Aristokrat bir ailede doğan ve yine aristokrat bir çevrede yetişen Necip Fazıl, ulvi ve mukaddes bir dava seçmiş ve bu dava uğruna bütün bir ömür boyunca eylem ve faaliyette bulunmuştur. Necip Fazıl’ın 1934 yılından sonraki değişimiyle birlikte hayata bakışı ve ideolojisi değişmiş ve bu mukaddes davanın savunuculuğu kimliği ile karşımıza çıkmıştır. Bu yıllar “İslâm’ı, bir dava olarak seçip savunmanın, ülkemiz ve İslâm dünyası açısından en zor olduğu ortam ve yıllardır.”⁵³⁹

“Çile”nin Takdim bölümünde “O’nun ümmetlik liyakatinin en alçak ferdi olarak, o mukaddes eşğin süpürücüsüyüm!”⁵⁴⁰ diyerek kendisini bu şekilde takdim eden Necip Fazıl Kısakürek, “Muhasebe” şiirinde İslam yolunda ve peygamber izinde olan bu davadan asla dönmeyeceğini şu dizesiyle dile getirmektedir:

“Mukaddes emanetin dönmez davacısıyım!”⁵⁴¹

⁵³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Türkiye’nin Manzarası**, s. 103.

⁵³⁷ Ercan Yıldırım, “Necip Fazıl’da Siyasallık: Realpolitikten İdealpolitığe Ulaşma Davası”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 494.

⁵³⁸ Ercan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 496.

⁵³⁹ Ömer Özyılmaz, “Necip Fazıl Kısakürek, Davası ve Yöntemi”, **Kaldırımlardan Sakarya’ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı I. Cilt**, Bozok Üniversitesi, Yozgat, 2017, s. 19.

⁵⁴⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 14.

⁵⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 403.

Necip Fazıl, geçirmiş olduğu büyük değişimin ardından davası uğruna açıktan bütün düşman bildiği kişi, kurum ve kuruluşlarla açıkça savaştı. Necip Fazıl, bu savaşı daha çok Osmanlı ve İslam medeniyetini yok sayan, unutturmak adına her türlü kampanyayı yapan iktidara karşı vermekteydi. “Necip Fazıl Kısakürek, bu mücadeleyi yaparken dikleşmedi ama sürekli dimdik durdu. Bunun karşılığında da bin bir türlü zorluklarla örülü, çilekeş ama onurlu bir hayat yaşadı.”⁵⁴²

Necip Fazıl, toplum içinde yaşayan bireylerin hem dünya hem de cemiyet içerisinde işgal ettikleri konumlarını sorgulamaktadır. Bunu yaparken bazı ideolojiler etrafında bireylerin menfaatleri için cemiyetin zarar görmesini, özellikle siyasi iktidar düşünülerek, eleştirmektedir. Necip Fazıl, dünya ve ahiret dengesini kuran hem fert hem de toplumun haklarını gözeten İslam inancına dayalı bir sistemi idealize eder.⁵⁴³

Necip Fazıl, pek çok konuda fikir yürütmüş ve davası uğruna en ağır çile dediği fikir çilesi çekmiştir. “Necip Fazıl’ın fikir dünyasını biçimlendiren kaynak, madde değil manadır.”⁵⁴⁴

Necip Fazıl 1982 tarihinde kaleme aldığı “Visal” adlı şiirinde Rabbini bulma yolunda çektiği fikir çilesinin ne büyük bir azap olduğunu söylemektedir. Necip Fazıl’a göre Allah’a uzak olmak kadar yakın olmak da ateş gibidir, yakıcıdır. Allah’ın kalpleri kendine yönelsinler diye yarattığını belirttiikten sonra Rabbine erişmeden yaşamanın da ölmenin çok zor olduğunu ifade ederek bu uğurda çile çekmeyenlerin yüzüne tükürmek istediğini şu dizelerde dile getirmektedir:

“Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, alemlerin Rabbi, sen!

Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!

Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!

Azap var mı âlemde fikir çilesine eş?

Yaşamak zor, ölmek zor, erişmekse zor mu zor?

Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!”⁵⁴⁵

⁵⁴² Ömer Özyılmaz, **a.g.e.**, s. 19.

⁵⁴³ Ebru Burcu Yılmaz, “Necip Fazıl Kısakürek’in Eserlerinde Hâkim Tema olarak ‘Bir Adam Yaratmak’ Düşüncesi”, **Kaldırımlardan Sakarya’ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı I. Cilt**, Bozok Üniversitesi, Yozgat, 2017, s. 34.

⁵⁴⁴ Kemal Erol, “Necip Fazıl Kısakürek’in ‘Muhasebe’ Şiiri Üzerine Anlambilimsel /Göstergebilimsel Bir Çözümleme”, **Asos Journal The Journal, of Academic Social Science**, S. 1, 2014, s. 399.

⁵⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 233.

Şiirin devamında visale ermek isteyen kişinin topraktan, güneşten, anneden ve sevgiliden dolayısıyla bütün masivadan vazgeçmesi gerektiğini ve hatta canını dahi feda etmesi gerektiğini ifade etmektedir:

“O visal, can sendeyken canını etmek feda;
Elveda toprak, güneş, anne ve yar elveda!”⁵⁴⁶

Necip Fazıl’ın hayatı 1934 yılında tanıştığı şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmasıyla ciddi bir değişime uğramıştır. 1940 tarihli “Allah Dostu” şiirinde bu tanışıklık ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Allah dostunu gördüm, bundan altı yıl evvel;
Bir akşam ki, zaman, donacak kadar güzel.”⁵⁴⁷

Necip Fazıl “Tam Otuz Yıl” adlı şiirinde şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmadan önceki hayatının boşa geçtiğini, boş işlerle uğraştığını ve asıl önemli olan manevi iklim ile alakalı her şeyden bihaber kaldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Tam otuz yıl saatim işlemiş, ben durmuşum;
Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum...”⁵⁴⁸

Henüz çocuk denilebilecek bir yaşta sanat hayatına adım atan Necip Fazıl, pek çok kişinin sanat zannettiği şeyin aslında çelik çomak olduğunu söylemekte ve asıl sanatın ne olduğunu 1939 tarihinde kaleme aldığı “Sanat” adlı şiirinde ifade etmektedir:

“Anladım işi, sanat, Allah’ı aramakmış;
Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...”⁵⁴⁹

1934 yılı itibariyle hayatındaki büyük değişim Necip Fazıl’ın şiir anlayışında da köklü bir değişikliğe sebep olmuştur. Bu tarih itibariyle artık onun şiiri siyasi, dini ve toplumsal meselelerin yoğunlukta olduğu bir şiire evrilmiştir. Toplumsal değişim ile birlikte milli ve manevi değerler yitirilmiştir ve Necip Fazıl bu durumu her fırsatta eleştirmektedir. “Muhasebe” şiirinde çizdiği üç katlı ev tablosu toplumsal değişimin ve dönüşümün manevi değerleri adeta çürüttüğü şu şekilde ifadesini bulmaktadır:

“Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!
Üst kat: Elinde tesbih, ağlıyor babaannem,

⁵⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 233.

⁵⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 87.

⁵⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 35.

⁵⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 39.

Orta kat: “Mavs” oynayan annem ve âşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin “Tamtam”da çığlıkları.”⁵⁵⁰

Böyle bir tablodan adeta öğrenen Necip Fazıl, bu durumun düzelmesi adına İslam’a sınıksız sarılmanın doğru yol olduğunu bilerek ve bu yolda cemiyetin bilinçlenmesi adına varını yoğunu ortaya koyarak bir davaya hizmet etmiştir. İslam gibi mukaddes bir davadan her ne olursa olsun muzaffer olmadan asla dönmeyeceğini adeta haykırarak şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Rahminde cemiyetin, ben doğum sancısıyım!
Mukaddes emanetin dönmez davacısıyım!”⁵⁵¹

3.6. SİYASET VE BÜROKRASİ

Sanat ve siyasetin en önemli ortak özelliği her ikisinin de bireyler tarafından ve toplumsal yaşam içerisinde üretilmesidir. Sanat ve siyaset arasındaki ilişkinin ortak özellikleri kadar ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Siyasetin tersine sanatın doğrudan toplumu biçimlendirmek gibi tanımlanmış açık bir amacı olmamakla birlikte sanat da siyaset gibi toplumsal yaşamın içinde üretilir ve toplumsal yapının belirleyicilerindedir.⁵⁵² Siyaset, içerisinde üretildiği toplumu yönetmek, yönlendirmek ve biçimlendirmek gibi özelliklere sahiptir. Sanatın ise böyle bir amacı bulunmamaktadır. Ancak sanat da toplum içerisinde üretilmesi dolayısıyla içerisinde toplumsal meseleleri barındırmakta ve bu yolla toplumu etkilemektedir.

Toplum içerisinde ideali olan insanlar; birtakım şeyler üzerine düşünen, fikir üreten ve bu yolla da bireyleri etkileyen kimselerdir. İdeal sahibi kişilerin düşünceleri siyasi, sosyal, kültürel ve dini görüşleriyle doğrudan ilişkilidir. İdeali olan ve bunun sonucunda da kalabalıkları etkileyen ve onları peşinden sürükleyen kimseler, karşılarına çıkan engelleri aşabilmek ve topluma fayda sağlayabilmek adına birtakım eylem ve faaliyetlerde bulunmaktadır. Siyasetçi siyaset yaparak, şair şiir yazarak, ressam resim yaparak idealini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Necip Fazıl, düşünen, fikir üreten, çile çeken bir insan olması dolayısıyla toplum içerisinde pek çok kişinin kendisine örnek aldığı bir dava adamıdır. Necip

⁵⁵⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 403.

⁵⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 403.

⁵⁵² Doğan Akbulut, **Sanatta Siyasal Söylem**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 2016, s. 5.

Fazıl'ın ortaya koyduğu fikirleriyle siyasi, kültürel ve dini görüşleri arasında kopmaz bir bağ bulunmaktadır. Necip Fazıl, 1934 senesinde hayatında ve ideolojisinde büyük bir değişim yaşamıştır. “Fikir plânında yaşadığı değişimden sonraki bu değişim sonrası, hayatının uzun bir dönemini, ölümüne kadar olan süreyi kapsar; fikirleri, idealleri, inancı otoritenin uygulamaları ve yaşadığı hayatın gerçekleriyle sürekli olarak çatışma hâlinde olmuştur.”⁵⁵³

Necip Fazıl, 1939 yılında kaleme aldığı “Düşmanıma” adlı şiirinde mukaddes davasına ve İslam'a düşman olanlara hızını ve ifade yeteneğini borçlu olduğunu söylemektedir. Gündüzün geceye gecenin de gündüze muhtaç olduğu gibi Necip Fazıl'da kendisine hız katan, farkındalık oluşturan düşmana muhtaç olduğunu şu dizelerinde ifade etmektedir:

“Ey düşmanım, sen benim ifadem ve hızımsın;
Gündüz geceye muhtaç, bana da sen lazımsın!..”⁵⁵⁴

Necip Fazıl, siyasetle doğrudan ilgilenmemekle birlikte hem pek çok siyasi parti hem de pek çok siyasi lider ile ilişki içerisinde olan bir şairdir. Savunuculuğunu yaptığı davasının daha geniş kitlelere ulaşabilmesi adına siyaseti ve siyasetçileri bir araç gibi kullanma gayreti içerisindeydi. Davasının sözcülüğünü yapabilecek ideal bir lider arayışı her zaman olmuştur. “Döneminin siyasetçileriyle inişli çıkışlı ilişkilerindeki iletişimine ve çatışmalarına bakarak onun siyasetle olan bağını çıkartabiliriz.”⁵⁵⁵ Siyaset arenasında karşılaştığı her lideri kendi ölçütleriyle süzer ve davasına uygun olup olmadığına baktıktan sonra hakkındaki hükmünü verir. Döneminde siyaset sahnesinde bulunan neredeyse herkes Necip Fazıl'ın hiciv oklarından nasibine düşen payı almıştır. O, Hakk'ı savunan bir ideolojiyi benimsediği için hakkın ve adaletin yanında olmuş ve bu olguların karşısında olanları da en ağır şekilde eleştirmekten hiçbir zaman geri durmamıştır.

Necip Fazıl'ın hayatı boyunca davası uğruna gerçekleştirdikleriyle siyasete dair düşünceleri birbiriyle örtüşmektedir. Necip Fazıl'ın siyasi ideolojisi ile sanat ve edebiyat alanında ortaya koydukları birbirini tamamlamaktadır. Bu sebeple de Necip

⁵⁵³ Fikret Uslucan, **a.g.e.**, s. 319.

⁵⁵⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 438

⁵⁵⁵ İsmail Sert, **a.g.e.**, s. 89.

Fazıl bir siyaset teorisyeni olarak adlandırılabilir.⁵⁵⁶ Necip Fazıl'ın hem yazılarında hem de şiirlerinde siyasi partiler ve yöneticiler hakkında ileri sürdüğü düşünceleri onun siyaset teorisyenliğini kanıtlamaktadır. Necip Fazıl "Babıali" adlı eserinde siyasi partiler hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: "Bizde parti, kendi öz hakikatimizin koruyucusu olarak içimizden doğma değil, düşmanımızdan gelme ve onun öz hakikatini bize yamamak bahanesiyle bizi öz hakikatimizden mahrum bırakma (strateji)sinin 'veled-i zina'sıdır."⁵⁵⁷ Necip Fazıl 1976 yılında kaleme aldığı "Parti" adlı şiirinde birbirlerinin ancak yanlışlarını gördüklerini ifade ettiği partilere ibretle baktığını şu dizeleriyle dile getirmektedir:

"Ne ibret, partilerin partilere bakışı,
Tek doğru gördükleri, birbirinin yanışı."⁵⁵⁸

1934 yılında büyük değişim geçiren Necip Fazıl sanatında ferdi meselelerden siyasi ve toplumsal meselelere geçiş yapmıştır. Aksiyoner bir kimlik ile siyasi meselelere yönelmesi ve ateşli bir dava savunuculuğu yapması ise 1943 yılında "Büyük Doğu"nun çıkmaya başlamasıyla olmuştur. "Büyük Doğu, Kısakürek'in hayatında önemli bir rol oynarken iç fırtınalarıyla geçirdiği bir dönemin ardından daha şiddetli bir şekilde dış dünyasındaki fırtınalı dönemin de başlangıcını oluşturur."⁵⁵⁹ Necip Fazıl, Büyük Doğu hareketi ile siyasi bir aksiyon oluşturarak milliyetçi muhafazakar kesimin hareketlenmesini sağlamıştır.⁵⁶⁰ "Büyük Doğu'yu çıkarmaya başladığı dönemden sonra Türkiye siyasetinin mecrası ve güzergahı hakkında doğrudan fikir yürütmeye başlayacak olan Kısakürek siyasi açıdan müdahil olmanın imkanlarını da aramaya başlayacaktır."⁵⁶¹ Ancak davası uğruna ortaya koyduklarıyla dönemin siyasi iktidarı tarafından pek çok kez farklı yollarla cezalandırılmıştır.

3.6.1. Siyasi Partiler ve Siyasi Liderler ile İlişkileri

⁵⁵⁶ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, Sufi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 28.

⁵⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, s. 283.

⁵⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 133.

⁵⁵⁹ M. N. Şahin-M. Çetin, **Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s. 43.

⁵⁶⁰ Beşir Ayvazoğlu, Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 567.

⁵⁶¹ Fahrettin Altun, "Necip Fazıl Kısakürek'in Yakın Tarih Görüşü Hakkında Bazı Değerlendirmeler", **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 156.

Necip Fazıl, aktif siyasetle ilgilenmemekle birlikte siyasetin bir şekilde içerisinde olmayı başarmış bir isimdir. 1940'lı yıllar onun geçirdiği değişimin ardından siyasi meselelere yoğunlaştığı yıllardır. Bu yıllar tek parti döneminin ağır uygulamalarının olduğu ve toplumsal baskıların yaşandığı yıllardır. Necip Fazıl, böyle bir dönemde İslam davasını savunmuş ve anlatmaya çalışmıştır. Necip Fazıl bu dönemde mücadelesini kaleme aldığı fikir yazıları ve şiirleriyle yürütmektedir. Ancak Necip Fazıl sadece teori adamı değil aksiyoner bir pratik adamdır. Bu sebeple de siyaset ile siyasi partiler ile ve siyasi liderle ile birtakım ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Davası uğruna gündelik siyaseti takip etmiş, siyaseti yönlendirebilmek adına faaliyetlerde bulunmuş, siyasi liderler ile temasa geçmiş ve yeri geldiğinde savunduğu isimleri en ağır şekilde eleştirmiştir.

Necip Fazıl dönemin iktidar partisi olan CHP'nin topluma baskı uyguladığını her fırsatta dillendirmektedir. CHP'ye ve uygulamalarına karşı açıkça muhalif olan Necip Fazıl, CHP'ye karşı olabilecek her türlü girişime karşı yakın takipçi olmuş ve elinden gelen desteği vermiştir. Çok partili hayata geçiş denemeleri ve sonucunda ortaya çıkan DP iktidarı Necip Fazıl'da umut ışığı olmuştur. DP iktidarı ilk yıllarında insanların dinini özgürce yaşayabileceklerini söylemiş ve dini anlamda iyileştirici politikalar uygulamıştır. Bu sebeple DP lideri Adnan Menderes, Necip Fazıl tarafından desteklenmiştir. Ancak hem DP'ye olan güveni hem de Adnan Menderes'e olan güveni CHP'nin uygulamalarını tam olarak ortadan kaldıramadıkları için kırılmıştır. "Adnan Menderes'in Büyük Doğu'ya uzattığı himaye eline ve bu mukaddes davayı yarım-yamalak da olsa tutan ilk Başvekil olmasına rağmen, DP'yi öyle eleştirir ki, sonuçta DP ve CHP yöneticileri arasında telakkiler bakımından bir fark görmediğini bile yazmaktan çekinmez."⁵⁶²

Necip Fazıl için Milli Nizam Partisi'nin kurulması önem arz etmektedir. Çünkü "ilk kez Büyük Doğu camiası ile yakın temasları olan, hatta kurucularının büyük bir çoğunluğunun Büyük Doğudan beslendiği bu Parti, N. Fazıl için İslami referansları ile kendine farklı bir yer oluşturur."⁵⁶³ Hatta partinin toplantılarına katılmış, mitinglerinde dahi bulunmuştur. Bu partiye verdiği destek kadar partinin eksiklerini gördüğünde

⁵⁶² Kenan Çağan, "Necip Fazıl'ın Siyasal Çizgisindeki Evrilmeler", **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 131.

⁵⁶³ Kenan Çağan, **a.g.e.**, s. 132.

eleştirmeyi de bilmiştir. Ancak Necip Fazıl'ın eleştirileri dikkate alınmamış olacak ki MNP 12 Mart Muhtırası sonrasında kapatılmıştır.

MNP'nin hemen ardından devamı niteliğinde kurucu kadrosunda da çok fazla değişiklik olmadan Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Parti kendisinden beklenemeyen bir başarı göstermiş ve büyük bir oy oranı ile girdiği seçimlerde meclise girmiştir. Meclis'te iktidar partisinin koalisyonu olarak bulunan MSP, Necip Fazıl tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. "Hükümetin diğer ortağı olan Cumhuriyet Halk Partisinin yanlış politikalarına ortak olunmaması, en azından bunu halk önünde dillendirmemesi tavsiye edilir."⁵⁶⁴ Necip Fazıl, Büyük Doğu'nun düşük çocuğu dediği MSP'yi tek adam zihniyetine sahip olması, koalisyon sürecindeki hataları ve özellikle CHP ile aynı masaya oturması dolayısıyla eleştirmektedir.

Necip Fazıl'a göre Türk'ün ruh köküne musallat, her sahada küfür ve delalet ocağı Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte artık ortadan silinmesi lazım gelen diğer parti de davayı bozguna uğratan Milli Selamet Partisi'dir.⁵⁶⁵

Necip Fazıl'ın siyaset ile alakalı pek çok kez hayal kırıklığı yaşadığını, güvendiği siyasi partilerin ve liderlerin onun güvenini boşa çıkardığını ve Necip Fazıl'ı memnun etmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Necip Fazıl, davası için, davasının gerçekleşebilmesi ve topluma yayılabilmesi için siyaseti bir araç olarak kullanmaktan vazgeçmemiştir. MSP ile yaşamış olduğu hayal kırıklığının ardından MHP ve Alparslan Türkeş ile siyasi ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Alparslan Türkeş'in ve MHP'nin milliyetçi muhafazakâr bir çizgide olduğunu düşünmektedir. "Alparslan Türkeş ve Parti'sinin dünya görüşü, ruhi muhtevaya bağlı milliyetçilik olarak metbûluğu (bağlı olunan) ruha ve tabiiliği milliyete veren bir anlayış içinde tek kelimeyle İslâm imanıdır."⁵⁶⁶ Necip Fazıl MHP ve Türkeş ile olan ilişkilerinden sonra Milli Türk Talebe Birliği içerisindeki gençlik ile ülkücü gençleri birleştirerek milliyetçi muhafazakâr bir genç nesil oluşturmayı da hedeflemiştir.

Necip Fazıl; hiçbir zaman koyu bir partizanlık yapmamış, siyaseti davası uğruna bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Necip Fazıl için her zaman asıl ve sarsılmaz gaye İslam davası olmuştur. Bütün partilerin davasına hizmet edebilme

⁵⁶⁴ Kenan Çağan, **a.e.**, s. 132.

⁵⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Rapor 3/4**, s. 26.

⁵⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 85.

ihtimalini denemiş ancak hepsi onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu noktada da siyasileri ve siyasi partileri eleştirmekten geri durmamıştır. 1965 tarihli “Berat Gecesinde” adlı şiirinde bu mübarek gecede herkesin kaderin fermanını eline alacağını ve ak ile karanın elbet sıratında belli olacağını söyleyerek ve siyasi partileri kastederek ağır eleştiride bulunmaktadır:

“Bu, saçları gümüşten gece mübarek Berat
Yerle gökte melekler hep ordu ordu erat...
Herkes bu gece alır fermanını kaderin,
Altı Oklu yaratık, Kızıl yılan ve Kır’at...
Bakalım bu köprüden düşecek, geçecek kim?
Bu köprü her yıl için, kılıçtan keskin Sırat...”⁵⁶⁷

Necip Fazıl, siyasi partiler kadar hatta bazen siyasi partilerden daha çok ve ağır bir dille siyasi parti liderlerini eleştirmektedir. Oy uğruna, güç uğruna her şeyi yapan, millete hoş görünmeye çalışan ancak iktidara geldikten sonra, eline gücü geçirdikten sonra keyfi uygulamalarla hem memlekete hem de millete zarar veren liderlere karşı yergilerini çok ağır bir dille gerçekleştirmektedir. Necip Fazıl hem siyasi partileri hem de siyasi partilerin liderlerini memleketin başına gelen bütün belaların sebebi olarak görmektedir.

3.6.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve İsmet İnönü

Necip Fazıl, ideolojik olarak CHP’ye ve türlü politikasına muhaliftir. Necip Fazıl bu muhalif kimliğini hem dergi ve gazete yazılarında hem de şiirlerindeki söylemlerinde dile getirmektedir. “İdeolocya Örgüsü” adlı eserinde İslam’a düşman olmakla birlikte Türk milletinin ruhunu da yok ettiğini söylediği CHP ile alakalı şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “C.H.P. bu milleti yoktan var ettiği iddiasıyla açığöz ve sahtekâr bir madde kurtarıcılığı imtiyazına dayanarak Türkün ruh köküne zıt, bu kökü baltalayıcı ve onu Batı uşaklığına bend edici, her türlü fikir ve dünya görüşünden yoksun öyle bir yol açmıştır ki, bu yol, onu takip eden bütün partiler ve iktidarlar tarafından sadece küçük idare ve tatbikat plânlarında tenkit edilmekten başka karşılık görememiş; ve şu veya bu farklarla, hattâ şimdi onun kendisine yeni bir hüviyet

⁵⁶⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 31.

araması ve gençlik aşısına el atması farkına rağmen, tek fârikaları İslâm düşmanlığından ibaret, çeyrek aydın ve cüce politikacıların yolu olmakta devam etmiştir.”⁵⁶⁸ Necip Fazıl’a göre CHP ve yöneticileri madde planında ortaya koymak istedikleri inkılaplarla Türk milletinin manevi varlığını yok etmek istemektedir.

Necip Fazıl, CHP’yi her zaman eleştiren bir isim olmamıştır. Hatta CHP’den farklı zamanlarda iki kez milletvekili adaylığı olmak istemiştir. Necip Fazıl, milletvekilliğini mukaddes davası uğruna istemekle birlikte adaylığının kabul edilmemesi onun CHP eleştirisini körüklemektedir. Necip Fazıl, CHP’den milletvekilliği girişimlerinde bulunsa da sonraki yıllarda iyi ki CHP’den milletvekili olmadığını ve bunun için Allah’a hamd ettiğini söylemiştir.⁵⁶⁹

Necip Fazıl’ın CHP’ye yönelik eleştirilerinin temelinde Türk milletinin ruh kökünü yok etmesi bulunmaktadır. “CHP iktidarı döneminde partinin Türklerin manevîyatını ellerinden aldığını düşündüğü politikalarına karşı, toplumun bütün beklentilerine rağmen henüz bir muhalefet geliştirilemediğini iddia eder.”⁵⁷⁰ Bunun sonucunda da önceleri CHP milletvekilliği adaylığında da bulunan Necip Fazıl, CHP’nin siyasi politikalarına karşı örgütlenmek gerektiği düşüncesiyle 1949 yılında Büyük Doğu Cemiyeti’ni kurmuştur.

Necip Fazıl hem İslam’ın hem de şanlı Türk milletinin ruhunun yok edicisi olarak gördüğü CHP’yi ve yöneticilerini ağır bir dille eleştirmektedir. Necip Fazıl Kısakürek, 1947 yılında yazdığı “Yeni Recep Şarkısı” adlı şiirinde CHP Genel Sekreterliği de yapmış olan dönemin başbakanı Recep Peker’i ağır bir şekilde eleştirmektedir. Hatalar yapmasına rağmen hatalarında ısrarcı olduğunu söylediği Recep Peker’in ne Müslüman ne de Komünist olmadığını aksine mezhebinin dahi belli olmadığını söylemektedir:

“Ne liberal, ne komünist, ne müslüman, hepsine zıd;

Zahir onun, her mezhebin dışında bir mezhebi var.

Bir hatada, herkes kabul edenedek ısrar eder,

Taşı suda yüzdürecek pek sebatkar meşrebi var.”⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 252-253.

⁵⁶⁹ Ömer Faruk Kırmıt, “Necip Fazıl Kısakürek’in Adnan Menderes ile Olan İlişkileri”, **Mukaddime**, C. 12, S. 2, 2021, s. 356.

⁵⁷⁰ Fahrettin Altun, **a.g.e.**, s. 161.

⁵⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 6.

Şiirin devamında yine Recep Peker üzerinden CHP eleştirisi yapmaktadır. İstanbul'u perişan ettiğini, İstanbul gibi bir yerde kupkuru saygıdan başka bir şeyin kalmadığını ve 7 Eylül kararları ile ekonominin bozulduğunu ifade etmektedir. Yine dönemin Maarif vekili Hasan Ali Yücel'e de ismi anılarak bir gönderme yapılmakta ve okullarda görülen kötü hallerden bahsetmektedir:

“Yüzün asık diye çatma şu zavallı İstanbul'a!
Ne söylesin, söyleyemez, bir kupkuru edebi var.
7 Eylül kararları bize bir yurt getirdi ki,
Gümrüğünde yarar mal yok, denizinde şilebi var.
Maarifin nesi eksik, Hasan Ali Yücel'e sor:
Foliberjer revüsünden daha baskın mektebi var.”⁵⁷²

Şiirin son bölümünde Anadolu ve Anadolu insanının halinden bahsetmektedir. Millet içinde bulunduğu bütün kötü durumların sebebinin yirmi beş yıllık CHP iktidarının uygulamaları olduğunu şu dizelerde ifade etmektedir:

“Ce. Ha. Pe'den öğrenelim muamele ne demektir?
Her bucakta baş baş insan alır satar celebi var.
Rakısiyle, sıtmasıyle ne mesuttur, Anadolu!
Bir sabırlı yüreciği, bir de gamsız merkebi var.
Tek taraflı ispatlarla geçtiyse de yirmi beş yıl,
Bu günlerin arşınına, yarınların Halebi var.”⁵⁷³

Necip Fazıl 1955 yılında kaleme aldığı ve mektup yoluyla Adnan Menderes'e de gönderdiği “Menderes” adlı şiirinde de Menderes'in iktidarına kadar toplum içinde bulunduğu durumdan bahsederek CHP'nin bu millete yaptıklarını Firavun dahi yapmadı diyerek CHP'yi eleştirmektedir:

“Bizim, illet ve zillet;
Bizim, menfa ve mahbes.
Bu daimi bir kanun,
Halk Partisince muhdes.
Yapmadı böylesini,

⁵⁷² Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 7.

Fir'avn İkinci Ramses.”⁵⁷⁴

Necip Fazıl'ın 1960'ta gerçekleşen ihtilale kadar CHP'ye karşı eleştirileri toplumsal ve dini meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır. İhtilal ile birlikte artık CHP'ye yönelik eleştirilerini komünizm üzerinden de gerçekleştirmektedir. CHP'ye yönelik anti-komünist söylem ile CHP'yi ve ideolojisini yıpratma gayretinde olmuştur. “Komünizmanın Türkiye’de bu 40 yıllık mürakabesiz geliş ve gidiş halinden, daha nelerle beraber, C.H.P. sorumludur. Vatanı, Batının Komünizmaya zıt Kapitalizma dünyası önünde iki büklüm münkad kılan C.H.P. olduğu gibi, aynı dünyanın kendi nefesine karşı aksülâmeli Komünizma önünde de himayesiz bırakan, yine odur.”⁵⁷⁵

Necip Fazıl, 1964 yılında yazmış olduğu “Olur” şiirinde bir gün yıkılacağını düşündüğü ve lanetli dediği CHP'ye ve lideri İsmet İnönü'ye yönelik eleştirilerini ifade etmektedir. Tarihi olaylara da göndermeler yaparak milleti başarılı olduklarını söyleyerek kandırdıklarını söylemektedir:

“Ey lanetli Parti, senin yıkıcın,
Kimse değil, yine o paşan olur.
Lozan’da yendim der, yedi düveli,
Peşinden Kıbrıs’ta perişan olur.”⁵⁷⁶

Necip Fazıl, 1965 tarihli “Mani” adlı şiirinde belki de en büyük isteğini dile getirmektedir. CHP'nin parçalandığını ve yok olduğunu ifade etmektedir:

“Parçalandı Altı Ok!
Artık bu sonuncu şok!
Bundan böyle CHP
Adında bir parti yok!”⁵⁷⁷

24 Eylül 1884 tarihinde İzmir’de doğan İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk başbakanı ve ikinci cumhurbaşkanıdır. Aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetlerinin de ilk genelkurmay başkanı da olan İsmet İnönü, asker kökenli siyasetçilerdendir. Atatürk’ün ölümünün ardından 1938 yılında partinin değişmez genel başkanı seçilen İsmet İnönü’ye CHP Kurultayı tarafından “Milli Şef” ünvanı verilmiştir. Necip Fazıl,

⁵⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 11.

⁵⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri**, s. 6.

⁵⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 20.

⁵⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 33.

pek çok siyasi lider gibi İsmet İnönü'yü de ağır bir dille eleştirmekten kaçınmamıştır. Şiirlerinde ismini dile getirmeden “milli şef, paşa” vb. ünvanlarla İsmet İnönü kastedilerek eleştirilmektedir.

İsmet İnönü'nün iktidarının haklıları vurup haksızları koruyan kanlı bir sofraya olduğunu, koskoca Osmanlı gibi bir çınarı unutturmaya çalıştığını ancak kendi yönettiği memleketin dikenlerle dolu olduğunu şu dizelerle anlatmaktadır:

“Kanlı bir sofraya geçtin oturdun,
Haksızı korudun, haklıyı vurdun,
Çınar ağacına yosun tutturdun
Dikenlerle dolu vatanın senin!..”⁵⁷⁸

İsmet İnönü, Necip Fazıl için namusu ve vicdanı olmayan, karalar bağlamış biridir. Milleti kaba güç ile perişan ettiğini, türlü hilelerle başına çorap ördüğünü söyleyerek onu yalnız siyasi kimliğiyle değil dini bakımdan da şiddetle eleştirmektedir:

“Milletin başına vurdun tokmakla,
Binbir çorap ördün altı parmakla,
Tanrı sensin diye taşa tapmakla,
Karardı namusun, vicdanın senin!..”⁵⁷⁹

Necip Fazıl 1964 senesinde yazdığı “Halk Türkülerinden İlhamcıklar” adlı şiiriyle İsmet İnönü'yü eleştirmektedir. O dönemde seksen yaşında olan İsmet İnönü'yü kastederek öfkesini sert dizelerle dile getirmektedir:

“Sıra sıra kazanlar...
Kara yazı yazanlar...
Bizim kara yazımız,
Sekseninde azanlar...”⁵⁸⁰

Necip Fazıl, 1964 tarihinde yazmış olduğu “Olur” başlıklı şiirinde de “paşa” diyerek İsmet İnönü'yü kastetmiş ve eleştirmiştir. Lozan'da yendim diyen ancak Kıbrıs'ta perişan olan İsmet İnönü'nün, “Lanetli parti” dediği CHP'nin bile yıkılışının sebebi olacağını şu dizelerinde ifade etmektedir:

⁵⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 8.

⁵⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 8.

⁵⁸⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 15.

“Ey lanetli Parti, senin yıkıcın,
Kimse değil, yine o paşan olur.
Lozan’da yendim der yedi düveli,
Peşinden Kıbrıs’ta perişan olur.”⁵⁸¹

Necip Fazıl 1965 tarihli “Yuf” adlı şiirinde de yine İsmet İnönü’yü eleştirmektedir. Ona göre siyasi ve sosyal sorunların da kaynağı odur. Milli şefin her şey ile birlikte milli ve manevi değerlere de kıldığını düşünmektedir:

“Yuf olsun Millî Şef’e!
Kıydı millî şerefe!
Günahına bulunmaz
Terazilerde kefe.”⁵⁸²

Necip Fazıl’a göre İsmet İnönü’nün tek hedefi yıkımdır. Plan dediği şeylerin bile bu millete bela olduğunu söylemektedir:

“Hedef yıkım oldu mu,
Tez ulaşır hedefe.
Pılân der, çizgi çizgi,
Belâ işler gergefe.”⁵⁸³

Necip Fazıl, milletin ruhunun İsmet İnönü döneminde yok olduğunu düşünmektedir. Necip Fazıl’a göre komünizmin okullara kadar girmesinde de müsebbip İsmet İnönü’dür:

“Devrinin karakteri:
Ruh ölü, insan cîfe.
Namussuza taht uygun,
Zindan lâyıık afife.
Sorun; Orak-Çekici
Kim soktu Maarife?
Ya şu sonuncu keşfi,
Moskofla muarefe?”⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 20.

⁵⁸² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 21.

⁵⁸³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 21.

⁵⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 21.

Necip Fazıl'a göre İsmet İnönü'nün tek istediği şey milletin İslam'dan uzaklaşması ve dinin çöplüğe atılmasıdır:

“Dini çöplüğe atmak,
Vicdanı da kenefe.”⁵⁸⁵

Necip Fazıl, İsmet İnönü'nün millet ve memleket uğruna iyi şeyler yapmak için çalışmadığını düşünmektedir. Onun tek derdi kendisinin ve yakınlarının menfaatini düşünmektir. Kendisi için güç ve iktidar isteyen İsmet İnönü'nün gözü Çankaya'dadır. Yakınlarına da mal mülk dağıtmaktan başka bir şey bilmemektedir:

“Varsa yoksa menfaat,
Yârânına ulûfe.
Arsası dönüm dönüm,
Altını küfe küfe.
Gözü Çankaya'dadır,
Dili varsa teklife.”⁵⁸⁶

Necip Fazıl, şiirin son dizelerinde vatana ve millete zarar verdiğini düşündüğü kişileri yermenin kendisine verilmiş bir vazife olduğunu dile getirmektedir:

“Başka ne desin Ozan?
Tarif olmaz arife.
Allah düşmanlarını
Yermek ona vazife...”⁵⁸⁷

Necip Fazıl, belki de İsmet İnönü'yü en ağır şekilde eleştirdiği şiirini 1968 yılında “Akrostiş” adıyla kaleme almıştır. Şiirlerinde onun adını kullanmayan Necip Fazıl dizelerinin ilk harfleriyle İsmet İnönü adını oluşturarak onu eleştirmektedir. Necip Fazıl'a göre İsmet İnönü devleti dahi yıkmak isteyen, Moskova tarafından idare edilen, millete zulmeden birisidir. Bunun için de Necip Fazıl tarafından küfür softası olarak nitelenmektedir. Bununla da kalmaz Nemrut'u da onun atası olarak ilan etmekte ve İnönü'nün de onun gibi zulüm yolundan gittiğini ima etmektedir:

“İhtilâl acentası...
Solun tam da ortası.

⁵⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 22.

⁵⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 22.

⁵⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 22.

Moskova'nın oltası...
Eli, zulüm muştası.
Tek ümidi, cuntası...
İnkılâp, avantajı...
Nemrut, onun atası...
Ölüm yolu, rotası...
Namlı servet çantası...
Ünlü küfür softası...”⁵⁸⁸

3.6.1.2. Demokrat Parti (DP) ve Adnan Menderes

Necip Fazıl, 1950 seçimlerinde CHP'den sonra iktidara gelen Demokrat Parti'den ve lideri Adnan Menderes'ten siyasi anlamda çok şey beklemektedir. 1970 yılında kaleme aldığı “Benim Gözümde Menderes” adlı eserinde DP'den ve Adnan Menderes'ten beklentilerini detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Demokrat Parti'nin tek parti döneminin baskıcı politikalarıyla milleti ve memleketi zorlayan CHP'yi yenilgiye uğratmasını Necip Fazıl “milli ruhun zaferi” olarak ifade etmektedir. Ancak Demokrat Parti, Necip Fazıl beklentilerinin karşılığını verememiş ve uygulamış olduğu politikalarla toplum safında yer almamıştır. Bundan dolayı Necip Fazıl DP'yi de ağır bir dille eleştirmiştir. Necip Fazıl'a göre DP; Celal Bayar etkisinden kurtulamamış, CHP'ye karşı iyi bir duruş sergileyememiş, hürriyet ve demokrasi kavramlarını sıradan kalıpları dışına çıkaramamıştır.⁵⁸⁹

Necip Fazıl, DP'nin on yıl iktidarda kaldığı dönemini üç alt başlığa ayırmaktadır: “hedefsiz gayret devresi”, “boşuna zahmet devresi” ve “boyuna gaflet devresi”. 1950-1954 arasını hedefsiz gayret devresi olarak adlandırmaktadır. DP kadrosunun CHP kadrosundan bazı isimleri barındırması dolayısıyla bu devrede CHP ideolojisinin çok da dışına çıkılamamıştır. Necip Fazıl da bu devrede DP'yi kendisine ait bir ideolojisi olmaması dolayısıyla eleştirmektedir. 1954-1957 yılları arasını boşuna zahmet devresi olarak adlandırmaktadır. Bu dönemde DP iyi bir oy oranı ile yeniden iktidar olmayı bilmiştir. Necip Fazıl DP'nin bu devresi için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Demokrat Partinin hayat sebebi Halk Partisine duyulan millî kin ve

⁵⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 39.

⁵⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2004, s. 107.

nefret olmuşsa, ölüm sebebi de bu kin ve nefretin fikirleştirememesi, hedeflendirilememesi ve bu kin ve nefretten yeni bir ruh yapısına yol açılmaması, topyekûn bir aksiyona girişilememesi olmuştur.”⁵⁹⁰ Necip Fazıl, DP’nin 1957 ve sonrasında boyuna gaflet devresi olarak adlandırmaktadır. Bu dönemde artık hem DP hem de Menderes ülkenin ve toplumun sorunlarını göremez ve sorunlara çare arayamaz hale gelmiştir. Necip Fazıl bu durumu şöyle açıklamaktadır: “toplayamama, merkeze bağlayamama, fikir teşettütünden sıyrılamama ve neticede ruh huzurunu koruyamama illetinin zirve noktasına doğru terakkidedir.”⁵⁹¹

Necip Fazıl DP’den ve Menderes’ten iktidar olduklarında CHP ideolojisini yok etmesini istemektedir. CHP ideolojisinin Türk milletinin ruhunu yok ettiğini düşünen Necip Fazıl’ın DP’den en büyük beklentisi ise bu ruhu tekrar kazandırmasıdır. Ancak DP ve lideri Menderes Necip Fazıl’ın bu isteklerini yerine getirmekte başarılı olamamış ve partinin sonu gelmiştir. “1950 inkılâbıyla başa geçenler, başarılarının basit bir siyasî borsa rekabetinden doğmayıp Halk Partisi dünyasının yıkılması muradiyle meydana geldiğini ve dolayısıyla o dünyayı kökünden yıkmak ve millî ruha denk bir dünya bina etmek gerektiğini takdir edemediler; böyle olunca, mükellef olup da ödeyemedikleri borcun altında, yapamadıkları şeyin kendilerine yapıldığını gördüler.”⁵⁹²

1899 tarihinde Aydın da dünyaya gelen Adnan Menderes Türkiye Cumhuriyeti’nin dokuzuncu başbakanıdır. Demokrat Parti kurucuları arasında yer alan Adnan Menderes, Türk siyasi tarihinde idam edilerek öldürülen ilk ve tek başbakanıdır.

Necip Fazıl, Adnan Menderes ile doğrudan ilişki içerisinde olan, zaman zaman onunla görüşüp zaman zaman mektup gönderen ve bu yolla isteklerini ve düşüncelerini paylaşan bir isimdir. Necip Fazıl ile Adnan Menderes’i bir araya getiren ve ilişkilerinin devamlılığını sağlayan en önemli konu her ikisinin de CHP karşıtı bir ideolojiye sahip olmasıdır. Adnan Menderes her ne kadar ilk olarak CHP milletvekili olsa da parti içi muhalefetten CHP’den ihraç edilmiştir. Bu süreçten sonra hayatının sonuna kadar CHP’ye muhalefet etmiştir. Necip Fazıl’da 1934 yılında geçirdiği büyük değişim ile birlikte ideolojisini de değiştirmiş ve Büyük Doğu dergisinin çıkmaya başlamasıyla da

⁵⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 302.

⁵⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 382.

⁵⁹² Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 127.

siyasi anlamda yazılar kaleme almaya başlamıştır. Siyasi yazılarının en önemlileri ve ses getirenleri ise CHP karşıtı yazılarıdır. “Bu durum Necip Fazıl’ın tanınmasında ve bir dava adamı olarak ön plana çıkmasında büyük yere sahip olmuştur.”⁵⁹³

Necip Fazıl ile Adnan Menderes’i birbirine yakınlaştıran bir diğer konu ise Menderes’in Necip Fazıl’a farklı farklı pek çok konuda yardımcı olmasıdır. Necip Fazıl’ın kaleme almış olduğu siyasi yazılar sonrası yardımda bulunması, Büyük Doğu dergisinin çıkarılabilmesi için maddi yardımlarda bulunması gibi hususlar da Necip Fazıl’ın Menderes’e sempati duymasına sebep olarak gösterilebilir. Adnan Menderes için de Büyük Doğu dergisini hem kendisinin hem de kurucularından biri olduğu ve başbakanlığa geldiği DP’nin icraatlarını halka ulaştıran ve iktidarını destekleyen bir yayın olarak gördüğü için Necip Fazıl’a sempati beslemektedir. Menderes, Necip Fazıl’ın edebiyatçı kimliğini kendi siyasetini yaymada bir araç olarak görürken Necip Fazıl da edebi üretimi sürdürebilmek için iktidarın maddi gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu ilişki Yassıada mahkemelerinde görülen “Örtülü Ödenek Davası” ile sonuçlanmıştır.

Necip Fazıl’ın hayatına bakıldığında Adnan Menderes’i hem yaşarken hem de idamından sonra genelde övdüğü ve sahip çıktığı görülmektedir. Ancak Necip Fazıl hayatının hiçbir döneminde saplantılı bir şekilde partizanlık yapmamıştır. O siyaseti her zaman davasını gerçekleştirebilmek adına bir araç olarak kullanmıştır. Bunu yaparken de hem siyasi partiler ile hem de siyasi liderler ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Mustafa Miyasoğlu’da Necip Fazıl’ın hiçbir zaman koyu bir muhalif veya partizan olmadığını Adnan Menderes’i ve DP’yi övmesi onların yaptığı her icraatı koşulsuz kabul ettiği anlamına gelmediğini ifade etmektedir.⁵⁹⁴ Yine Alaattin Karaca da Necip Fazıl’ın hem kendisini hem de çıkarmış olduğu Büyük Doğu dergisini bir parti övücü konuma hiçbir zaman düşürmediğini ifade etmektedir. Hatta Menderes iktidarın zamanında Necip Fazıl’ın mahkemelerde sorgulandığını ve Büyük Doğu’nun da bazı sayıları toplatılmış ve dergi kapatılmaya uğramıştır.⁵⁹⁵ Necip Fazıl’da Menderes dönemini anlattığı eserinde 1954 seçimlerinde yeni bir parti kurma

⁵⁹³ Ömer Faruk Kırmıt, **a.g.e.**, s. 357-358.

⁵⁹⁴ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, s. 122.

⁵⁹⁵ Alaattin Karaca, **“Muhterem Efendim” Necip Fazıl’dan Menderes’e Mektuplar**, Kopernik Kitap, 2018, s. 62.

noktasına gelecek kadar DP iktidarına zıt fikirlere sahip olduğunu söylemektedir.⁵⁹⁶ Yine aynı eserinde Menderes’i Büyük Doğu ideali için maddi ve siyasi bir kaynak olarak kullandığını ifade etmektedir.

Necip Fazıl, 1955 tarihinde “Menderes” adlı şiir kaleme almıştır. Şiirin başlığının altında yer alan notta şiirin Adnan Menderes’e de gönderildiği notu yer almaktadır. Şiirin içeriğinden ve bizzat Adnan Menderes’e gönderilmesinden hareketle Adnan Menderes’e birtakım ikazlar olduğu düşünülmektedir. Necip Fazıl, Adnan Menderes iktidarının gerçekleştirdiği her faaliyetten memnun olmasa da şiirinde kendisinden başka bir ümidin olmadığını henüz şiirin başında ifade etmektedir:

“Menderes ah Menderes!
Yüksek sanatına pes!
Ele geçmiyor nabzın
Ne bir ses, ne bir nefes!
Aştın ses duvarını,
Sürünsün yerlerde ses.
Nasıl derim kendime:
Ondan ümidini kes!
...
Hayır, tek ümidim sensin,
Gerisi sade abes.”⁵⁹⁷

Necip Fazıl, şiirin devamında herkesin menfaat devşirmek için Adnan Menderes’in peşine düştüğünü söyleyen Necip Fazıl bu insanların Menderes’te maddi şeyler aradığını ancak kendisinin ve kendi gibi düşünenlerin onda manevi ruh aradığını ifade etmektedir:

“Yeşil, mavi, ak, siyah,
Peşine düşmüş herkes.
...
Mahremdir öz suretin,

⁵⁹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Benim Gözümde Menderes**, s. 196-197.

⁵⁹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 10.

Öz niyetin muhtebes
Kimi sende ruh arar,
Kimi me'kel ve melbes.”⁵⁹⁸

Necip Fazıl, şiirin bu kısmında kendi ideolojisinin mukaddes olduğunu ancak bu mukaddes davanın hakir görüldüğünü söylemektedir. Kendisinin ve kendi gibi düşünenlerin illet ve zillet içerisinde bırakıldığını, sürgün ve hapislerle bir şekilde cezalandırıldığını ve bu durumun CHP döneminden beridir böyle olduğunu söylemektedir:

“Ya bizim mefkuremiz?
Mukaddes mi mukaddes!
Mukaddes, fakat ahkar,
Ethar, fakat mülevves!
Bizim, illet ve zillet;
Bizim, menfa ve mahbes.
Bu daimi bir kanun,
Halk partisince muhdes.”⁵⁹⁹

Necip Fazıl, sağır bir kafes içerisindeki vatanda dilsiz bir bülbül olan milletin kimsesiz ve mahrum bir şekilde bir kurtarıcı beklediğini ve sonunda kurtarıcı olarak Adnan Menderes’in çıkıp geldiğini ve kendisi gibi düşünen Necip Fazıl gibileri koruduğunu, kolladığını şu dizelerinde ifade etmektedir:

“Millet, dilsiz bir bülbül;
Vatan, sağır bir kafes;
Bekledik sana kadar,
Hep bivaye ve bikes.
Nihayet teşrif ettin.
Kıldın bizi mültemes.”⁶⁰⁰

Necip Fazıl, Adnan Menderes’ten önce türlü iftiralar ile hapse atıldığını ancak kendisinin gelmesiyle kurtulduğunu ve şeytanı alt ettiğini söyledikten sonra bundan böyle onun kapısında ona faydalı olmak için bulunduğunu ifade etmektedir:

⁵⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 11.

⁵⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 11.

⁶⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 11.

“Bir de kader cilvesi,
Haydi topyekûn kodes!
İsnatlar, iftiralar,
Esfel, eşnâ ve ahbes.
...
Biiznillah kurtulduk.
Yandı şeytan-ı ahres.
İşte geldik kapına,
Lades efendim, lades!”⁶⁰¹

Siyaset ve politikanın kaba kuvvete dayandığını söyleyen Necip Fazıl, daha sonra kendisinin ve kendi ideolojisinin takipçilerinin kuvvetinin Allah aşkından kaynaklı olduğunu, tek birinin bir orduya bedel olduğunu Adnan Menderes’e seslenerek ifade etmekte ve ondan İslam davasına destek olmasını istemektedir. Bu dava uğruna yardımlarını esirgememesini, davaya karşı cimri olmamasını şu dizeleriyle dile getirmektedir:

“Fikir erkektir, bizce
Politika müennes.
Şehveti var, aşkı yok,
Kaba kuvvete metres.
Bizimse kuvvetimiz,
Yalnız aşktan muktebes.
Bir orduya bedeldir,
Ordumuzda her ases.
...
Sen de bize dayanak ol
Gayemize mestürrees!
...
Açılsın ruh semamız,
Mukammer ve müşemmes.
Bizi tut, bizi koru!

⁶⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 11.

Bize davranma nekes!
Büyük Doğu'nun tacı,
Sana tarihi mahles.”⁶⁰²

Necip Fazıl şiirin son dizelerinde kötülüğün kendisi gibi bir dava peşinde koşanlar sayesinde İslam ile temizleneceğini ve Adnan Menderes'in de buna inanmasını ve güvenmesini söylemektedir. Aynı zamanda Adnan Menderes'ten bu dava adına birtakım müjdeler beklediğini de ifade etmekte ve onun milletin maddi manevi kurtarıcısı olduğunu söylemektedir:

“İtimat et, bizimle
Taharet bulur hades.
Bekliyoruz müjdeni,
Işıklar var, muhasses.
Sor, halimiz bir şeye
İhtiyaç eder mi mes?
Vâde doldu, lütfuna
Ne gün oluruz destres?
Halâskâr yine sensin,
Sensin yine medetres!
Sana son sözüm şudur:
Allah bes, bâki heves!”⁶⁰³

Necip Fazıl, 1964 senesinde “İşkenceyle Kıydıkları Ada Şehidimize” adlı şiiriyle Adnan Menderes'in ölümüne karşı duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Adnan Menderes'in şehit edilişi karşısında gözyaşlarını tutamayan Necip Fazıl kendisiyle birlikte bayrağın, kırsakların, peygamber atı olan burağın, hedefe varmayan mızrağın, bütün insanların, ada, deniz ve toprağın da ağlamasını istemektedir:

“Bırak, ağlasın!
Bayrak ağlasın!
Öldü... Doğuran
Kırsak ağlasın!

⁶⁰² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 12.

⁶⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 13.

Peygamber atı
Burak ağlasın!
Dövünsün kılıç
Mızrak ağlasın!
İnsanlar yakın,
Irak, ağlasın!
Adada denizi
Toprak ağlasın!
Bırak, ağlasın!
Bayrak ağlasın!”⁶⁰⁴

1960 askeri darbesiyle kapatılan Büyük Doğu, 1964 tarihinde tekrar yayın hayatına başlamıştır. Necip Fazıl, bu askeri darbe sonucunda idam edilen Adnan Menderes için derginin 1964 tarihli ilk sayısında “O Zeybek” adlı şiirini kaleme almıştır. Menderes’in idamına ne kadar üzüldüğünü ifade ettiği bu şiirden sonra Necip Fazıl bir süre adli takibe uğramıştır. Necip Fazıl şiirde Aydınlı olan Adnan Menderes’e “Zeybeğim” diyerek seslenmektedir. Aydın ilinde zeybek meşhurdur. Şiirde zeybeğe kıyan kızan ise zeybek olmaya uğraşan kimselere verilen isimdir. Zeybek olan Adnan Menderes’e birkaç darbeci kızan tuzak kurmuş ve onu şehit etmiştir:

“Zeybeğimi, birkaç kızan, vurdular;
Çukurda üstüne taş doldurdular.
Bir de, ya kalkarsa diye kurdular...”⁶⁰⁵

Necip Fazıl, şiirinde Adnan Menderes’in ölümüne üzülmekle birlikte ona bunu yapanları eleştirmekte ve Adnan Menderes’ten sonra vatanın ve milletin sahipsiz kaldığını ifade etmektedir:

“Kır at zincirlenmiş, ufuk sahipsiz...
Han kayıp, hancı yok, konuk sahipsiz...
Baş köşede sırma koltuk sahipsiz...”⁶⁰⁶

Necip Fazıl, Adnan Menderes’in ölümüyle birlikte kendisinin de öldüğünü ve ona hasret çekerek durmadan ağladığını söylemektedir:

⁶⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 18.

⁶⁰⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 384.

⁶⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 385.

“Zeybeğim; dünyayı aldın götürdün!

Bir öldün de beni binbir öldürdün!

...

Ağla, bir dinmeyen hasretle ağla;

Zeybeksiz yolları gözetle, ağla!”⁶⁰⁷

3.6.1.3. Milli Nizam Partisi (MNP) / Milli Selamet Partisi (MSP) ve Necmettin Erbakan

Milli Nizam Partisi, 1970 yılında kurulmuş ve Türk siyaseti içerisinde yer alan partiler arasında ilk kez İslami bir söylemi açıkça dillendirebilen ve milliyetçi muhafazakâr bir kesimin temsilcisi olduğu için “Millî Görüş” olarak da bilinen bir siyasi partidir. İslamcı kimliği ve söylemi dolayısıyla Cumhuriyet sonrası Türk siyasetinin kırılma noktalarından biridir. “Laik cumhuriyet içerisinde siyasal İslamcı politik tutumu olan bir partinin olması, daha önceleri baskı altında olduğu iddia edilen İslami hayat tarzının siyasi arenaya taşındığı ve sözcülüğünün yapılabileceği anlamı taşımaktadır.”⁶⁰⁸ MNP’nin kuruluş sürecinde Necip Fazıl önemli bir rol oynamıştır. Necip Fazıl’a parti ile alakalı fikirleri sorulmuş ve parti kurucularının yer aldığı toplantılarda Necip Fazıl da bizzat bulunmuştur. Hatta parti kurucusu Necmettin Erbakan parti tüzüğü hazırlamak yerine Necip Fazıl’ın “İdeolocya Örgüsü” adlı eserinin parti tüzüğü olmasını istemiştir.⁶⁰⁹ Necip Fazıl, istek üzerine partinin manifestosunu kaleme almıştır. Bu hazırlanan manifestonun da etkisi ile MNP 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası mahkeme kararıyla kapatılmıştır. Fakat aynı kadro ile ve aynı İslami görüşler ile kapatılan MNP yerine 1972 yılında Milli Selamet Partisi kurulmuştur.

Kuruluşunun hemen ardından gerçekleşen 1973 seçimlerinde MSP 48 milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir. Bu seçimlerin ardından ne CHP ne AP ne de MSP tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa sahip olabilmıştır. Böyle bir ortamda koalisyon kurulması bir mecburiyet halini almıştır. CHP, MSP’ye koalisyon teklifinde bulunmuş ve MSP bu teklifi kabul ederek az sayıda milletvekili ile hükümette yer

⁶⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 385.

⁶⁰⁸ Saltuk Buğrahan Yeğen, "Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu İdeolocya Örgüsü'nün Yapısal Unsurlarının Analizi", Yüksek Lisans Tezi, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, s. 23-24.

⁶⁰⁹ Ali Haydar Haksal, **Büyük Doğu Irmağı**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 214

alabilmiştir. İşte tam bu noktada MSP'nin önceli olan MNP'nin manifestosunu dahi hazırlayan Necip Fazıl'ın MSP'ye eleştirileri başlamaktadır. Necip Fazıl'a göre MSP, şer partisi olarak adlandırdığı CHP'nin teklifini kabul etmemeli ve muhalefette kalmalıydı. Bu yolla milletin dertlerini, problemlerini ifade ederek bütün bu dert ve problemlerin iktidarın sorumluluğunda olduğunu dillendirmeliydi. Böylece örgütlenmeli ve herkes bu örgütlenmenin toplum tarafında memleketin her türlü problemine çözüm olabileceği düşüncesine sahip olana kadar devam ettirmeliydi.⁶¹⁰ Ancak MSP Necip Fazıl'ın aklındaki siyasetten farklı bir siyaset izlemiş bu sebeple de Necip Fazıl tarafından eleştirilmiştir.

Necip Fazıl için MSP bir hayal kırıklığıdır. MSP, Necip Fazıl'a göre Büyük Doğu ideolojisinin düşük çocuğudur. Büyük Doğu'dan beslenerek ideolojilerini oluşturan bu kadro siyaseti iyi okuyamamış ve siyasi bir plan yapmadan siyasi arenaya çıkmıştır. Bu sırada Necip Fazıl'a danışılmış fakat sözleri dinlenmemiştir. Bu sebeple MSP, Necip Fazıl'ın yüreğindeki yaralardan biridir.⁶¹¹

Necip Fazıl'a göre MSP, CHP ile koalisyon kurması dolayısıyla stepne lastiğine dönmüştür ve bu durumun baş müsebbibi ise Necmettin Erbakan'dır. Necip Fazıl, MSP hakkındaki görüşlerini ve davaya hizmet edemedikleri düşüncesiyle eleştirilerini şu şekilde dile getirmektedir. "Bu parti üzerindeki sabrımın, gayretimin, didinişimin, yırtınışımın insan tahammülüne sığmayacağını teslim edenler, kendilerinden kopuşumdaki ihlâs ve hasbîliği, hak ve hakikat zaruretini anlar ve boş adada uzaktan bir gemi bekleyen kazazedeler gibi ufukları tararlar...Zuhurlarına kadar yer altında bir ateş kaynağı gibi fıkırdayan Azîz İslâm Dâvasını toprak üstüne çıkarıp marsıklaştıranlar, hesaplarını bu dünyadan başlayıp Büyük mizân önünde vereceklerdir."⁶¹²

Necip Fazıl, 1980 tarihli "Beyanname" adlı şiirinde hem küfür partisi olarak gördüğü CHP'nin hem de İslami söylemleri olan ancak eylemleri olmayan MSP'nin isimlerini zikrederek birtakım eleştirilerde bulunmaktadır. CHP'nin de MSP'nin de fesatçılardan oluştuğunu, birinin açıkça diğerinin ise gizlice küfüre hizmet ettiğini söyleyerek öfkesini şu sözlerle dile getirmektedir

⁶¹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Rapor 3/4**, s. 68-69.

⁶¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 26.

⁶¹² Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 6**, s.129-130

“CHP ve MSP,
Fesatta çifte yaran.
Birinde açık küfür,
Birinde gizli küfran.
Bunlara el verenler
Haktan ummasın gufran!”⁶¹³

Şiirin devamında bu iki partinin koalisyonunun sonucunda maddenin de mananın da virane olduğunu, ekonominin kötüye gittiğini, bankaların ve üç kağıtçıların halka eziyet ettiğini şu dizelerde ifade etmektedir:

“Viran madde, viran ruh;
Virane bile viran.
Banka marifetleri,
Üç kağıtçıya giran.
Para bataklığında
Aldatmaca deveren.”⁶¹⁴

Necip Fazıl, MSP’nin ve Necmettin Erbakan’ın İslami söylemlerine gönderme yaparak İslam adına hiçbir şey yapmayıp ancak Kur’an-ı Kerim’i kirli ağızlarına aldıklarını söylemektedir:

“Bir de utanmaksızın,
Kirli ağızdan Kur’an.”⁶¹⁵

Necip Fazıl yine 1980 senesinde kaleme aldığı “Fetihname” adlı şiirinde MSP’yi çok ağır bir dille eleştirmektedir. Toplum eleştirisi ile başlayan şiirde Necip Fazıl, MSP’yi kendi söylemlerinin aksine İslami bir parti olarak görmediğini hakikatte delalet içerisinde olduklarını söylemektedir. MSP’yi küfre taviz vermekle suçlayan Necip Fazıl, bu partinin “Millî Görüş” fikrinin hezeyan olduğunu dile getirmektedir:

“Bir de İslam partisi,
Hakikatte delalet.
Küfre taviz ocağı,
Oy verene hacalet.

⁶¹³ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 73.

⁶¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 73.

⁶¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 73.

...

Milli çözüm, hezeyan,
Milli görüş, hayalet.”⁶¹⁶

Necip Fazıl, MSP'nin uygulamalarının, küfre verdiği tavizin İslam ile bağdaşmadığını, İslam'a uygun olmayan şeylerin de Hakk'a bağlılıktan uzak olduğunu ve bu halin Müslüman Türk milletinin çöküşünü haber verdiğini söylemektedir:

“Bu mu hakka bağlılık,
Bu mu halka vekalet?
Bir çöküş habercisi,
Olsa olsa bu halet.
Bu halet olsa olsa,
Kıyamete delalet.”⁶¹⁷

Necmettin Erbakan 29 Ekim 1926 tarihinde dünyaya gelmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin 23. Başbakanıdır. Başbakanlık dışında aktif siyaset içerisinde kimi iktidar kimi muhalefet olmak üzere sırasıyla Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Saadet Partisi genel başkanlıklarıyla aktif rol almıştır. Savunduğu “Millî Görüş” anlayışı Necip Fazıl ile ilişki içerisinde olmasına vesile olmuştur. Necip Fazıl, Necmettin Erbakan'ı milliyetçi muhafazakâr biri olarak görmekte ve kendi davasına hizmet edebileceğini düşünmektedir. Ancak her ne kadar durum böyle olsa da Necmettin Erbakan da Necip Fazıl'ın eleştirisi oklarından kurtulamamıştır. İktidarı döneminde söylemleri ile eylemlerinin birbirini tutmaması, ekonominin söylendiği gibi iyiye gitmemesi, CHP zihniyetinden miras kalan siyasi ve sosyal ortamda Necip Fazıl'ın beklemiş olduğu değişimlerin olmaması ve hepsinden önemlisi Necmettin Erbakan'ın CHP ile koalisyon halinde olması Necip Fazıl'ın Necmettin Erbakan'ı eleştirme sebepleri arasında sayılabilmektedir.

Necip Fazıl, 1980'de kaleme aldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve dini manzarasını resmettiği “Manzara” adlı şiirinde Necmettin Erbakan'ı ağır bir şekilde eleştirmektedir. Şiirde “Millî Görüş”ün notası olmayan bir müzik aletinden çıkan bir şarkıya benzeten Necip Fazıl bu ifadesiyle Necmettin Erbakan'ın

⁶¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 70-71.

⁶¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 71.

söylemlerinin kulakları rahatsız ettiğini, insanların dinlemekten dahi zevk almadığını anlatmaktadır:

“‘Milli Görüş’ bir şarkı,
Notası yok bir mızıka.”⁶¹⁸

Necip Fazıl, Necmettin Erbakan’ın iktidar olduğu dönemde ekonomik meselelere hız verdiğini ancak halislikten ve hakkıyla elde edilmiş şeylerden uzaklaştığını söylemektedir:

“Hız verdin iktidarda
Para dolabı çarka.
Uzaksın halisliğe,
Her türlü istihkaka!”⁶¹⁹

Belki de Necip Fazıl’ın Necmettin Erbakan’a karşı yapmış olduğu en ağır eleştiri onun İslam’a uzak olduğunu söylemesidir. Necip Fazıl’a göre Necmettin Erbakan İslam’ı gerektiği gibi aşk ve vecd ile yaşamayan ve dinini ucuza satan birisidir. Bununla da kalmaz ve Necmettin Erbakan’ın küfre taviz verdiğini de şu dizelerinde ifade etmektedir:

“İslama uzak adam;
Uzak, vecde ve aşka!
Dini hafife satmak,
Ne dert istersin başka?
Küfre verdiğin taviz,
Küfürlük bir vesika.”⁶²⁰

3.6.1.4. Adalet Partisi (AP) ve Süleyman Demirel

Adalet Partisi, 1961 tarihinde Demokrat Parti’nin ideolojik çizgisinin devamı niteliğinde bir parti olarak kurulmuştur. Kurucu kadrosu arasında pek çok asker buluna partinin ilk genel başkanı olan Ragıp Gümüşpala da eski Genelkurmay Başkanı’dır.

1961 askeri darbesinin ardından yapılan seçim ile iktidar tekrar sivil siyasilere devredilmiştir. Ancak seçimin üzerinden henüz bir yıl geçmişken AP genel başkanı

⁶¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 62.

⁶¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 63.

⁶²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 63.

Ragıp Gümüşpala vefat etmiştir. AP içerisinde yapılan yeni liderlik seçiminde liderliği Süleyman Demirel kazanmıştır. Necip Fazıl, bu başkanlık yarışında Süleyman Demirel'in rakibi olan Sadettin Bilgiç'i desteklemiştir fakat Bilgiç yarışı kaybetmiştir. Necip Fazıl'ın Bilgiç'i destekleme sebebi ona göre daha muhafazakâr olmasıdır. Necip Fazıl, Süleyman Demirel'in başkanlığı kazanmasını masonluğun kazanması ve partiyi ele geçirmesi olarak değerlendirmiştir. Çünkü Necip Fazıl'a göre hem Süleyman Demirel hem de ailesinden bazı isimler masondur.⁶²¹ Seçimi kaybeden Sadettin Bilgiç'e Necip Fazıl, yeni bir parti kurmasını ve o parti ile siyasete devam etmesini önermiştir. Ancak Bilgiç ve arkadaşları Süleyman Demirel liderliğindeki AP'de bir süre siyasete devam ettikten sonra 1970 yılında Demokratik Parti'yi kurmuşlardır. Necip Fazıl, kendi sözünü çok geç dinlediklerini ve yanlış bir zamanda ve siyasi ortamda parti kurma kararı aldıklarını düşünmekte ve başarısızlıklarının sebebinin de buna bağlamaktadır.⁶²²

Necip Fazıl'ın AP ile olan münasebetleri genellikle Süleyman Demirel üzerinden olmaktadır. Necip Fazıl, Süleyman Demirel'i bazı dönemlerde överken bazı dönemlerde ise ağır bir dille eleştirmektedir. Necip Fazıl'ın Süleyman Demirel'i övmesi ideolojik olarak kendisine yakın hissetmesi dolayısıyla değil CHP karşıtlığı dolayısıyladır.⁶²³ Zira Süleyman Demirel, iktidardayken dahi CHP'yi eleştirmiş, faaliyetlerini her fırsatta olumsuz bir bakış açısıyla ifade etmiştir. Bu sebeple de Necip Fazıl, pek çok siyasi partiyi ve yöneticisini eleştirirken Süleyman Demirel'i övmüştür.

Necip Fazıl, AP'nin kurulmasından sonra memleket ve davası için kurduğu hayallerin bu parti vasıtasıyla gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Necip Fazıl'ın bu düşüncelerini kaleme aldığı 1965 tarihli "Kır At'a" şiirinde görmek mümkündür. Partinin simgesi olan "kır at" cinaslı bir şekilde kullanılarak CHP'nin milletin ruhunu yok ettiğini ve onu kendisinden kurtarmasını istediğini ifade etmektedir:

"Resimde kalma, Kır'at!

Yık çerçeveni, kır, at!

Bul o kayıp ruhu ki,

⁶²¹ Yasin Beyaz, "Nesir Yazılarına Göre Necip Fazıl'ın Düşünce Dünyası", Doktora Tezi, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2012, s. 33.

⁶²² Necip Fazıl Kısakürek, **Babiali**, s. 327

⁶²³ Mahmut Hakkı Akın, "Muhafazakâr Siyasal Kültürde Bir Sembol Olarak Necip Fazıl Kısakürek", **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, S. 39, 2014, s. 38.

Ölçemez hiçbir kırat!”⁶²⁴

Necip Fazıl, 1965 tarihli “Kadromuz” adlı şiirinde AP’nin girdiği seçimlerde yüzde yirmilik bir başarı sağlamasını sevinçle karşılamakta ve meclise yıllarca ancak yüzde bir ile girebildiklerini söylemektedir. Böyle bir hükümet karşısında afalladığını söyleyen Necip Fazıl, sona yaklaşıldığını ve artık son engeli devirmeyi de arzuladığını şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Mecliste yıllar boyu sadece yüzde birdik!
Nihayet o mekâna yüzde yirmi ile girdik.
Bir hükümet gördük ki, afalladık, delirdik!
Bir gün deriz inşallah; son engeli devirdik!”⁶²⁵

Necip Fazıl, Kıbrıs konusunda da AP’den çok şeyler beklediğini 1965 tarihli “Kıbrıs” şiirinde şöyle söylemektedir:

“Kır’at kalksın tırısı!
Artık vade çok kısa.
Ay-Yıldız gökten insin,
Bir ok gibi Kıbrısa!”⁶²⁶

1 Kasım 1924 Isparta doğumlu olan Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti’nin on ikinci başbakanı ve dokuzuncu cumhurbaşkanıdır. Aynı zamanda Türk siyaseti içerisinde önemli bir yere sahip olan Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin de genel başkanlığını da yapmıştır. Necip Fazıl diğer siyasiler gibi Süleyman Demirel’i de davası uğruna yararlanabileceği bir olarak görmektedir. Kimi zaman Süleyman Demirel’i övmekte kimi zamanda icraatları dolayısıyla eleştirmektedir. Necip Fazıl ile Süleyman Demirel arasındaki ilişkide Necip Fazıl’ın Süleyman Demirel’i farklı sebeplerle eleştirdiğini görmekteyiz. Necip Fazıl, Süleyman Demirel’i kimi zaman onun iktidar dönemindeki sosyal ve ekonomik olarak toplumun içinde bulunduğu hal dolayısıyla kimi zaman da şahsi olarak eleştirmektedir.

Necip Fazıl, 1965 tarihinde kaleme aldığı “Of Aman” adlı şiirinde dönemin sosyal, siyasi, dini, ekonomik sorunlarını sıraladıktan sonra Süleyman Demirel’den milleti ve memleketi bu halden kurtarması için aman dilemektedir. “Ne yaman/Bir

⁶²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 26.

⁶²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 36.

⁶²⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 37.

zaman” diyerek başladığı şiirde her eve ateş düştüğünü, dinin imanın kalmadığını, Müslümanların hapislerde yatarken komünistlerin sefa içinde olduğunu, milletin ruhunun ölü olduğunu, fuhşun ve hırsızlığın giderek arttığını, Türk’ün içerisinde bulunduğu bu durumun dermanının da olmadığını söyleyen Necip Fazıl; Süleyman Demirel’e şöyle seslenmektedir:

“Nerdesin
Süleyman?
Bu halden
El aman!
Aman, of!
Of, aman”⁶²⁷

1965 tarihli “Mani” şiirinde Necip Fazıl, Süleyman Demirel’e birtakım önerilerde bulunmaktadır. İktidarın insanı mutlu eden, aklını çelen bir güç olduğunu ancak aynı zamanda doğru kullanılmadığında türlü belalara da yol açabileceğini ifade etmektedir. Tavsiyesi ise iktidar olma isteği sonucunda gücü ele geçiren Süleyman Demirel’in bu iktidarı iyi kullanarak yarın sırat köprüsünde başına bela açmamasıdır. Necip Fazıl bu düşüncelerini şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“İktidar, mutlu azık;
Yahut belâlı kazık...
Sırâtı geçemezse,
Süleyman Beye yazık!”⁶²⁸

Fakat Necip Fazıl, 1967 yılında kaleme aldığı “El” şiirinde ise Süleyman Demirel’den beklentilerinin boşa çıktığını, ondan önceki iktidar neyse onun da o olduğunu, giderek eski iktidarın yoluna döndüğünü şu dizeleriyle anlatmaktadır:

“Bize bir el lâzım, demirden bir el!
Kıymeti ne, ismi olmuş Demirel?
İşimiz, gücümüz, yalelli yalel;
Gidiyoruz eski yola paralel!”⁶²⁹

⁶²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 24.

⁶²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 35.

⁶²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 38.

Necip Fazıl'ın 1971'de yazdığı "Süleymannâme" şiirinde Süleyman Demirel'e yönelttiği hiciv okları iyiden iyiye keskinleşmiştir. Gülleri ile meşhur olan Isparta'da dünyaya gelmiş olmasına gönderme yaparak Süleyman Demirel'e "güller diyarının yapma gülü" ve "Çoban Sülü" diyerek aşağılamaktadır:

"Sen gül diyarının yapma gülüsün!

Aynı yapmacıkla Çoban Sülü'sün!"⁶³⁰

Bununla da kalmayan Necip Fazıl, Süleyman Demirel'in herhangi bir davasının olmadığını ve menfaatleri uğruna her yana eğilebildiğini ifade etmektedir:

"Yoktur izlediğin bir dava yolu;

Bir bu yan, bir şu yan, büküntülüsün!"⁶³¹

Milli bir ruhunun olmadığını ve para uğruna, sermaye için Türk milletinin düşmanlarıyla dahi masaya oturabileceğini ve onların güdümünde davrandığını ima etmekte ve Süleyman Demirel'in bu gittiği yolun doğru bir yol değil, zikzaklı bir yol olduğunu söylemektedir:

"Türk'e zıt sermaye merkezlerinden,

Bu zikzaklı yolda hep, güdülüsün!

Milli yekparelik gelmez işine;

Bu yüzden parçalı, bölüntülüsün!"⁶³²

Süleyman Demirel'i devletin başına masonların geçirdiğini söyleyen Necip Fazıl, böyle birinden de devlete hizmet etmesini beklememek gerektiğini düşünmektedir. Memleketin gözyaşı içerisinde olduğunu ancak kendisinin böyle bir ortamda bile mutlu, şen olduğunu söylemektedir. Bu duruma hal çare bulmaktan ve fikir üretmekten bile aciz olduğunu düşündüğü Süleyman Demirel'i "cüceler sirkinin baş Herkülü" ilan etmektedir:

"Fikir dağlar boyu kocaman kitap;

Sen de o kitabın bir virgülüsün!

Böyleyken ustasın gözbağcılıkta;

Cüceler sirkinin baş Herkülüsün!

Gözyaşı ve çığlık vatanında sen,

⁶³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 41.

⁶³¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 41.

⁶³² Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 41.

Hüzün bahçesinin şen bülbülüsün!”⁶³³

Süleyman Demirel’in hem dine dayalı bir yönetimin olamayacağını hem de Müslüman gibi görünmeye çalışarak millete sahtekarlık yaptığını söyleyen Necip Fazıl, ülkenin başına kolera, zam, enflasyon belalarını da Süleyman Demirel’in açtığını söylemektedir:

“Teokratik rejim olmaz deyip de,
Peşinden müslüman görüntülüsün!
Kolera, vergiler, zamlar, enflasyon;
Bir felaketsin ki, binbir türlüün!”⁶³⁴

Necip Fazıl, Süleyman Demirel üzerinden dönemin ekonomisine de göndermeler yapmaktadır. Devletin kasasında para kalmadığını gelirin giderden daha az olduğunu söylemektedir. İnsanların vicdanını satın aldığını ifade ettikten sonra ancak topuzu dahi altın olan süslemeli ifadelerle oy istediğini söylemektedir:

“Gelirsiz giderli bütçelerinle,
Her yıl milyar milyar köpürtülüsün!
Okka okka vicdan satın alırsın;
Topuzu altından oy baskülüsün!”⁶³⁵

Görüntüsünün heybetli olduğunu ancak temelini çürük olduğunu söylediği Süleyman Demirel’in tek başarılı olduğu alan kendi partisi içerisindeki kongrelerdir. Ancak gerçek arenaya meclise gelindiğinde aynı başarıyı gösterememektedir:

“Bir gökdelen sanır seni gören göz;
Bilmez ki, temelden çöküntülüsün!
Büyük Kongre, dikiş tutturduğun yer;
Meclise gelince söküntülüsün!”⁶³⁶

Necip Fazıl, şiirin son dizelerine geldiğinde Süleyman Demirel’i suçlayıcı ağır ifadelerle eleştirmektedir. Süleyman Demirel’in Anadolu ile Anadolu insanı ile alakasının olmadığını, onun Amerika’nın memlekete bela ettiği biri olduğunu ve eski belalı iktidarlardan tek farkının onların sonuncusu olduğunu söylemektedir:

⁶³³ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 42.

⁶³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 42.

⁶³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 42.

⁶³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 42.

“Kuzum, senin neren Anadoludur?
Türk’e Amerikan püskürtülüsün!
Farkın şu ki, eski Başbakanlardan,
Sen o belaların son püskülüsün!”⁶³⁷

Necip Fazıl, hiçbir siyasi partiye aidiyet duymamış ve hiçbir partiyi aşırı bir partizanlıkla desteklememiştir. O siyasi partileri ve siyasi liderleri davası uğruna bir araç olarak kullanmayı düşünmüş, siyasi partiler ve liderler ile yakınlaşması ya da onlardan uzaklaşması hep davası için olmuştur. Necip Fazıl, aktif siyasette yer almamakla birlikte pek çok siyasi partinin ve siyasi liderin ideolojisini etkilemiştir. Ancak Necip Fazıl’a göre siyasi partiler bir fikir çilesi çekerek milletin derdine derman olmak adına hareket etmemektedir. Aksine siyasi partiler ve onların başında bulunanlar milletin ruhunu yok eden, tek derdi kendi çıkarları olan ve millete, memlekete bela olan kişi ve kuruluşlardır.

3.7. DOĞU-BATI VE İKTİDAR

Necip Fazıl, aristokrat bir ailede büyümesi ve aldığı eğitim dikkate alındığında Batılıdır. Necip Fazıl, Batı’nın en önemli üniversitelerinden birinde eğitim almış ve Batı’yı yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Ancak doğup büyüdüğü coğrafya ve hayatının önemli aşamalardan geçtiği gerçeği, 1934 yılındaki değişimi, dikkate alındığında ise Doğuludur. Doğu tarzını yansıtan bir konakta dünyaya gelmiş ve ilk çocukluğunu bu konakta geçirmiştir. “Batı ile doğu medeniyetlerini şahsında yaşamış ve ikisi arasında derin çelişkileri bizzat müşahade etmiş biridir.”⁶³⁸

Alev Erkilet’e göre Necip Fazıl’ın kafasındaki Doğu-Batı sorununun iki boyutu vardır. Bunlardan ilki mevcut hali anlamak, ikincisi ise bu mevcut halin yani Batı karşısında Doğu’nun olumsuzluklarını ortadan kaldırmaktır. Necip Fazıl’a göre olumsuzlukların ortadan kalmasının tek yolu, ideal Doğu tasavvurudur.⁶³⁹ Yani Necip Fazıl’ın ömrünü vakfettiği davası Büyük Doğu’dur.

⁶³⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 42.

⁶³⁸ Dursun Ali Tökel, “Bir Medeniyet Eleştirmeni Olarak Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 57.

⁶³⁹ Alev Erkilet, “Büyük Doğu Nereden Doğar? İslamcılık, Doğu-Batı Sentezciliği ve Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 68.

Necip Fazıl'a göre Batı'nın tek kaynağı akıl ve maddedir. Batı, akıl ve maddeden oluşan bu kaynağı putlaştırmakta, harikalar yarattığını düşünmekte ve varlığını bu yolla inşa etmektedir. "Batı tefekkürü, maddeye aksetmiş akılla harikalar doğurduğu, aynı akılla da akılı kıracak kadar ileri gittiği halde ruh feyzine, yani nura çıkamayan, eşya ve hadiselerle insan ruhunda tahakküm ölçüsünü kuramıyan, neticede ruhu öksüz bırakan ve bu eksikliğini daima hissedip keşiflerinin oyuncaklarıyla teselliye eremiyen, muazzam bir madde bonmarşesi ve plâstik inşadan ibaret... içinde sultanı olmayan saray..."⁶⁴⁰ Necip Fazıl'a göre Batı; akıl ve maddeyi ön plana alarak ilerlemesini bu yolla gerçekleştirirken manevi boyutu göz ardı etmiş, elinin tersiyle itmiştir. Madde üzerinde insan ruhunun kurması gereken tahakkümü gerçekleştirilememiştir. Böylelikle de Batı ruhu olmayan bir ölüden farksızdır.

Necip Fazıl'a göre Doğu ve Batı arasında ciddi bir problem vardır. Ona göre her ikisinin de eksiklikleri bulunmakta ancak ikisinin eksik yanı da bir diğerinde bulunmaktadır: "Doğu, ruha, batı da maddeye, dürbünün doğru tarafıyla bakmış; Doğu maddeye, Batı da ruha, aynı dürbünün tersini çevirmiştir."⁶⁴¹ Necip Fazıl, Batı'nın yaptığı şeyin aslında kolay olduğunu ve taklit edilebilir olduğunu düşünmektedir. Ancak maalesef Doğu, bu kolay ve taklit edilebilir tuza ile Batı tarafından alt edilmiştir. "Batının kolay takdir edilir zaferi, madde nakışlarında ve süsünde; Doğunun müdafaasızlığı da maddi sefaletinde ve madde çelmesiyle düşürülmüş olmak fecaatinde..."⁶⁴²

Necip Fazıl, Batı karşısında Doğu'nun birtakım hususlardan aczini kabul etmektedir. Necip Fazıl'a göre Batı madde aleminde üstünken Doğu elindeki kıymetini bilmediği için Batı karşısında aciz kalmıştır. "Bir zamanlar sonsuzluk ve hudutsuzluk bayrağı altında kendilerini zorlamış olan biz olsak da hududu çizen, bölümü yükselten ve zorla gözlere sokan onlardır! Ve şimdi biz ifade ve muhasebemizi Doğu-Batı bölümleri dışında hiçbir kalıpta canlandıramıyorsak, kendi öz dâvamızın sonsuzluğuna ve hudutsuzluğuna karşı mazur, düşmanlarımıza ve zıtlarımıza karşı da, kendi ayırımlarını kabul eden bir gerçekçi sayılmalıyız!"⁶⁴³ Necip Fazıl'a göre Doğu,

⁶⁴⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, s. 101.

⁶⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 18.

⁶⁴² Necip Fazıl Kısakürek, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, s. 101.

⁶⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 7.

Batı karşısında kendi tezatları yüzünden aciz bir konuma düşmüştür. Batı da bunu fırsat bilerek bütün kötü ve zalimce vasıflarıyla Doğu karşısında yer almaktadır. “Doğu bizce, öteden beri kendi içinde beslediği binbir tezat yüzünden, yine kendi esas rengine, hâkim vasfına, kâinat çapındaki (aksiyon)cu ruhuna karşı mes’ul bir ters varış ve bâtil anlayışın zemini oluyor; Batı da topyekün Doğuyu yıldırılmış, apıştırmış ve sindirmiş olmak noktasından Doğu hüviyetinin som ve yekpâre (aksi dâva)sı ve zindan bekçisi halinde ufukları kelepçelemiş bulunuyor.”⁶⁴⁴

Necip Fazıl hem Doğu hem de Batı’nın bir noktada kazançlı olduğunu düşünmektedir. Batı bu dünyayı kazanırken Doğu’da manevi alemi kazanmaktadır. “Doğunun gidiş ve usulü, bütün hak ve bâtil kollariyle, bu dünyanın ötesini; Batının gidiş ve usulü de, bütün şubeleriyle bu dünyayı fethetmek oldu. Böylece, biri yumruğunu çözüp bu dünyayı elden düşürürken, öbürü yumruğunu sıkıp bu dünyayı avucunun içine aldı.”⁶⁴⁵ Ancak şöyle bir zıt perspektiften bakılacak olduğunda aynı zamanda Doğu bu dünyayı, Batı ise manevi alemi kaybetmektedir.

Necip Fazıl’a göre Doğu, Batı karşısında üstünlük ele geçirmek istiyorsa öncelikle Batı’yı anlamalıdır. Doğu’nun Batı’yı nasıl anlayacağını ise şu şekilde formüle etmiştir: “Batıyı anlamak, onun, madde plânına hâkim ve ruh plânına mahkûm tezadını en haysiyetli çapta görmekle olur.”⁶⁴⁶ Necip Fazıl’a göre bir zamanlar Batı karşısında üstün olan Doğu’nun bu iktidarını kaybetme sebebi ne Doğu’yu ne de Batı’yı tam anlamıyla anlayamamış sözde münevverlere sahip olmasıdır.

Necip Fazıl’a göre Doğu’yu iflasa götüren bir zamanlar ona karşı üstün olduğu Batı’dır. Batı karşısındaki ilk zaaf 17. yüzyılda başlamış ve 20. yüzyılda iflas ile neticelenmiştir. “Bir zamanlar sâf ve büyük tefekkürde bir türlü birincisi olamadığımız ve yalnız maddî iş ve harekette reisliğini temsil ettiğimiz Doğu, nihayet bizim nefsimizde ve (Rönesans-Yeniden Doğuş)’unu idrâk eden Batı karşısında, iflâsa sürüklenmiştir. Belirtmiştik ki, zaafımız 17’nci asırda belirir, 18’inci asırda apaçık hale gelir, 19’uncu asırda iflâsa döner, 20’nci asırda da iflâs temelleşir.”⁶⁴⁷ Necip Fazıl’a göre bu iflasa sebep olan şey Doğu’nun madde planını anlayamaması ve ona hâkim

⁶⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 7.

⁶⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 18.

⁶⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 21.

⁶⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 38.

olamamasıdır. Böylelikle de Batı'nın madde ruhu Doğu'ya karşı üstünlük sağlamıştır. “Doğunun ruhu, maddesini bulamayınca batının erdiği madde yetkinliği bir çelmede onu yıkmıştır. Daha doğrusu, madde hâkimiyetini kuramayan Doğu ruhçuluğu, maddenin çelmesine gelmiştir.”⁶⁴⁸ Necip Fazıl, Batı'nın bu üstünlüğünün son bulması gerektiğini düşünmekte ve bunun için bir şeyler yapılmasını gerektiğini düşünmektedir. Büyük ve kapsamlı bir İslam inkılabı yapılmalı ve Doğu, Batı karşısında eski gücüne kavuşmalıdır. Necip Fazıl, kafasında tasarladığı idealize edilmiş İslam'ı “Büyük Doğu” ile ifade etmektedir. Ona göre milliyetçi muhafazakâr bir gençlik, ortaya koyulacak İslami bir ideoloji ile Batı karşısında üstünlüğü yakalamaya muktedir olacaktır.

Necip Fazıl'a göre Doğu'nun Batı karşısında üstünlük kurabilmesi kendi milli ve manevi değerlerini doğru anlaması ve doğru uygulamasıyla mümkündür. İslam ancak ve ancak İslam'a uygun olmayan unsurlardan temizlendiğinde gerçek kimliğini bulacak ve bu yolla Batı'ya karşı üstünlük sağlanacaktır. “İslâm ideolocyasını, ham ve kaba softanın kuru, keyfi, hikmet ve asliyetlerine aykırı naslar baltası olmaktan kurtaracak, yâni İslâmlığı bütün hakikatiyle anlayacak onu sâf ve mutlak bir iman, vecd ve aşk kandili halinde Türk evinin baş köşesine asacaktık. Bunu duyamadık; duyulacak olan buydu; duyulacak olan budur!”⁶⁴⁹ Necip Fazıl, Batı'ya karşı üstünlük kuracak olan Doğu'nun kurtuluş reçetesini İslam'da görmektedir. Ancak ona göre bu kurtuluş Anadolu topraklarından Türklerden zuhur edecektir. Necip Fazıl'a göre bütün vatani kapsayan bir ahlaki bilinçlenme kurtuluşun anahtarı olacaktır. “Maddî ve mânevî bütün plânlarıyla Türk vatanını, Anadolu'yu, Trakya'yı, köyü, kasabayı, şehri, evi, mektebi, mâbedi, sokağı, meydanı, dükkanı, resmî daireyi, her şeyi, her şeyi içine alan yekpâre bir cemiyet ve devlet şuuriyle ahlâkın kapısını çalmak; işte kurtuluşumuzun sırrı!.. Buna eremedik; erilecek olan buydu; erilecek olan budur!”⁶⁵⁰

Necip Fazıl, kaleme aldığı pek çok şiirinde akıl ve maddenin peşinden koşarak, bunlara esir olan, sonucunda da ruhunu kaybeden Batı'dan ve onun karşısında da yüzyıllar boyu Batı'ya üstünlük sağlamasına rağmen tembellik etmiş, kendi öz

⁶⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 38.

⁶⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 54.

⁶⁵⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 54.

değerlerini kaybetmiş, Batı'ya boyun eğmek zorunda kalmış bir Doğu'dan bahsetmektedir.

Necip Fazıl, 1972 tarihinde kaleme aldığı “Güneş Dolu Tarih” adlı şiirinde Doğu'nun Batı karşısında neler kaybettiğini ifade etmektedir:

“El-âlem çalışırken, fethetmeye Merihi;
Sen cebinde kaybettin, güneş dolu tarihi!”⁶⁵¹

Necip Fazıl, 1982 tarihli “Doğu-Batı” şiirinde Doğu ağzından Batı'ya eksikliğini söylemektedir. İnsanların belki de sahip oldukları en büyük nimet olan güneşi dahi Batı fethetmiş olsa da ruhunun olmadığını, o ruha Doğu'nun sahip olduğunu ve Batı'nın sahip olduğu şeylerin madde yalanından ibaret olduğunu şu dizelerinde ifade etmektedir:

“Doğu der ki Batıya, güneşi fethetsen de,
Ruh gerçeği bendedir, madde yalanı sende...”⁶⁵²

Necip Fazıl, 1983'te “Ey Müslüman!” şiiri ile Müslümanlara seslenmektedir. Müslümanlara hem Doğu'nun hem de Batı'nın sahip olamadığı ve sahip olmak istediği her şeye sahip olması gerektiğini öğütlemektedir. Sahip olunması gereken şeyleri ise şiirindeki şu dizelerde ifade etmektedir:

“Müslüman, özlediği örnek ol Garp'la Şark'ın!
Rahmet, hikmet, zarafet, şecaat senin hakkın!”⁶⁵³

Necip Fazıl, 1972 yılında kaleme aldığı “Feza Pilotu” adlı şiirinde de Batı eleştirisi yapmaktadır. Necip Fazıl, uzaya çıkan ancak “Allah diye bir şey yok” diyen Yuri Gagarin üzerinden, ona seslenerek Batı eleştirisi yapmaktadır. Henüz şiirin başında ağır bir dille eleştirdiği Gagarin'e seslenmektedir:

“Yirminci Asrın ablak yüzlü feza pilotu!
Buldun mu Ay yüzünde ölüme çare otu?”⁶⁵⁴

Yuri Gagarin özelinde Batı'ya dünyadan çok uzaklara gittiği için fatih edasında olduğunu ancak bu uzaklara gidişin aslında dibin de dibine ulaşma çabasından başka bir şey olmadığını söylemektedir. Necip Fazıl'a göre Batı bu derece maddede ilerlediği

⁶⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 84.

⁶⁵² Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 209.

⁶⁵³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 241.

⁶⁵⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 410.

için kendisini Allah ile dalga geçmeye de muktedir görmektedir. Ancak farkında değildir ki Allah için hiçbir şey zor değildir. O, ol der ve olur. Bu sebeple de aslında Batı Ay'ın dünyaya bir karış olduğunu bile fark edemez:

“Uzaklıkları yenmiş fatih edasındasın!
Dipsizliğin dibini bulmak sevdasındasın!..
Allah’a dil çıkarır gibi küstah bir yarış...
Farkında değilsin ki, Ay dünyaya bir karış.”⁶⁵⁵

12 Nisan 1961 tarihinde uzaya çıkan Yuri Gagarin, uzaya çıkan ilk isimdir. İddiaya göre uzaya ilk çıktığında “Tanrıyı göremedim.” gibi bir ifade kullanmıştır. Necip Fazıl’da ruhu olmayan, maddeye tapan Batı’nın ruhu rafa kaldırılmış astronotun bu sözüne öfkelenmiş ve öfkesini şu dizeleriyle ifade etmiştir:

“Fezada ‘Allah diye bir şey yok’ iddiası!!!
Gel gör, kaç füzeye denk, bir müminin duası;
Rafa kaldırmak için ruhlarını dürdüler,
Güneş diye kalbdeki güneşi söndürdüler.”⁶⁵⁶

Necip Fazıl, madde alemine takılarak gözleri kör olan Batı’nın ölümsüzlüğün de asıl fezanın da kaplarda olduğunu da görmediğini söylemektedir;

“Bilmediler; kalbtedir, kalbtedir asıl feza;
Kalptedir, ölümsüzlük kefilisi kutsi imza.”⁶⁵⁷

Necip Fazıl, şiirin sonlarında asıl arşa giden astronotun Batı’da değil; Doğu’da, Anadolu’da, İslam’da olduğunu söylemektedir. Zamandan ileri, mekândan bağımsız yeri de göğü de teslim alma sırrının İslam’da olduğunu ifade etmektedir. Doğu’da Batı’nın aksine yerden göğe çıkılmaz, gökten yere, saf saf, inilir:

“Sayıdan sonsuzluğa sınıf geçirtecek not;
Bizdedir, ve bizdedir Arş’a giden astronot.
Ve mekândan arınmış ve zamandan ilerde,
Fezayı teslim alma sırrı bizimkilerde.
Bizimkiler ışığa gem vurup da binerler;

⁶⁵⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 410.

⁶⁵⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 411.

⁶⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.e., s. 411.

Yerden göğe çıkmazlar, gökten yere inerler...”⁶⁵⁸

3.8. MANEVİ İKTİDAR

Maddi iktidar, herhangi bir kişinin, topluluğun ya da topluluklardan oluşan bir devletin birtakım ideolojik aygıtlar yoluyla başkaları üzerinde tahakküm kurma ya da onları yönlendirme gücüdür. Rene Guenon’a göre “Maddî iktidarın, askerî, adlî ve idarî çeşitli biçimleriyle, eyleme bağlı olduğu açıktır. Demek ki bu güç, tüm yetkileriyle tüm olanaklarıyla “beşerî” olanın sınırları içine kapatılmıştır.”⁶⁵⁹ Maddi iktidar; siyasi, ekonomik, kültürel ve dini konularda belirleyici bir role de sahiptir. “Ruhanî otorite, maddî iktidarın tersine, bütünüyle bilgiye dayanır.”⁶⁶⁰ Manevi iktidar; herhangi bir kişinin, topluluğun ya da topluluklardan oluşan bir devletin birtakım manevi değer ya da ideolojiler yoluyla diğerleri üzerinde otorite kurabilmesidir. Manevi iktidar genelde dini önderler, ideologlar, eğitimciler vb. tarafından uygulanan ve soyut kaynaklara dayanan bir güç çeşididir. Maddi iktidar da manevi iktidar da toplumlar üzerinde çok derin etkiler bırakabilmektedir.

İslam inancında Allah tüm evrenin ve varlıkların yaratıcısıdır. Bu sebeple de Allah, en yüce manevi otorite, güç, iktidar olarak kabul edilmektedir. Manevi iktidar, toplum içerisinde yaşan bireylerin ahlak ve etik değerlerinin düzenlenmesinde ve bu bireylerin davranışlarının yönlendirilmesinde önemli bir role sahiptir. Hz. Muhammet (sav), Allah’ın yeryüzüne insanları doğru yola ve hak din İslam’a davet etmesi için gönderdiği son peygamberdir. Hz. Muhammet’in peygamber olması ona siyasi, sosyal, ekonomik ve dini bir rehber olma rolü yüklemiştir. Bu yönüyle Hz. Muhammet hem maddi hem de manevi iktidar olarak kabul edilebilmektedir. Manevi iktidarı, Allah’tan almış olduğu ilahi mesajları insanlara iletmesi ve İslam’ın emir ve yasaklarını öğretmesiyle ilgilidir. Hz. Muhammet’in hayatı Müslümanlar için hayatın her alanını düzenleyici bir örnek teşkil etmektedir.

Rene Guenon, “Maddî İktidar, Manevi Otorite” adlı eserinde maddi iktidar ve manevi iktidar kavramları üzerinde durmaktadır. Ona göre maddi iktidar dünyaya ait bir kavramdır ve dünyevi anlamdaki gücü temsil etmektedir. Manevi otorite ise

⁶⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **a.e.**, s. 411.

⁶⁵⁹ Rene Guenon, **Maddî İktidar Manevi Otorite**, s. 18.

⁶⁶⁰ Rene Guenon, **a.g.e.**, s. 18.

dünyevi olmayan ve daha derin, ruhsal bir anlam ihtiva etmektedir. Guenon'a göre dünyada maddi iktidarın artıp manevi iktidarın azalmasının sebebi insanların pek çok gelişmeye karşı manevi anlamda kendini koruyamaz oluşudur. Bu durum insanların ve toplumların ruhsal dengesini bozmakta ve manevi anlamda bir çöküşe uğramaktadırlar. “Herşeyden önce, iki ayrı gücün varlığından söz ediyorsak da, bu ifadeyi iki iktidar arasında bir tür dış simetriyi koruyacak şekilde kullanıyoruz. Genellikle aralarındaki ayrımı daha iyi belirtmek üzere ruhanî düzen için, maddî düzene tahsis edilmiş olan ve gerçek anlamına uygun olarak kullanılan “güç” kelimesi yerine “otorite” kelimesini kullanmayı tercih ediyoruz. Gerçekten de “güç” kelimesi, kaçınılmaz bir şekilde, nüfuz ya da iktidar düşüncesini ve özellikle de maddî iktidarı, yani dışarıdan görülebilecek şekilde kendini gösteren ve dış araçların kullanılmasıyla ifadesini bulan bir nüfuzu çağrıştırmaktadır. Maddî iktidarın tanımı da aynen böyledir zaten. Oysa, özü itibariyle içsel olan ruhanî güç kendini her türlü destekten bağımsız olarak, yalnızca ve yalnızca kendisiyle ifade eder ve gözlerden uzak bir şekilde faaliyet gösterir. Burada, hâlâ güç ya da iktidardan söz edebiliyorsak da bunun saf bir ruhanî iktidardan söz edildiği durumda sadece bir kıyas yolu olmasındandır. Sözü geçenin, hakikatin tek gücü olan ve “erdem” adı ile anılan bütünüyle entellektüel bir iktidar olduğu iyi anlaşılmalıdır.”⁶⁶¹

Türk edebiyatının ve Türk düşünce dünyasının önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl hem şiirlerinde hem de çeşitli gazete ve dergi yazılarında maddi iktidardan da manevi iktidardan da bahsetmektedir. Necip Fazıl'ın eserlerinde maddi iktidar daha çok siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla yer almaktadır. Necip Fazıl, bu unsurlar üzerinden dünyevi iktidarı, bireylerin iktidar elde ettiklerinde hem kendilerine hem de topluma neler yapabileceklerini kaleme aldığı eserlerinde dile getirmektedir. Daha çok maddi iktidar olarak adlandırılacak siyasi iktidarın toplum üzerinde devletin siyasi, sosyal ve ekonomik aygıtlarını kullanarak kurduğu baskı ve onları yönlendirme gücünü anlatmakta ve bütün bunları kendisine has bir dil ve söylem ile eleştirmektedir.

Necip Fazıl, geçici ve yüzeysel olduğunu düşündüğü maddi iktidarı mukaddes davası uğruna bir araç olarak kullanmayı tercih etmiştir. Ona göre asıl olan insanın özünü, ruhunu güzelleştiren manevi iktidardır. Necip Fazıl'a göre manevi iktidar

⁶⁶¹ Rene Guenon, a.e., s. 13-14.

bireyleri ruhsal ve ahlaki olarak etkileyen, kalıcı ve derin izler bırakan bir güçtür. “Ruhun emrine amade olmayan bir iktidar, her halükarda bozulması mukadder bir iktidardır ona göre.”⁶⁶² Bu düşünceler, Necip Fazıl’ın geçirdiği değişim sonrasındaki İslami bakış açısı ile şekillenmiş dünya görüşünü yansıtmaktadır. Necip Fazıl “maddi iktidarı, değeri kendinden menkul bir iktidar olarak ele almadığını “manevi iktidar”’a bağımlı bir unsur olması gerektiğini belirtir. Maddi iktidarın “manevi iktidar”la çerçevelenmesi sürecindeki başlıca amil, ona göre din yani İslâm’dır.”⁶⁶³

Necip Fazıl’da gaybı sorgulama ve kurcalama eylemi henüz ilk gençlik yıllarında başlamaktadır. Bu hal Necip Fazıl’da ilerleyen yıllarda daha da artmakta ve hakikatin sesleri artık onun kulağına ve kalbine daha da şiddetlenerek nüfuz etmektedir. Necip Fazıl bu durumu “metafizik ürperti” olarak adlandırmaktadır. Onu hayatı hep bir arayış içerisinde geçmiştir. “Binbir istikamette seke seke, sağa sola büküle büküle, renkten renge bulana bulana, hiçbir şeyden habersiz ve insandaki meccanî emniyet ve bedâhet saadeti karşısında şaşkın, hep o BİR etrafında helezonlar çizen bir hayat...”⁶⁶⁴ O hep muazzam ve mukaddes olanı aramaktadır. Onun için bu arayış; farkında olarak yapılan bir eylem olmanın yanında uçlarda gezinmeyi de ifade etmektedir. Necip Fazıl’ın bu buhranlı arayışlarla geçen hayatı o bir olanı bulduğunda sükuta ermiş ve sakinleşmiştir. O, aradığını bulduğunda her şeyin boş olduğunu, tek gerçeğin ise O olduğunu anlamıştır:

“Anladım işi, sanat, Allahı aramakmış;
Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...”⁶⁶⁵

Necip Fazıl, 1934 senesinde şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmadan ve hayatındaki en önemli dönüm noktasına ulaşmadan önce ilk gençlik yıllarından itibaren her ne kadar mistik birtakım ürpertiler yaşıyor olsa da “Mutlak Hakikat” onun için bir bilmedir. Bu tanışmayla birlikte ruhunda büyük bir zelzele meydana gelmiştir. Necip Fazıl’ın mürşidi ile tanışmasından sonra hayatındaki büyük değişimi anlatan en iyi ifade şudur: “Her şeyi o türlü kaybettim ki, Allah’ı kazandım.”⁶⁶⁶ Onun

⁶⁶² Fahrettin Altun, **a.g.e.**, s. 354-355.

⁶⁶³ Fahrettin Altun, **a.e.**, s. 357.

⁶⁶⁴ Turan Koç, “Necip Fazıl’a Göre Felsefi Tefekkür ve Tasavvuf”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 28.

⁶⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 39

⁶⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **O ve Ben**, s. 106

için artık tek bir dava vardır, o da mukaddes İslam davasıdır. Bu tanışmayla birlikte “Onun hayatında yıkılmaz sandığı dünya yerle bir olurken, gönül ustası ona bütün kurum ve kuruluşlarıyla ‘yepyeni bir dünya’ bağışlar.”⁶⁶⁷ Necip Fazıl, “Mürşid” adlı şiirinde şeyhinin ona tek bir bakışının önceki yaşamış olduğu dünyayı bir zelzele ile yerle bir ettiğini ve ruhuna sağlam bir çivi çaktığını ifade etmektedir:

“Bana, yakan gözlerle, bir kerecik baktınız;
Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız!”⁶⁶⁸

Necip Fazıl’ın hem şiirlerinde hem de düz yazılarında Allah aşkı ve Hz. Muhammet sevgisi açıkça görülmektedir. Necip Fazıl’ın bu iki manevi iktidar arasında kurmuş olduğu ilişki İslam inancının ve tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. “Mutlak Hakikat” dediği Allah’ın gücünü ve insanlığa yol gösterici olarak gönderilen Hz. Muhammet’in rehberliğini kabul eden Necip Fazıl için bu durum manevi bir yolculuk ve teslimiyetin ifadesidir. Necip Fazıl’a göre Allah ve peygamberi için söylenebilecek tek cümle vardır:

“Her cümlenin başında söylenmeye müstehak,
Tek cümle tanıyorum; “Allah bir, Resülü Hak!”⁶⁶⁹

İslam’ın daha mistik ve manevi boyutuna tasavvuf adı verilmektedir. Tasavvuf, İslam dininin ruhsal ve içsel yanını keşfetmeyi amaçlayan bir öğretiyi olarak da kabul edilmektedir. Tasavvufun temel amacı ise Allah’ı bulmak, yakınlaşmak, onunla derinlemesine bir manevi bağ kurarak onda yok olmaktır. Necip Fazıl, tasavvufu şu şekilde tarif etmektedir: “İslâmın topyekün ruhu, hikmeti, ahlâkı, edebi, eşya ve hâdiselere bakışı, bu dünya ve ötelere dış ve iç nizam sırrı, var oluş sebebi, ölümsüzlük yolu, bütün illiyetler ve gâyetler, her şey, her şey tasavvufta...”⁶⁷⁰ Necip Fazıl, hem düz yazılarında hem de şiirlerinde tasavvufi konulara ve temalara yer vermektedir. “O, salt akla açık olanla sınırlı kalmak istemez, buna razı olmaz; salt düşünce sınırları içinde kalan bir yaklaşımı yeterli bulmaz. Bunun yerine ve özellikle, verilerini ruhî arınma ve Allah’la mahrem bir bağlantı kurma demek olan basamaktan

⁶⁶⁷ Ersin Nazif Gürdoğan, “Hayatı İman İçin Bilmek”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005, s. 508.

⁶⁶⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 77.

⁶⁶⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 119

⁶⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 79.

toplayan ve İslâm'ın ruhunu temsil eden Tasavvufa talip olur.”⁶⁷¹ Şiirlerinde tasavvufi öğretileri birtakım hadislere dayandırarak aktarmaktadır. Sözelimi “Hadis” adlı şiirinde tasavvufun nefsi işaret ederek bir öğüt haline getirmiş olduğu “Ölmeden önce ölünüz.” sırrını bir hadis üzerinden şöyle ifade etmektedir:

“Şu hadiste toplanmış tüm hikmet ve tüm gerçek:

“Hesaba çekilmeden kendini hesaba çek!”⁶⁷²

Yine 1983 tarihli “Sır” adlı şiirinde de tasavvufi bir kavram başka bir hadise dayandırılarak aktarılmaktadır:

“İşte kutsi Hadis’te Allah’tan bir yıldırım:

“Ben insanın sırrıyım, insan da benim sırrım!..”⁶⁷³

İlk gençliğinde yaşamış olduğu buhranlı zamanlar ile sonrasında hayatındaki önemli değişim süreci onun manevi bir arayışa yönelmesine ve tasavvufa ilgi duymasına vesile olmuştur. Bu durum Necip Fazıl’ın hem sanat hem de düşünce dünyasındaki değişimi de şekillendirmiştir. Değişim öncesindeki arayışını “Allah ve İnsan” şiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Seni aramam için beni uzağa attın!

Alemi benim, beni kendin için yarattın!”⁶⁷⁴

Necip Fazıl, eserlerinde manevi iktidar olarak hem Allah aşkını hem de peygamber sevgisini sıklıkla işlemiştir. Necip Fazıl’a göre “Mutlak Hakikat” olan Allah, mutlak bir otorite ve güç sahibidir. Dolayısıyla Allah onun için derin bir sevgi ve manevi teslimiyeti ifade etmektedir. Allah’ın kullarına duyduğu sevgi ve şefkati “Sevgi” adlı şiirinde annenin evladına duyduğu sevgi ile karşılaştırmaktadır:

“Doğurduğu yavruyu anne delice sever;

Ya Allah, yarattığı kulunu nice sever?”⁶⁷⁵

Hız. Muhammet’in de Necip Fazıl’ın manevi dünyasındaki yeri çok önemlidir. Allah’ın müminlere en iyi ahlaki ve manevi değerleri temsil etmesi ve bu yolla insanlara örnek olması için göndermiş olduğu Hız. Muhammet’e karşı olan bağlılığı Necip Fazıl’ın şiirlerinde ve düz yazılarında çokça ifade edilmektedir. O, Allah’ın emir

⁶⁷¹ Turan Koç, **a.g.e.**, s. 25.

⁶⁷² Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 243.

⁶⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 244.

⁶⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 42.

⁶⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke ve Hiciv**, s. 169.

ve yasaklarını tebliğ etmek, insanlığa kurtuluş yolunu göstermek ve o yolda rehberlik etmek için gönderilmiştir. Necip Fazıl bu doğrultudaki düşüncelerini 1983 tarihinde kaleme aldığı “Peygamber” adlı şiirinde dile getirmektedir:

“Sende insan ve toplum, sende temel ve bina;
Ne getirdin, götürdün, bildirdinse amenna!..”⁶⁷⁶

Necip Fazıl’a göre tasavvuf kaynağını Hz. Peygamberden almaktadır ve Batı bunu anlamamaktadır: “İslâm tasavvufu karşısında apışan ve gözleri kamaşan, Bâtılı, daima olduğu gibi, onu , dış ve aldaticı çizgileri içinde heceleyip (NeoPlâtonizm-Nev Eflâtuniye-Yeni Eflâtunculuk) mektebine bağlamış, sonradan kurulma ve bu mektepten aparılma bir müessise diye göstermeye yeltenmiş ve İslâmı yalnız zâhir plânındaki dış mimarisinden ibâret bırakmak istemiş; tasavvufun mutlak olarak Allah Resülünden gelici ve O’nun kainat özü mukaddes bâtınında fışkırıcı ebedî hayat mâdeni olduğunu anlayamamıştır.”⁶⁷⁷ Necip Fazıl, bütün yaratılmış varlıkların hikmet sebebinin ve nurunun Hz. Muhammet’ten geldiğini 1974 tarihli “O” şiirinde ifade etmektedir:

“O, Allah’ın izniyle Kainat Efendisi;
Varlığın Tacı, varlık nurunun ta kendisi...”⁶⁷⁸

Necip Fazıl, alemlerin yaratılış sebebi olan Hz. Muhammet’i sarsılmaz bir iman ve bağlılıkla sevmektedir. Onun gösterdiği yolu, bütün bir insanlığın kurtuluş yolu olarak görmektedir. Bu sebeple de “O’nun Ümmetinden Ol!” adlı şiirinde insanlığa seslenerek kurtuluşa ermesi için onun yoluna girmeye çağırılmaktadır:

“Beri gel, serseri yol!
O’nun Ümmetinden Ol!
Sel sel kümelerle dol!
O’nun Ümmetinden Ol!
Sen, hiçliğe bakan yön!
Hep sıfır, arka ve ön!
Dosdoğru Kabe’ye dön!

⁶⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 79.

⁶⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **İdeolocya Örgüsü**, s. 79.

⁶⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, s. 80.

O'nun Ümmetinden Ol!"⁶⁷⁹

⁶⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **a.g.e.**, s. 397.

SONUÇ

İktidar; siyasi, sosyal, kültürel ve dini alanlarda belirgin bir rol oynamakta ve bu sebeple de yaşamın bütün yönlerini derinlemesine etkilemektedir. Sanat, toplumun değerlerinin ortaya koyulduğu ve toplumu şekillendirme görevi de üstlenen bir araçtır. Bu sebeple sanatın tarih içerisinde iktidar ile olan ilişkisi sanatçıların eserlerinde yansımaları bulmaktadır. Dolayısıyla sanatçıların ideolojik ve politik ifadeleri kaleme aldıkları eserleri içerisinde yer alabilmektedir. Güzel sanatların dönüştürücü gücü düşünüldüğünde; edebiyatın toplumun eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu yolla şekillendirilmesi amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu durum edebiyatın siyaset ile sıkı bir bağı olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Tanzimat'tan itibaren Türk edebiyatında gözlemlenen değişim, edebiyatın siyaset ile olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bu değişim ve dönüşüm hareketinden sonra Cumhuriyet Dönemi içerisinde edebiyat, milliyetçilik ideolojisinin de etkisiyle birlikte siyasi bir kimliğe bürünmüştür.

Bu çalışmanın ilk bölümünü iktidar teorileri oluşturmaktadır. Batılı filozoflardan Guenon, Russell, Marx, Weber, Nietzsche, Althusser, Foucault, Therborn'un iktidar teorileri incelenmiştir. Bu teorilerden hareketle Batılı filozofların iktidar görüşlerinin güç kavramı etrafında şekillendiği görülmüştür.

İktidar, en temelde güç ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim bu kavramı İngilizcede "power" kelimesi karşılamaktadır. Güç yalnızca maddi olanda değil ruhani olanda da mevcuttur. Bu ayrım Guenon'u maddi iktidar ve manevi otorite ayrımı yapmaya götürmektedir. Modern çağda milletlerin ortaya çıkışı, Guenon'a göre, madde dünyasının mana dünyasına karşı yürüttüğü bir savaşın sonucudur. Bu süreçte, manevi otorite zayıflarken, maddi iktidarın etkisi artmış, özellikle kiliseler aracılığıyla maddi iktidarın hakimiyeti pekiştirilmiştir. Maddi iktidarın hükümdarı dünyevi mutluluklara, ruhani otoritenin hükümdarı ise manevi mutluluklara yönlendirir. Metafizik bilgi, insanüstü alanla ilişkilidir ve bu bilgiye ulaşmanın anahtarı ruhani otoritenin elindedir. Guenon, "güç" kelimesinin maddi düzen ve iktidar

ile ilişkili olduğunu, bu gücün dışı yönelik ve geçici bir etki alanına sahip olduğunu belirtir. Buna karşın, "otorite" kelimesi ruhani düzene özgüdür ve bu otorite, bilgiye dayanır, insanüstü ve doğaüstü niteliklere sahiptir. Maddi iktidar, ruhani otoriteye bağımlıdır ve meşruiyetini bu otoriteden alır. Russell da iktidarı güç ile ilişkilendirirken bireylerin başkaları üzerinde etki kurma haline odaklanır. Bu etki ancak fiziksel güç, ödül veya ceza verebilme gücü ile oluşturulur. Marx, her toplumun sınıflı bir yapıdan oluştuğunu ifade ederken güç, kapitalizmle mücadele eden proletaryada olmalıdır. Güç ve egemenlik kavramları da Weber'in analizinde önemli bir yer tutar. Güç, bir kişinin karşı koyma ile karşılaşsa bile istediğini yapabilme veya yaptırabilme kapasitesidir. Egemenlik, bir grubun bir emre itaat etmesini ifade eder ve disiplin ise bu itaatin alışkanlık sonucu olmasıdır. Egemenliğin varlığı, komuta edebilen bir liderin mevcudiyeti ile sağlanır. Nietzsche'nin iktidar ve güç istenci kavramlarına yaklaşımı, insan doğası ve toplumsal yapıların derinlemesine bir analizini sunar. Nietzsche, iktidarın temelinde güç istencinin olduğunu vurgular ve bu gücün yaşamı olumlayan bir yönü olduğuna dikkat çeker. Ona göre, her bireyin kendine özgü gerçekleri vardır ve bu gerçekler bireyin gücünü artırır. Bilgi, iktidarın bir aracı olarak işlev görür ve iktidar bilgiyi üretirken, bilgi de iktidarı şekillendirir. Güç istenci, Nietzsche'ye göre, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve toplumsal ile ekonomik değişimler çerçevesinde farklılaşan tahakküm biçimleriyle kendini göstermiştir. İnsan, gücü ve iktidarı arzulayarak, iktidar ilişkilerinin farkına vararak kendini aşabilir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin üstinsanı, gücü ve iktidarı isteyen, bunun için çabalayan ve yaşamı olumlayan asil insandır. Modern insanın içinde bir çöküntü olsa da bu çöküntüden güçlü ve ender insanlar doğar.

Batılı teorilerde iktidarın çeşitli biçimleri incelenirken güç ilişkilerinin yanı sıra, toplumsal yapıların ve bireylerin davranışlarının nasıl şekillendiğine dair önemli tespitler yapıldığı görülmüştür. Althusser, teorisine devlet ve iktidar ayrımını belirginleştirerek başlar. Ona göre devlet, iktidarı elinde bulunduran egemen sınıfın bir uzantısıdır. Bu yönüyle Althusser, Marxçı bir yaklaşımla; iktidarı sınıf mücadelesine dayandırır. Ona göre devletin iktidarı ile devletin aygıtları arasında ayırım vardır. Devlet, güç ve tahakküm sağlayabilmek için ideolojik aygıtlardan yararlanır ki bu aygıtların en önemlisi zihniyet değişikliği sağlayan okuldur. Böylece egemen sınıfın ideolojisi, devletin ideolojik aygıtları sayesinde egemen olur. Foucault

ise iktidarın işleyişini bilgi üretimiyle ilişkilendirir. Ona göre güç sahipleri, gözetleme sistemi kurarak toplumu denetim altına alabilmektedir. Gözlem, iktidarın etkisini ve denetim alanını artırmaktadır. Foucault; gözetleme merkezleri olarak okul, hastane ve hapisane gibi kurumları ele alır. Bu kurumlarda bireylerin davranış değişikliği izleme yoluyla sağlanır ve toplum bu yolla denetim altına alınır. Foucault'nun teorisindeki denetime dayalı itaat olgusu Therborn'un teorisinde de önemli bir noktadadır. Therborn uzlaşma kavramı üzerinde durarak yönetilenlerin yönetenlere itaat etmesinin ve bu durumun toplumsal meşruiyetin bir parçası olarak algılanmasının yaygın bir kabullenme biçimi olduğu ifade etmektedir.

Özetle Batılı filozofların teorilerine bakıldığında iktidarın güç ile ilişkilendirilmesi dolayısıyla, tahakküme dayandığı, toplumu denetim altında tutmak için devlet mekanizmasını geliştirdiği, devlet mekanizmasının işleyebilmesi için ideolojik aygıtlar yoluyla bireyleri dönüştürdüğü, devlete ait kurumlarla izleme ve itaat yöntemlerini kullanarak toplumsal denetim sağladığı, iktidarın devlet kavramında ortaya çıkmasının ise sınıfsallıkla ilişkilendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla Batı felsefesinde iktidar; toplumu oluşturan bireylerde yaptırım gücü olan bir olgu halinde karşımıza çıkmaktadır.

İslam düşünürlerinde iktidar kavramının yöneticinin vasıfları ile aktarıldığı görülmektedir. Bu tutum İslam filozofları ile Batılı teorisyenler arasındaki farklardan biridir. Batı filozofları, iktidarı tek bir yöneticiye has bir kavram değil; devlet ve onun aygıtları ile ortaya çıkan bir olgu olarak düşünürken İslam filozofları için iktidar, ona sahip olan yöneticinin olumlu vasıfları üzerinden açıklanmaktadır. İslam düşüncesinde güç, tahakküm, denetim gibi sert kavramlara rastlanmamaktadır. Maverdi'ye göre de güç vurgusuyla sürdürülen bir yönetim şekli zorbalığa ve çatışmaya dönüşebilir. Çünkü İslam düşüncesinde yegâne güç Allah'tır. İbn-i Sina felsefesinde varlık hiyerarşisinin en üstünde Allah vardır. Hükümdar yahut iktidarı elinde bulunduran kişi ise ancak Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olabilir. Üstelik iktidar sahibi kişi (peygamberi hükümdar ya da yönetici) adalet vasfıyla öne çıkmalıdır. Ayrıca İslamiyet'te sınıf ayrımı olmadığından toplumun sınıflara bölünerek yönetilmesi söz konusu edilmemektedir.

İslam düşünürlerinin teorilerinde, makbul görülen hükümdarın vasıfları öne çıkarılırken özellikle "değerler sistemi"nin ön planda tutulduğu görülmektedir. Farabi

bilgelik ve erdemi vurgularken Maverdi, otorite sahiplerinin ahlakı ve erdemi unutmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Gazali ise siyaseti din ve ahlakın bir uzantısı olarak tanımlarken özellikle ahlaka vurgu yapmaktadır. Gazali'ye göre devlet başkanı adaletli ve liyakatli olmalıdır. Gazali'nin siyaset anlayışı, dini ve ahlaki değerlerle bütünleşmiş bir yönetim modelini savunur. Devlet ve liderlik, toplumsal düzenin ve adaletin sağlanmasında temel unsurlardır. Gazali'nin bu yaklaşımı, İslam felsefesinde önemli bir yer tutar ve devleti, toplumu ve bireyleri erdemli bir yaşam sürmeye yönlendirir. İbn Sina'nın düşünceleri, ahlak ve toplumsal düzenin temelini akıl ve erdem üzerine inşa eder. Peygamberlik ve vahiy hem bu dünyada adil yönetimi hem de ahirette mutluluğu sağlamak için zorunludur. İbn Sina'nın felsefesi, İslam'ın ahlaki ve dini değerlerini devlet yönetimine entegre eden kapsamlı bir yaklaşım sunar. İbn-i Haldun'un siyaset teorisi "asabiyet" teorisinde dayanmaktadır. Toplumu bir arada tutan ve koruyan asabiyet bağının yanı sıra ahlaki unsurların da bulunması gerektiğini savunan İbn Haldun, bu unsurların bir araya gelmesiyle mülk ve devletin ortaya çıktığını ifade eder. Onun siyaset teorisinde toplumsal düzenin sağlanması için dini ve ahlaki değerlere dayalı bir yönetim modeli vardır. İbn-i Rüşd ise değer sisteminde adaleti öne çıkarmaktadır. Ona göre toplumda sınıfların ve grupların var olmasının toplumsal çatışmaya dönüşeceğini düşünürken adaleti vurgulamaktadır.

İktidar anlayışı İslam dünyasında ve Batı dünyasında birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılığın temelinde din bulunmaktadır. Batı filozofları; dinin iktidarlar tarafından bir meşruiyet haline getirilebileceğini ortaya koyarken İslam düşünürleri dine dayalı değerler dünyasının ve ahlakın toplumu bir arada tuttuğunu düşünmektedir. Batı düşüncesinde iktidar, insanın kötücül bir varlık olduğu fikrinden hareketle bireyi ve toplumu tahakküm ve güç yoluyla değiştirmeyi hedeflemektedir. İslam dünyasındaki iktidar anlayışı ise insanın doğası gereği bir diğerine ihtiyaç duyduğuna insanlar arasındaki bağın sürdürülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu düşünceye göre ise toplum düzeni ancak ahlak yoluyla sağlanabilir. Bu nedenle İslam düşünürlerinin iktidar anlayışlarında ahlaka ve erdeme vurgu yaptıkları görülmüştür.

Gerek Doğu'da gerek Batı'da iktidarların asıl amacı toplumsal düzen olmuştur. Topluma yönelik her adım neticede bireyi etkilediğinden iktidarın işleme biçimi bireyi doğrudan etkilemektedir. Birey, toplumun bir parçası olarak çevresinden hem etkilenmekte hem de bu çevreyi oluşturan bir unsur olarak var olmaktadır. İktidarların

toplumlar üzerindeki etkisi bireylerin tepkileri, tutumları ve üretimleri üzerinden izlenebilmektedir. İşte bu noktada edebi üretim, iktidar-birey-toplum ilişkisinin izlenebileceği başat alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktidar, her dönemde edebiyatla ilişkili olmuştur. Burada diyalektik bir ilişki olduğu söylenebilir. İktidar halka ulaşmanın bir yolu olarak edebiyatı araçsallaştırmış, edebiyatçı ise birey olarak dışavurumunu eser üreterek gerçekleştirmiştir. İktidarın edebiyatla ilişkisinde “kanon” kavramı ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca birçok farklı alanda (din, sanat, edebiyat, müzik, mimari vb.) kullanılan bu terim, zaman içerisinde farklı anlamlar kazanmış, ancak özünde hep belirleyici bir ölçüt olarak kalmıştır. Kanonun değişen anlamları ve kullanım alanları, onun farklı dönemlerde ve bağlamlarda nasıl yorumlandığını gösterir. Kilise kuralları, kutsal kitaplar, sanatsal ölçütler gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkan kanon, her dönemde belirli bir otoritenin belirlediği normları yansıtmaktadır. Bu da kanonun ideolojik ve siyasi yönlerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Edebiyat kanonu, belirli ideolojik, sanatsal ve kültürel kriterlere göre seçilen metinleri içermekte ve bu metinler toplumda önemli bir yere sahip olmaktadır. Kanonik eserler, milli kimliği ve kültürel değerleri koruyup gelecek nesillere aktarmada önemli bir rol oynamaktadır. Türk edebiyatında kanon oluşturma süreci, ideolojik çerçevelerle belirlenen bir yapı sergilemektedir. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde, yeni rejimin ideolojik tercihleri doğrultusunda belirlenen ve eğitim müfredatlarına dahil edilen metinler, inkılap kanonunun temelini oluşturmaktadır. Bu dönemde devlet, topluma yeni rejimi benimsetmek amacıyla belirli eserleri öne çıkarmış ve desteklemiştir. Yeşil Gece, Ateşten Gömlek, Yaban gibi eserler bu bağlamda değerlendirilebilir. Althusser’in ideolojik aygıtlarından biri olan eğitim, kanona müdahale etmiş ve örneğin “100 Temel Eser” listesiyle belirli metinleri ön plana çıkarmıştır. Bu liste, devletin edebiyat alanına müdahalesinin ve kanon oluşturma çabasının bir göstergesidir. Öte yandan her zaman siyasi otorite belirleyici olmamış; Şinasi, Namık Kemal gibi yazarlar, siyasi otoriteyle çatışmalarına rağmen kanon içinde yer almışlardır. İktidarın ideolojik yönlendirmeleri, belirli dönemlerde edebi eserlerin estetik değerini de etkilemiştir. 1940’larda Garip akımının ortaya çıkması, ardından 2. Yeni’nin “sivil edebiyat” tutumu; edebi topluluklarla kanonun ilişkisini göstermektedir. Burada kimi zaman kanona alınan ya da bizzat kanon olarak

sunulan makbul edebiyatçıların yanı sıra kanon dışında kalan ya da bırakılan sanatçılar olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte bir "Atatürk edebiyatı" ortaya çıkmıştır. Şairler siyasal iktidarı destekleyen eserler verirken yöneticilerden de iltifat almaktadır. Bu dönemde yeni bir ulus devlet inşası ve kültür ortamı oluşturma sürecinin de etkisiyle edebiyatçılar ile iktidar arasında ciddi bir muhalefet görülmemektedir. Edebiyatçıların ekserisi yeni ideolojiyi ve siyasal iktidarı öven, destekleyen eserler kaleme almışlardır. Bunun yanında bazı yazarlar da ideolojiyi ve politikalarını onaylamakla birlikte Atatürk'le anlaşamamışlar yahut ideolojisini beğenmeseler de devletin nizamı için olumsuz yargılarda bulunmaktan kaçınmışlardır. Mustafa Kemal'in ardından iktidara İnönü'nün gelmesi ve onun siyasal politikalarıyla birlikte siyasal atmosfer ve söylem de değişmiştir. Edebiyata bakan yönüyle ise İnönü iktidarında yazarların mükafatlandırıldığı CHP ödülleri hatırlanmaktadır. CHP ödülleriyle birlikte edebiyatın iktidar tarafından desteklendiği, bazı edebiyatçıların kabul gördüğü bazılarının ise kanon dışında bırakıldığı görülmüştür.

Edebi atmosferin iktidarla ilişkilendirildiği bu dönemde, Necip Fazıl'ın siyasal atmosferden en çok etkilenen şairlerden biri olduğu görülmüştür. Onun makbul iktidar anlayışını, devrin yöneticileriyle ilişkisini, siyasal eleştirilerini şiirlerinde takip etmek mümkün olmuştur. Öncelikle Necip Fazıl'ın şiirleri iki devrede incelenmiştir. Büyük Doğu'ya kadar olan edebi devresi onun şiirinin estetik temelini verdiği için dışarıda bırakılamamıştır. İkinci devresi ise iktidara dair görüşlerini okuyabildiğimiz şiirlerini yazdığı, hiciv oklarını sivrilttiği bir dönemdir ve bu tezin problematiğini oluşturmaktadır. Onun ikinci dönemdeki şiirlerini ve üslubunu kavrayabilmek ve karşılaştırabilmek için ilk dönem şiirleri de incelenmiş ve edebi tutumu ortaya konmuştur.

Buna göre Necip Fazıl'ın şiirlerinde iktidarın nasıl ele alındığı incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Necip Fazıl, her zaman siyasetle ilişkili bir sanatçı olmuştur. Gerek fiili gerek fikri düzlemde onun asıl kaynaklarından birini siyaset oluşturmaktadır. Üstelik Necip Fazıl, daha kendi devrinde ciddi bir üne sahip sanatçılardan olduğu için iktidar tarafından göz önünde tutulmuştur. Şair için de iktidarla yakın ilişki içinde olmak pek

çok bakımdan faydalı görülmüş ve şiirin devlet eliyle müesseseseleşebileceğini düşünmüştür.

Necip Fazıl'ın CHP'den milletvekili adayı olması, bu adaylığın olumlu sonuçlanmaması onun mevcut iktidarla fiili ilişkisini göstermektedir. Ayrıca İnönü iktidarının ilk yıllarında Necip Fazıl ile siyasi yöneticiler arasında sıkı ilişkiler olduğu bilinmektedir. Ancak 1930'larda Necip Fazıl'ın kişisel olarak yaşadığı ideolojik dönüşüm, onun mevcut konjonktürle arasının açılmasına neden olmuştur. Öyle ki onun bu yeni ideolojide verdiği eserler mevcut iktidarın ideolojisiyle çatıştığı için kovuşturmaya uğramış, dergisi kapatılmıştır. Edebi kimliğinin dışında bireysel olarak da takibe alınan Necip Fazıl; görevinden alınmış, sürgüne gönderilmiş ve hareketleri dikkatle takip edilmiştir.

Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisinde ortaya koyduğu fikirleri İslam'la ilişkili bulunmuş ve dergi mevcut iktidar tarafından defalarca kapatılmıştır. Bu karşılıklı gerilim zamanla tırmanmış, dergide iktidarı ve özellikle İnönü'yü eleştiren yazıların üslubu sertleşmiştir. Bunun sonucunda Necip Fazıl, bu yazılarında hükümete hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanıp cezaevine gönderilmiştir. Bu durum onun öfkesini daha da artırmıştır. Bu nedenlerle Necip Fazıl, İnönü'ye ve CHP'ye en sert muhaliflerden biri haline gelmiştir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken husus şudur: Necip Fazıl'ın CHP karşıtlığında hedefi Mustafa Kemal değil İnönü olmuştur. Necip Fazıl'a göre Atatürk liderdir fakat İnönü kötü bir politikacıdır. Buradan hareketle de incelenen şiirlerinde Atatürk'e yönelik bir eleştiri bulunmazken İnönü'ye karşı hakaretâmiz bir üslup kullandığı görülmüştür. Mevcut iktidarı eleştirdiği şiirlerindeki asıl hedefi olmuştur.

Necip Fazıl'ın muhalif tutumu, mevcut ideolojinin tarihi yeniden inşa etme çabasına karşı dururken de kendini göstermiştir. Dönemin resmi tarih anlayışında yeniden inşa sürecine girilmiş ve kaynaklar İslamiyet öncesinde aranmıştır. Necip Fazıl ise bu sırada II. Abdülhamit üzerinde çok durmuştur. Resmi tarih kurgusunun "Kızıl Sultan" söylemine karşılık II. Abdülhamit için "Ulu Hakan" söylemini kullanarak muhalif bir dil ile ideolojik bir söylem gerçekleştirmiştir. Necip Fazıl'ın CHP'yi eleştirme nedenlerinden biri de CHP'nin komünizme destek vermesidir. Çünkü ona göre komünizm Türk toplumu için kabul edilebilir bir sistem değildir. Bu yönüyle Necip Fazıl, Marx'ın teorisinden de tümüyle ayrılmıştır. Öte yandan

liberalizm ve kapitalizm de onun için geçerli kabul edilemez. O, bütün ideolojilerin üstüne İslam'ı koyar.

Necip Fazıl'ın düşüncesinde Kemalizm'e alternatif ve İslam'a dayalı bir ideoloji de teklif edilmektedir. Necip Fazıl, Kemalizm'in karşısına İslami bir devlet düzenini koyar. Bu ideolojik söylemin temelleri "İdeolocya Örgüsü" eserinde inşa edilmiştir. Bu eserde ideolojisinin sistematik kurgusunu oluşturmuştur. Büyük Doğu, Kemalizm'in karşısındaki İslami ütopyadır. Büyük Doğu ütopyası, İslam toplumunu karanlıktan, ham, kaba, yobazlıktan kurtaracak bir kurtuluşun formülüdür. Bu ütopyada komünizm, sosyalizm, faşizm, nazizm, emperyalizm gibi her türlü Batı kaynaklı ideolojiye sert eleştiride bulunmaktadır. Ancak bu ütopyanın asıl önemli kısmı bütün bir İslam toplumunu ortak bir şuur altında birleştiren siyasi bir ideali içinde barındırmasıdır.

Necip Fazıl, İdeolocya Örgüsü eserinde kendi devlet düzenini "Başyücelik" adıyla anlatmaktadır. Başyücelik devlet teşkilatında; siyasi parti programlarına benzer şekilde, şematik bir devlet ve hükümet modeli ortaya koyar. Başyücelik adını taşıyan devlet düzeninde sadece hakka ve hakikate hizmet eden bir kurultay bulunmaktadır. Bu kurultaya "Yüceler Kurultayı" adını verir. Bu kurultaydaki söz sahibinin arkasında "Hakimiyet Hakkındır" yazılı olmalıdır. Çünkü Necip Fazıl'a göre kanun da devlet de Allah'ındır. Bu kurultaya ancak 40-65 yaşında sağlıklı erkekler katılabilir. Onun bu kriteri, İslam düşünürlerinden Farabi'nin, Gazali'nin ve İbn-i Rüşd'ün sağlıklı yönetici vurgusunu hatırlatmaktadır.

Necip Fazıl'ın iktidar eleştirisinin temelinde ideolojik ayrılık yatsa da kişisel husumetlerin de şiirlerinde üslubunu sertleştirmesine neden olduğu görülmüştür. "Çile"de yer alan şiirlerinde iktidarı eleştirmesindeki asıl sebep, Kemalizm'in seküler yönetimidir. Necip Fazıl için makbul yönetim İslam'a dayalıdır fakat Necip Fazıl'a göre Kemalizm, halkın İslam'ı özgürce yaşamasının önündeki en büyük engeldir ve toplumdaki İslami değerleri kasıtlı ortadan kaldırmaktadır.

Necip Fazıl'ın şiirlerindeki iktidar eleştirisi yalnızca CHP ve İnönü özelinde değildir. Devrin sağ görüşlü kabul edilen partileri DP ve MSP/MNP de Necip Fazıl'ın eleştirisi oklarından nasibini almıştır. Bu partiler CHP'ye taviz verdikleri için "karşı"da konumlandırılmıştır. Özellikle MSP/MNP'den Erbakan da Necip Fazıl'ın ideal

yöneticisi olamamıştır. Şiirde “Millî Görüş” adıyla dine sahip çıkmamak ve dini parayla değiştirmekle suçlanmaktadır.

Şair ne kadar maddi iktidardan şikayetçi olsa da maddi iktidarın karşısında konumlanan manevi otorite onun bütün ruhi krizlerinin çaresidir. Tüm bu siyasi eleştirilerin aksine onun şiirlerinde Guenon’un “Manevi Otorite” dediği ruhani liderin izlerini görmek mümkündür. Necip Fazıl hayatı boyunca ruhi bunalımlar yaşamış ve bu ruh halini ilk dönem şiirlerinde göstermiştir. 1934 yılında manevi rehberi Abdülhakim Arvasi ile tanışmıştır. Abdülhakim Arvasi Necip Fazıl için ruhuna merhem olan bir güç olmuştur. Böylece Çile artık manevi otoritenin tesirine girmiştir. Tasavvufi düşüncede gönül mülkünün padişahı kişinin manevi rehberi sayılan şeyhidir. Maddi iktidar, Necip Fazıl’ın değerlerine uymasa da o Çile’de manevi otoriteye sığınmıştır. Üstelik burada çile çeken özne, Batı felsefesindeki gibi tahakküm altında ya da gözlem altında değildir, kapatılmamıştır. Bilakis, kendi karanlığından aydınlığa çıkmaktadır.

"Çile"deki şiirlerden yapılabilecek çıkarımlardan biri de şudur: İslam felsefesinde hiyerarşinin en üst noktasında Allah vardır. Hükümdarlar ancak onun yeryüzündeki gölgesi olabilirler. Bu düşüncede hiyerarşi; Allah, peygamberler, dini halife ve hükümdar olarak sıralanmaktadır. Çile, bu bakımdan İslam felsefesindeki iktidar örüntüsüyle eşleşmektedir. Allah’ın kanunu şariat, peygamberin kaidesi sünnettir. Tasavvuf da Necip Fazıl’a göre bunlara tamamen bağlı bir olgudur. Şeriatsız bir tasavvuf ona göre düşünülemez. Bu noktada o İslami düşüncedeki sıralamaya manevi rehberini de yerleştirmektedir.

Poetik bakımdan ise şair söz ülkesinin padişahı olarak kendisini konumlandırmaktadır. Poetikasında şaire yüklediği misyon mutlak hakikatin arayıcısıdır. O, bu mukaddes işi yapan yüce biri iken onun dışında kalan sanatçılar ancak cüceler olabilir. Cüce adlandırması, şairin kendisini dev olarak tanımladığını göstermektedir. Özetle denilebilir ki Necip Fazıl’a göre devletin sahibi mutlak hakikat olan Allah’tır ve onun elçisi de peygamberdir. Tasavvufi kavramlarla ifade edecek olursak gönül ülkesinin padişahı, şeyhi Abdülhakim Arvasidir. Poetik alanda ise tek iktidar kendisidir. Böylece Necip Fazıl; kendi adını da hiyerarşiye eklemektedir. Öfke ve Hiciv’de bulunan siyasi içerikli şiirlerine bakıldığında ise maddi iktidarı elinde

bulunduran, liyakatli bir yönetici yoktur. Bu mevkiyi ancak İslam'a yakın bir yönetici doldurabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ak, Suat, **Necip Fazıl ve Büyük Doğu**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2016.
- Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, Dost Yayınları, Ankara, 2012.
- Akay, Hasan-Dayanç, Muharrem (ed.), **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018.
- Akay, Hasan, “Modern Türk Şiirinde “Çatlak Ses” ve “Mutlak Ses”! (Ahmet Hâşim, Yahya Kemal ve Necip Fazıl’ın Şiirlerindeki Ses İstenci ve Ötesi)”, **Kaldırımlardan Sakarya’ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı II. Cilt**, Yozgat, 2017.
- Akbulut, Doğan, **Sanatta Siyasal Söylem**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 2016.
- Akın, Mahmut Hakkı, “Muhafazakâr Siyasal Kültürde Bir Sembol Olarak Necip Fazıl Kısakürek”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, S. 39, Ankara, 2014.
- Aktay, Yasin, “Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, ed. T. Bora ve M. Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Akün, Ömer Faruk, “Ahmet Hamdi Tanpınar”, **Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar**, ed. Uçman, Abdullah-İnci, Handan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Alperen, Ahmet, “Necip Fazıl Kısakürek’in Sanatı”, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994.
- Althusser, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp-Mahmut Özıfık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Altun, Fahrettin, “Alternatif Tarih Yazmak: Necip Fazıl Kısakürek’in Hafıza Siyaseti”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Altun, Fahrettin, “Necip Fazıl Kısakürek’in Yakın Tarih Görüşü Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Anar, Turgay, “Türk Edebiyatında Edebiyat Kanonu: Kanon, Kanona Girmek ve Kanona Müdahale”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 1, İstanbul, 2013.

Arsan, E.-Çoban, S., **Medya ve İktidar (Hegemonya-Statüko-Direnş)**, Doğa Basın Yayın, İstanbul, 2014.

Arslan, Ahmet, **İbn Haldun**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Arvasi, S. Ahmet, “Vefatından Bir Ay Önce”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 117, İstanbul, 1983.

Asya, Arif Nihat, **Onlar Bu Dilden Anlar**, Didakta Yayınları, Ankara, 1970.

Atakay, Kemal, “Kanon Huzursuzluğu”, **Kitap-lık**, S. 68, İstanbul, 2004.

Aydınlı, Yaşar, “Farabi”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e**, ed. A. Tunçel-K. Gülenç, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Ayvazoğlu, Beşir, “Tanrıdağ’dan Hıra Dağı’na Uzun İnce Yollar”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Başcı, Pelin, “Yerli Edebiyat, Yurdun Edebiyatı; Herkes Onu Okumalı: Türk Edebiyatı Kanonu ve Ulusal Kimliğin Sınırları”, **Pasaj**, S. 6, Ankara, Kasım 2007-Mayıs 2008.

Belge, Murat, “Türkiye’de ‘Kanon’”, **Kitap-lık**, S. 68, İstanbul, 2004.

Beyaz, Yasin, **Nesir Yazılarına Göre Necip Fazıl'ın Düşünce Dünyası**, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2012.

Bezirci, Asım, **İkinci Yeni Olayı**, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 1987.

Birinci, Necat, **Edebiyat Üzerine İncelemeler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

Bora, Tanıl, **Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Canetti, Elias, **Kitle ve İktidar**, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.

Cevizci, Ahmet, **Ortaçağ Felsefesi Tarihi**, Asa Kitapevi, Bursa, 2017.

Cevizci, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

Çağan, Kenan, “Necip Fazıl’ın Siyasal Çizgisindeki Evrilmeler”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Çaylak, Adem-Şahbaz, Yunus, “Eleştirel Aklın Kadim Bilgesi: İbn Rüşd ve Siyaset Felsefesi”, **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, C. 11, S. 44, 2015.

Çebi, Hasan, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Çıkla, Selçuk, “Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu”, **Muhafazakâr Düşünce**, S. 13-14, Ankara, 2007.

Çoban, Funda, “İslamcılığın Fikri Taşıyıcısı Olarak Türkiye Siyasi Hayatında Necip Fazıl”, **Mülkiye Dergisi**, C. 39, S. 3, Ankara, 2015.

Duran, Burhanettin, “Kısakürek’in Siyasi Fikirleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Duran, Burhanettin, “Necip Fazıl Kısakürek’te Tek Parti ve Kemalizm Eleştirisi”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Durusoy, Ali, “İbn Sina Felsefesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Duymaz, Recep, “Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerindeki ‘Dava ve Toplum’”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Eagleton, Terry, **Edebiyat Kuramı**, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

Eagleton, Terry, **İdeoloji**, çev. M. Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Emre, Akif, “Büyük Doğu ve Gelecek Tasavvuru”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Erkilet, Alev, “Büyük Doğu Nereden Doğar? İslamcılık, Doğu-Batı Sentezciliği ve Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Erol, Kemal, “Bir Dava ve Toplum Adamı Olarak Necip Fazıl’ın Fikir Çilesi”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, S. 3, 2014.

Erol, Kemal, “Necip Fazıl Kısakürek’in ‘Muhasebe’ Şiiri Üzerine Anlambilimsel /Göstergebilimsel Bir Çözümleme”, **Asos Journal The Journal, of Academic Social Science**, S.1, 2014.

Ersin Nazif Gürdoğan, “Hayatı İman İçin Bilmek”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Farabi, **İdeal Devlet (Medinetü'l Fazıla)**, çev. A. Arslan, Divan Kitap, İstanbul, 2015.

Filizok, Rıza, “Ömer Seyfeddin’in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984.

Foucault, Michel, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Foucault, Michel, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Gazali, **Devlet Başkanlarına Nasihatler**, çev. Osman Şekerci, Sinan Yayın Evi, İstanbul, 1969.

Gökçek, Fazıl, “Sanat-İktidar İlişkisi Bağlamında Necip Fazıl ve Poetikası”, **I. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu Bildirileri**, Giresun Üniversitesi, 2017.

Görgün, Tahsin, “İbn Haldun”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 19, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Guenon, Rene, **Maddi İktidar, Manevi Otorite**, çev. Birsal Uzma, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Günaydın, Selma, “Necip Fazıl’a ve Sanatına Yöneltilen Eleştirilere Toplu Bakış”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Güzel, Murat, “Necip Fazıl Kısakürek”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Haksal, Ali Haydar, **Büyük Doğu Irmağı**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Heywood, Andrew, **Siyaset Teorisine Giriş**, çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.

İssı, A. Cüneyt, “Toplum Mühendisliği Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi”, **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, Ankara, 2004.

İssı, A. Cüneyt, “Türk Edebiyatının Popülerleşmesi Sürecinde Tanzimat Dönemi Gazetelerinin İşlevine Dair”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı)**, S. 57.

İbn Haldun, **Mukaddime I. Cilt**, çev. Sevim Belli, Onur Yayınları, Ankara, 2014.

İlhan, Attilâ, **İkinci Yeni Savaşı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1983.

İnalcık, Halil, **Şair ve Patron**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003.

Jusdanis, Gregory, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

Kabahasanoğlu, Vahap, **Faruk Nafiz Çamlıbel**, Toker Yayınları, İstanbul, 1988.

Kahraman, Hasan Bülent, **Türk Şiiri, Modernizm, Şiir**, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.

Kallek, Cengiz, “Maverdi'nin Ahlakı, İçtimai, Siyasi ve İktisadi Görüşleri”, **Divan İlmi Araştırmalar**, S.17, İstanbul, 2004.

Kallek, Cengiz, “Maverdi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

Kaplan, Ramazan, “Necip Fazıl’ın Şiirinde ‘Varlık’ın Metafizik Dünyası (1922-1939)”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Karaca, Alaattin, “**Muhterem Efendim**” Necip Fazıl’dan Menderes’e **Mektuplar**, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018.

Karaca, Alaattin, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Sanat/Edebiyat ve Siyasal İktidar”, **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, Ankara, 2004.

Karaca, Alâattin, **İkinci Yeni Poetikası**, Hece Yayınları, Ankara, 2013.

Karaca, Alaattin, **Necip Fazıl Adnan Menderes İlişkisi**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2009.

Karadeniz, Abdurrahim, “Büyük Doğu’nun Siyaset, Toplum ve Devlet Tasarımı: İdeolojya Örgüsü”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Karakoç, Sezai, “Som Mermer Gibi”, **Diriliş**, 1983, s. 244.

Karatepe, Şükrü, “Necip Fazıl’ın Siyasi İdeolojisi”, **Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu**, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2013.

Karlığa, H. Bekir, “İbn Rüşd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Kırmıt, Ömer Faruk, “Necip Fazıl Kısakürek’in Adnan Menderes ile Olan İlişkileri”, **Mukaddime**, C. 12, S. 2, Mardin, 2021.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Babıali**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1975.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1996.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2004.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Bir Adam Yaratmak**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Çepçevre Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2015.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Çerçeve I**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2022.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Çöle İnen Nur**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Dünya Bir İnkılap Bekliyor**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1993.

Kısakürek, Necip Fazıl, **İdeolocya Örgüsü**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1985.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Moskof**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Müdafaalarım**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998.

Kısakürek, Necip Fazıl, **O ve Ben**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1992.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Öfke ve Hiciv**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Rapor 3/4**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Tarihte Sahte Kahramanlar**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2000.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri**, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul, 1962.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Türkiye’nin Manzarası**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2009.

Koç, Turan, “Necip Fazıl’a Göre Felsefi Tefekkür ve Tasavvuf”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Koçak, Orhan, “Kanon mu, Siz İnanıyor musunuz?”, **Kitap-lık**, S. 68, 2004.

Kolcu, Ali İhsan, **Albatros’un Gölgesi-Baudelaire’in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

Korkmaz, Fahrettin, “Gazali’de Devlet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Kozak, İbrahim Erol, “İbn Haldun”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 19, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Lekesiz, Ömer, “Necip Fazıl’ın Kanaat Önderliği”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Mahmut Kaya, “Farabi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

Mardin, Şerif, **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Marx, Karl-F. Engels, **Komünist Parti Manifestosu**, Sol Yayınları, İstanbul, 2011.

Marx, Karl, **Devlet ve Hukuk Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ**, ed. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Meşe, Ertuğrul, "Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı", **Asya Studies Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1, 2017.

Miyasoğlu, Mustafa, "Necip Fazıl'ın Şiiri", **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994.

Miyasoğlu, Mustafa, **Necip Fazıl Kısakürek**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Miyasoğlu, Mustafa, **Necip Fazıl Kısakürek**, Suffe Yayınları, İstanbul, 1985.

Mollaer, Fırat, "İktidar Alegorisi Olarak 'Üstad'", **Necip Fazıl Kitabı "Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim"**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Mücahid, Huriye Tevfik, **Farabi'den Abduh'a Siyasi Düşünce**, çev. Vecdi Akyüz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Necip, Tosun, "Siyasi Partilerin Kültür Sanat Programları ve İcraatları", **Hece Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı**, S. 90-91-92, Ankara, 2004.

Nietzsche, Friedrich, **Güç İstenci Bütün Değerleri Değiştirir Denemesi**, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Okay, M. Orhan, "Çile", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Okay, M. Orhan, "İnsan, Sanatçı/Şair ve Düşünür Olarak Bir Necip Fazıl Kısakürek Portresi", **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Okay, M. Orhan, "Necip Fazıl Kısakürek", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

Okay, M. Orhan, **Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Okay, M. Orhan, **Necip Fazıl Kısakürek**, Şule Yayınları, İstanbul, 1998.

Okay, M. Orhan, **Poetika Dersleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

- Oktay, Ahmet, **Yazın İletişim İdeoloji**, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- Osmanoğlu, Ömer, **Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Önal, Mehmet, **Yusuf Ziya Ortaç**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- Özcan, Azmi, “İslamcılık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Özcan, Mustafa, “Edebiyat, Siyaset ve Edebiyatçı Milletvekilleri Üzerine”, **Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)**, S. 90-91-92, 2004.
- Özcan, Ufuk, “Edebiyat-Siyaset İlişkisi Bakımından Türk Edebiyatında Yenileşme Eğilimlerine/Akımlarına Anahatlarıyla Bir Bakış”, **Sosyologca**, C. 7, S. 13-14, İstanbul, 2017.
- Özdalga, Elisabeth, **İslâmcılığın Türkiye Seyri: Sosyolojik Bir Perspektif**, çev. Gamze Türkoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Özdenören, Rasim, “Necip Fazıl Kısakürek”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, ed. T. Bora-M. Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Özdenören, Rasim, “Necip Fazıl”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Özkan, Seçkin, **Edebiyat-Siyasi Erk İlişkisi (1939-1950)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2019.
- Öztekin, Ali, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Antalya, 2001.
- Özyılmaz, Ömer, “Necip Fazıl Kısakürek, Davası ve Yöntemi”, **Kaldırımlardan Sakarya’ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı I. Cilt**, Bozok Üniversitesi, Yozgat, 2017.
- Palabıyık, Adem, “Edebiyat, Hegemonya ve Siyasal İşlevsellik”, **Akademik İncelemeler**, C. 4, S. 1, 2009.
- Parla, Jale, “Edebiyat Kanonları”, **Kitap-lık**, S. 68, İstanbul, 2004.
- Russell, Bertrand, **İktidar**, çev. Mete Ergin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Sağlam, Habil, “Necip Fazıl’ın Dil Gazası”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Savaş, Hakan, “Necip Fazıl Kısakürek’in Komünizmle Mücadelesinin Söylem ve Eylem Pratiği”, **İmgelem**, C.7, S. 12, Trabzon, 2023.

Saygı, Döndü, **Siyasal İktidar Konusuna Hristiyan ve Müslüman Düşünürlerin Yaklaşımı (9-16. Yüzyıllar Arası)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2021.

Sazyek, Hakan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1996.

Sennett, Richard, **Otorite**, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Sert, İsmail, “Fikir Öfkesiyle Kavru lan Bir Ömür”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Sevinç, Canan, “‘Bir Huzursuzluğun Şiiri’: ‘Örümcek Ağ ı’ndan ‘Çile’ye ‘Necip Fazıl Şiiri’nin Evreleri” **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Şahin, M. N.-Çetin, M., **Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

Şahin, Osman Erdal, “Necip Fazıl Kısakürek’in Biyografisi, Türk Düşünce ve Siyasetindeki Yeri”, **II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2018.

Şenol, Hüseyin Fırat, “İbn Haldun”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e**, ed. A. Tunçel-K. Gülenç, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Şirvani, Harun Han, **İslamda Siyasi Düşünce ve İdare**, çev. Kemal Kuşçu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1965.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997.

Taşdelen, Vefa, “Güzelin İktidarına Doğru”, **Hece**, S. 202, Ankara, 2013.

Taşdelen, Vefa, “Necip Fazıl’ın Çilesi, Şiiri ve Poetikası Arasındaki İlişki Üzerine”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Tekelioğlu, Orhan, “Edebiyatta Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar”, **Doğu Batı**, S. 22, Ankara, 2003.

Tekin, Mustafa, “Necip Fazıl Kısakürek’te İslâmcı Refleksler”, **Necip Fazıl Kitabı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Therborn, Göran, **İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı**, çev. İrfan Cüre, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

Toktaş, Fatih, “İslam Felsefesi Karşısında Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Tökel, Dursun Ali, “Bir Medeniyet Eleştirmeni Olarak Necip Fazıl”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Tunaya, Tarık Zafer, **İslamcılık Akımı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Türinay, Necmettin, “Necip Fazıl ve Politika”, **Bütün Yönleriyle Necip Fazıl**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 1994.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

Uçman, Abdullah-İnci, Handan, **Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Url-1 <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/edebi_kanon/>, erişim tarihi 29.06.2023.

Url-2 <<https://sozluk.gov.tr/>>, erişim tarihi 19.10.2023.

Url-3 <<http://lugatim.com/s/iktidar>>, erişim tarihi 19.10.2023.

Url-4 <<http://omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/>>, erişim tarihi 19.10.2023.

Url-5 <<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/iktidar>>, erişim tarihi 19.10.2023.

Uslucan, Fikret, “Necip Fazıl Şiirinin Bir Başka Ucu”, **Hece (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı)**, S. 97, Ankara, 2005.

Uysal, Faruk, “İktidarın Kimliği, Şairin ‘Kimse’liği: Şiir-İktidar İlişkisi”, **Hece (Türk Şiiri Özel Sayısı)**, S. 53-54-55, Ankara, 2001.

Üstün, Nazan, **Büyük Doğu Mecmuasının Siyasal Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Weber, Max, **Bürokrasi ve Otorite**, çev. H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

Yeğen, Saltuk Buğrahan, **Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu İdeolojya Örgüsü'nün Yapısal Unsurlarının Analizi**, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2019.

Yetkin, Çetin, **Siyasal Düşünceler Tarihi Ortaçağın Sonuna Kadar Mezopotamya, Hint, Çin, Roma, Hristiyan, İslam ve Türk Siyasal Düşüncesi I. Cilt**, Gürer Yayınları, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Ercan, "Necip Fazıl'da Siyasallık: Realpolitikten İdealpolitığe Ulaşma Davası", **Necip Fazıl Kitabı "Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim"**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Yıldırım, Ergün, "Necip Fazıl'ın Siyasal İslâmlaşma Yaklaşımı", **Necip Fazıl Kitabı "Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim"**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Yıldız, Saadettin, **Arif Nihat Asya'nın Şiir Dünyası**, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

Yılmaz, Ebru Burcu, "Necip Fazıl Kısakürek'in Eserlerinde Hâkim Tema olarak 'Bir Adam Yaratmak' Düşüncesi", **Kaldırımlardan Sakarya'ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı I. Cilt**, Bozok Üniversitesi, Yozgat, 20